

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(TÜRK – İSLAM EDEBİYATI) ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

FENÂYÎ DİVANI
(Metin - Muhteva - Tahlil)

112891

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Alim YILDIZ

112891

Danışman

Prof. Dr. H. İbrahim ŞENER

İzmir -2002

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Fenâfı Divanı (Metin – Muhteva - Tahlil)” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30 / 04 / 2002

Alim YILDIZ

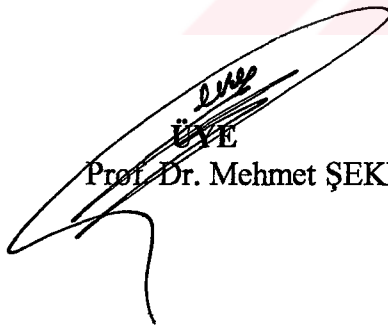
TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 15/5/2002 tarih ve 11 sayılı toplantısında oluşturulan jüri tarafından, Lisansüstü Yönetmeliğinin 9. maddesine göre İslam Tarihi ve Sanatları (Türk-İslam Edebiyatı) Anabilim Dalı doktora öğrencisi Alim YILDIZ'ın "Fenâî Divanı (Metin - Muhteva - Tahlil)" konulu tezi incelenmiş ve aday 5/6/2002 tarihinde, saat 19.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

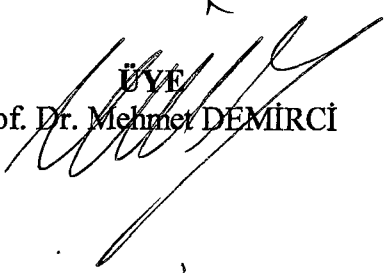
Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı olduğu ve oy birliği ile karar verildi.

BAŞKAN

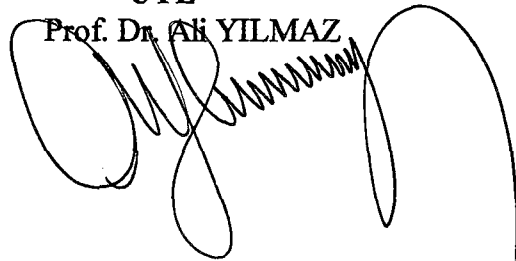
Prof. Dr. H. İbrahim ŞENER

ÜYE

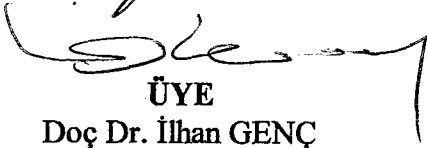
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER

ÜYE

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

ÜYE

Prof. Dr. Ali YILMAZ

ÜYE

Doç Dr. İlhan GENÇ

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ
FORMU**

Tez No:
Konu Kodu:
Üniversite Kodu:

Tezin Yazarının

Soyadı: YILDIZ

Adı: Alim

Tezin Türkçe Adı: Fenâî Divanı (Metin - Muhteva - Tahlil)

Tezin Yabancı Dildeki Adı "Diwan of Fanâî"

Tezin yapıldığı

Üniversite: Dokuz Eylül

Enstitü: Sosyal Bilimler

Yıl: 2002

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü.

1- Yüksek Lisans: ☐

Dili: Türkçe

2- Doktora: ☒

Sayfa Sayısı: XI+518

3- Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: 318

4- Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanının

Ünvanı: Prof. Dr.

Adı: H. İbrahim

Soyadı: ŞENER

Türkçe Anahtar Kelimeler:

İngilizce Anahtar Kelimeler

1- Divan Edebiyatı

1- Ottoman Poetry

2- Divan

2- Diwan

3-Fenâî

3- Fanâî

4- Tasavvuf

4- İslamic Misticizm

5- Celvetiyye

5- Jalwatî

Tezimin Fotokopi yapılmasına izin veriyorum.

Yazarın İmzası:

Tarih: 30 / 04 /2002

ÖZET

XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Fenâyî Cennet Efendi (1577-1665)'nin hayatta bulunduğu yıllar, Osmanlı'nın gerileme dönemine rastlamaktadır. XVII. yüzyıl, edebî ve tasavvufî açıdan zengin ve renkli bir dönemdir.

Asıl adı Mehmet'tir. Cennet Efendi olarak da bilinir. Şiirlerinde Fenâyî mahlasını kullanmıştır. Tahminen 1577 yılında İstanbul Tophane'de doğmuştur. Celveti tarikatı şeyhlerindendir. 12 Ocak 1665 tarihinde Üsküdar'da ölmüştür. Mezarı Üsküdar'dadır.

Fenâyî celvetî tarîkatına mensup önemli mutasavvıf şairlerden biridir. Tecelliyât isimli küçük bir risalesi ile Divan'ı bulunan Fenâyî'nin, incelemeye esas aldığımız eseri Divan'ıdır.

Yaptığımız inceleme, Fenâyî'nin yaşadığı dönemin siyasi ve edebi çerçevesinin ele alındığı bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Fenâyî'nin hayatı, tarîkatı, edebî şahsiyeti, eserleri ve Divanı üzerinde durulmuştur

İkinci bölümde, Fenâyî Divanı'ndaki din ve tasavvuf konuları, mutasavvıf şairlerle ilgili son zamanlarda yapılan çeşitli araştırmalar da gözden geçirilerek, incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, "Cemiyet ve Tabiat" başlığı ile, bu başlık altına giren diğer bazı konulara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bunlar içerik itibarıyla tamamen din ve tasavvuftan ayrı ve uzak bir mahiyette değildirler. Fenâyî'nin hemen her mısramında bir şekilde din ve tasavvuf yer almaktadır.

Dördüncü ve son bölümde, Fenâyî Divanı'nın edisyon kritikli metni verilmiştir.

ABSTRACT

Fanâyî has lived between the second half of XVI. century and the first half of XVIII. These years are very rich from the literary and mystical view point.

Fanâyî's name is Mehmet, he is known also as Cennet Efendi. He used Fanâyî nickname. Probably, he was born 1577, in Tophane, Istanbul. He is a leader of Jalwati sufi order. He was died in 12 January 1665 in Uskudar. His grave is in Uskudar.

Fanâyî is one of important sufi poets. He was two works, a pamphlet, another Diwan on which we studied.

Our thesis consist of an introduction and four chapters.

In introduction, it was dealt with the political and literary situation in which he lived.

In the first chapter, we studied life, sufi order, literary personality, works of Fanâyî.

In the second chapter, we examined the religious and the mystical subjects and themes.

In the third chapter it was dealt with some other matters under the title "Society and Nature". This is not completely separate and different from religion and tasawwuf.

Lastly, the original text of Fanâyî's Diwan has been given.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR.....	xi

GİRİŞ

FENÂYÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ.....	1
--	---

BİRİNCİ BÖLÜM

FENÂYÎ, HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI.....	10
1. Doğumu, Adı ve Mahlası.....	11
2. Ailesi.....	14
3. Öğrenimi.....	15
4. Tarikatı.....	15
5. Ölümü.....	19
6. Tasavvufî ve Edebî Şahsiyeti.....	21
B. ESERLERİ.....	26
1. Tecelliyât.....	26
2. Cennetiyye fî Maarifi'l-Îlâhiyye.....	27
3. Divan.....	28
C. DİVANLARI.....	28
1. Tertip Şekli.....	29
2. Nazım Şekilleri ve Türleri.....	29
3. Vezin.....	32
4. Kâfiye.....	34
5. Redif.....	37
6. Dil ve İfâde Özellikleri.....	39
7. Edebî Sanatlar.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

FENÂYÎ DİVANINDA DİN VE TASAVVUF

A. DİN.....	53
1. Allah.....	53
2. Melekler.....	57
3. Kitaplar.....	58
4. Âyet ve Hadisler.....	60
5. Peygamberler.....	101
6. Dört Halife.....	113
7. Ehl-i Beyt.....	115
8. Sahâbe, Tâbiîn.....	115
9. Âhiret ve İlgili Kavramlar.....	116
10. Kazâ ve Kader.....	120
11. Diğer Dinî Kavramlar.....	120
12. İbadet.....	124

13. Kelime-i Şehâdet.....	125
14. Namaz ve İlgili Kavramlar.....	125
15. Oruç ve İlgili Kavramlar.....	128
16. Hac ve İlgili Kavramlar.....	134
17. Zekat.....	135
B. TASAVVUF.....	136
1. Vahdet-i Vücûd.....	138
2. Aşk.....	151
3. Bezm-i Ezel.....	158
4. Tarikat ve İlgili Kavramlar.....	159
5. Bazı Mutasavvıflar.....	170

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM CEMİYET VE TABİAT

A. CEMİYET.....	173
1. Bezm.....	173
2. Oyunlar.....	177
3. Rezm.....	178
4. Sanatlar.....	179
5. Şahıslar.....	181
6. Şehirler.....	189
7. Ticaret.....	189
B. TABİAT.....	190
1. Anâsır-ı Erbaa.....	190
2. Çiçekler.....	192
3. Gök Cisimleri.....	196
4. Hayvanlar ve Kuşlar.....	199
5. Nehirler.....	205

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM FENÂYÎ DİVANI (TENKİTLİ METİN)

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL.....	207
1. Nüshaların Tavsifi.....	207
2. Divan Metninin Oluşturulmasında İzlenen Yol.....	212
B. DİVAN-I FENÂYÎ (TENKİTLİ METİN).....	216
BİBLİYOGRAFYA.....	511

ÖNSÖZ

Tekke ve tasavvuf ortamında doğan mutasavvıf şairlerin şiirleri, her ne kadar Divan edebiyatı içerisinde inceleniyorsa da, bazı araştırmacılarca Halk edebiyatı ürünü olarak da kabul edilmektedir. Mutasavvıf şairler, şiir anlayışları, muhatap kabul ettikleri topluluklar, ele aldıkları konular ve kullandıkları şiir formlarıyla klasik bir divan veya halk şairi hüviyetinde değildirler. Bu şahıslar, söz konusu iki edebiyat arasında duran ve her iki edebiyata da örnek kabul edilebilecek, fakat aslında farklı bir başlık altında incelenmesi gereken sanatkarlardır. Bu edebiyat, Tasavvufî Türk Edebiyatı, Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı, Türk Tasavvuf Edebiyatı vb. isimlerle anılıyor olmasına rağmen, araştırmacıların hemfikir oldukları ortak bir isme de henüz kavuşamamıştır.

Divanı üzerinde çalıştığımız Fenâî de celvetî tarikatına mensup önemli mutasavvıf şairlerden biridir. Çeşitli tezkire ve biyografik eserlerde isminden bahsedilmiş olmasına ve divanı olduğu bildirilmesine rağmen, günümüze kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Tecelliyât isimli küçük bir risalesi ile Divan'ı bulunan Fenâî'nin, incelemeye esas aldığımız eseri ise Divan'ıdır.

Yaptığımız inceleme, Fenâî'nin yaşadığı dönemin siyasi ve edebî çerçevesinin ele alındığı bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Fenâî'nin hayatı, tarikatı, edebî şahsiyeti, eserleri ve Divanı üzerinde durulmuştur. Hayatı ile ilgili bilgiler verilirken, şuarâ tezkireleri incelenmiş, ayrıca Keşfü'z-Zünûn ve zeyilleri ile çeşitli tasavvufî biyografik eserler de gözden geçirilmiştir. Hüseyin Vassaf'ın, *Sefîne-i Evliyâ* isimli eserinin yazma nüshası görülmüş olmakla beraber, Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş tarafından yayına hazırlanmış, fakat henüz basılmamış bulunan III. cildinden de yararlanılmıştır.

İkinci bölümde, Fenâî Divanı'ndaki din ve tasavvuf konuları, mutasavvıf şairlerle ilgili son zamanlarda yapılan çeşitli araştırmalar da gözden geçirilerek, incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, “Cemiyet ve Tabiat” başlığı ile, bu başlık altına giren diğer bazı konulara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar bu konular ayrı bir bölüm altında incelenmişse de bunlar içerik itibariyle tamamen din ve tasavvuftan ayrı ve uzak bir mahiyette değildirler. “Bülbülün kırk türküsü vardır, kırkı da gül üstüne” atasözünde olduğu gibi Fenâyî’nin istisnasız hemen her mısraında bir şekilde din ve tasavvuf yer almaktadır.

Dördüncü ve son bölümde, transkripsiyon sistemi, nüshaların tavsifi ve Divan’ı oluşturmada takip edilen yol hakkında bilgiden sonra bulunabilen altı nüshası karşılaştırılarak oluşturulan Fenâyî Divanı’nın edisyon kritikli metni verilmiştir. Divan metni oluşturulurken, şiirlerin tertip sırasında istinsah tarihi bilinen en eski nüsha olarak Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi bölümündeki yazma esas alınmıştır. Bu esas alış sadece tertip hususundadır. Bu nüsha ile diğer beş nüsha karşılaştırılmış, anlam ve vezin göz önünde bulundurularak, en sağlam mısralar metne alınmıştır. Nüsha farkları ise aparatta gösterilmiştir. Bir nüshada bulunup da diğer nüshalarda yer almayan şiirlerde ise o şiirin bulunduğu nüshanın tertip sırasına riayet edilmiştir.

Son olarak, tez konumun tespitinde ve çalışmalarım sırasında değerli katkılarda bulunan danışman hocam Prof. Dr. H. İbrahim ŞENER’e şükranlarımı arz ederim. Ayrıca Prof. Dr. Mehmet ŞEKER, Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ ve Doç Dr. İlhan GENÇ’e, kaynakların temininde yardımlarını esirgemeyen, değerli görüşlerine müracaat ettiğim lisans ve yüksek lisans hocalarım Prof. Dr. Hasan AKSOY ile Prof. Dr. Mustafa UZUN ve Farsça beyitlerin çözümünde yardımcı olan Dr. Bekir ÖZCAN’a da teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.md.	: Adı geçen madde
b.	: bin
c.	: Cilt
CBÜ	: Celal Bayar Üniversitesi
CÜ.	: Cumhuriyet Üniversitesi
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EÜ.	: Erciyes Üniversitesi
Haz.	: Hazırlayan
Ktp.	: Kütüphanesi
Nr.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
Ter.	: Tercüme
tsz.	: Tarihsiz
vd.	: ve diğerkleri
y.y.	: Yüzyıl
yk.	: Yaprak

GİRİŞ

FENÂYÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ

XVI. yüzyılın son yılları ile XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Fenâyî Cennet Efendi'nin hayatta bulunduğu yıllar, Osmanlı'nın gerileme dönemine rastlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda kemalin zevale döndüğü¹, siyasî açıdan çok karışık bir dönem olan XVII. yüzyıl, edebî ve tasavvufî açıdan zengin ve renkli bir dönemdir. Padişah ve vezirlerin sıkça değiştiği bir dönemde yaşayan Fenâyî'yi ve Divan'ını daha iyi anlayabilmemiz için, dönemin siyasî, sosyal, edebî ve kültürel durumunu genel olarak vermek yerinde olacaktır. Elbette ki kişi yaşadığı olaylardan etkilenecek ve bu etkinin eserlerine yansımaları da kaçınılmaz olacaktır. Osmanlı tarihi alanında yazılan eserlerde detaylı bir şekilde verilen söz konusu devreyi, biz burada kısaca ve genel hatlarıyla vermeye çalışacağız.

Siyasî ve Sosyal Durum

Şairimiz Fenâyî, hayatta olduğu süre içerisinde, sekiz Osmanlı padişahını idrak etmiştir. Bu padişahlar, hükümdarlık sürelerine göre şöyledir:

III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (I. defa: 1617-1618, II. defa 1622-1623), II. Osman (1618-1622), IV. Murat (1623-1640), İbrahim (1640-1648), ve IV. Mehmet (1648-1687).

İlk üç padişah döneminde, devlet yönetiminde valide sultanlar, padişah kadınları, kapı ağası, kızlar ağası ve bazı nüfuz sahibi kimseler etkili olmuş ve bu nedenle padişahlar yönetimde daha geri planda kalmışlardır. Yönetimdeki bu boşluk vezarete de yansımış, bu makamı da ehil kimseler yerine, rüşvetle gelen kişiler doldurmuştur. Sancağa çıkma yerine saraya kapatılan şehzadeler yetersiz hocalardan

¹ Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, 2. Baskı, Ankara 1992, III, 157.

ders görmüşlerdir. Eyaletlerdeki beylerbeyiler ile sancak beylerinin kanunsuz davranışları da yine aynı dönemde baş gösteren olaylardandır.

Babasının vefatı üzerine 27 Ocak 1595'te tahta geçen III. Mehmet, Kanuni'den sonra terk edilen padişahın ordunun başına geçip savaşa çıkma adetini tekrar gerçekleştirmiştir. Ordusunun başında Avusturya üzerine yürüyen ve Haçova Meydan Muharebesini (1595) kazanan III. Mehmet, tarihte "Eğri Fatih" diye de anılır. Bizzat savaşa gitmesi ve zafer kazanması toplum üzerinde büyük moral desteği olmuştur.

I. Ahmet'in tahta geçtiği sırada Avusturya ve İran ile savaş hali devam etmektedir. 1606 yılında imzalanan Zivitvatoruk antlaşmasıyla biten Avusturya savaşı, Kanije ve Eğri gibi birkaç kale dışında devlete çok bir şey kazandırmadığı gibi, aksine devleti çok yıpratmış ve bundan sonra Osmanlı'nın Avrupa'daki hakimiyeti de sona ermiştir. Bu anlaşma, aynı zamanda o güne kadar küçük devlet sayılan Avusturya'yı Osmanlı devletine eş büyük bir devlet konumuna getirmiştir. Ordunun büyük bir bölümü ile valiler savaşta olduğundan, merkezî otorite zayıflamış ve Anadolu'da Celâli isyanları çıkmıştır. Savaştan kaçan sekbanların da katılımıyla, bu isyanlar önemli bir iç sorun haline gelmiştir². İstanbul'a tütünün girmesi de I. Ahmet döneminde olmuştur.

Yirmi sekiz yaşında vefat eden I. Ahmet'in yetişkin evladı olmadığından, önce kardeşi I. Mustafa tahta geçmiş fakat akli dengesinin yerinde olmaması nedeniyle kısa bir süre sonra tahttan indirilmiş ve yerine II. Osman tahta çıkarılmıştır.

II. Osman, öncelikle İran'la devam eden savaşa bir barış anlaşmasıyla son vererek, Anadolu'daki iç karışıkları yatıştırmaya çalışmıştır. Lehistan ile olan ilişkilerin bozulması üzerine ordusunun başında bu ülkeye karşı savaşa çıkan II. Osman, 1621 yılında Hotin kalesini muhasara etmiş, Lehlilere büyük kayıplar verdirilmiş olmasına rağmen yenicilerinin tavrı nedeniyle kesin bir netice alamamış ve barış imzalayarak İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. İstanbul'a döndükten

² Bu isyanlar ile ilgili bkz. Müctebâ İlğürel, "Celâli İsyanları", *DİA.*, VII, 252-257.

sonra seferdeki başarısızlığın yeniçerilerden kaynaklandığı düşüncesiyle bu ocağı kaldırarak yerine yeni bir ordu kurmak istemesi II. Osman'ın sonunu hazırlamıştır. Hacca gitmesine engel olunan II. Osman, yeniçeri ve sipahiler tarafından tahttan indirilerek, Yedikule zindanında öldürülmüştür.

Genç Osman'ın yerine geçen amcası I. Mustafa'nın ikinci kez padişahlığı, sadece 1 yıl 3 ay 21 gün sürmüştür.

Henüz on bir yaşındayken padişah olan IV. Murat, Ebû Eyyûb türbesinde, dönemin büyük mutasavvıflarından ve Fenâyî'nin de şeyhi olan Aziz Mahmud Hüdâyî'nin elinden kılıç kuşanarak³ tahta oturmuştur. Zamanla tahtta tecrübe kazanan ve idareyi eline geçirdikten sonra asileri birer birer ortadan kaldıran IV. Murat, tarihte "Sinan Paşa köşkü mukarreratı" diye de anılan bir toplantıda askerleri itaate yemin ettirdiği gibi bozulmaya yüz tutmuş bulunan ulemâ sınıfına da bir takım tehdit ve tavsiyelerde bulunmuştur⁴. 1633 yılı Eylül ayında İstanbul'da büyük bir yangın çıkmış ve iki gün süren bu yangında şehrin yarısından fazlası yanıp kül olmuştur. Kahvelerdeki dedikodular nedeniyle sert tedbirler alınmış, kahvelerin kapatılması ve birçoğunun yıkılması hususunda ferman çıkarılmıştır. Ardından da kahve ve tütün yasaklanmıştır. Meyhane ve kahve baskınları sonucunda bir çok kişinin idam edilmesi üzerine, ismi anılmayan bir şair şöyle diyecektir:

Zararsız bir duhân hakkında neyler bunca dikkatler

Duhân-ı âh-ı mazlûmânı men' eylen hüner budur⁵

Döneminde, Revan, Tebriz ve Bağdat geri alınarak, 1639'da İran'la Kasr-ı Şirin Anlaşması imzalanmıştır. Sert mizacıyla tanınan IV. Murat, söz konusu tutumu sayesinde otoritesini hissettirmiş, tahta çıktığında boş olan devlet hazinesini doldurduğu gibi, Anadolu ve İstanbul'da da sükuneti sağlamıştır. Yeniçeri sayısını azaltmış, güvendiği kimselerden raporlar alarak, ülkenin sorunlarını tespit edip,

³ Müctebâ İlgürel, "Dördüncü Murad", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, X, 449.

⁴ Müctebâ İlgürel, "Dördüncü Murad", *a.g.e.*, X, 465.

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Divan Şiiri XVII. Yüzyıl*, İstanbul 1954, s. 6.

sorunları çözmek yolunda önemli adımlar atmıştır. Devlet nizamıyla ilgili yazılan eserlerden, müellifi bilinmeyen *Kitâb-ı Müstetâb*⁶ ile Koçi Bey tarafından yazılan *Risale*⁷ dönemin önemli eserlerindendir.

IV. Murat dönemindeki önemli tartışmalarından biri de “Kadızâdeliler hareketi” olarak adlandırılan tekke ve medrese çatışmasıdır. Kadızâdeliler hareketi Osmanlı tarihinde, mutasavvıflar ile ulema arasında yaşanmış olan ilginç bir olaydır⁸. Devletin bütün müesseselerinde görülen bozulma ve çözülme ulemâ sınıfını da etkilemiştir. XVI. yüzyılda yaşamış bulunan Birgili Mehmed Efendi (ö. 1573)’nin *Tarikat-ı Muhammediyye* isimli eserinin etkisinde kalan Kadı-zâde Mehmed Efendi (ö. 1635)’nin, bu kötü gidişin önlenmesi için her türlü bid‘atten arınarak Asr-ı Saadet dönemine dönmek gerektiği, yolundaki teşhis ve telkinleri saray üzerinde etkili olmuştur⁹.

Bağdat seferinden döndükten sonra henüz yirmi dokuz yaşındayken vefat eden IV. Murat’ın yerine, yirmi beş yaşındaki kardeşi İbrahim geçmiştir. Yıllarca Harem’deki dairesinde öldürülme korkusuyla yaşayan Sultan İbrahim, sinirleri tamamiyle bozulmuş ve zihninde teşevvüş başlamış bir kişiliğe sahiptir. Sultan İbrahim, Kemankeş Kara Mustafa Paşa’nın sadrazamlık görevinde bulunduğu ilk yıllarda huzurlu bir dönem geçirmiştir. Bu yetenekli vezirin idamıyla birlikte, tekrar istikrarsızlık ve huzursuzluk dönemi baş göstermiş, sadrazam ve bürokratlar sık sık değiştirilirken, rüşvet ve israf neticesinde de hazine boşaltılmıştır. Girit adasının alınması dışında döneminde önemli ve faydalı bir icraat yapmamış bulunan padişah, 1648 yılında Fatih Camii’nde toplanan ulema ve devlet adamlarının aldıkları bir kararla tahttan indirilmiştir.

⁶ Müctebâ İlgürel, “Dördüncü Murad”, *a.g.e.*, V, 489-490.

⁷ Bu eserle ilgili bkz. Koçi Bey, *Risâle*, (Haz. Zuhûri Danışman), İstanbul 1972; Yılmaz Kurt, *Koçibey Risalesi*, Ankara 1998; İskender Pala, “Koçi Bey”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 236-237.

⁸ Konuyla ilgili bkz. Hüseyin Akkaya, “XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinden Kadızâdeliler-Sivasîler Tartışması”, *Osmanlı, Düşünce*, Ankara 1999, VII, 170-177; Cengiz Gündoğdu, “XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi Otoritenin Ulemâ-Sûfî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsî”, *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 203-223.

⁹ Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, *a.g.e.*, III, 161.

Sultan İbrahim'in yerine yedi yaşındaki oğlu, IV. Mehmet geçmiştir. Padişahın çocuk olması nedeniyle, devlet idaresini sadrazam Sofu Mehmet Paşa yürütmüştür. Valide Kösem Sultan ve idareye müdahale eden ağalar yüzünden devlet otoritesinde güçlükler çekilmiştir. 1656 yılında sadarete getirilen Köprülü Mehmet Paşa sayesinde yeni bir dönem başlamıştır. Aşırı giderleri kısıtlayan, Celâlılere karşı sert bir tavır takınan ve vergilerin düzenli olarak toplanmasını sağlayan bu vezir sayesinde devlet bütçesi dengeye kavuşmuştur. 1661 yılında vefat eden Köprülü Mehmet Paşa'nın yerine oğlu Köprülü Fazıl Ahmet Paşa getirilmiştir. Tarihte "Köprülüler Dönemi" diye de adlandırılan bu dönemde, içeride huzurlu ve sakin bir ortam sağlanmış, dışarıda ise zaferler elde edilmiştir.

Edebî ve Kültürel Durum

Nihat Sami Banarlı bu dönemi anlatırken; "Bir cemiyette idarî, medenî ve ictimâî hayat ileri ise sanat ve edebiyat hayatı da ileridir, diyen Edebiyat Tarihi'nin bu asırda yanlışlığı görülür: XVII. asırda idarî ve ictimâî hayattaki gerilemenin edebiyat hayatına tesiri olmamıştır. Bunun belli başlı sebebi, sanat ve edebiyat sahasında geçen asırlarda atılan temellerin ve varılan seviyenin sağlamlığıdır"¹⁰ ifadelerini kullanmaktadır. Gerçekten de dışta ve içte çeşitli karışıklıkların yaşandığı bir dönem olan XVII. yüzyıl, ilim ve fikir adamları ile sanatkârlar açısından oldukça zengin bir görünüm arz eder. Bu dönemde, mimarî, musikî ve edebiyat alanlarında önemli temsilciler yetişmiştir.

Sedefkar Ahmet Ağa'nın yaptığı Sultan Ahmet Camisi ile asrın başında Hassa başmimarı¹¹ Davud Ağa tarafından inşaatına başlanan ve ölümü üzerine Dalgıç Ahmet Ağa tarafından devam ettirilen ancak çeşitli nedenlerden dolayı 1663'te ibadete açılabilen Yeni Cami¹² ile Bağdat, Revan ve İncili Köşk dönemin önemli mimarî yapılarındandır.

¹⁰ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1987, II, 649.

¹¹ Hassa Mimarları için bkz. Abdülkadir Dünder, "Osmanlı Mimarisinde Hassa Mimarları", *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 159-176.

¹² Bkz. Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 347; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1964, s. 84.

Dönemin en önemli gelişmesi musikî alanında olmuştur. Bu yüzyıl Türk mûsikîsi açısından çok önemli bir zaman dilimi ve aşamasıdır. Genişleyen mûsikî hayatı yalnız sarayla sınırlı kalmamış, devlet adamları ve sultanların saraylarına, varlıklı kimselerin konaklarına kadar girmiştir. Mûsikî, en parlak yıllarından birini Sultan IV. Murad'ın saltanatı sırasında yaşamıştır. Mûsikîyi seven, aynı zamanda bestekar olan bu padişah, Enderûn'a yeni sanatkarlar kazandırmış, her gittiği ülkeden tanınmış sanatkarları İstanbul'a getirmiştir. Örneğin, neyzen ve çengi Mevlevî Yusuf Dede onun döneminde saraya girmiş ve onun ölümünden sonra saraydan ayrılmıştır. Aynı padişah "Bağdat Seferi" dönüşünde hanende Mehmed Bey ile şeytârî Hacı Murad Ağa'yı beraberinde getirmiştir¹³.

Enderûn, gelişmesini ve sanat akademisi durumunu almasını, öğrenci yetiştirmesini sürdürmüş, bu sayede büyük mûsikîşinaslar yetişmiş, ünlü mûsikî ustaları burada hocalık etmiştir. Mehter mûsikîsi büyük ilerlemeler kaydetmiş Edirneli Dâğî Ahmed Çelebi, Zurnazen İbrahim Ağa bu dönemde yetişmiştir. Mehter olmayan, fakat bu vadide eser veren Gazi Giray Han, tarihçi Solak-zâde Hemdemî Mehmed Çelebi, Emîr-i Hac, Şah Murad, Müstakim Ağa yine bu yüzyılın ünlü isimlerindendir.

Başta mevlevîlik olmak üzere bütün tekkelerde dinî mûsikîmizin her formunda eserler verilmiştir. Bayatî makamındaki mevlevî âyini bu dönemde bestelenmiştir. Edirneli Derviş Mustafa Dede, Zâkirî Hasan Efendi, Bezci-zâde Mehmed Muhiddin ile Kovacı-zâde Mehmed Efendi bu yüzyıldaki dinî mûsikînin gelişmesinde büyük katkısı bulunanlardandır¹⁴.

Padişahların himayeleri sonucu İstanbul'a çeşitli yerlerden çok sayıda musikîşinas gelmiştir. Bu dönemde yaşayan musikîşinalardan bazıları şunlardır:

Derviş Ali Esved (ö. 1614), Koğacı-zâde Şeyh Mehmed (ö. 1617), Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628), Bezci-zâde Mehmed Muhiddin (ö. 1611), Müstakim Efendi (ö. 1709), Şinasî (ö. 1702), Musâhib Sarıkçı Mustafa Paşa (ö. 1685),

¹³ M. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, İstanbul 2000, I, 356.

¹⁴ M. Nazmi Özalp, *a.g.e.*, I, 359.

Abdüllatif Ali Efendi (ö. 1688), Zâkirî Hasan Efendi (ö. 1632), Selanikli Ahmed Ağa (ö. ?), Abdülgani Gülşenî (ö. 1704), Zihnî (ö. 1622), Taşçı-zâde Recep Çelebi (ö. 1690), Recep Abrîzî (ö. 1691), Süngerci-zâde Recaî (ö. Yüzyılın ilk çeyreği), Gevrek-zâde Mustafa Ağa (ö. 1680), Mustakim Şeyh Mehmed (ö. 1612), Mazlûm (ö. 1661), Şeyh Osman Efendi (ö. 1683), Nasuh Paşa-zâde Ömer Efendi (ö. 1665), Yakub-zâde Mehmed Efendi (ö. 1666), Sütçü-zâde İsa (ö. 1627), Hicazî (ö. 1630), Evliya Çelebi (ö. 1682), Şeyh Abdülkerim (ö. 1634), Kasımpaşalı Osman Efendi (ö. 1651), Şehlâ Hasan Çelebi (ö. ?), Hafız Kumral (ö. ?), Bedri Mehmed Efendi (ö. 1654), Sadâî (ö. 1655), İmam Yusuf (ö. 1647), Benli Hasan Ağa (ö. 1665), Şaban Dede (ö. 1650), Kadri Çelebi (ö. 1651), Mevlevî Yusuf Dede (ö. 1669), Ebubekir (ö. 1666), Derviş Ali Şirugani (ö. 1714), Murad Ağa (ö. 1673), Küçük İmam (ö. 1674), Hatip-zâde Osman Efendi (ö. 1680), Köçek Derviş Mustafa Dede (ö. 1683), Nane Ahmed Çelebi (ö. 1686), Şerif Çelebi (ö. ?), Hafız Post (ö. 1694), Vehbi Osman Efendi (ö. ?), Ahenî Mehmed (ö. 1700), Abdülbaki Arif Efendi (ö. 1713)¹⁵. Hafız Post'un öğrencisi olan İtrî ise devrin üstat şahsiyetlerindendir¹⁶.

XVII. yüzyıl, Türk edebiyatının her dalında olduğu gibi, şiirde de en gelişmiş bir dönemdir. Her ne kadar, şairler üzerinde İran şiirinin etkileri görülmeye devam ediyorsa da, Türk şairleri nazım ve ahenk inceliğinde İran edebiyatı temsilcilerinden geri kalmamışlar, hatta onlardan üstün olduklarını iddia eder duruma gelmişlerdir¹⁷. Bu devir divan edebiyatımız, başka bir devrede görülmesi mümkün olamayacak çok geniş bir temsilci kadrosuna sahip bulunmaktadır¹⁸. Sarayın, geçmiş asırlarda olduğu gibi, şair ve ilim adamlarını korumaya devam etmesi, XVI. yüzyılda ulaşılan edebî seviyenin bu yüzyılda da muhafaza edilmesine neden olmuştur. Dönemin padişahlarından III. Murad "Murad, Muradî", III. Mehmet "Adnî, Muhammed", I.

¹⁵ Bu isimler hakkında bkz. M. Nazmi Özalp, *a.g.e.*, I, 362-397.

¹⁶ Konuyla ilgili bkz. Nuri Özcan, "Osmanlılarda Mûsikî", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, III, 225-233.

¹⁷ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara 1991, s.1.

¹⁸ Tahir Üzgör, *a.g.e.*, s.2.

Ahmet “Bahtî”, II. Osman “Fârisî”, IV. Murat “Murâdî” ve IV. Mehmet “Vefâî” mahlaslarıyla şiir yazan birer şairdirler¹⁹.

Divan edebiyatında, 1603 yılında klasik devir sona ermiş, onun yerine “Sebk-i Hindî” diye isimlendirilen yeni bir devir başlamıştır. Şiir, bir önceki yüzyılın sağlam temelleri üzerinde gelişmiştir. Türk edebiyatı, bu dönemde gazel ve kasîde alanında altın çağını yaşar. Usta kasîdeci Nefî (ö. 1635), hikmet şairi Nâbî (ö. 1712), samimi edalı Şeyhülislam Yahyâ (ö. 1643) ve Sebk-i Hindî’nin ilk temsilcileri Nâilî (ö. 1666) ve Neşatî (ö. 1674) ile Ramî Mehmet Paşa (ö. 1707), Fasîh (?) bu çağın usta şairlerindendir. Şeyhülislam Bahaî (ö. 1653), Fehûm-i Kadim (ö. 1648), Sâbit (ö. 1712), Sabrî (ö. 1645), Alî (ö. 1648), Riyazî (ö. 1645), Şehrî (ö. 1660), Nedîm-i Kadim (ö. 1670), Sabûhî (ö. 1647), Vecdî (ö. 1660) gibi şairler gazel ve kasideleri ile tanınmışlardır²⁰. Gani-zâde Nadrî (ö. 1626), Nev’î-zâde Atâyî (ö. 1635), Nergisî (ö. 1635), Müftî Aziz (?) ve Hulvî Mahmud (?) ise dönemin önemli hamse yazarlarıdır²¹.

Hüseyin Lâmekânî (ö. 1624), Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628), Ankaravî İsmail Efendi (ö. 1631), Abdülmecid Sivâsî (ö. 1639), Abdülahad Nûrî (ö. 1650), Akkırmanlı Nakşî (ö. 1651), Oğlan Şeyh İbrahim (ö. 1655), Elmalılı Ümmî Sinan (ö. 1657), Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660), Fenâyî (ö. 1665), Sun’ullah Gaybî (ö. 1676), Niyazi Mısırî (ö. 1693) de bu asırda yaşayan önemli mutasavvıf şairlerdendir.

Bu dönemde manzum kırk hadis tercümeleri yapan şairler şunlardır: Abdurrahman Hıbrî (ö. 1659), Fethî-i Karamânî (ö. 1694), Feyzî-i Kefevî (ö. 1614), Hâkânî (ö. 1606), İsmail Rusûhî (ö. 1631), Mehmed Kemaleddin (ö. 1622), Okçuzâde (ö. 1630), Sehmî Mehmed Çelebi (ö. 1645), Seyyid Kadîr Efendi (ö.

¹⁹ Konuyla ilgili olarak bkz. Coşkun Ak, *Şair Padişahlar*, Ankara 2001; Ali Fuat Bilkan, “Osmanlı Hanedanının Sanat Tarihçesi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, Şubat-Temmuz 2000, Sayı: 4-5, s. 331-352.

²⁰ Dönemin şairleri için bkz. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, *a.g.e.*, s. 164; N. Sami Banarlı, *a.g.e.*, II, 651-736; Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 10-22, İskender Pala, “Osmanlı Edebiyatı”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 147-265; Vasfî Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1947, s. 9-10.

²¹ Hamseler ve Atâyî’nin Hamsesi için bkz. Tunca Kortantamer, *Nev’î-zâde Atâyî ve Hamsesi*, İzmir 1997, s. 10-16.

1603'ten sonra), Abdülkerim Celvetî (ö. 1689), Hıbrî Ali (ö. 1669), Seyyid Kadri (III. Mehmet devri), Süleyman İzmirî (ö. 1691)²²

Kuloğlu, Kâtibî, Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Ömer, Âşık Gazi, Âşık Hasan, Gevherî, Seyyahî, Üsküdarî, Keşfî, Demircioğlu ve Karacaoğlu ise dönemin ileri gelen saz şairlerindendir²³.

Bu dönemde yazılan mensur edebî eserlerin başında “Şuarâ Tezkireleri” yer almaktadır. Tamamı yedi adet olan bu tezkireler şunlardır: Sadıkî'nin *Mecmau'l-Havâs*, Riyâzî (ö. 1644)'nin *Riyâzu's-Şuarâ*, Kaf-zâde Fâizî (ö. 1622)'nin *Zübdetü'l-Eş'âr*, Rızâ (ö. 1671)'nin *Tezkire-i Şuarâ*, Yümnî (ö. 1662)'nin *Tezkiretü's-Şuarâ*, Âsım (ö. 1675)'in *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr* ve Güftî (ö. 1677)'nin *Teşrifâtü's-Şuarâ*'sıdır²⁴.

Veysî (ö. 1627) ve Nergisî (ö. 1635), sanatlı ve süslü nesir üslubunun temsilcileridir. Evliyâ Çelebi (ö. 1682)'nin *Seyahatnâme*'si kültür tarihimizin önemli eserlerindendir. Kâtip Çelebi (ö. 1658), çeşitli sahalarda yazdığı eserlerle dönemin ileri gelen şahsiyetlerinden biridir. Tarih sahasında ise Peçevî (ö. 1649) ve Nâimâ (ö. 1716) bulunmaktadır.

Divan'ı üzerinde çalıştığımız celvetî tarikatının önemli şeyhlerinden biri olan Fenâyî, ana hatlarıyla verdiğimiz bu sosyal, kültürel ve edebî çevre içerisinde yaşamış ve Divan'ını da yine bu şartlar altında oluşturmuştur.

²² Kırk hadislerle ilgili bkz. Abdülkâdir Karahan, *Türk İslâm Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul 1954, s. 197-234; Hasan Aksoy, *Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümelere*, İstanbul 1991, s. 5-11; Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*, İstanbul 2000, s. 97-190.

²³ Bkz. N. Sami Banarlı, *a.g.e.*, II, 651; M. Fuat Köprülü, *XVII. Asır Sazşairleri*, Ankara 1962.

²⁴ Bkz. Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara 1998, s. XXX-XXXIV.

BİRİNCİ BÖLÜM

FENÂYÎ, HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI

Fenâyî'nin hayatı ile ilgili ilk bilgiler XVIII. yüzyılda yazılan biyografik eserlerde bulunmaktadır. Uşşâkî-zâde Seyyid İbrahim Hasib (ö. 1723)'in *Uşşâkî-zâde Zeyli*¹ ve Şeyhî Mehmed Efendi (ö.1732)'nin *Vakâyiü'l-Fudalâ*² isimli Şakâik zeyilleri ile yine bu dönemde yazılan şura tezkirelerinden Safâyî Mustafa (ö. 1725)'nın *Tezkire-i Şuarâ*'sı³, Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa (ö. 1783)'nin *Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâid-i'l-Eş'âr*⁴, Hafız Hüseyin Ayvansarâyî (ö. 1786)'nin *Hadikatü'l-Cevâmî*⁵ ve *Tezkire-i Ayvansarâyî*⁶ si⁶, İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1724)'nin *Silsile-i Tarîk-ı Celvetî*⁷ si⁷ ve Müstakim-zâde Süleyman Sâdeddin (ö. 1787)'in *Mecelletü'n-Nisâb*⁸ i⁸ söz konusu asrın şairimizden bahseden kaynaklarıdır.

Mehmet Tevfik (ö. 1892)'in *Kâfile-i Şuarâ*⁹, Mehmed Süreyya (ö. 1909)'nın *Sicill-i Osmânî*¹⁰, Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1920)'nin *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zünûn an Esâmil-Kütübi ve'l-Fünûn*¹¹, Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1924)'in *Osmanlı Müellifleri*¹², Hüseyin Vassaf (ö. 1929)'ın *Sefîne-i Evliyâ*¹³ ve H. Kamil

¹ Uşşâkî-zâde Seyyid İbrahim Hasib, *Uşşâkî-zâde Zeyli*, (Haz. Hans Joachim Kissling), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1965.

² Şeyhî Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nu'maniyye Zeyilleri Vekâyiü'l-Fudalâ*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.

³ Safâyî Mustafa, *Tezkire-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2549.

⁴ Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa, *Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâidi'l-Eş'âr*, İSAM, nr: 10663.

⁵ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmî* I-II, İstanbul 1281.

⁶ Günay Kut, "Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüşhaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî", *Türklük Bilimi Araştırmaları Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı III*, Harvard 2000, s. 151-277.

⁷ İsmail Hakkı Bursevî, *Silsile-i Tarîk-ı Celvetî*, İstanbul 1887.

⁸ Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb*, (Tıpkıbasım), Ankara 2000.

⁹ Mehmet Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290.

¹⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1311.

¹¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ Keşfi'z-Zünûn 'an Esâmi'l-Kutüp ve'l-Fünûn* I (Nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerafettin Yaltıkaya), İstanbul 1945.

¹² Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* I-III, İstanbul 1333.

¹³ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ* I-III, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar nr. 2307-2309.

Yılmaz'ın *Aziz Mahmud ve Celvetiyye Tarikatı*¹⁴ isimli eserlerinde de Fenâyî hakkında bilgi bulunmaktadır.

Bu saydığımız müelliflerden, şairimizle ilgili en geniş bilgi vereni Uşşâkî-zâde'dir. Şeyhî Mehmed Efendi'nin verdiği bilgiler küçük farklara rağmen söz konusu eserle hemen hemen aynıdır. Fenâyî hakkında bilgi veren bir diğer önemli müellif, İsmail Hakkı Bursevî'dir.

1. Doğumu, Adı ve Mahlası

Yukarıda bahsettiğimiz kaynaklarda Fenâyî'nin doğum tarihine ilişkin doğrudan bir bilgi yer almamaktadır. Ölüm tarihinin tam olarak tesbiti (25 Cemâziye'l-âhire 1075/ 12 Ocak 1665) ve doksan yaşında¹⁵ öldüğü bilgisinden hareketle, hicrî takvimi de göz önünde bulundurarak, kesin olmamakla birlikte, şairin 1577 yılından sonra doğduğu sonucuna vardığımız Fenâyî, İstanbul'un Tophane semtinde doğmuştur.

Asıl adı Mehmed (Mehemmed)'tir¹⁶. İsmi bilmeyenlerce kendisine "Ehl-i Cennet" diye hitap edilmiş, daha sonra ise bu hitap şekli kısaltılarak "Cennet" şeklini almıştır¹⁷. Üsküdar'da bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628) dergahında şeyhlik yapmış olan Gafûrî (ö. 1667), aynı dergahta şeyhlik yapanları nazmettiği bir şiirinde,

Anın yerine geçti *Ehl-i Cennet*

*Mehemmed nâmıdur mahlas Fenâyî*¹⁸

ifadelerini kullanmaktadır. "Fenâyî Cennet Mehmed Efendi"¹⁹, "Cennet Mehmed Efendi" ve "Mehemmed Fenâyî Cennet Efendi"²⁰ şeklinde de isimlendirilmiş, Bursalı

¹⁴ H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982.

¹⁵ Şeyhî, *a.g.e.*, I, 555.

¹⁶ Safayî ve Mehmet Tevfik bu ismi Mahmud olarak göstermişlerdir. Bkz. Safayî Mustafa, *a.g.e.*, yk. 55b; Mehmet Tevfik, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁷ Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 342a.

¹⁸ *Divân-ı Hasan Rızayî* kapak sayfası (H. Kamil Yılmaz'dan naklen)

¹⁹ Günay Kut, *a.g.m.*, s. 200.

²⁰ Hüseyin Vassaf, *a.g.e.*, III, 16.

İsmail Hakkı'ya göre ise "Ehl-i Cennet Efendi" diye tanınmıştır²¹. Hayatı hakkında bilgi bulunan kaynakların bir çoğu Cennet Efendi başlığını kullanılmaktadır²². Biz de çalışmamızda Cennet Efendi ve Fenâî ismini kullanacağız.

Şairlerin şiirlerinde kullandıkları, onunla şöhrete ulaştıkları "takma ad" anlamına gelen ve şairin imzası niteliğini taşıyan mahlas, bir şairin şiirleriyle bir başka şairin şiirlerinin karışmamasını sağlar. Mahlasın böyle bir ayırıcı vasfı olmasına rağmen aynı mahlas birden fazla şair tarafından kullanılmışsa durum biraz daha karmaşık bir hale gelir. Edebiyatımızda, çeşitli sebeplerden dolayı, aynı mahlası kullanan çok sayıda şair bulunmaktadır²³. Fenâî mahlası da birkaç şairin kullandığı mahlaslardan biridir. Yaptığımız araştırma sonunda, şairimiz Fenâî'den başka, aynı mahlası kullanan altı şairin daha olduğu tesbit edilmiştir. Bunlar; Sehî Bey ve Latîfî'nin Fatih döneminde yaşadığını bildirdikleri yoksul bir şair olan Fenâî (XV. yy.)²⁴, Lazkiye şeyhi Fânî Dede'nin oğlu Fenâî Dede (ö. 1519)²⁵, Gülşenî şeyhlerinden Kastamonulu La'î Mehmet Fenâî (ö. 1700)²⁶, "Odabaşı Şeyhi" olarak bilinen Şumnulu Fenâî Mustafa Efendi (ö. 1703)²⁷, Ümmî Sinan-zâde Ced Hasan Efendi'nin halifelerinden Mehmed Fenâî (ö. 1727)²⁸ ve celvetiyye tarikatının Fenâîyye kolunun kurucusu ve şeyhi Kütahyalı Fenâî Ali Efendi (ö. 1745)'dir²⁹.

²¹ İ. Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 90.

²² Bkz. Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa, *a.g.e.*, bk. 22a; Safayî, *a.g.e.*, bk. 55a; Mehmet Tevfik, *a.g.e.*, s. 104; Vassaf, *a.g.e.*, III, 16; Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, I, 54; Günay Kut, *a.g.m.*, s. 200; Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, II, 88. (Bu eserde mahlas yanlış olarak "Fennî" şeklinde verilmiştir.)

²³ Bu konuda bkz. Mustafa İsen, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997, s. 195-208. Mahlas seçimiyle ilgili olarak yine bkz. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı" *DİA.*, İstanbul 1994, IX, 394-396.

²⁴ Bkz. Sehî Bey, *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt* (Haz. Mustafa İsen), Ankara 1988, s. 137; Latîfî, *Latîfî Tezkiresi, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nüzemâ* (Haz. Mustafa İsen), Ankara 1999, s. 122.

²⁵ İlhan Genç, *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye İnceleme-Metin*, Ankara, 2000, s. 421-424.

²⁶ Himmet Konur, "Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazir İbrâhim'in Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî'si", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 76; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, VII, 561.

²⁷ Safayî Mustafa, *a.g.e.*, bk. 223a-b. Ayrıca bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, *a.g.e.*, I, 529; Kazasker Salim Efendi, *Tezkire-i Salim*, İstanbul 1315, s. 548-549; Vassaf, *a.g.e.*, III, 21-22; Mehmed Sirâceddin, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* (Haz. Mehmet Arslan), Sivas 1994, s. 51-52.

²⁸ Müstakim-zâde, *a.g.e.*, bk. 342a.

²⁹ Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliya*, İstanbul 1327, s. 145; Vassaf, *a.g.e.* III, 64-65; Cemal Bayak, "Fenâî Ali Efendi", *DİA.*, İstanbul 1996, XII, 335-336.

Şairimiz Cennet Efendi'nin de şiirlerinde kullandığı mahlas Fenâyî'dir. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*³⁰ isimli eserde, Cennet Efendi dışında, Fenâyî mahlasını kullanan beş şair gösterilmesine rağmen, bu şairlerin hayatları ve bulundukları kaynaklarla ilgili verilen bilgiler hatalıdır. Latîfî Tezkiresi kaynak gösterilerek, Fatih döneminde yaşayan Fenâyî ile ilgili olarak verilen, "Kanunî döneminde Şam'da bulunduğu ve İstanbul Aksaraylı olduğu"³¹ bilgisi, Latîfî Tezkiresi'nde yer almamaktadır³². Görebildiğimiz tezkirelerin hiç birinde de böyle bir şahıstan bahsedilmemektedir. Yine aynı eserde Ahdî³³ referansı ile verilen Fenâyî de eserdeki bilginin aksine Manisalı değil, Kütahyalıdır ve yukarıda sözünü ettiğimiz Fenâyî Ali Efendi'dir. Tesbit ettiğimiz bir başka yanlış ise Cennet Efendi'yle ilgilidir. Cennet başlığıyla verilen bilgide³⁴ hayatı ile ilgili Salim Tezkiresi kaynak gösterilmesine rağmen, bu eserde yer alan Fenâyî, Cennet Efendi olmayıp, Odabaşı Şeyhi Fenâyî'dir³⁵.

Bu mahlası kullanan şairlerden La'î Mehmet ve asıl konumuz olan Fenâyî'nin dışında kalan diğer beş şairin, kaynaklarda var olduğu söylenmesine rağmen, kütüphanelerde Divan'ları bulunamamıştır³⁶.

Fenâyî; Arapça "yokluk, yok olma, zeval, bekâsızlık, devamsızlık" gibi anlamlarla birlikte, tasavvufta çok daha geniş anlamlar ifade eden³⁷ Fenâ kelimesine nisbet yapılarak oluşturulan, fenâyâ ait, yokluğa ait anlamına gelen bir kelimedir. Mahviyet, kendini hor görme, bir düşkünlük hali, bir hayat ârızası ve talihsizliği bildiren bir mahlastır³⁸. Ayrıca bu mahlas, halk edebiyatı şairlerince Arap

³⁰ Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 136-137

³¹ Bkz. Haluk İpekten vd., *a.g.e.*, s. 136.

³² Bkz. Latîfî, s. 122. Burada, Aşkî anlatılırken, Fenâyî isimli yoksul bir şairin bir beyti verilmektedir.

³³ Bkz. Haluk İpekten vd., *a.g.e.*, s. 137.

³⁴ Haluk İpekten vd., *a.g.e.*, s. 89.

³⁵ Kazasker Salim, *a.g.e.*, s. 548-549.

³⁶ Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Bölümü nr. 538'de, özensiz bir yazıyla ve farklı kalemle yazılmış, üzerinde karalamalar yapılmış, içerisinde farklı şairlerin şiirleri bulunan, Fenâyî adına kayıtlı bir Divan olmasına rağmen, yazma üzerinde yaptığımız incelemede bu eserin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

³⁷ Bkz. Etem Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s. 267.

³⁸ Ö. Faruk Akün, *a.g.md.*, *DİA.*, X, 395.

alfabesindeki harf sırasına göre şairlerin adlarını bir dördlükte toplayan şiir türü olan Şairnâmelerde de geçmektedir³⁹.

Fenâyî mahlasını kullanan Cennet Efendi'nin bu mahlası niçin tercih ettiği veya bu mahlasın kendisine kim tarafından verildiği hususunda bilgi bulunmamaktadır.

2. Ailesi

Fenâyî'nin ailesiyle ilgili bilginiz oldukça sınırlıdır. Sadece babası ve kardeşine ait az da olsa bilgi bulunmaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde, bu ikisinin dışında ailesi hakkında söyleyebileceğimiz herhangi bir şey ne yazık ki yoktur.

Bağdatlı İsmail Paşa dışında, kaynakların üzerinde hemfikir olduğu bilgiye göre; babası, kalem erbabından bir zât olan İshak Efendi⁴⁰ aslen İstanbul Tophanelidir ve asıl mesleği katipliktir.

Babası gibi katiplik mesleğini icra eden Ahmed Çelebi isminde bir kardeşi vardır ki bu da yine Hüdâyî'nin müritlerindendir. Fenâyî'yi, Hüdâyî ile tanıştıran da bu kardeşidir⁴¹.

Hüdâyî dergahının giriş kapısının karşısındaki Cennet Efendi Türbesi'nde⁴² mezarı, Fenâyî'nin kabrinin sağ tarafında bulunan hanımının ismi ve kimliğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Fenâyî'nin, neslini devam ettirecek bir çocuğu da olmamıştır⁴³.

³⁹ XVII. asırdan sonra yaşadığı tahmin edilen halk şairi Gubârî'nin şairnamesinin 46. dördlüğünde Fenâyî ismi geçmektedir. Bkz. Doğan Kaya, *Şairnâmeler*, Ankara 1990, s. 16.

⁴⁰ Bağdatlı İsmail Paşa'ya göre babasının ismi Abdullah'dır. Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-Ârifîn, Esmâu'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, İstanbul 1955, II, 290.

⁴¹ Şeyhî, *a.g.e.*, s.560.

⁴² Cennet Efendi Türbesi'yle ilgili bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1977, I, 340-341,

⁴³ İ. Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 90.

3. Öğrenimi

Fenâyî'nin öğrenimine ilişkin kaynaklarda detaylı bilgiye rastlanmamaktadır. Bu konuda, Divanı'nda ve Tecelliyât isimli risalesinde de malumat bulunmamaktadır. Sadece Uşşâki-zâde Zeyli'nde yer alan, Hüdâyî ile aralarında geçen bir konuşmada, "...Sultânım ben evâil halimde ancak *Molla Câmi'den Merfûat kısmına dek okudum, gayri bir nesne görmedim*⁴⁴.." ifadelerinden medrese öğrenimi yaptığı anlaşılmaktadır. Tophane'de doğup büyümesinden ve katiplik mesleğinden dolayı da İstanbul'da bulunan bir medresede eğitim gördüğü neticesi çıkmaktadır. Divanı'nda iki Farsça gazel (46, 204) ve bir Arapça beyit (366) bulunmaktadır ki bu da onun Arapça ve Farsça'ya, bu dillerde şiir yazacak kadar vakıf olduğunu göstermektedir. Yine Tophane'de bulunan İlyas Çelebi Camii'nde kürsi şeyhliği yapmış olması⁴⁵ da çok iyi bir medrese eğitimi aldığını göstermektedir.

4. Tarîkatı

Hüdâyî'nin halifesi ve bir celvetî tarîkatı şeyhi olan Fenâyî, gençlik yıllarında⁴⁶, kendisi gibi baba mesleğini icra eden kardeşi Ahmed Çelebi vasıtasıyla bir gün Üsküdar'da bulunan celvetiyye tarîkatı şeyhi Hüdâyî'nin ziyaretine gitmiş, huzuruna vardığında "inâbe" almış ve "bey'at"⁴⁷ etmiştir. Katiplik mesleğiyle hayatını kazanırken söz konusu tarîkata girmiş olması, Fenâyî'nin hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Kaç yıl olduğunu bilmiyorsak da, bir müddet Hüdâyî'nin hizmetinde bulunmuş, ilim ve tarîkat adabı öğrendikten sonra Şeyh'in asadânı olmuş ve bu görevi on yedi sene sürdürmüştür⁴⁸. Bu on yedi yıllık hizmetten sonra Şeyhi tarafından Simav'a halife olarak gönderilmek istenince affını talep etmiş ve bunun üzerine Hüdâyî ; "Ben ümmî bir adamım. Senden hazır bulunan kullarına faydalı olan şeyi bana ilham etmeni istiyorum (Ya Rab)" anlamındaki duayı Fenâyî'ye öğreterek irşad vazifesine başlamadan önce bu duayı okumasını istemiştir⁴⁹. Bu

⁴⁴ Uşşâki-zâde, s. 548.

⁴⁵ Mehmed Süreyya, *a.g.e.* IV, 612.

⁴⁶ Safayî Mustafa, *a.g.e.*, bk. 55b.

⁴⁷ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁴⁸ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁴⁹ Uşşâki-zâde, *a.g.e.*, s. 548.

telkinden sonra Simav'a giderek irşad görevine başlayan Fenâyî'nin Simav'da kaç yıl kaldığı ve buradaki hayatıyla ilgili de kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vefatına kadar Simav'da kalmış olan Fenâyî, şeyhinin vefatından sonra (3 Safer 1038/1 Ekim 1628) İstanbul'a dönerek, Tophane'de inzivâyâ çekilmiş⁵⁰, Hüdâyî dergahı'nın, Hüdâyî'den sonraki ikinci şeyhi olan Mesud Efendi'nin 1657 yılında vefatıyla birlikte de bu dergaha post-nişin olmuştur⁵¹.

Fenâyî'nin tarikat silsilesi şöyledir⁵²:

1. Hz. Muhammed Mustafâ (sav.) (ö. 11 / 632)
2. Hz. Ali Murtezâ (r.a.) (ö. 48 / 668)
3. Hasan Basrî (ö. 110 / 728)
4. Habîb-i Acemî (ö. 150 / 767)
5. Dâvud Taî (ö. 184 / 800-801)⁵³
6. Ma'ruf Kerhî (ö. 200 / 815)
7. Seriyî-i Sakatî (ö. 253 / 867)
8. Cüneyd Bağdâdî (ö. 297 / 909)
9. Mîmşad Dîneverî (ö. 299 / 912)
10. Muhammed Dîneverî (ö. 367 / 977)
11. Muhammed el-Bekrî (ö. 400 / 1009)
12. Kâdî Vahyüddin veya Vecîhüddin (ö. 452 / 1060)⁵⁴
13. Ömer el-Bekrî (ö. 487 / 1094)
14. Ebu'n-Necîb Zıyâeddin es-Suhreverdî (ö. 563 / 1167)
15. Kutbeddin Ebherî (ö. 623 / 1226)
16. Şihâbüddin et-Tebrizî (ö. 638 / 1240)
17. Seyyid Cemâleddin et-Tebrizî el-Ezherî (ö. 672 / 1273)
18. İbrahim Zâhid Gîlânî (ö. 700 / 1300)
19. Safiyyüddin Erdebîlî (ö. 735 / 1334)

⁵⁰ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁵¹ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 555; Vassaf, *a.g.e.*, III, 16; Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, II, 88.

⁵² Fenâyî, *Divân-ı Fenâyî*, Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi, nr: Y-538, yk. 1a-3a (sayfa kenarı); H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 153-154.

⁵³ Divan'da bu isim yerine Kutbeddin Ebhürî (ö. 623/ 1226) yer alıyor.

⁵⁴ Divan'da bu isim Vâsibüddin şeklindedir.

20. Sadreddin Erdebîlî (ö. 794 / 1392)
21. Alâeddin Ali Erdebîlî (ö. 833 / 1429)
22. Hamîdüddin Aksarâyî (ö. 815 / 1412)
23. Hacı Bayram Velî (ö. 833 / 1429)
24. Akbıyık Meczûb (ö. 860 / 1455)⁵⁵
25. Hıdır Dede (ö. 918 / 1512)
26. Mehmed Muhyiddin Üftâde (ö. 988 / 1580)
27. Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038 / 1628)
28. Ehl-i Cennet Efendi (ö. 1075 / 1665)

Tarîkat silsilesi bu şekilde olan Fenâyî'nin tesbit edebildiğimiz halifeleri de şunlardır:

Şeyh Mehmet Talib Efendi: Üsküdar Şeyh Camii tekkesinde irşad hizmetinde bulunan Divitçi-zâde Mustafa Efendi (ö. 1659-1660)'nin oğludur. Önceleri ilim tahsili ile uğraşmış ve müderris olmuş, daha sonra tasavvufa yönelerek Fenâyî Cennet Efendi'ye intisap etmiştir⁵⁶. Hüdâyî dergahı dördüncü şeyhi Gafûrî Mahmud Efendi (ö. 1667)'den sonra aynı dergaha post-nişin olmuştur. Ölüm tarihi olan Ağustos 1679'a kadar şeyhlik görevinde bulunmuştur. Kabri, Şeyh Camii haziresinde ve babasının yanındadır⁵⁷. Aynı zamanda bir şair olan Mehmet Talib Efendi, şiirlerinde Talibî mahlasını kullanmaktadır. Fenâyî'nin Tecelliyât isimli eserinde şiirleri bulunmaktadır⁵⁸.

Keşfi Osman Efendi: Celvetî şeyhlerinden olan Keşfi Osman Efendi Erzurumludur. Erzurum'dan Niksar'a oradan da İstanbul'a hicret etmiş ve Fenâyî Cennet Efendi'ye intisap ederek halifesi olmuştur⁵⁹. Niksar, Edirne ve İstanbul'da birer cami yaptıran Osman Efendi, 1680 yılında İstanbul Vezneciler'de yaptırdığı Keşfi Osman Efendi Tekkesi adıyla anılan celvetî tekkesi'nde post-nişinlik

⁵⁵ Bu isim Divan'da yer almıyor.

⁵⁶ Şeyhî, Uşşaki-zâde ve Ayvansarayî intisabını babasının halifelerinden olan Fidancı Mehmet Efendi'ye yaptığını bildirmektedir.

⁵⁷ Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 261; Vassaf, *a.g.e.*, III, 19.

⁵⁸ Bkz. Fenâyî, *Tecelliyât*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, nr: 3822, yk. 154-159.

⁵⁹ Vassaf, *a.g.e.*, III, 30.

yapmıştır. Kâdiriyye tarikatına da intisabı bulunan Osman Efendi 1715 yılında vefat etmiştir. Niksar Yeni Mahalle’de yaptırdığı cami içinde bulunan kabri yol açılması sebebiyle yine aynı caminin sağ tarafına nakledilmiştir⁶⁰.

Filibeli Mehmet Sabûrî (Dede Çelebi): Gafûrî Mahmud Efendi’den sonra Hüdâyî tekkesi şeyhi olan Mehmet Sabûrî, celvetî meşayihinden Filibe zaviyesinde şeyhlik yapmış olan Mustafa Efendi (ö. 1676)’nin oğludur. Dede Çelebi olarak da bilinir. İstanbul’a gelerek, tefsir ve hadis ilimlerinde öğrenim görmüştür. Fenâyî Cennet Efendi’ye intisap eden⁶¹ Sabûrî, bir süre Filibe’de irşad faaliyetine devam etmiş, Gafûrî’nin vefatından sonra (1667) İstanbul’a gelmiştir. Muhtelif camilerde vâizlik görevinde bulunduktan sonra 1671 yılında Üsküdar-Bulgurlu’da Üçpınar Mahallesi’nde bulunan Gafûrî tekkesine şeyh olur. Aynı yıl Kazasker Abdulkadir Efendi (ö. 1673) tarafından kendisi için Edirnekapısı civarında Keçeci Pîri Mahallesi’nde yaptırılan Sarmaşık Tekkesi’ne geçer⁶². Muhtelif camilerde va’z ve irşad faaliyetiyle meşgulken 1708 yılında Sütlüce’ye nakledilir. Hüdâyî tekkesi şeyhlerinden Erzincanlı Mustafa Efendi (ö. 1711)’nin vefatından sonra aynı tekkeye şeyh olur. Yedi yıl kadar bu görevini sürdüren Sabûrî, Aralık 1717’de vefat etmiş ve Gafûrî’nin yanına defnedilmiştir⁶³.

Tophaneli Muhiddin Efendi: Hayatı hakkında, az da olsa bilgi sahibi olamadığımız Muhiddin Efendi, Üsküdarlı Haşim Baba (ö. 1783)’nin tarikat silsilesinde Fenâyî’den önce yer aldığını görüyoruz⁶⁴. Bu bilgiden hareketle Muhiddin Efendi’nin de Fenâyî’nin halifesi olduğu neticesine varmaktayız. Tophane Cihangir Camii civarında Akarca Mahallesi’nde İlyas Çelebi Camii’nin altında Akarca Tekkesi⁶⁵ adıyla bir celvetî tekkesinin olduğu bilgimiz dahilindedir.

⁶⁰ Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 283.

⁶¹ Bkz. Şeyhî, *a.g.e.*, s. 430-432. H. Kamil Yılmaz Gafûrî’ye intisap ettiği bilgisini vermektedir (bkz. s. 263.).

⁶² Tekke ve tekkede görev yapan şeyhler için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 279-280.

⁶³ H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s.263-264.

⁶⁴ Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3. Baskı, İstanbul 1983, I, 284.

⁶⁵ Tekkeyle ilgili bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s.286-287.

Tophaneli Veli Efendi⁶⁶: Filibe’de yaşamış bulunan celvetî şeyhlerinden Mehmet Efendi’nin oğludur. Gelibolu’ya giderek bir süre Gafûrî Mahmud Efendi’nin yanında bulunmuştur. Bir müddet sonra Gafûrî tarafından İpsala’ya halife tayin edilir. Daha sonra Edirne’ye giderek ve Saçlı İbrahim Efendi’nin hizmetine girmiştir. Bir süre de Tekirdağ’da görev yaptıktan sonra şeyhi tarafından İstanbul’a götürülerek Cennet Efendi’ye teslim edilmiştir. Fenâyî’nin vefatı üzerine Tophane’de İlyas Çelebi tarafından yaptırılan mescidin altındaki Akarca tekkesinde inzivaya çekilir. Orta Camii vaizliği görevinde iken 14 Temmuz 1697’de vefat etmiştir⁶⁷.

Şeyh Abdullah Efendi: Niksarlı, şeyh Keşfi Osman Efendi’nin vefatından sonra onun yerine şeyh olan Abdullah Efendi de, her ne kadar ölüm tarihleri arasında 61 yıl varsa da, Fenâyî’nin halifeleri arasında gösterilmektedir⁶⁸. 28 Aralık 1736 tarihinde vefat etmiştir.

5. Ölümü

Şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî’nin vefatından sonra inzivaya çekilmiş olan Fenâyî Cennet Efendi’nin, Tophane’de bulunan Orta Cami’de kürsi şeyhliği yaptığına dair de bilgi bulunmaktadır⁶⁹. Simav’a gönderilmeden önce şeyhinin hizmetinde bulunduğundan dolayı, bu vaizlik görevi Hüdâyî’nin vefatından sonra olmalıdır. Bu konuda açık bir kayıt bulunmamasına karşın biz bunun Simav dönüşünden sonra olabileceğini düşünüyoruz. Halifelerinden Veli Efendi’nin de kendisinden sonra aynı camide ve aynı görevde bulunması bu fikrimizi desteklemektedir. Buna göre Fenâyî, Simav’dan döndükten sonra, 1648 ile Hüdâyî dergahına şeyh olduğu 1657 yılları arasında, Tophane Orta Cami’nde vâiz olarak görev yapmıştır.

⁶⁶ Bu isim Veliyyüddin Mücahid şeklinde de verilmektedir. Bkz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı- Yaşar Aydemir, *Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî Divan*, Ankara 2000, s. 14.

⁶⁷ Fındıklılı İsmet Efendi, *Şekâik-i Nu‘maniyye Zeyilleri Tekmiletü’ş-Şakâik fî Hakka Ehli’l-Hakâik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, V, 76-77.

⁶⁸ Bkz. Fındıklılı, *a.g.e.*, V, 449.

⁶⁹ Mehmed Süreyya bu caminin İlyas Çelebi Camii olduğunu kaydetmektedir , Bkz. M. Süreyya, *a.g.e.*, IV, 612.

Hüdâyî'nin vefatından sonra Hüdâyî dergahına önce Balıkesirli Muk'ad Efendi (ö. 1639) daha sonra da Hüdâyî'nin torunu Mesud Efendi (ö. 1657) post-nişin olmuştur. Mesud Efendi'nin vefatıyla birlikte, 1657 yılında söz konusu dergahta Hüdâyî'den sonraki üçüncü şeyh olan Fenâyî, sekiz yıl müddetle bu görevini sürdürmüştür.

Doğum tarihiyle ilgili tam bir bilgi vermeyen kaynaklar vefatıyla ilgili kesin bir tarih vermektedirler. Kaynakların bazıları⁷⁰ 1075 (1665) olarak sadece ölüm yılını verirken; Uşşâki-zâde, Şeyhî, Mehmet Süreyyâ ve İ. Hakkı Konyalı bu tarihi ay ve gün olarak da belirtmektedirler⁷¹. Bu yazarlara göre, 23 cemâziye'l-âhire 1075 (10 Ocak 1665) tarihinde, Üsküdar'da vefat etmiştir. Vefatına düşürülen tarih beyitlerinden birinde, gün ismi de belirtilerek:

Cemâziye'l-âhirüñ yirmi beşi
Düşenbe gicesi oldu revâna

ifadeleri kullanılmaktadır. Buna göre, 12 ocak 1665 Pazartesi gecesi öldüğü sonucu çıkmaktadır⁷². Gün ismi de verilerek gösterilen bu ölüm tarihinin en doğru bilgi olduğu kanaatindeyiz. Bu beytin yer aldığı Divan nüshasında (Mihrişah Sultan, nr.160) Gafûrî'nin şiirlerinin bulunması sebebiyle bu tarih beytinin de Gafûrî'ye ait olabileceğini düşünüyoruz. Vefatına düşürülen tarihlerden bazıları şöyledir:

Ehl-i Cennet aldı bûyn cennetin (Nâlî Mehmet)⁷³

Cennet Efendi'ye ola dâr-ı cinân mekân (Şeyh Nazmi)⁷⁴

Müstakim-zâde, Fenâyî'nin vefatı için "Bereket-i Cennet" (1075) terkinibi kullanmıştır⁷⁵. Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Bölümü 160 numarada

⁷⁰ Bkz. Vassaf, *a.g.e.*, III, 18; Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 342a; Kemiksiz-zâde, *a.g.e.*, yk. 22b; Ayvansarayî, *a.g.e.*, s. 198; Safayî, *a.g.e.*, yk. 55b; Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 54; H. K. Yılmaz ay ve gününü hesap etmediğinden dolayı bu tarihi m. 1664 olarak göstermiştir.

⁷¹ Bkz. Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560; M. Süreyya, *a.g.e.*, II, 88; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 341.

⁷² Fenâyî, *Divân-ı Fenâyî*, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan nr. 160, yk. 2a.

⁷³ Safayî, *a.g.e.*, yk. 55b; Şeyhî, *a.g.e.*, s. 561; Uşşâki-zâde, *a.g.e.*, s. 548; Ayvansarayî, *a.g.e.*, s. 198.

⁷⁴ Kemiksiz-zâde, *a.g.e.*, yk. 22b; Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁷⁵ Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 174a.

kayıtlı Fenâyî Divanı'nın 2b-3a varakları arasında Fenâyî'nin vefatı için yazılan 18 adet manzum tarih beyti bulunmaktadır. Bu beyitlerden sonçen 1075 tarihini verilmesine rağmen, ebced hesabına göre tarihlerde problem görülmektedir.

Bağladı dâr-ı fenâda rihleti

‘Âlem-i bâlâda bulsun cenneti (801)

Vefâtına melekler dedi târîh

Fenâyî kasd-ı râh itdi cinâna (1085)

Nola görse dü-‘âlemde likâyı

Civâr-ı kudse ‘azm itdi Fenâyî (1032)

İşidenler didiler târîhini

Ehl-i Cennet buldı kân-ı cenneti (1075)

Mezarı, Aziz Mahmud Hüdâyî Camii'nin giriş kapısının karşısında bulunan Cennet Efendi Türbesi'ndedir. Bu türbe bir yangın geçirmiş ve Rabia isminde bir hanım tarafından 1870'de yeniden yaptırılmıştır. Türbe ve haziresindeki mezarların bir kısmı Aziz Mahmud Hüdâyî haziresine taşınmıştır⁷⁶. Bugün sadece makber ve etrafının duvarları mevcuttur. Üzeri açık olan türbede Fenâyî'nin mezarının sağında hanımının, solunda ise ismi belirtilmeyen bir halîfesinin mezarı bulunmaktadır. Bu türbede, türbeyi yaptıranlara ait beş mezar daha vardır.

6. Tasavvufî ve Edebî Şahsiyeti

Fenâyî, hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda, edebî kişiliğinden daha çok tasavvufî kişiliğiyle ön plana çıkar. Bu kaynaklara göre O, celvetî tarîkatı şeyhlerinin büyüklerindendir⁷⁷. Feyiz ve kerâmetleri “hurşîd gibi nur-efşân”dır⁷⁸. “Riyâzât ve mücâhedât sahibi”, veli olduğu şüphe götürmeyen bir zâttır⁷⁹. Kerâmet sahibi fenâ

⁷⁶ İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, II, 340-341.

⁷⁷ Bursalı M. Tahir, *a.g.e.*, I, s. 54; Vassaf, *a.g.e.*, yk. 18.

⁷⁸ Kemiksiz-zâde, *a.g.e.*, s. 22b.

⁷⁹ M. Süreyyâ, *a.g.e.*, II, s. 88.

fi'llâh derecesine ulaşmış Anadolu şeyhlerinden mübarek bir kişidir⁸⁰. Şeyh (Aziz Mahmud Hüdâyî) seccâdesinin dönen tesbihi ve şeyhten sonra gelen iki zevk sahibinden birisidir⁸¹. Vaazlarını dinleyen Şeyhülislam Minkârî-zâde Yahya Efendi (ö. 1677) 'nin⁸², Fenâyî'nin vaazları sırasında irticalen konuşması ile zahirî ve bâtinî ilimlerdeki behresine hayret etmesi ve bu durumunu takdirle karşılaması da⁸³ onun zâhirî ve bâtinî yönünün ne derecede olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Fenâyî Cennet Efendi, celvetî tarikatının önde gelen şeyhlerinden keramet sahibi bir Anadolu evliyâsıdır. Hayatı ile ilgili verdiğimiz bilgiler göz önünde bulundurulduğunda; mütevâzî, makam ve mevkide gözü olmayan, dünyadan bir beklentisi bulunmayan ve kendisini tamamen Allah'a adanmış bir kişi olduğunu ifade edebiliriz. Vaizlik görevinde bulunması, Arapça ve Farsça'yı iyi derecede bilmesi, şiirlerinde, diğer bir çok mutasavvîf şairin divanında (ör. Niyazi Mısırî, Aziz Mahmud Hüdâyî, Sun'ullah Gaybî, Sinan Ümrî vb.) rastlayamadığımız kadar çok fazla sayıda âyet ve hadis kullanması da dinî ilimlere ne derecede vâkıf olduğunu göstermektedir.

Tasavvufî şahsiyeti hakkında az da olsa bilgi veren kaynaklar şairimizin edebî yönü üzerinde hiç durmazlar. Söz konusu kaynaklarda, bir cümle ile sadece divan sahibi bir şair olduğundan bahsedilir fakat şairliği hakkında her hangi bir değerlendirmeye yer verilmez. Divan edebiyatı şairleri, genel olarak şiir hakkındaki görüşlerini, yazmış oldukları şiirler de bir beyitle vermelerine ve bu konuda mesnevilerinde ayrı bir bölüm bile bulunabilmesine rağmen⁸⁴, Fenâyî'nin şiirlerinde bu hususta her hangi bir beyit yer almamaktadır. Günümüze kadar yazılan edebiyat tarihlerinde ve antolojilerde de Fenâyî ve şiiri hakkında her hangi bir değerlendirme yoktur. Bu nedenlerden dolayı şiirlerinden hareketle şairliği ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

⁸⁰ Şeyhî, a.g.e., s. 560.

⁸¹ İ. Hakkı Bursevî, a.g.e., s. 90.

⁸² Hayatı hakkında bkz. *İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislâmlar* (Haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmed Nezih Galitekin, Cevdet Dadaş), İstanbul 1998., s. 392.

⁸³ Uşşâkî-zâde, a.g.e., s.549.

⁸⁴ Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1982, I, 16-17.

Her şeyden önce Fenâyî mutasavvıf bir şairdir. Şiirlerinde yoğun bir şekilde tasavvuf öğretisi yer almaktadır. Asıl amaç sanat yapmak olmadığından, bazen çok sade deyişlerle, anlatmak istediği şeyleri ifade eder. Maksudı tasavvuf öğretisini anlatmak olduğundan, aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, bir beyit veya bir mısra hiç değişmeden birkaç şiirde aynen tekrarlanmıştır.

Visâlüñ ‘îdini eyle müyesser

İde sâliklerüñ tâ Hacc-ı ekber (82/1, 100/1)⁸⁵

Muhabbet dârına ber-dâr olan lâ-büd olur Manşûr (95/3, 281/4)

Gerek Selmân u Âşaf Enverîdür (22/3, 47/4)

Lâ mekân milki hümâsın kılmağa her dem şikâr (173/4, 208/5)

Şiirlerinin büyük bir kısmı ilahî formuyla yazılmıştır ki bunu da doğal kabul etmek gerekir. Çünkü bir çok tarîkatta olduğu gibi celvetîlerde de mûsikînin özel bir yeri vardır ve bu forma sahip şiirler bestelenerek âyinlerde icra edilmektedir⁸⁶. Şiirlerine muhteva yönünden bakıldığında, Fenâyî için birinci derecede bir mutasavvıf şairdir denilebilir.

Fenâyî, uzun bir süre şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî’nin yanında kalmış ve ona hizmet etmiştir. Celvetî tarîkatının kurucusu olan şeyhi, aynı zamanda “Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı”nın da önemli şairlerinden birisidir⁸⁷. Fenâyî de şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî gibi Yunus tesirinde kalan⁸⁸ vahdet-i vücûdçu bir şairdir. Dolayısıyla Fenâyî, Hüdâyî’nin şiirlerinden etkilenmiştir. Bu etki şiirlerinde açıkça görülür. Örneğin Hüdâyî’nin bir müfredinde geçen:

⁸⁵ Şiirlerden sonra verilen rakamlardan ilki Divan metnindeki şiir, ikincisi beyit numarasını ifade etmektedir.

⁸⁶ Celvetiyye’de musikinin önemli bir yeri vardır. Bu konuda bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 298-299.

⁸⁷ Şiirleri ve şairliğiyle ilgili bkz. Ziver Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî I*, İstanbul 1984; Ziver Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî Divânı II*, İstanbul 1985.

⁸⁸ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 7. Baskı, Ankara 1991, s. 348.

Sâlik-i râh-ı hakikat ol begüm evlâ budur
Mazhar-ı nûr-ı hakikat ol begüm a'lâ budur⁸⁹

ifadeleri Fenâyî'de şu şekildedir:

‘Âmil-i ‘ilm-i şerî‘at ol begim
Kâmil-i râh-ı tarîkat ol begim
Vâsıl-ı sırr-ı hakikat ol begim
Geç sivâdan Hâzret-i Mevlâya ir (56/6)

Yine Hüdâyî'nin;

Açıver ‘uşşâka vahdet yolların
Sen ‘inâyet eyle Allâhum meded⁹⁰

beyti hemen hemen aynı kelimelerle Fenâyî Divanı'nda yer almaktadır.

Açı vir ‘uşşâka vahdet yolların
Sen ‘inâyet it meded yâ Rabbenâ (306/1)

Bu etkilenme kullanılan rediflere de yansımıştır. Hüdâyî Divanı'nda bulunan:

Tînet-i Âdemde konmasa eğer sevdâ-yı ‘aşk
Cenneti bir dâneye satmazdı dâne-yı ‘aşk⁹¹

beyti Fenâyî'de şu şekilde karşımıza çıkar.

Cân u dil şehrin ezelden eyledüñ yağma-yı ‘aşk
Ol vecihden düşdi bu ‘âlemlere gavğa-yı ‘aşk (228/1)

⁸⁹ Z. Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayî Divânı* II, 191.

⁹⁰ Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 44.

⁹¹ Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 78.

Bazı şiirlerde ise bir mısra tamamen müşterek olarak kullanılmıştır. İki ve dördüncü mısraları aynı olan aşağıdaki murabbalardan ilki Hüdâyî'nin, ikincisi Fenâyî'nindir.

İçip câm-ı muhabbetden
Degil yâ Hû veyâ menhû
Safâ sür bezm-i vahdetden
Degil yâ Hû veyâ menhû⁹²

Muhabbet cür'asın nûş it
Degil yâ Hû vü yâ men Hû
Hezâr-veş dem-be-dem cûş it
Degil yâ Hû vü yâ men Hû (268/1)

Yine aynı duruma bir başka örnek de şu şekildedir:

Hüdâyî'ye nola ihsân edersen
'Aţâña muntazırdır bende vü şâh⁹³
Temennâ-yı cemâlünde dü-'âlem
'Aţâña muntazırlar bende vü şâh (155/2)

Fenâyî Divanı'nda bu ve benzeri bir çok beyit bulunmaktadır. Bunlar tam bir nazire görünümünde de değildir. Sadece ortak mısra ve ortak ifadeler olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Fenâyî, şeyhi Hüdâyî'den oldukça çok etkilenmiştir. Hüdâyî'yi mihver kabul edecek olursak, Hüdâyî şiir tarzını devam ettiren ilk celvetî şairinin Fenâyî olduğunu söylememiz, sanırım yanlış olmayacaktır. Kendisinden sonra da sadece merkez Hüdâyî dergahında post-nişînlik görevinde bulunan Gafûrî, Tâlibî, Selâmî (ö. 1692), Fenâyî Mustafa (ö. 1703) Abdülhayy b. Saçlı İbrahim Efendi (ö. 1705) gibi çok sayıda mutasavvîf şair bulunmaktadır. Ayrıca diğer celvetî dergahlarında şeyhlik yapan şairlerin sayısı da oldukça fazladır. Celvetiyye'nin;

⁹² Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 125.

⁹³ Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 145.

Fenâiyye, Selâmiyye, Burseviyye ve Hâşimiyye şubelerinin kurucuları da aynı zamanda birer şairdirler⁹⁴. Her ne kadar tezkirelerde sadece dört isimden (Enis Dede, Tâlib, Ümidî ve Hâkî) bahsediliyor ise de⁹⁵ çok sayıda celvetî şair bulunmaktadır.

B. ESERLERİ

Daha çok mutasavvıf kişiliğiyle ön plana çıkan Fenâyî'nin eserleri hakkında verilen en geniş bilgi, *Sefîne-i Evliyâ* ve *Osmanlı Müellifleri*'ndedir. Diğer kaynaklarda sadece Divanı olduğu ifade edilirken, adı geçen kaynaklarda üç eserinden bahsedilmektedir. Bunlar; *Tecelliyât*, *Divân-ı İlâhiyât* ve *Cennetiyye fî-Maârifî'l-İlâhiyye* adını taşıyan eserleridir⁹⁶.

1. Tecelliyât

Arapça, açık ve zahir olmak anlamına “tecelli” kelimesinin çoğulu olan “tecelliyât”, zahir olanlar, ortaya çıkanlar, gaybden gelen ve kalbde ortaya çıkan nurlar anlamındadır⁹⁷. Mutasavvıfların hayattayken mazhar oldukları tecellileri anlatan bir eser türüdür. İbn-i Arabî (ö. 1240)⁹⁸ ve Aziz Mahmud Hüdâyî'nin de aynı ismi taşıyan Arapça birer eseri bulunmaktadır⁹⁹.

Süluk hallerine dair bir risale olan Fenâyî'nin bu eserinin tespit edebildiğimiz iki nüshası bulunmaktadır¹⁰⁰. Bu eserin, Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâyî Efendi Böl. nr: 512, yk. 31a-63b de bir nüshası daha gösterilmesine rağmen, nüsha üzerinde yaptığımız incelemede bu eserin Tecelliyât olmadığını gördük. Söz konusu eser, çeşitli âyet ve hadislerin tasavvufi yönden açıklandığı Farsça bir eserdir. Siyah mukavva, sırtı kahverengi deri kaplı bir mecmua içerisinde bulunan söz konusu bu

⁹⁴ Celvetiyye şubeleri ve buralarda görev yapan şairler için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 236-245.

⁹⁵ Bkz. M. İsen, “Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri”, *Ötelerden Bir Ses*, s. 213.

⁹⁶ Vassaf, *a.g.e.*, III, 18; Bursalı, *a.g.e.* I, 54.

⁹⁷ Tecelli ile ilgili bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 700-702.

⁹⁸ Süleymaniye Kütüphanesi'nde çok sayıda nüshası olan bu eserin nüshalarından bazılarının yer ve numaraları şöyledir: Esad Efendi Böl. nr: 1318, yk. 76-103, H. Hüsnü Paşa, nr: 733, Carullah, nr: 986.

⁹⁹ Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s.113.

¹⁰⁰ Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Böl. nr: 3822, yk. 154-159; Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan Böl. nr: 160 (Fenâyî Divânı içinde), yk. 3b-4a.

eser yine kütüphane kayıtlarının aksine 31a-63b değil 31a-57b varakları arasında yer almaktadır.

Fenâyî'nin müritleri tarafından kaleme alındığını düşündüğümüz Tecelliyât isimli bu eser, müstakil bir eser hüviyetine sahip değildir. Fenâyî'nin yaşamış olduğu olağan üstü hallerden bahsetmektedir.

Hacı Mahmut Efendi Bölümünde bulunan nüsha Türkçe, Fenâyî Divanı'nda yer alanı ise Arapça'dır.

Hacı Mahmut Efendi Bölümündeki nüsha: "Cennet Efendi hazretleri buyurmuşlardır ki, Hazret-i Rasûl-i Ekremi vâkı'ımda gördüm ki yanlarında yedi kimesne var idi...(154a)" diye başlamakta ve Fenâyî'nin tecellileri anlatılmaktadır. Aralarda yer yer Rızâyî'nin şiirlerine rastlanmaktadır. 159a'da yine Rızâyî'nin, Fenâyî'nin vefatına tarih düşürdüğü, bir şiiri ile risale sona ermektedir.

Mihrişah Sultan nüshası: "Fenâyî pîr-i fânî itdi rihlet" mısraıyla başlayan üç beyitlik bir kıt'adan sonra "ez-Tecelliyât-ı şeyh nâmdâr-ı 'azîz Şeyh Mehmed Efendi eş-şehîr bi-Ehl-i Cennet (k.s.) başlığından sonra; "Raeytü Rasûle'llâhi (sav.) fî mahallin ve fî-cenbihî seb'atü reculin..." Arapça ifadeleriyle bir önceki nüshada geçen tecellileri mensur olarak anlatılmaktadır. Yanında Aziz Mahmud Hüdâyî olduğu halde Hz. Peygamberi gördüğü ve onunla konuştuğu, göğe urûc ettiği ve sidreye yükselerek meleklerle konuştuğu, bir bayram namazından çıktıktan sonra uğradığı mezarlıkta gaipden "Benden istediğiniz her şeyi size verdim" diyen bir ses duyduğu ve Hüdâyî'nin yanında ezberden Haşr Suresi'nin son âyetlerini okurken kendisinde bir hal meydana gelerek bu hal üzereyken Haşr Suresini sonuna kadar okuyan bir ses duyduğu ifadeleriyle risale sona ermektedir.

2. Cennetiyye fî Maarifi'l-İlâhiyye

Bursalı Mehmet Tahir bu eserin, Hüdâyî dergahında yatan celvetî âriflerinden, Arab-zâde Mahmud Dede tarafından 1085 tarihinde, Fenâyî'nin vaaz mevzularına

dair sözlerinin bir araya getirilmesinden oluşan bir eser olduğu ve bu eserin bir nüshasının Yahya Efendi Kütüphanesi'nde bulunduğu bilgisini vermektedir¹⁰¹. Yahya Efendi Kütüphanesi'nde bulunan kitaplar Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümüne taşınmış olduğundan, hem bu hem de diğer kütüphanelerde yaptığımız araştırmalarda böyle bir esere rastlayamadık. Fenâyî'nin böyle bir eseri varsa bile günümüze kadar ele geçmemiştir.

3. Divan

Bir sonraki kısımda detaylı olarak incelenip üzerinde durulacağından burada sadece ismini anmakla yetiniyoruz.

C. DİVANI

Bugüne kadar Fenâyî mahlasıyla şiir yazan şairler hakkında herhangi bir araştırma yapılmadığından dolayı, kütüphanelerde bulunan Fenâyî adına kayıtlı Divan nüshaları da aynı mahlası kullanan farklı şairlere ait gibi gösterilmiştir. Örneğin, İzmir Milli Kütüphanesi'nde bulunan La'î Fenâyî'nin Divançe'si¹⁰² ile Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan nr. 160 ve Hacı Mahmud Efendi nr. 3822 de bulunan Divan'lar Odabaşı Şeyhi Mustafa Fenâyî'ye aitmiş gibi gösterilmiştir. Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi'nde bulunan nüsha ise Fenâyî Mahmud adına kaydedilmiştir ki bu bilgi tamamen yanlıştır. Çünkü Fenâyî mahlasını kullanan Mahmud isminde hiç bir şair yoktur. Söz konusu bu yazmanın son yaprağında Aziz Mahmud Hüdâyî için yazılan bir tarih şiirinde Mahmud ismi geçtiği için kütüphane kayıtlarına da bu isimle geçirilmiştir.

Yaptığımız incelemeler neticesinde La'î'nin Divançe'si dışında, kütüphanelerde Fenâyî adına kayıtlı bulunan bulabildiğimiz yedi adet Divan nüshası vardır. Bu nüshalardan Süleymaniye Ktp. İzmir Bölümü nr. 538 dışında kalan altı nüshadan tamamı Fenâyî Cennet Efendi'ye aittir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi,

¹⁰¹ Bursalı M. Tahir, *a.g.e.*, I, 54; *Vassaf, a.g.e.*, III, 18.

¹⁰² Bkz. Ali Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, İzmir 1997, III, 296.

üzerinde uğraşmamıza rağmen İzmir Bölümü'ndeki bu nüshanın kime ait olduğu tesbit edilememiştir.

1. Tertip Şekli

Fenâyî Cennet Efendi her şeyden önce bir mutasavvıftır. Bu özelliğinden dolayı, diğer mutasavvıf şairlerde de olduğu gibi, Fenâyî Divanı da tarikat esaslarını anlatmak için kaleme alınmış olduğundan sanat ikinci plandadır.

Fenâyî Divanı mürettep bir divan değildir. Her üç nüshada da (SA, SB ve YK) tertip sırası kısmen gözetilmesine rağmen klasik bir divan tertibi tam olarak bulunmamaktadır. Klasik bir divanda sırasıyla; Kasîdeler, Tarihler, Musammatlar, Rübâî, Kıt'a, Nazım ve Müfretler yer almasına rağmen, söz konusu Divan'da bu sıra takip edilmemiştir. Kaynaklarda "Divan-ı İlâhiyât" şeklinde geçen Fenâyî Divanı'nda yer alan manzumelerden büyük bir kısmı da ilâhî formundadır. Tevhid ve Münâcât türünü andıran şiirler bulunmasına rağmen bu şiirler klasik tevhid veya münâcât örneğine benzememektedir. Divan'da kasîde başlığıyla yer alan şiirler için de aynı durum söz konusudur. Gazellerde kâfiye sırası takip edilmediği gibi Divan'ın tertibinde de her hangi bir sıra gözetilmemiştir. Bu karışıklık Divan'ın son kısmında yer alan kıta, beyit ve müfretlere de yansımıştır. Öyle ki bazen kıta ve beyitler, müfret başlığıyla verilmiştir.

2. Nazım Şekilleri ve Türleri

Genelde, hem Divan hem Halk edebiyatı içerisinde yer alabilme özelliğine sahip olan mutasavvıf şairler, sanat gösterme gibi bir kaygı taşımadıklarından, yazmış oldukları şiirlerde, ele aldıkları konuya da uygun olarak, bazen hece bazen aruz vezni kullanmaktadırlar. Vezindeki bu çift yönlülük doğal olarak nazım şekillerine de yansımaktadır. Fenâyî Divanı'nda, Divan edebiyatı nazım şekillerinden kaside, gazel, murabba, kıta, tarih ve müfret ile Halk edebiyatı nazım şekillerinden koşma'ya yer verilmiştir. Murabba dışında bend esasına dayanan nazım şekilleriyle

yazılan her hangi bir şiir örneğine rastlanmamaktadır¹⁰³. Murabbalardan çoğu murabba-ı mütekerrir şeklindedir. Divan'da yer alan koşmalar ise aruz vezni ile yazılmıştır.

En çok kullanılan nazım şekli gazeldir. Gazelleri sırasıyla; müfred, koşma, murabba, rübâî, tarih, kıta ve kasîde takip eder.

Divan'da kullanılan nazım türlerinin büyük çoğunluğu İlâhîlerdir. Tevhid, münâcât, na't, ramazâniyye, bülbüliyye ve bahariyye türlerinde şiirler bulunmasına rağmen, mevlid, mi'râciye, devriye ve şathiye gibi türlere ait şiir bulunmamaktadır. Tevhid, münâcât ve na't türündeki şiirlerin büyük bir kısmı bu türlerden daha çok ilahî türünü andırmaktadır. İlâhî kelimesi ile, söyleyeni (şairi) ve mahiyeti ne olursa olsun hemen her türlü dînî şiir kastedilmektedir. İlâhî olarak adlandırılan manzûmelerin en belirgin hususiyeti onların bir mûsikî eseri hüviyetine sahip olmaları, yani bestelenmiş dînî şiirler vasfını kazanmış olmalarıdır¹⁰⁴. Türk edebiyatında ilâhî, her seviyeden şâir ve mutasavvıfın dînî-tasavvufî-hikemî muhtevâda didaktik veya lirik bir üslup ve maksatla yazdığı bestelenebilecek veya bestelenmiş her tür ve şekilde şiir için kullanılabilecek bir edebiyat terimi olarak kabul etmek mümkündür¹⁰⁵.

Divan'da yer alan tevhid, münâcât, na't, ramazâniyye, bülbüliyye, bahariyye türüne örnek olabilecek şiirlerden bazılarının ilk beyit ya da dörtlükleri şöyledir:

Tevhid:

Kullarunı h'âb-ı gâfletden uyar
Yâ 'Alîm ü yâ Hâkîm ü yâ Raḥîm
Görelersâ her nefes dîdâr-ı yâr
Yâ 'Alîm ü yâ Hâkîm ü yâ Raḥîm (15/1)

¹⁰³ Divan edebiyatı şekil bilgisi ile ilgili bkz. İskender Pala, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1992, s. 57-89.

¹⁰⁴ İlâhî türü ile ilgili bkz. Mustafa Uzun, "Osmanlı'nın Gür Nefesi: Türk Dinî-Tasavvufî Edebiyatında İlâhî", *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 591-597.

¹⁰⁵ Mustafa Uzun, *a.g.m.*, X, 596.

Derdüñ olur câna devâ yâ Ze'l-'aât yâ Ze'l-'aât
'Uşşâka kıl vaşluñ 'aât yâ Ze'l-'aât yâ Ze'l-'aât (85/1)

Her işi işleyen şun'-ı Hudâdur
Bu sırrı aňlamayan uyku**da**dur (212/1)

Münâcât:

Celâlüñ nârına yakma 'ibâdı
Kerem lutf u 'inâyet senden olur
Cemâlüñle münevver it fuâdı
Kerem lutf u 'inâyet senden olur (25/1)

Çamû ahvâlümüz hep saña ma'lûm
Çoma bu derd ile miñnetde yâ Rab
Esirge lutf idüp ey Hayy u Kayyûm
Çoma bu derd ile miñnetde yâ Rab (33/1)

Sen bilürsin yâ İlâhî hâlümüz
Saña ma'lum cümle-i ahvâlümüz (121/5)

Na't:

İtdi teşrif çün cihânı Hâtem-i hayrî'l-beşer
Oldı nûrıyla münevver cümle 'âlem ser-te-ser (1/1)

Münevver eyledi iki cihânı
Çudûm-ı Hâzret-i sultân-ı kevneyn
Ziyâ-bahş itti bu cism ile cânı
Çudûm-ı Hâzret-i sultân-ı kevneyn (14/1)

Ramazâniyye:

Sa'âdetle kudûmi kıldı teşrîf
Cihânı yine ol şehir-i mübârek
Anı Kur'anda Mevlâ itdi ta'rîf
Şükür geldi yine şehir-i mübârek (98/1)

Dil-i mahzûnumuzu eyledi şâd u handân
Geldi yümn ile yine şehir-i mübârek Ramazân
Oldu nûrıyla ziyâ-bağış kamû iki cihân
Geldi 'izzetle yine şehir-i mübârek Ramazân (144/1)

Bahâriyye:

Bahâr irişdi ref' oldı yüzinden perde gülzârûñ
Açıldı goncânûñ kalbi zamânı kalmadı hârûñ (16/1)

Bülbüliyye:

Ey bülbül-i bâğ-ı elest cânân ilinden vir haber
Ol bâdeden olduñsa mest cânân ilinden vir haber (225/1)

Ey bülbül-i bâğ-ı belâ gülzâr-ı sırdan vir haber
Oduñsa vaşlına sezâ gülzâr-ı sırdan vir haber (269/1)

Şakın bu reng ü bûyına gülüñ aldanma ey bülbül
Vişâl-i yâre tâlib ol bu nağşa bakma ey bülbül (316/1)

3. Vezin

Fenâyî Divanı'nda, yanlışlıkla ikişer kez yazılmış olanlar dışında, toplam 416 şiir bulunmaktadır. Şiirlerin tamamına yakını aruz vezniyle yazılmış ve bu şiirlerin

büyük bir bölümünde, aruzun Türk edebiyatında çok yaygın olan kalıpları kullanılmıştır. Bu şiirlerin vezinlere göre dağılımı şöyledir:

Hezec Bahri:

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün: 55

Mefâ'ilün mefâ'ilün: 3

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün: 153

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün: 7

Mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün: 2

Recez Bahri:

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün: 8

Remel Bahri:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün : 127

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün: 52

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün: 2

Muzari Bahri:

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün: 2

Hece vezni: 7 (58, 68, 102, 131, 246, 272, 341)

Vezni tesbit olunamayan: 3 (361, 410, 414)

Buna göre, Divan'da en çok kullanılan iki kalıptan biri 153 şiirin kendisiyle yazıldığı "*Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*", diğeri ise 127 şiirde kullanılan "*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*" kalıbıdır.

Şiirlerde, imâle ve zihaf gibi aruz kusurları ile medd ve vasl gibi ahenk unsurlarına sıkça rastlanmasına rağmen¹⁰⁶, aruz vezni genel olarak başarılı bir şekilde kullanılmıştır, denilebilir.

¹⁰⁶ Aruz kusurları ile ilgili geniş bilgi için bkz. F. Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1997, s. 44-49; A. Kemal Belviranlı, *Aruz ve Âhenk*, İstanbul 1995, s. 117-132.

4. Kâfiye

En az iki mısranın sonunda tekrarlanan, yazılışları aynı ama anlamları farklı olan ses benzerliği şeklinde tarif edilen kâfiye, şiirin ahenk unsurlarından biridir¹⁰⁷. Divan edebiyatı kâfiyesinde yazılış, halk edebiyatı kâfiyesinde ise genellikle okunuş ve ses esastır¹⁰⁸. Divan edebiyatında kâfiye, esas itibarıyla göze hitap ettiği için göz kâfiyesi adını da alır. Kâfiyeyi oluşturan benzer seslerin son ve ana harfine de revî ismi verilir. Yapı bakımından dört tür kâfiye bulunmaktadır. Bunlar; mısra sonlarında redif dışında kalan yalnızca birer sessiz harfin benzerliğiyle meydana gelen yarım, biri sesli ve diğeri sessiz iki harf benzerliğiyle oluşan tam, ikiden daha fazla harf benzerliğiyle yapılan zengin kâfiye ile yazılışları aynı fakat anlamları farklı olan kelimelerin bir arada kullanılmaları sonucu ortaya çıkan cinash kâfiyedir. Ayrıca ses benzeşmesinin üçten fazla olması durumunda kâfiyeli kelimelerden birinin harflerinin tamamının diğeri mısradaki kâfiyenin içinde yer almasıyla oluşan tunç kâfiye adı verilen bir diğeri kâfiye türü daha vardır. Fenâî Divanı'nda bu kâfiyelerin tamamı kullanılmıştır.

Yarım Kâfiye: Yukarıda da ifade edildiği gibi tek ses benzerliğinden meydana gelen yarım kâfiye, Divan'da tam ve zengin kâfiyeye oranla daha az kullanılmıştır.

Gülün rengi şolup hoşı gitdi
Figânı bülbülün yâd olmaz oldı
Fırâk u hasreti cânlara yetdi
Figânı bülbülün yâd olmaz oldı (11/1)

1. ve 3. mısralarda yer alan “gitdi” ve “yetdi” kelimelerindeki “t” harfi,

Fürkatün odına yakma kullarun
Luğf u ihsân ıssı Sulţânım meded
Açı vir anlara vuşlat yollarun
Luğf u ihsân ıssı Sulţânım meded (49/1)

¹⁰⁷ Ahenk unsurları hakkında geniş bilgi için bkz. Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Ankara 1996.

¹⁰⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, tsz., s. 274.

yine 1. ve 3. mısralarda geçen “kul” ve “yol” kelimelerindeki “l” harfi,

Bize yâ Rab delîl ol Һazretüñe
Hem idhâl it Һarîm-i vuşlatuñña
Sezâ olan budur çün ‘izzetüñe
‘Înâyet eyle Sulţânım meded it (51/3)

murabbainın ilk üç mısrasındaki “Һazret” “vuşlat” “izzet” kelimelerinde yer alan “t” harfiyle yarım kâfiye yapılmıştır.

Tam Kâfiye: Divan’da en çok kullanılan kâfiye şekli iki harf benzerliğiyle yapılan tam kâfiyedir.

‘İbâda dâimâ işüñ keremdür
Ki bâbuñ ehl-i cürme mültezemdür
‘Âdemden zâhir olan çün ‘ademdür
‘Înâyet eyle Allâhum meded it (282/5)

“kerem”, “mültezem” ve “adem” kelimelerindeki “em” harfleriyle,

Dürlü dürlü derde uğratduñ beni
Nideyüm neyleyeyüm nefsum seni (323/1)

beytinde geçen “ben” ve “sen” kelimelerindeki “en” harfleriyle tam kâfiye yapıldığı gibi, aşağıdaki murabbada da yine tam kâfiye bulunmaktadır.

‘Ayn-ı âdem ‘ayn oldı ‘âleme
Nüşa düşdi işbu ‘âlem âdeme
Kıl hidâyet irişe dem tâ deme
Ru’yetüñle dîdemüz eyle münîr (81/6)

Tam kâfiyenin bir diğ er şekli de bir uzatma harfiyle yapılandır. Aşağıdaki beyitte yer alan “musaff a” ve “edn a” kelimelerindeki “ a” harfi tam k fiye oluşturmaktadır.

 un ey s   i mey-i b   i ol c  m-ı mu aff adan
Bulup ol gevher-i ferdi  ı kam bu    l-i edn adan (6/1)

Zengin K fiye: Fen   i,     veya    ten daha fazla harfin benzerliğıyle yapılan zengin k fiye şeklini de şiirlerinde sıkça kullanmıştır.

 em‘-ı ru  -ı c  n  ne perv  neler  z c  n  
Bezm-i mey-i      dan mest  neleriz c  n   (341/1)

beytinde yer alan “perv  ne” ve “mest  ne” kelimelerindeki “  ne” harfleriyle,

Mi li görülmedi der-devr-i felek
   nine taşın ider ins    melek (109/1)

matl a beytindeki “felek” ve “melek” kelimelerinde dört harf ile zengin k fiye yapılmıştır. Zengin k fiyenin bir uzun ve bir kısa harf benzerliğıyle yapılan bir çeşidi daha vardır ki, bunun da Divan’da çok sayıda örneğı bulunmaktadır.

Gider       ni n  r  ni       
Görem zerrede n  r-ı         (235/1)

beytinde yer alan “     ” ve “      ” kelimelerindeki “   ” harfleri zengin k fiyeye örnektir.

Tunç K fiye: Zengin k fiye içerisinde de mütalaa edilebilecek olan, k fiyeli kelimelerden birinin harflerinin diğ er kelimenin içinde tamamen yer almasıyla oluşan k fiye çeşidi olan tunç k fiye  rne lerine de rastlamaktayız:

Firâkuñ nârı ‘uşşâkı hemîşe *yakage*mişdür
Olara rahmetüñ âbı dem-â-dem *akage*mişdür (204/1)

ve

Ey murğ-ı ezel ‘âleme *ferâyâda* mı geldüñ
Yâr ile olan ‘ahdüñi di *yâda* mı geldüñ (327/1)

Cinaslı Kâfiye: Yazılışları aynı fakat anlamları farklı kelimelerle yapılan cinaslı kâfiyeler de bulunmaktadır.

Ol görür yârini yârin kim bugün *yârin* görür
Görmeyen yârini bunda ol kaçan *yârin* görür (92/1)

Hubb-i mâsivâ *günâh* yeter
Cân-ı sûzâna her *gün âh* yeter (272/1)

beyitlerinde olduğu gibi.

5. Redif

Mısra sonlarında kâfiyeli harflerden sonra yer alan harflere redif denilmektedir. Şiirde çok sık kullanılan ve şiiri ahenk yönünden zenginleştiren bir ses unsurudur. Kâfiye bulmakta güçlük çekilen kelimeleri mısra sonuna getirebilme kolaylığı sağlaması¹⁰⁹ yönüyle önemli bir göreve sahiptir. Revî harfinden sonra aynıyle tekrarlanan ekler, kelimeler ve kelime toplulukları redifi oluşturur. Redifler, Fenâyî Divanı’da şu şekilde yer almaktadır:

Ek Redif: Ek redifler çeşitli şekillerde gelebilmektedir. Bu redif, çoğu kez ismin halleri şeklinde görülmektedir.

Naqd-i câna iştirâ itdüñ metâ‘-ı vuşlatı
Sıgmadı arz u semâyâ ol metâ‘uñ kıymetî (73/1)

¹⁰⁹ Bkz. İ. Pala, *Divan Edebiyatı*, s. 44-45.

Hudâya hamd it ey dil şubh u şâmı
Rasûle vir şalât ile selâmı (237/1)

Nazar eyleme sehv ile kuşûra
Mübeddel ola hüznimüz sürûra
İre bu cân u dil bâkî hużûra
‘Înâyet it eyâ lutf-ıssı Rahmân (242/2)

Yâ İlâhi saña ma‘lûm hâlümüz
Gayri kime diyelüm ahvâlümüz (229/1)

Halâş olurdı dil cümle hevâdan
Hiţâb-ı irci‘î irse Hudâdan (54/1)

Kelime Redif: Kâfiyeli harf veya harflerden sonra ek olmaksızın müstakil olarak gelen kelimelerle yapılan rediflerdir.

‘Ahd ü peymânuña vefâ *eyle*
Farz ile sünneti edâ *eyle* (234/1)

Nâr-ı hicrâna dilerseñ cânı sûzân *olmasun*
Vâşıl ol bir yâre kim şânında hicrân *olmasun* (220/1)

Ek ve Kelime Gurubu Halinde Redif: Redifler bazen revî harfinden sonra gelen bir ekle birlikte bir veya bir kaç kelime şeklinde gelebilmektedir.

Bakma rû-yı siyâhıma *yâ Rab*
Nazar itme günâhıma *yâ Rab* (246/1)

‘Îkâl-i ‘aql-ı cüz’iden halâş oldum sürûrum *var*
Muhabbet sâgarın içdüm bi-hamdi’llâh hużûrum *var* (63/1)

Ek olmaksızın kelime grubu şeklinde gelen redifler de bulunmaktadır.

Dil mürdesini hayy *ider Hû isminüñ zâkirleri*

Arz u semâyı hayy *ider Hû isminüñ zâkirleri* (77/1)

Qullarına yolların âsân *ide ol Pâdişâh*

Vuşlatını dem-be-dem ihsân *ide ol Pâdişâh* (245/1)

Fenâyî Divanı'nda redifler, zaman zaman kâfiye gibi de kullanılmıştır. Aşağıdaki örneklerde, redifleri yok saydığımızda ortada kâfiyeli kelime de kalmamaktadır.

'Înâyet idicek bir 'abde *Bârî*

İder hâline anuñ bâri *yâri* (64/1)

Küllü şey'in hâlikün cânâ *sûrûrum oldı bil*

Sırr-ı illâ vechehû 'ayn-ı *şühûdum oldı bil* (154/1)

6. Dil ve İfade Özellikleri

Divan edebiyatı içerisinde kabul edilmesine rağmen, mutasavvıf şairlerin divanları, klasik bir divandan dil ve ifade özellikleri bakımından farklılıklar taşımaktadır. Mutasavvıf bir şair, inancını ve mensubu bulunduğu tarîkatın esaslarını anlatmayı gaye edindiğinden dolayı şiirlerinde kullandığı kelimeler, müntesiplerin rahatça anlayabilecekleri tarzda ve tasannû'dan uzak kelimelerdir. İfadelerde samimiyet ön plandadır. Çünkü bir tarîkatın içerisinde yüksek derecede eğitim almış ve kültürlü insanlarla birlikte, hiçbir eğitime sahip olmayan kimseler de bulunmaktadır. Ahmet Yesevî ile başlayan Yunus Emre, Niyâzi Mısri, Sinan Ümmî v.b gibi mutasavvıflarca geliştirilen tekke ve tasavvuf şiiri, kullandığı remiz ve mazmunlarla halk ve divan edebiyatından farklı bir dil ve ifade tarzı oluşturmuştur. Halk şairinde görülen sade bir dil ve mahallî özellikler ile divan şiirinde kullanılan karmaşık terkiplerden oluşan ağır ve ağıdalı bir dil, tekke muhitinde söylenmiş olan

şiiirlerde tam olarak görölmez. Tekke şairi bu iki şair tipinin tam ortasında durur ve bir yönüyle Halk diğier bir yönüyle de Divan şairi hüviyetiyle karşımıza çıkar. Diğier birçok mutasavvıf şairin divanında görölün bu hususlar Fenâyî Divanı'nda da mevcuttur.

Biz bu kısımda önce Divan'da yer alan deyimlere, sonra da Türkçe Arapça ve Farsça kullanımlara işaret edeceğiz.

Deyimler: Fenâyî'nin bazı şiiirlerinde yer alan deyimler şu şekildedir:

Derde düşendür bilenler ehl-i derdün hâlini
Gör nice 'ârifleri *Mecnûn ider* Leylâ-yı 'aşk (228/3)

Tâc olupdur pes le-'amrük *hîl'ati* levlâk anuñ
Oldı illâ rahmeten li'l-'âlemîn aña kemer (1/4)

Žâyî' itme *nağd-i 'ömri* elde iken ey 'azîz
Vaşla cânı *bey'idüp* yâr ile it *bâzâruñı* (304/4)

Râh-ı Hâk'da *cân virenler* kan bahâ didâr alur
Şanma bu bâzârı ol yâr ile her bir cân ider (113/2)

Bulup ol mâh-ı tâbânı özinde
Semâ-yı seb'aya *eleğîn aşdı* (243/3)

Diküp 'aşk ehli cânâ gül
Pür oldı bâğ-ı dil sünbül
O verdistâna it bülbül
Tamâma irsün ihsânun (162/6)

Câm-ı la'lün nûş iden *ölmekden aşlâ gam yemez*
İrdi bir bâkî hayâta kıldı ifnâ-yı vücûd (275/6)

Sade Türkçe: Fenâyî mutasavvıf bir şair olduğundan dinî terimleri fazlaca kullanmıştır. Dinî terimler, Arapça ve Farsça kökenli olduğundan, Divan'da tamamen Türkçe kelimelerden oluşan mısralar çok sayıda değildir. Her bir mısrada bir şekilde Arapça veya Farsça kelimeye tesadüf olunabilir. Bununla birlikte bu kelimeleri tamamen Arapça ya da Farsça kabul etmemiz de doğru bir yargı olmasa gerektir. Bunlar, dilimizde çok yaygın bir şekilde kullanılan ve halkın rahatlıkla anladıkları kelimeler olması yönüyle, Türkçeleşmiş kelimelerdir. Bununla birlikte, vereceğimiz örneklerde görüleceği üzere, Türkçe kelimelerin çoğunlukta bulunduğu samimi ifadeler de Fenâyî Divanı'nda bulunmaktadır.

Kelâm-ı Hakkı gel kendüden işit
Hemân tırma ulular yolına git (403)

Şehîd ol 'aşk içinde şâdık iseñ
Ki hâkdur ol şehîdüñ kan bahâsı (150/4)

Geçür bu ikilikden birlik iline irgör
Meşhûd olına her dem envâr-ı cemâl-i yâr (199/3)

Arapça Kelime ve Terkipler: Fenâyî, Arapça kelimeleri sıkça kullanmıştır. Âyet ve hadislerden yapılan tam ve kısmî iktibaslar da oldukça fazladır. Çoğu zaman Arapça kelimeler Türkçe eklerle kullanılmıştır. Bazı beyitlerde kullanılan Türkçe kelimeler Arapçalara oranla daha azdır.

Eyle *tevfîkuñı* yoluñda *refîk*
Rabbi ihdina 'ş-şırâte'l-müstakîm (146/4)

Olurdu *îl ma'a'llâh* sırrı mekşûf
Nazar olursa ger *sırr-ı Habîb*den (149/2)

Divan'da, bir mısraı Türkçe bir diğeri Arapça (mülemmâ) beyitler bulunduğu gibi, az da olsa tamamiyle Arapça kelimelerden kurulmuş olan beyitler de mevcuttur.

Bâde-i hubb-i ezelden pür ola peymânemüz
Ente kâfi ente şâfi ente hasbî yâ Vedûd (275/2)

Ƙad benâ Vâlîde Sultân câmi'an
Hâlişen li'l- 'âlimîne'l- 'âmilîn (353/1)

Ƙultü târîhen li hâze'l-ma'bed
Mecme'un li'l-müslimîne'l-müttakîn (353/3)

Büşrâ le-Ƙad enceze'l-iƘbâlû mâ-ve'adâ
Kevkebû'l-mecdi min ufûkı's-sa'âdeti Ƙad bedâ (361)

Farsça Kelime ve Terkipler: İslâmı kabul eden Türkler, bu dinin tesiriyle yeni bir edebiyat vücûda getirirlerken, Arap edebiyatı ürünü olan aruz veznini de kullanmaya başlamışlardır. Pek çok dinî terimde olduğu gibi, aruz veznini de Araplardan değil İranlılardan almışlar, dolayısıyla Acem şiiri etkisine girmişlerdir. Türk şairleri uzunca bir süre İranlı şairlerin eserlerine benzer eserler vücûda getirmeye çalışmışlar ve şiirlerini söz konusu şairlerin şiirleriyle kıyaslamışlardır. Attar, Sa'dî, Molla Câmi vb. İranlı mutasavvıf şairlerin de etkisiyle Farsça unsurlar Türk şiirine yoğun bir şekilde girmiştir. Bu ve benzeri nedenlerle Divan şairlerinin tamamında görülen Farsça kelime ve terkipler Fenâyî Divanı'nda da görülmektedir. Fakat bu kelime ve terkipler divan şairlerinin kullandıkları kadar fazla ve ağıdalı değildir. Bu kelimelerden büyük bir kısmı dinî ve tasavvufî mahiyette aynı zamanda da şairimizin yaşadığı döneme göre, sade ve anlaşılır kelimelerdir.

Nice hüş-yâr ola 'aşkuñ mesti
Bâde-i bezm-i belâdan içdi (141/2)

'Andalîbüñ gûş idenler na'lesin
Ceyb-i şabri gûl gibi eyledi çâk (365/2)

Divan'da, ayrıca aşağıda matla' beyitlerini verdiğimiz, tamamen Farsça'yla yazılmış yedişer beyitlik iki gazel bulunmaktadır.

Fenâyî 'ârif-i sırr-ı cihânest
Nümâyed der-beşer velîk cânest (45/1)

Bî-tü hâr şod çeşm-i mâ-râ dû cihân
'Ayn-ı cân-râ mî-şaved mârâ 'ayân (202/1)

7. Edebî Sanatlar

Fenâyî, diğer mutasavvıf şairler gibi, her ne kadar sanat yapmak için şiir yazmamışsa da Divan'ında, başta iktibas ve telmih sanatları olmak üzere, bir çok edebî sanata yer vermektedir ¹¹⁰.

Aks: Bir dize ya da cümlelerin anlamlı iki parçasından birini önce, diğerini sonra söylemek suretiyle dizeyi ters çevirerek aynı anlamda bir dize veya cümle oluşturma sanatıdır. Aks-i tam ve Aks-i nâkıs olmak üzere ikiye ayrılır. Aşağıdaki beyitte aks-i nâkıs yapılmıştır.

Nider cân ü cihânı sensiz 'ârif
Yine sensin anuñ cân ü cihânı (101/2)

Cinas: Sözle ilgili sanatlardan birisi olan cinas sanatı, söylenişleri ve yazılışları bir fakat anlamları farklı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır.

Zâhidüñ hiç oldı zerķı hiçe vardı tã'ati
Başladı *Yâ Sîne* şimdi kimse gelmez *yasına* (394)

¹¹⁰ Edebî sanatlar için bkz. İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul 1992; M. Orhan Soysal, *Edebî Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul 1992; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 6. Baskı, Ankara 2000, s. 405-500; Neclâ Pekolcay vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, 5. Baskı, İstanbul 2000, s. 104-110.

Cennet ü hûr ü *kuşûrûn* tâlibidür pür-*kuşûr*
Lem‘a-ı nûr-ı tecellî besdür ‘uşşâka hemân (311/4)

Hubb-i mâsivâ *günâh* yeter
Cân-ı sûzâna her *gün âh* yeter (272/1)

Hüsn-i Ta‘îl: Herhangi bir gerçek olayın meydana gelmesini, hayali ve güzel bir sebebe bağlamaktır. Ancak bu nedenin kesin bir yargıya dayanması gerekir. Telmih sanatı da bulunan aşağıdaki beyitte, meleğin melek oluş sebebi Hz. Âdem’den ilm-i esmâ öğrenmesine dayandırılır. Cin (aslında şeytan) ise ateşten yaratılması sebebiyle bu ilmi öğrenmemiştir.

Âdemîden ‘ilm-i esmâ öğrenen oldu melek
Cinnüñ aşlı nâr idi öğrenmedi esmâmuzy (75/2)

Yine hüsn-i ta‘îl sanatı bulunan aşağıdaki beyitte, Hz. Âdem’in cennetten çıkarılışı güzel bir nedene dayandırılmıştır.

Cenneti bir dâneyle bey‘ eylese Âdem nola
Vâkıf oldu sırrına vechüñde müşkîn dânenüñ (241/6)

İham: İki ya da ikiden fazla anlamı bulunan bir sözcüğü bir dize veya beyit içinde bütün anlamlarını kastederek kullanma sanatıdır. Okuyucu bu kelimenin hangi anlamı kastedilerek kullanıldığında şüpheye düşer. Aşağıdaki beyitlerden ilkinde “Mansur” (Hallâc-ı Mansur ve zafere ulaşma), ikincisinde “sabâ” (Sabâ rüzgarı ve Sabâ ülkesi), üçüncüsünde ise “bâl” (gönül, kalp ve kanat) kelimeleriyle îham sanatı yapılmıştır.

Ka‘be-i nûr-ı cemâlüñ mervesi virdi şafâ
Nuşret-i feth-i mübînden bizi *Manşûr* eyledi (133/5)

Nola şâdi olursa hüdhüd-i dil
Peyâm-ı yâr irişdirdi *sabâdan* (54/6)

İrdi pervâneye illâ vecchehûdan çün eşer
Perr ü bâlını cemâlün şem‘ine sûzân ider (113/4)

İktibas: Söze, anlamı pekiştirmek amacıyla âyet, hadis ya da bunlardan parçalar almaktır. Tam ve kısmî veya mânevî ve lafzî iktibas şeklinde kullanımı bulunmaktadır. Fenâyî’nin en fazla kullandığı sanatlardan biridir.

Hâlüm harâb bağrum kebâb maḥbûb ise ‘âlî-cenâb
Hüsn-i cemâline iren *tûbâ lehû hüsne meâb* (326/1) (*Ra‘d*, 13/29)

Seḳâhüm câmını şun câna sâkî
İrişe yirine tâ ‘ahd ü mîşâḳ (61/6) (*İnsan*, 76/21)

Harra Mûsâ lem‘asından câna irişdi ziyâ
Zâhir itdi *len terânî* remzinün ma‘nâsını (286/3) (*A‘râf*, 7/143)

İstifham: Şairin cevabını bildiği bir konuyu soru şeklinde sorarak söylemesine istifham sanatı denir. Dikkat çekmek için sorulan bu sorunun cevabı beklenmez.

Nedendür bâğ-ı ‘âlemde çiçekler muhtelif elvân
Boyacısı bir iken hep bu eşcâr ile ezhârûn (16/4)

Gül‘izâr-ı vuşlatuñ hem-demi olduñ çün hezâr
Dem-be-dem ol verd-i bî-hemtâya efğânûn *nedür* (342/2)

Ey murğ-ı ezel ‘âleme *feryâda mı geldün*
Yâr ile olan ‘ahdüñi di *yâda mı geldün* (327/1)

Bu bezmün sâkîsi cümle bir iken
Kimi a‘lâ kimi ednâ *niçündür* (209/2)

İstikak: Aynı kökten türemiş en az iki sözcüğü bir dize ya da beyit içinde kullanmaktır. Yazılışları ve okunuşları aynı fakat kökleri farklı kelimelerle yapılırsa “şibh-i istikak” adını alır. Divan’da çok kullanılan sanatlardandır.

Ruḥuñ esmâ-yı *ḥüsnâ*dur te‘âlâ şânühû gör kim
Ne *iḥsân* eylemiş *Muḥsin* bu *ḥüsn-i* vech-i esmâyâ (153/2)

Fenâyî bulsa nola sırr-ı *tevḥîd*
*Eḥâd*dendür bu *tevḥîd*üñ esâsı (150/5)

Hidâyet it şîrât-ı müstakîme
Delîlümüz ola Allâhu *Hâdî* (317/4)

‘İkâl-i ‘*akl*-ı cüz’îden *ḥalâş* oldum sürûrum var
Muḥabbet sâğarın içdüm bi-ḥamdi’llâh ḥuẓûrum var (63/1)

Ḳapdı keşret ‘âleminden vahdeti topın bu gün
Kimi ki *şehr-i* şerî‘at içre *meşhûr* eyledi (133/6)

Ezel *Naḳḳâş-ı* Ḳudret levḥ-i dilde
Muḥabbet *naḳş*ını kılmış muşavver (300/3)

Nuḳûş-ı mâsivâdan eyle âzad
Ḥaḳîḳat sırrını *naḳş* it derûna (120/6)

Leff ü Neşir: Genellikle bir beyit içinde, birinci dizede en az iki şeyi söyleyip, ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlik ve karşılıkları vermektir. Birinci dizede verilen kelimelerle ikinci dizede verilenler belli bir sıra takip ediyorsa “leff ü neşr-i müretteb”, belli bir sıra takip edilmeksizin yer alıyorsa “leff ü neşr-i gayr-i müretteb” ismini alır. Aşağıdaki beyitlerde *leff ü neşr-i müretteb* sanatı vardır.

Buḥûr-ı *Meryem*üñ bûyî irişdi *ḥâk*den eflâke
Mu‘aṭṭar itdi *‘İsâ*-veş *semâda* vech-i cânânı (114/6)

Verd-i bî-hemtâ içündür ‘andalîbüñ nâlesi
Bûlbûlün zân değildir gonca-ı handândan (230/4)

Şem ‘-i hüsmîn itdi sûzan ey Fenâyî sînede
Nâr-ı ‘aşka her nefes ihrâk iden pervâneyi (240/7)

Aşağıda verilen beyitlerde ise leff ü neşr-i gayr-i müretteb sanatı bulunmaktadır.

Kamu haş şâhibin gubâr eyler
Nesh iderse haşında reyhâni (68/6)

Çevgân-ı muhabbetle vahdet topını kapduk
Meydân-ı fenâ içre merdâneleriz cânâ (341/3)

Kankı burcın ahterisin bilsem ey meh-rû seni
Menziñ ‘ârî hezârân kevkeb-i seyyâreden (93/2)

‘Aşkuñuñ bâğ u bahân vuşlatuñ gülzândır
Kankı gülzâr nâmını gûksüz gülistân eyledi (187/4)

Mecâz-ı Mürsel: Bir sözü gerçek anlamı dışında benzetme amacı gütmeksizin kullanma sanatıdır. Aşağıda verilmiş olan beyitlerden ilkinde “câm-ı la’l nûş etmek” tabiriyle aşk-ı ilâhî, ikincisindeki “zülf ü kakül” ile de mâsivâ kastedilmiştir.

Câm-ı la’lün nûş iden ölmekden aşlâ ğam yemez
İrdi bir bâkî hayâta kıldı ifnâ-yı vücûd (275/6)

Setr ider nûr-ı cemâline celâli perdesin
Ol vecihden bend ider ‘uşşâkı zülf ü kâkûli (53/2)

Nidâ: Şâirin, çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle seslenmesidir. Bundan dolayı nidâ, tekrar ve teşhis sanatlarıyla birlikte kullanılır. Aşağıdaki beyitler bu sanata örnek beyitlerdir.

Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ eyle Fenâyîye ‘aâtâ
Gitsün nazardan mâsivâ eyle bize lutf u kerem (163/7)

Ey şabâ ref‘ it hicâbı ol gül-i bî-hârdan
Bülbül-i bâğ-ı belânun kârı efgân olmasun (220/2)

Âsitânun *yâ İlâhî* hastaya dâru’ş-şifâ
Şerbet-i vaşlun içenler buldı her derde devâ (295/1)

Bezm-i vaşlun cür‘asından *sâkıyâ* şun sâğarı
Nûş idenlerün ola her dem du‘âsı müstecâb (128/7)

Tarih: Ebced hesabına, göre Arap alfabesindeki harflerin sayı değerleriyle oluşturulan şiirlere *tarih* ve bu tarzda yapılan sanata *tarih düşürme** denir. Tarihler genellikle kıt‘a nazım biçimiyle yazılmasına rağmen bir beyit, bir dize veya tek bir cümle ile de tarih düşürülür. Divan’da toplam yedi adet tarih şiiri bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Aziz Mahmud Hüdâyî’nin vefatı içindir. Hüdâyî 1038 (1628)’de vefat etmesine rağmen, her iki şiirde de rakamlar farklı çıkmaktadır.

Eyledi ‘azm-i bekâ ol sâlik-i râh-ı Hudâ
Olmağa hâlvat sarayı ‘âlem-i ‘uqbâda dayf
Fevtine târîh için kesbi teessüfle didi
Âh kûtbu’l-etkîyâ Mahmud Efendi göçdi hayf (159) = 1038 [1044]

Rûh-ı kudsiydi Hüdâyî tarh-ı kevneyn eyledi
Cevher-i ferd oldı kıldı lâ mekân ilin mekân (345/16) = 1038 [1047]

Yeni Vâlide Câmii (Yeni Câmi)'nin yapılışı için de biri Arapça olmak üzere iki ayrı tarih düşürülmüştür. Gösterilen rakamlar yine çıkmamaktadır.

Fenâyî vedd ile dinildi târîh

Zehî câmi' ma'âm-ı beyt-i Raḥmân (262/7) = [1028]

Ḳultü târîhen li hâze'l-ma'bed

Mecme'un li'l-müslimîne'l-müttakîn (353/3) = 1074 (1664)

Kim olduğunu tam olarak tesbit edemediğimiz Ahmed isminde biri için de bir tarih beyti bulunmaktadır.

Didi fevtine hâtif târîhini

'Urûc itdi ma'âm-ı ünse Aḥmed (158/3) = 1054 (1644)

Yedi beyitlik bir gazelde, Ahmed Ağa isminde biri için tarih düşürülmüştür.

Didi hâtif ey Fenâyî târihin

Hâneñüz Raḥmân âbâdân ide (343/7) = 1060 (1650)

1056 (1646) tarihinde vezirlik makamına geçen bir kişiden bahsedilerek şu tarih düşürülmüştür. Fakat burada da misranın karşılığı 1174 (1760)'dır.

Sürûran didi târîhin Fenâyî

Bi-ḥamdi'llâh yerin buldı vezâret (344/7) = 1056 (1174)

Telmih: Fenâyî'nin oldukça çok kullandığı edebî sanatlardan biri olan telmih sanatı, anlamla ilgili sanatlardandır. Telmih sanatı, herkesçe bilinen geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye bir inanca ya da yaygın bir atasözüne işaret etmek ve onu anımsatmaktır. Aşağıdaki beyitlerden ilkinde şeytanın Hz. Âdem'e secde etmediğine, ikincisinde Hz. Musâ'nın sihirbazlarla karşılaşmasına ve onların yılan haline gelen

iplerinden korktuğu hadisesine, üçüncüsünde ise Hz. Musa ile Hızır'ın iki denizin birleştiği yerde karşılaştıklarına telmih yapılmaktadır.

Münkir olma Âdem'e mişl-i racîm
'İsâ-veş Rûhu'l-Kudüsle yek-dem ol (30/2)

Sâhir-i su'ân nefsiñ oldu elinden halâş
Zâhir olur kalbine nükte-i emr-i lâ teḥaf (340/3)

Mecma'u'l-bahreynden irdi cism ile câna 'atâ
Zâhir oldu nükte-i Hızır ile Mûsâ'dan garaż (31/2)

Tenâsüb: Bir konu üzerinde, aralarında çeşitli ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim veya deymi bir dize ya da beyit içinde rastgele, sıralama amacı gütmekten kullanılmaktadır. Divan'da fazlaca kullanılan bu sanata birkaç verelim.

Zâtüña nisbet olur Firdevs-i a'lâda kuşûr
Var-ise ger dâhilünde gûş u gılmân u ḥûr (175/1)

Çün cülûs itdi geçüp sulṭân-ı 'aşk cân taḥtına
Yazdı zülfüñ ḥaṭṭını kim nüsha yok dîvânıma (74/3)

Nihân eylerse ger sırrın Fenâyî
Muḥabbet kenziñ vîrânesidür (171/7)

Teşbih: Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektir.

'İd-i edḥâdur cemâlüñ cân aña kurbân olur
Şû'le-i mihr-i ruḥuñ her zerreden raḥşân olur (37/1)

Yukarıdaki beyitte güzellik, kurban bayramına benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitlerden ilk ikisinde dünya, fenâ bulup yok olacak bir eve ve harap olacak bir gül bahçesine; üçüncü beyitte geçen ârif ise, hümâ kuşuna benzetilmiştir.

Sakın kılma bu *fânî* evde mesken
Beğâ iklimine ‘azm eyle bülbül
İrişdür özüñi gülzâre irken
Beğâ gülzârına ‘azm eyle bülbül (328/1)

Beğâ milkine bülbül kıla pervâz
Güzer ide bu *gülzâr-ı fenâdan* (189/5)

Buldı ‘izzet irişenler sâyesine ‘*ârifüñ*
Kim hevâ-yı lâ mekânda her biridür bir *hümâ* (66/6)

Aşağıdaki beyitte ise gönül, yanma yönüyle pervâneye benzetilmiştir.

Nola *pervâne-veş* olsa bu *dil* ‘aşk odına sûzân
Cemâlüñ şem‘ine yanmak ezel ‘uşşâka gelmişdür (204/3)

Bir beyitte ise gözyaşı Nil’e benzetilir.

Firâkuñla gözüm yaşı idüpdür *Nil* gibi tuğyân
Vücûdum milkini luğf it bi-küllî ğarğ-ı âb itme (258/2)

Tevriye: İki anlama gelen bir sözcüğün bir anlamı beytin genel anlamına uyar, öteki anlamı uzaktan ya da dolaylı olarak ilgili olursa tevriye sanatı meydana gelir. Aşağıdaki beyitte geçen “âl” kelimesinin “hile, aldatma” ile “kırmızı, sevgilinin yanağı ve dudağı” şeklinde iki anlamı bulunmaktadır.

Cemâlüñ *âhna* alındı bu dil
Ne *âl*/eyler göre *hâl* ü *hayâlüñ* (121/3)

Hem göz, hem de kendisi anlamına gelen “ayn” kelimesi de aşağıdaki beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır.

‘Ayn olursa ‘ayn-ı ‘âlem ‘ayn-ı ‘ârifde nola
Dest-i kudret çekdi çün ‘aynına anuñ tûtiyâ (178/2)

Leyla ve Mecnun kelimeleri “gece renkli” ve “divane” anlamlarını da çağrıştıracak şekilde tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Leyli-i zülfüñ dili *Mecnûn*-şifât itdi esîr
Düşdi vaşluñ kaydına gör derdini dîvânenüñ (241/2)

Tezad: İki düşünce, duygu ve hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri ve benzerlikleri bir arada söylemektir. Bir şeyin birbirine karşıt görünen özelliklerini bulup çıkarmak da tezad sanatına girer.

Bend olanlar zülf-i *hâlûn* dâmına *âzâdedür*
Câm-ı la‘lûñ ‘Îsâ-veş mürde dile cân-dâdedür (27/1)

Mürde diller nola bulsa la‘l-i nâbuñdan *hayât*
Câm-ı ‘aşkuñ nûş iden görmez dü-‘âlemde *humâr* (299/5)

Hum-hâne-i vahdetden *mest* oldu Fenâyî çün
Bu vech ile oldu ol bu *bâde* ile *hüş-yâr* (199/7)

İKİNCİ BÖLÜM

FENÂYÎ DİVANI'NDA DİN VE TASAVVUF

A. DİN

Milletlerin hayatında din önemli bir mevki işgal eder. Bir dinin yazılı olarak anlatılması da ancak edebiyatla gerçekleşir. Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden sonra oluşturdukları Divan edebiyatı, zengin motif, mazmun ve unsurlarlarıyla, özellikle mutasavvıf şairler tarafından, bu dinin anlatılmasında önemli bir araç vazifesi görmüştür. Din; adet, gelenek ve görenek, folklor vb. gibi, bir şekilde hayatın içinde olduğundan dolayı, mutasavvıf şairler dışında kalan diğer Divan şairlerinde de, bilinci veya bilinç dışı, bir şekilde dinî motiflere rastlanmaktadır. Biz burada Fenâyî'nin din ile ilgili olarak kullanmış olduğu tabir, terim ve terkiplere işaret edeceğiz¹.

1. Allah

Bir mutasavvıf şair olan Fenâyî, hemen her şiirinde Allah'ın en az bir isim veya sıfatını kullanmıştır.

Allah; insanı yoktan var eden, her dert ve gamdan kurtaracak olandır (142/3). Bütün mevcudâta hayat verendir (49/4). Fakat bu yaratma işlemi bir mecburiyet değil lütufî ve atâ sonucudur.

Bir avuc hâk iken itdüñ 'ademden çün bizi insân
Zuhûr-ı cümle mevcûdât Cenâbuñdan 'aîdûr hep (160/4)

Hudâyâ levh-i hâtîrdan rusûm-ı gayri hâkkeyle
Görinen şûret ü ma'nâ yine lutf-ı Hudâdur hep (160/6)

¹ Edebiyatla din ilişkisi için bkz. Hasan Aktaş, *Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Konya 2001, s. 25-28.

Gönüllerde iyi kötü her ne varsa hakkıyla bilen, her şeyden haberdar olan, her şeyi gören ve cömertliğinin kemaline sınır bulunmayandır (82/3). O, şânı yüce ve sıfatları noksanlıktan münezzehtir olan (82/4), kendisine bir mekan bulunmayandır (83/4). Her zorluğu kolay hale getirendir (106/3). Zâtının güneşinin zerresi ulaşmasa, zelil ve âciz olan insan O'na varmaya hiç bir yol bulamaz. Can ve gönül derdinin tabibi de yine O'dur (122/5). Dünyada izzet isteyen gece gündüz durmadan O'nu anmalıdır.

İster iseñ iki 'âlemde Fenâyî 'izzet

Rûz u şeb durma hemân Hâlıkı yâd eyle (126/5)

Allah'ın isim ve sıfatlarının geçtiği mısraların bir çoğunda, topraktan yaratılma hadisesine atıfta bulunularak, insanın acizliği üzerinde durulur. Kulun işi sürekli hata ve kusur iken Allah keremiyle kulun kusuruna nazar etmez (39/2). İnsan ne kadar uğraşırsa uğraşsın Allah'ın lütfu olmazsa bütün uğraşı boşa gider (60/5). İnsan, her gün yüzlerce, binlerce günah işlemesine rağmen affedecek olan Allah'dır. Kul hata ve suç işlemesine rağmen Allah atâsı ile kulunu affeder (28/4). Suç işleyenin kaçacağı yer de yoktur, kul ancak Allah'tan (gazabından) yine Allaha (rahmetine) sığınır. Kendini bilen kendini tanıyan kişi ancak o Zât-ı Pâke ulaşabilir (56/4).

Bir avuç hâke mümkün mi vişâl-i bezmine irmek

Meğer bir lûtf ire cânâ *Cenâb-ı Rabb-i a'îlâdan* (6/2)

Nesi var bir avuç hâküñ *Cenâb-ı Hazrete* lâyık

Heman rû-yı siyâh ile hezâr sehv ü kuşûrum var (63/4)

Nice yol bulur *Cenâb-ı Pâküñe* bir kabze hâk

Yemm-i cûduñdan anı kıl bezm-i vaşla müsteḥak (257/4)

Bir çok şürde ise, yine insanın çaresizliğine vurgu yapılarak Allah'tan yardım istenir.

Eger irmezse añâ lûtf-ı *Rahmân*

Neye kâdir olur bî-çâre insân

Yine *Hak*dan olur kullara ihsân
Meded senden meded yâ *Hayy ü Kayyûm* (44/6)

Umaruz senden ‘inâyet ey *Kerîm*
Hâlümûze merhamet it yâ *Rahîm* (146/1)

İnsan, hata ve kusur sahibi olmasına rağmen, dilekleri kabul eden, dua edenin duasına cevap veren de yine Allah’tır.

Gerçi çokdur yâ *İlâhî* saña *hidmetde* kuşûr
Luţf umup kapuña geldük bizi ‘afv it yâ *Gafûr*
Ref’ it aradan hicâbı kalbimiz bulsun sürûr
Her murâdı sen virürsin yâ *Mücîbe’s-sâilîn* (2/2)

Bütün eşya gibi insanın aslı da O’nun nurundandır fakat arada engel olan şeyten perdesidir.

Aşlımız çün nûr-ı vâhiddür kamû eşyâ ile
Perde-i ten setr idüpdür aramız *Mevlâ* ile (10/1)

Eşyanın tamamı ibret gözüyle bakabilen için Hakk’ın aynıdır (26/1). Cemalinin nûru âlemde o kadar açıktır ki, mevcut olan her şeyde o nûrun tecellisi ayan beyandır.

Cemâlün nûr ey *Maḥbûb* ne mazhardur ki ‘âlemde
Cemi’-i şeyde ol nûruñ tecellisi hüveydâdur (87/2)

Allahın en güzel isimleri için kullanılan el-Esmâ’ü’l-Hüsnâ sıfat tamlaması, bir beyitte Osmanlıca terkip kuralına göre, “esmâ-yı hüsnâ” şeklinde geçmektedir.

Ruḥuñ *esmâ-yı hüsnâ*dur te‘âlâ şânühû gör kim
Ne ihsân eylemiş Muḥsin bu hüsn-i vech-i esmâyâ (153/2)

Türk Edebiyatı'nda daha çok Esmâü'l-Hüsna şeklinde kullanılan² bu tamlama, kültürümüzde olduğu kadar edebiyatımızda da önemli bir yere sahiptir. Kur'an-ı Kerim³ ve hadislerde⁴ geçenlerin dışında Arap, Acem ve Türklerin kullandığı Esmâü'l-Hüsna'lar bulunmaktadır⁵. Divan'da çoğu Arapça olmak üzere, "Hudâ, Yezdân, Zât-ı bî-çûn, Şâh, Pâdişâh, Perverdigâr" gibi Farsça, "Efendi, Yaradan, Kamu eşyayı yokdan var eden" gibi Türkçe Allah'ın isimleri ve sıfatları yer almaktadır. Fenâyî'nin şiirlerinde geçen Esmâü'l-Hüsna'lar şunlardır:

Alîm (5/1, 81/3), Allâh (82/4, 226/1, 317/4), Bârî (39/1, 64/1, 136/7), Başîr (81/3), Cenâb (44/2, 160/4), Cenâb-ı Hâzret (63/4), Cenâb-ı Hâzret-i Bârî (79/7, 319/5, 349), Cenâb-ı Hâzret-i Hâk (360), Cenâb-ı Hâzret-i Raḥmân (261/6), Cenâb-ı Pâk (257/4, 360), Cenâb-ı Rabb-i a'lâ (6/2), Cenâb-ı Zât-ı Pâk (185/3), Efendi (33/4, 38/2, 61/1, 95/1, 106/3, 126/1, 157/4, 232/2, 251/2, 256/2, 291/1), Eḥad (20/7, 82/5, 152/5, 307/1), Ezel naḳḳâş (42/4, 80/3), Faḫr u cûd ıssı Kerîm (85/6), Ğanî (323/2), Ğanî Mevlâ (74/1, 324/2), Habîr (81/3), Hâdî (317/4), Hâk (26/1, 106/7), Hâkîm (5/1, 82/3), Hâḳḳânî Ṭabîb (334/6), Hâlık (126/5), Hallâk (81/5, 207/4), Hannân (179/5), Hasbî (275/2), Hayy (81/5, 87/4, 330/6), Hayy u Ḳayyûm (33/1, 45/1), Hayy ü Bâkî (176/4, 219/3), Hayy ü Sübhân (265/5), Hâzret-i Hâk (79/1), Hâzret-i Mevlâ (56/1), Hâzret-i ni'me'l-meâb (235/4), Hâzret-i nûr-ı pâk (207/5), Hâzret-i Zât (292/1), Hudâ (51/1, 55/1, 111/2, 162/6, 253/1, 271/2), Hudâvend-i 'Alîm (354), Hüve'l-Hayyü Hüve'llâhü'l-Bâkî (212/9), İlâh (28/3, 126/1, 232/1, 2/2), İlâhe'l-'âlemîn (274/2), 'Înâyet ıssı Mevlâ (305/1), Ḳadîm (81/5, 87/4, 132/3), Ḳâdir (326/6), Ḳâdir Hudâ (72/1, 130/4, 270/1), Ḳâdir-i muṭlaḳ Hudâ (28/1), Kâfî (275/2), Ḳamu eşyâyı yokdan vâriden (202/5), Kân-ı kerem (142/3), Ḳayyûm (86/5), Kerîm (40/2, 87/4, 98/7, 125/4, 132/3, 148/1, 307/1), Kibriyâ-yı Hâzret (256/7), Luḫf u iḫsân ıssı Raḥmân (86/1), Luḫf u cûd ıssı Hudâ (163/1), Luḫf u iḫsân ıssı Sulṭân (49/1), Luḫf-ı bî-ḥad Pâdişâh (307/1), Luḫf-ıssı Raḥmân (245/), Maḥbûb (87/2), Melîk-i muktedir (172/5), Mevlâ (10/1, 80/1, 309/1), Mu'in (274/7), Muḫsin (153/2), Mücîb

² H. İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsna'lar*, Basılmamış doktora tezi, İzmir 1985, s. 1.

³ Kur'an'da geçen Esmâ-i Hüsnâ sayısı için bkz. H. İbrahim Şener, *a.g.e.*, s. 173-252.

⁴ Esmâ-i Hüsnâ'yı muhtevî hadisler için bkz. Tirmîzî, *Sünen*, V, 179; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1267; Şener, *a.g.e.*, s. 33.

⁵ Arapça, Farsça ve Türkçe Esmâü'l-Hüsna'lar için bkz. H. İbrahim Şener, *a.g.e.*, s. 21-47.

(122/7, 291/7), Mücîbe's-sâilîn (2/2, 277/1, 327/2), Müste'ân (259/7), Nakkâş-ı Kudret (300/3), Pâdişâh (28/4, 125/5, 248/1, 311/1), Pâdişâhlar Pâdişâhı (40/5, 153/3, 305/5), Perverdigâr (278/6), Rab (33/1, 33/4, 43/1, 51/4, 83/3, 113/1, 123/5, 125/7, 249/1), Rabb-i Ekber (300/1), Rabb-i Ekrem (256/7), Rabb-i Ğaffâr (218/4), Rabb-i Ğafûr (260/1), Rabb-i Kerîm (137/1), Rabb-i Raḥîm (77/10), Rabbü'l-âlemîn (353/2), Rabbü'l-enâm (148/3, 255/5), Raḥîm (5/1, 29/2, 87/4, 132/3, 148/1, 251/9), Raḥmân (44/6, 132/3, 233/6), Şâhib-kerem (137/5), Şamed (98/6, 307/1), Şâni' (181/4), Settâr (7/1), Sulţân (51/1, 141/2, 149/1, 218/4), Sulţân ü Sübhân (142/1, 144/1), Şâfi (275/2), Şâh (60/5, 85/4), Takdîr-i sâbık (290/7), Vâhibü'l-iḥsân (76/2), Vedûd (135/7, 203/5, 255/7, 278/2, 330/6), Vehhâc (183/2), Yaradan (93/1, 273/1), Yezdân (316/3), Zât-ı bî-çûn (249/7, 2726), Zât-ı Pâk (38/2, 59/4, 288/8, 330/6), Ze'l-'aṭâ (85/1, 264/2), Ze'n-na'im (21/6), Zü'l-fazlı'l-'azîm (329/2).

2. Melekler

Nûrânî varlıklar olan melekler günah işlemez ve sürekli olarak Allah'a ibadet ederler. Erkeklik ve dişilikleri de yoktur. Nurdan yaratılmışlardır. Görevleri farklı, Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil, Azrâil gibi dört büyük melekten başka sayısız melek bulunmaktadır⁶.

Melek: Fenâyî, elest bezmine atıfta bulunarak, meleklerle cinlerin yaratıldıkları madde itibariyle farklı varlıklar olduğunu ifade eder.

Âdemîden 'ilm-i esmâ öğrenen oldu *melek*

Cinnüñ aşlı nâr idi öğrenmedi esmâmuzy (75/3)

Fenâyî, yine bir murabbada mirac hadisesine telmihle, arada hiçbir insan ve melek olmaksızın Allah'la halvet olma isteğini dile getirir.

⁶ Meleklerle ilgili bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/30-34, 98, 102, 161, 176, 177; Âl-i İmrân, 3/18, 42, 45, 80, 87; Nisâ, 4/97, 166, 172; En'am, 6/8, 9, 50, 92; A'raf, 7/11, 20; Enfâl, 8/9, 12, 50; Hûd, 11/12, 31; Yûsuf, 12/31; Ra'd, 13/13, 23; Hicr, 15/7, 8, 28; Nahl, 16/ 2, 28; İsrâ, 17/40, 61-65; Enbiyâ, 21/26, 28; Furkan, 25/7; Secde, 32/11; Ahzâb, 33/43; Fâtır, 35/1; Sâd, 38/1-4, 71; Fussilet, 41/30-32; Zuhurf, 43/16-22, 60; Kaf, 50/17-19; Necm, 53/26; Hâkka, 69/17; Meâric, 70/1-4, Müddessir, 74/31; Nebe', 78/38; Fecr, 89/22, 23.

Hâzretüñden budur ey Şâhib-kerem senden dilek
Seyre mâni‘ olmaya bu ‘arş u ferş ü nüh-felek
Kıl ‘inâyet girmeye araya ins ile *melek*
Sehv ü nisyânumuza estağfiru’llâhe’l-azîm (137/5)

İçerseñ ey gönül şol meyden iç kim
Melek sâkî felek peymânesidür (171/4)

Cebrâil: Divan’da dört büyük melekten sadece Cebrâil’in ismi geçmektedir. Cebrâil daha çok “Rûhu’l-Kuds” ve “Rûhu’l-Emîn” isimleriyle verilir.

Çün dem-i *Rûhu’l-ğudüs*den câna irişdi hayât
Aşsen-i takvîmde halk olsa nola insânımız (4/2)

Elest bezmi’ne telmihte bulunarak, insanın meleklerle şeytan arasında alacağı tavır şu şekilde ifade edilir.

Münkir olma Âdem’e mişl-i racîm
‘Îsâ-veş *Rûhu’l-Ğudüs*le yek-dem ol (30/2)

Mîrac hadisesinin konu edildiği bir beytde hem Cebrâil hem de Rûhu’l-emîn ismi birlikte kullanılmaktadır.

Rehber oldı sidreye dek gerçi kim *Rûhu’l-emîn*
Kaldı *Cibrîl* enbiyâ ervâhı ol kıldı güzzer (1/14)

Ayrıca Fenâyî Divanı’nda meleklerle bağlantılı olarak hûri, cin ve şeytandan da bahsedilmektedir.

3. Kitaplar

İslam inanç esaslarından üçüncüsü, kitaplara imandır. İman edilmesi gereken kitaplar, dört büyük kitap olarak da ifade edilen Zebur, Tevrat, İncil ve Kur’an’dır.

Fenâî Divanı'nda bu kitaplardan sadece bir beyitte bahsedilir ve daha çok Kur'an-ı Kerim üzerinde durulur.

İtdi ezber *dört kitâbuñ* ma'nâsın bir noktadan
Hızr-veş oldı mükemmel cümle fenni ol dilâ (66/3)

Kur'an, Hz. Muhammed'e indirilmiş olan son ilahî kitaptır. Vahiy yoluyla ve Cebrail aracılığıyla tüm insanlığa, kıyamete kadar bakî kalmak üzere, gönderilmiştir. Farklı sayıdaki ayetlerin oluşturduğu 114 sureden meydana gelen Kur'an, Hz. Ebu Bekir döneminde iki kapak arasında toplanmış ve Hz. Osman döneminde çoğaltılmıştır. Divan edebiyatının da ilk ana kaynağı Kur'andır. Sevgilinin güzelliği, yüzü, boyu vb. Kur'an'a benzetildiği gibi, bir çok şair tarafından çeşitli ayetleri de iktibas edilmiştir. Fenâî'ye göre izzete ulaşmanın yolu, Kur'an ve sünnete uymakla gerçekleşebilir.

Cem' u farkı cem' idüp irdi Fenâî 'izzete
Her kimüñ kim muktedâsı Sünnet ü *Kur'ân* olur (37/5)

Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi olan Fatiha sûresi⁷ ve yedi uzun sûre olarak da izah edilen "Heft âyet" in anlamını bilen Kur'anı hatmetmiş olur⁸.

Bildi bu heft âyetüñ vechin tamâm
Hatm-i Kur'ân itdi zîrâ her dem ol (30/4)

Ayrıca, Ramazan ayının Kur'an'da tarif edilmiş olması ve Kur'an'a tabi olma isteğiyle bu isimden bahsedilir.

Sa'âdetle kudûmi kıldı teşrîf
Cihânı yine ol şehr-i mübârek

⁷ Fâtiha sûresi, 114 sûreden oluşan Kur'an-ı Kerim'in ilk sûresidir. Kur'an'ın önsözü olan Fatiha sûresi yedi âyettir. Ümmü'l-Kitâb, Seb'u'l-Mesânî, el-Esâs, el-Vâfiye, el-Kenz vb. gibi isimlerle de anılır. Geniş bilgi için bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 3-49.

⁸ Bu Farsça terkinin Arapça karşılığı olan "seb'u'l-mesânî" şekli Hicr sûresi, 15/87 de "seb'an mine'l-mesânî" ibareleriyle geçmektedir. Bilgi için bkz. Elmalılı, *a.g.e.*, V, 3074-3076.

Anı *Kur'anda* Mevlâ itdi ta'rîf
Şükür geldi yine şehir-i mübârek (98/1)

Kur'an'dan kitap şeklinde de bahsedilir.

Bi-hakk-ı Hâzret-i şadr-ı risâlet
Kitâb u Sünnete kıl inkıyâdum (271/4)

'Ahd ü peymânuña vefâ eyle
Farz ile sünneñ edâ eyle (234/1)

Kur'an tabiri bazı mısralarda "ümmü'l-kitâb"⁹ (70/5, 128/9), "seb'a'l-mesânî" (71/5) ve "mesânî âyeti" (370) şeklinde de geçmektedir. Bu tabirler daha çok bir âyetten kısmî iktibas şeklinde alınmış olduğu için âyetler kısmında incelenecektir.

4. Âyet ve Hadisler

Fenâyî Divanı'nda, bir kısmı mutasavvıf, bir çok şairin divanlarında¹⁰ pek rastlanmayan, çok sayıda âyet ve hadis bulunmaktadır ki, toplam 67 âyet ve 16 hadistir. Âyetlerden bir çoğu daha çok kısmî iktibas şeklinde kullanılmasına rağmen telmih yapılan âyetlere de rastlanmaktadır.

Âyet kelimesi, Divan'da tekil olarak âyet şeklinde kullanıldığı gibi, çoğulu olan âyât şekliyle de kullanılmaktadır. Esasen Kur'an'da, iki durak arasında yer alan âyet kelimesi, asıl anlamının dışında, delil ve mu'cize anlamlarıyla da geçmektedir. Divan'da, yer ve gök "Hakkın âyeti" olarak gösterilirken, insan ile zülf ve yüz için de âyet kelimesi kullanılmaktadır.

⁹ Ümmü'l-Kitâb için bkz. Ra'd, 13/39.

¹⁰ Örneğin bkz. Ziver Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayî Divânı II*, İstanbul 1985; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1997, I, 224-234.; Aynı müellif, *Hayrettî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Ankara 1998, s. 24-30; Bilal Kemikli, *Sun'ullâh- Gaybî Dîvânı İncele-Metin*, İstanbul 2000, s. 138-149; Azmi Bilgin, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul 2000; Yaşar Aydemir, *Behiştî Dîvânı*, Ankara 2000; Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli*, İstanbul 1996, s. 64-65.

Yir ü gök cümle *Hakûñ âyetidür*
Bunı a'mâ olan eyler mi iz'ân (83/3)

Ezber it bu *âyetüñ* gel ey Fenâyî seb'asın
Nağşî kı Nağğâşî gör nağşın ne hemvâr eyledi (181/5)

Olur zülf ile 'aynuñ *âyetü'llâh*
Şeb-i rûzdur anuñ ağ u kıarası (20/4)

Divan'da sûre isimlerine de rastlanmaktadır. Fâtiha sûresi için "seb'a" (181/5) ve "mesânî âyeti" tabiri kullanılırken, bir beyitte de Yâsin sûresinden bahsedilir.

Huñûtı kim yed-i kudret sırr-ı insâna yazmışdur
Meşânî âyetidür kim ruh-ı cânâne yazmışdur (370)

Zâhidüñ hiç oldı zerķı hiçe vardı tâ'ati
Başladı *Yâ Sîne* şimdi kimse gelmez yâsına (394)

Âyetler: Divan'da âyetler; ibare, kelime halinde iktibas ve telmih yoluyla kullanılmaktadır. Bu âyetlerden bir kısmı farklı şiir ve beyitlerde olmak üzere, bazen altı yedi kez geçmektedir. Bazen de aynı âyetin farklı kısımları farklı beyitlerde kullanılmıştır. Bu âyetlerden bir kısmını, yeri geldikçe ilgili konu içerisinde işleyeceğimizden dolayı, burada sadece âyetlerin geçtiği beyit ve dörtlüklerin tamamı ile Türkçe anlamlarını vermekle yetineceğiz.

Ahşen-i takvîm... : "*Biz insanı en güzel şekilde yarattık.*"¹¹

*Ahşen-i takvîm*de ızhar idüp 'aks-i hüsnini
Gösterür mir'ât-ı dilde vechini insân içün (76/7)

Ahşen-i takvîmüñ aña ey Fenâyî ma'nâsın
Âşinâ oldı yine ol yâr ile bîgânemüz (166/7)

¹¹ Tîn, 95/4.

Bilmedi yüzünde hâlûn sırrını miskîn fakîh
Ol vecihden *aḥsen-i taḳvîmî* inkâr eyledi (181/2)

Aḥsen-i taḳvîmî inkâr eyleyen şeytân olur
Şûret-i şâb-ı kuṭayt bu ma'nâya bürhân olur
Hâl ü haddi vechine âşüftedür bu 'aql ü cân
Lebleri esrârına iki cihân ḥayrân olur (339)

Alleme'l-esmâ... : “*Ve Âdem'e bütûn isimleri öğretti...*”¹²

Rumûz-ı '*alleme'l-esmâ* Fenâyîye olup zâhir
Özini görmeyen a'mâ ne bilsün ḥâl-i bînâdan (6/5)

Bağ vücûduñ 'âlemine gör ne yazmış nâmuñı
Bu me'ânîñüñ beyânı '*alleme'l-esmâ*dadur (27/3)

Sırr-ı remz-i '*alleme'l-esmâ*yı dâñâdan işit
Dinlemez efsânesini âşinâ bîgânenüñ (241/5)

Âdemîden '*ilm-i esmâ* öğrenen oldu melek
Cinnüñ aşlı nâr idi öğrenmedi esmâmuzı (75/2)

Sırr-ı remz-i '*alleme'l-esmâ*ya 'ârifseñ eğer
Senüñ ile bile görürsin tamâm eşyâmuzı (75/3)

Dinildi vaşf-ı Âdemde egerçi '*alleme'l-esmâ*
İdüp esrârına vâkıf emânet eyledi ḥâmil (296/3)

Allemnâhu ... : “... Biz onı öğrettik...” *

Ve '*allemnâh*udan kıl bizi âgâh
Semâ-yı dilde bulam mihr ü mâhı (273/7)

¹² Bakara, 2/31.

* Yusuf, 12/69, Kehf, 18/65, Enbiya, 21/80

Alleme'l-*Qur'*ân... : “(O, insana) *Kur'anı* öğretti.”¹³

‘*Alleme'l-*Qur'*ân*’ın anla ey Fenâyî ma’nâsın
Levḥ-i maḥfûzuñ ḥurûfuñ keşf ider tefsîrimüz (205/5)

Arefû... : “...anladıklarında, tanıdıklarında...”¹⁴

Remz-i arefûdan tâ bulalı gönül behre
Ol kenz-i nihânîye vîrâneleriz cânâ (341/6)

Aşḥâb-ı Kehf... : “Birde onları uyanık sanırdın, halbuki uykudadırlar ve Biz onları sağa sola çevirirdik; köpekleri de giriş kısmında iki kolunu uzatmıştı....”¹⁵

Aşḥâb-ı kehfûñ nüktesin fehm itse nola cân u dil
Zâte'l-yemîn zâte'ş-şimâl kehfindedür kıtmîmüz (205/3)

Belhüm eḍal... : “...İşte bunlar hayvan gibidirler, hatta daha şaşkındırlar...”¹⁶

Sivâ ḥubbını ḥakkî levḥ-ı dilden
Bizi ‘add eyleme belhüm eḍalden
Ḥalâş eyle kuyûd-ı âb u gilden
Meded senden meded yâ Ḥayy ü Qayyûm (44/3)

Bî-yanṭık... : “Havadan (arzusuna göre) söylemiyor.”¹⁷

Remzi bî-yanṭık kelâmın kıl ‘ayân
Aradan ref‘ eyle kıl ü kâlümüz (229/3)

Añla bî-yanṭık kelâmın cân ile
Nuṭṭ-ı Ḥaḳ bil evliyânûñ her sözün (247/2)

¹³ Rahmân, 55/2.

¹⁴ Bu kelime iki ayrı âyette geçmektedir:Bkz. Bakara, 2/89; Mâide, 5/83.

¹⁵ Kehf, 18/18.

¹⁶ A‘raf, 7/179.

¹⁷ Necm, 53/3.

Sivâ kaydından eyle bizi ıtlâk
Ve *bî-yanîk* kelâmıyla kıl intâk (253/1)

Ve *bî-yanîk* lem‘asından hisse-dâr eyle bizi
Ola nîruñla münevver her nefesde bâlümüz (289/2)

El-yevme tüczâ... : “*Bugün herkese kazandığının karşılığı verilecektir.*”¹⁸

Neş’e-i *el-yevme tüczâ* hâşılın bulduk bu gün
Tâ’n u teşnî’ kılma zâhid âşıka ferdâ ile (10/4)

Neş’e-i *el-yevme tüczâ* hâşılın bulduk bugün
Bu durur maşşûd olan imrûz u ferdâdan garaż (31/5)

Neş’e-i *el-yevme tüczâ* sırrına irdi bu gün
Râh-ı Hâkda bir iden imrûz ile ferdâsını (286/4)

Ellezîne câhedû finâ... : “*Bizim uğrumuzda cihad edenlere gelince, elbette Biz onlara (Bize ulaştıran) yollarımızı gösteririz.*”¹⁹

Aç gözüñ ğaflette kalma dîde-i bînâyı gör
Remz-i sırr-ı *ellezîne câhedû finâyı* gör (9/1)

Esrâ bi-‘abdihi... : “*Uzaktır bütün noksanlıklardan O ki, kulunu bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Akse’ya götürdü.*”²⁰

Müntehâsın bulmağa *esrâ bi-‘abdihi* sırrınıñ
Refref-i tefrîde irgör pâyemi ayak ayak (38/5)

¹⁸ Mü’min, 40/17.

¹⁹ Ankebut, 29/69.

²⁰ İsrâ 17/1

Eyledi *esrâ bi-‘abdih* leylinüñ mi‘râcını
Cân u dilden kim olursa hâzret-i Mevlâya kûl (88/4)

Er-Raḥmân ‘ale’l-‘arşı’stevâ... : “*O Rahman, Arş’a hakim oldu.*”²¹

Eğer bildünse *er-Raḥmân ‘ale’l-‘arşı’stevâ* remzin
Güzêr kıl in ile andan nâzar it vech-i Raḥmâna (103/4)

Üstüvâsın aña bu sırruñ gönül ḥaḳḳa’l-yakîn
Zâhir ola remz-i *er-Raḥmân ‘ale’l-‘arşı’stevâ* (178/3)

‘Ale’l-‘arşı’stevâ remzin Fenâyîye ‘atâ eyle
Nümâyân ola her câda aña envâr-ı Raḥmâni (324/5)

Eslemâ... : “*Ne zaman ki ikisi de bu şekilde (Allah’a) teslim oldular, (İbrahim) onu tuttu şakağına yıktı (şakağı üzerine yatırdı).*”²²

Kıldı İsmâîl-veş dost yolına varın fidâ
İrdi sırr-ı *eslemâdan* gûş-ı cânına ḥiṭâb (48/3)

Etmemtü ‘aleyküm ni‘meti... : “*...İşte bugün dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ninetimi tamamladım ve size din olarak müslümanlığa razı oldum.*”²³

Eyle *etmemtû ‘aleyküm ni‘metinden* hisse-dâr
Kıl müyesser iki ‘âlemde devâm-ı ni‘meti (73/3)

Eyne’l-mefer... : “*O gün insan: Nereye kaçmalı? Der.*”²⁴

Ol giyer tâc-ı şefâ‘at hem ḳabûlin hil‘atin
Şol zamanda kim halâyık ideler *eyne’l-mefer* (1/12)

²¹ Tâhâ, 20/5.

²² Sâffât, 37/103.

²³ Mâide, 5/3.

²⁴ Kıyâme, 75/10.

Fedhulûhâ hâlidîn... : “ Rablerinden korkan takva sahipleri de bölük bölük cennete sevkedilmektedir. Nihayet oraya vardıkları ve kapıları açıldığı zaman bekçileri onlara: “Selam sizlere, ne hoşsunuz! Haydi girin oraya, sonsuza dek kalmak üzere!” diye selama duracaklar. ”²⁵

Qıl harîm-i cennet-i vaşluña mahrem dem-be-dem
Zâhir ola câna sırr-ı fedhulûhâ hâlidîn (274/3)

Fefirrû... : “O halde hemen Allah’a kaçın...”²⁶

Fefirrû emrini gûş idicek cân
Güzer eyler kadîmi âşiyâna (168/6)

Festaķim... : “Onun için emrolunduğun gibi doğruluk et...”²⁷

Zâhir oldu cânına mefhûm-ı emr-i festaķim
Eyledi çün nûr-ı pâk-i Mustafâya iktidâ (66/5)

Fevķa eydiķim... : “...Allahın eli (kudreti) onların elleri üstündedir.”²⁸

Fevķa eydiķim hiķâbın çün Fenâyî kıldı gûş
Tarķ idüp resm-i sivâyı yudı özinden eli (53/5)

Olursa sırr-ı eydiķim Fenâyî bendeñe zâhir
Virilür dest-i kudretten yedine nâme-i menşûr (157/6)

Fezkürûnî... : “O halde anın beni, anayım sizi...”²⁹

Bu dil-i mahzûnı cânân yine mesrûr eyledi
Fezkürûnî ma’nâsıyla anı mezkûr eyledi (133/1)

²⁵ Zümer, 39/73.

²⁶ Zâriyat, 51/50 .

²⁷ Hud, 11/112.

²⁸ Fetih, 48/10.

²⁹ Bakara, 2/152.

Rumûz-1 *fezkurûn*den ziyâ-bahş it dil ü cânı
Ola fażluñ ile vâhid ki zıkr ü zâkir ü mezkûr (157/5)

Rumûz-1 *fezkürûn*den ‘aţâ kıl bu dil ü cânâ
‘Ayân it ola vâhid ki zıkr ü zâkir ü mezkûr (281/5)

Hâ-Mîm ³⁰

Zât-1 Pâküñ ‘izzetine zevk-ı vaşluñ kıl ‘aţâ
İt Fenâyî kuluña ihsân bi-haqq-ı *Hâ vü Mîm* (329/7)

Hâzâ firâk ... : “O: işte bu, seninle benim ayrılmamız olacak! Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereyim.” ³¹

Kalb-i Mûsâya irişe min ledünnâdan haber
Gelmeye hergiz derûna Hızır-veş *hâzâ firâk* (233/1)

Hâzihî cennâtü ‘adnin... : “İşte adn cennetleri..” ³²

Hicret-i dâr-ı fenâ kıl vech-i bâkî yâdına
Hâzihî cennâtü ‘adnin dinile ni‘me’l-ķarâr (299/6)

Hel min mezîd... : “O gün ki, cehenneme: Doldun mu? diyeceğiz. O da: Daha ziyâde (fazla) var mı? diyecek.” ³³

Rabbi zidnî lem‘asından neş’e-dâr it cânumuz
İki ‘âlemde olalum mazhar-ı *hel min mezîd* (219/4)

³⁰ Kur’an-ı Kerim’de 29 Sûrenin başında yer alan, Hâ ve Mîm harfinden oluşan mukatta‘a harfi.

³¹ Kehf, 18/78.

³² Bu tabir, “cennâtü ‘adnin” şeklinde on bir ayrı âyette geçmektedir. Bkz. Tevbe, 9/72; Ra‘d, 13/23; Nahl, 16/31; Kehf, 18/31; Meryem, 19/61; Tâhâ, 20/76; Fâtır, 35/33; Sâd, 38/50; Gâfir, 40/8; Saff, 61/12; Beyyine, 98/8.

³³ Kaf, 50/30.

Hüsne meâb... : “...Oysa Allah, âkibet güzelliği, O’nun yanındadır.”³⁴

‘İd-i vaşluña irenler Hacc-ı ekber eyledi
Cennet-i hüsnünde me’vâsın ider *hüsne meâb* (48/2)

İhdina’ş-şırâta’l-müstakîm... : “*Hidayet eyle bizi doğru yola!*.”³⁵

Raḥmet-i hâşını in‘âm ide Raḥmânü’r-Raḥîm
Bize hâdî ola *iḥdinâ şırâta’l-müstakîm* (329/1)

Eyle tevfiķuñı yoluñda refiķ
Rabbi *iḥdina’ş-şırâta’l-müstakîm* (146/4)

İllâ vechehû... : “...O’nun zatından başka herşey helak olacaktır.”³⁶

İrdi pervâneye *illâ vechehû*dan çün eşer
Perr ü bâlini cemâlûñ şem‘ine sûzân ider (113/4)

‘İnde melîkin muḳtedir... : “*Kudretine nihayet olmayan padişahlar padişahının yüce huzurunda doğrulara has mecliste!*”³⁷

Maḳ‘ad-ı şıdk nola olursa Fenâyîye maḳâm
Eyledi *‘inde melîkin muḳtedir* sırrın maḳarr (172/5)

İnnâ ‘araznâ... : “*Evet Biz, o emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar ve ondan korktular da insan yüklendi onu.*”³⁸

Aḥsen-i takvîm imiş çün halk-ı eşyâdan ğaraż
Pes bu hüsnüñ sırrıdır *innâ ‘araznâ*dan ğaraż (31/1)

³⁴ Âl-i İmran, 3/14, Ra‘d, 13/29, Sad, 38/25, 40, 49.

³⁵ Fâtiha, 1/6.

³⁶ Kasas, 28/88.

³⁷ Kamer, 54/55.

³⁸ Ahzab, 33/72.

Eyledüñ çünkü 'araznâya emîn
İre tafşîle yine icmâlümüz (125/6)

İre çün *innâ* 'araznâdan Fenâyîye naşîb
'Ârif olsa yiridür gencîne her vîrânenüñ (241/7)

İt şîrât-ı müstakîmde bize tevfiküñ refîk
Eyledüñ *innâ* 'araznâ hamline çünkü emîn (274/4)

Mâ vesa'nîden Fenâyî olduñ ise neş'e-dâr
Kıl me'ânîsin beyân *innâ* 'araznânüñ nedür (342/7)

İn te'uddû ni'mete'llâh... : "...Öyle ki, Allah'ın nimetini saysanız onu bitiremezsiniz." ³⁹

İn te'uddû sırrını itdüñ 'ayân
'Add olur mı ni'metüñ yâ Ze'n-na'im (21/6)

İn te'uddû ni'metinden neş'e-dâr it bâlümüz
Umaruz ihsânüñ ire bu garîbe bî-hisâb (249/4)

Buyurduñ in te'uddû ni'mete'llâh
Kıl ilhâk zümre-i 'abd-i şekûra (260/3)

Seni senden iderüz şey'e li'llâh
Buyurduñ in te'uddû ni'mete'llâh (164/1)

Kelâm-ı ni'metu'llâhı cihân u câna 'âm itdüñ
Umaruz lutf u ihsânüñ ola bu câna nâ-maḥşûr (281/6)

Garîk-ı yemm-i cûduñ cümle eşyâ
Buyurduñ in te'uddû ni'mete'llâh (288/5)

³⁹ İbrahim, 14/34, Nahl, 16/18.

Çünkü itdüñ *in te'uddûdan* naşîb
Kıl yine ez-zümre-i 'abd-i şekûr (337/6)

Fezâ-yı kudse ire cism ile cân
Buyurduñ çün *te'uddû ni'mete'llâh* (321/3)

Buyurduñ *in teuddû ni'mete'llâh*
Vişâlûñ ni'metinden şey'e li'llâh (155/1)

İrci'î... : “Dön Rabbine, sen O'ndan O senden hoşnut olarak!” ⁴⁰

Halâş olurdı dil cümle hevâdan
Hiţâb-ı *irci'î* irse Hudâdan (54/1)

Nefs elinden vir halâş kalbe gelsün itmi'nân
İrci'îden gûş-ı câna ire luţfuñdan hiţâb (128/3)

Zâhir olsun enfüs ü âfâka sırr-ı *irci'î*
Tîb-i hâtır vire câna ol hiţâb-ı müsteţâb (284/6)

Ğâbe kavseyn ev ednâ... : “Aradaki mesafe iki yay boyu oldu, hatta daha yakın.” ⁴¹

Kuyûd-ı cân ile tenden halâş olursa ger sırrım
Geçüp ma'nâ-yı kavseyni haber bile *ev ednâdan* (6/3)

Sıdre-i 'ilm-i ledünniñ müntehâsın bulmağa
Ğâbe kavseyni geçübün sırr-ı *ev ednâyı* gör (9/3)

Harîm-i zâtuña eyle Fenâyî bendeñi mahrem
Geçe tâ *ğâbe kavseynden* bile sırr-ı *ev ednâyı* (18/5)

⁴⁰ Fecr, 89/28.

⁴¹ Necm, 53/9.

İrişdür bâlümüzi müntehâya
'Ayân ola aña sırr-ı *ev ednâ* (24/6)

Îkâbe kavseymî geçüp bulurduk *ev ednâya* yol
Şems-i zâtuñ lem'asından feyz olursa zerre nûr (175/2)

Îkâbe kavseyne cân 'urûc itsün
Sidre-i sırrı müntehâ eyle (234/6)

Bulan sırr-ı *ev ednâ* bezmine râh
Güzêr kılsa nola ez-*îkâbe kavseyn* (115/2)

Sa'y ider 'irfân-ı Hâkkuñ müntehâsın bulmağa
Buldı bu milk-i vücûdda sırr-ı *ev ednâsını* (286/2)

Didi şânında çün Mevlâ ki sübhânellezî esrâ
Bilindi sırr-ı *ev ednâ* şükürler olsun Allâha (161/3)

Bu kevnüñ geçdüñ ise mâverâsın
Sürersin sırr-ı *ev ednâ* şafâsın (336/6)

Îkâlû belâ... : "...Rabbiniz değil miyim? diye şahit gösterdiği zaman "Evet Rabbimizsin, şahidiz!" dediler." ⁴²

Ruñuñ *îkâlû belâ* sırrın ideli 'âleme ifşâ
Giderdi perdeyi yüzden gümânum bî-gümân oldu (78/4)

Lütf u kahrı zâhîr olup buldı her biri kemâl
Oldı der-bezm-i elest *îkâlû belâ îkâlû ne'am* (221/3)

⁴² A'raf, 7/172.

Ke-lemhın bi'l-başar... : “Emrimiz (işimiz, buyrultumuz) yalnız bir tektir, göz açıp yumma gibidir.”⁴³

Vuşlat-ı hâk oldu çünkü müntehâ mi'râcına
Geçdi yetmiş biñ hicâbı ol *ke-lemhın bi'l-başar* (1/13)

Küfüven ehad... : “O'na bir küfüv (denk) de olmadı.”⁴⁴

Zâtına Hudâ mazhar idüp eyledi ta'zîm
Küfven ehadûn sırrı eyâ nice bulundu (239/4)

Küllü nefsin zâikâtün... : “Herkes ölümü tadacaktır.”⁴⁵

Küllü nefsin zâikâtün didi Rabbü'l-âlemîn
Yâd idüp 'ahd-i kadîmi eyle îmânuñ 'ayân (325/2)

Emr-i *mûtû* hükmine itmişdi gerçi imtişâl
Küllü nefsin ma'nâsından zâhiren kıldı beyân (345/9)

Küllü şey'in hâlikün... : “...O'mun zatından başka herşey helak olacaktır.”⁴⁶

Kelâm-ı *küllü şey'in*den irişdi cânâ çün feyzî
Şühûd-ı vahdet-i zâtı olursa nola erzânum (139/4)

Küllü şey'in hâlikün cânâ sürûrum oldı bil
Sırr-ı *illâ vechehû* 'ayn-ı şühûdum oldı bil (154/1)

Küllü şey'in hâlikün sırrını cânâ zevk idüp
Ol vecihden kıldı 'ârif cân-ı cânâne nişâr (97/2)

⁴³ Kamer, 54/50.

⁴⁴ İhlas, 112/4.

⁴⁵ Âl-i 'imran, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebût, 29/57.

⁴⁶ Kasas, 28/88.

Bî-hicâb gösterdi vechin çünki cânân bu gice
Küllü şey'in lem'asın kıldı nümâyân bu gice (279/1)

Küllü şey'in reşhasından neş'edâr it bâlümüz
Ol vecihden dû-cihânda kıl müyesser feth-i bâb (284/4)

Kelâm-ı *küllü şey'inden* irişdi câna çün feyzi
Açıldı vahdeti sırrı kamu eşyâ lisân oldu (180/2)

Feyz-i zâtuñdan olursa ger Fenâyîye 'atâ
Küllü şey'in hâlikün şahrâsını eyler güzzer (198/7)

'Âlem-i dünyâda meşhûd eyleyen Mevlâsını
Seyr ider ol *küllü şey'in hâlikün* şahrâsını (286/1)

Küllü şey'in hâlikün mefhûmına buldı vüşûl
Cennet-i hüsnüñ nümâyân eyledi me'vâsını (286/5)

Ger Fenâyîye olursa lûtf ile bir kez nazar
Küllü şey'in hâlikün şahrâsını eyler güzzer
Kalmaya tâ zenb-i fânîden vücûdında eşer
Her murâdı sen virürsin yâ Mücîbe's-sâilîn (2/5)

Külle yevmin hüve fî şe'n... : "...O her gün yeni bir tecellîdedir." ⁴⁷

Külle yevmin hüve fî şe'n şânına bulam vüşûl
Bî-nişân ola bu şânım dem-be-dem ol şân ile (62/3)

Külle yevmin hüve fî şe'n şânına buldı vüşûl
Bî-nişân iden bu yolda şânını ol şân içün (76/8)

⁴⁷ Rahmân, 55/29

Külle yevmin hüve fî şe'n sırrına bulan vüſûl
Bu vücûdî neş'esini başka bir ſân eyledi (177/5)

Fenâyî *külle yevmin şe'n* rumûzın ideli iz'an
Nişânın buldı ol ſânun bu ſânı bî-nişân oldu (180/5)

Bu cism ü câna her dem zâhir olsun
Rumûz-ı *külle yevmin hüve fî şe'n* (213/3)

Bulduñ ise *hüve fî şe'n* ſânına cânâ vüſûl
Mağv idüp ſân-ı vücûduñ özge bir ſân olmasun (223/6)

Fenâyî *külle yevmin hüve fî şe'n*
Bu remzüñ ma'nâsını eyle iz'an
Anuñdur çün yekûnü küllemâ kân
Diyelüm dâimâ eş-ſükrü li'llâh (229/7)

Bu ſânı bî-nişân ide dem-â-dem
Rumûz-ı *külle yevmin hüve fî şe'n* (231/5)

Külle yevmin hüve fî şe'n sırrına bulan vüſûl
Nola her anda görürse başka bir ſân-ı 'acîb (287/6)

Kelâm-ı *külle yevmin hüve fî şe'n*
Nümâyân ide her câda o ſânı (335/3)

Lehû fî külli yevmin şe'n nişânı dilde nağş ola
Nazar irerse ger câna o ſân-ı bî-nişânımdan (8/4)

Kün fe-kân ... : “...Bir işi yapmayı isteyince ona yalnız “ol!” der, o da oluverir.”⁴⁸

Emr-i künle bunca mevcûda geyüirdüñ hil‘atı
Zerre-i nâçîze kılsañ nola vaşluñı ‘a‘â (72/2)

Gözi elâsı tutdı kün fe-kânı
Ne âl itdi görüñ ‘aynı elâsın (94/7)

İki ‘âlem halkınuñ mefhûmı vuşlatdur hemân
Emr-i kân-ı kün fe-kân hükmine in ü ân imiş (129/2)

Maşûd-ı emr-i kün fe-kân zâtuñ durur zâhir nihân
Her zerrede nûruñ ‘ayân eyle bize lûtf u kerem (163/5)

Nite vaşf idem vişâlûñ vaşfını
Olur esrâruñla hayrân kün fe-kân (202/4)

Lâ ‘ilme lenâ ... : “Melekler: “Seni bütün eksiklerden tenzih ederiz Yâ Rab!
Bizim için, senin bize bildirdiğinden başka bilgi mümkün değildir...”⁴⁹

Okıyan ‘ilm-i ledünni görmedi âğ u kıra
Çün melâik her nefesde didi lâ ‘ilme lenâ (66/1)

Açdı aḥbebtü en u‘raf sırrınuñ ebvâbını
Hâşıl oldı aña sırr-ı ğayre mâ ‘allemtenâ (66/2)

Çün melâik dir ise her demde lâ ‘ilme lenâ
Ğayre mâ ‘allemtenâyı fehm iden dââyı gör (9/2)

Lâ teḥaf ... : “Dedik ki: “Korkma, çünkü sensin üstün sen!”⁵⁰

⁴⁸ Bakara, 2/117.

⁴⁹ Bakara, 2/32.

⁵⁰ Tâ Hâ, 20/21, 68.

Sâhîr-i şu‘bân nefsiñ oldu elinden halâş
Zâhîr olur kalbine nükte-i emr-i *lâ teḥaf* (340/3)

Lâ taḳneṭû min raḥmeti’llâh ... : “...Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!”. ”⁵¹

‘Aṭâ vü faẓl-ı ‘âmından ol Allâh
Didi *lâ taḳneṭû min raḥmeti’llâh* (60/1)

Kemâl-i raḥmetinden hâs ü ‘âma
Didi *lâ taḳneṭû min raḥmeti’llâh* (155/3)

Umar luṭfuñ her gümrâh ü ‘âşî
Didiñ *lâ taḳneṭû min raḥmeti’llâh* (164/6)

Nola bu müznibe olsa ‘inâyet
Didiñ *lâ taḳneṭû min raḥmeti’llâh* (288/3)

Dü-‘âlem ni‘metin eyle müyesser
Didiñ *lâ taḳneṭû min raḥmeti’llâh* (321/4)

Olalum raḥmet ümmîdinde her an
Didiñ *lâ taḳneṭû min raḥmeti’llâh* (321/5)

Lâ tüharrîk ... : “Depretme ona dilini telaşından onu (tekrarlamak için)!. ”⁵²

Nâzil oldu bu beyâna *lâ tüharrîk* âyeti
Ol beyânı bî-gümân itmek dilersin ey gönül (52/6)

Le-‘amrük ... : “Resûlüm, ömrüne yemin ederim ki, ... ”⁵³

⁵¹ Zümer, 39/53.

⁵² Kiyâme, 75/16.

⁵³ Hicr, 15/72.

Tâc olupdur pes *le-‘amrûk* hil‘ati levlâk anuñ
Oldı illâ rahmeten li‘l-‘âlemîn aña kemer (1/4)

Leyse li‘l-insânı illâ mâ se‘â ... : “Doğrusu insanın çalıştığından başkası kendisinin değildir.”⁵⁴

Leyse li‘l-insânı illâ mâ se‘âyı eyle gûş
Derdlülerüñ derdine dermân-ı bî-pâyân ider (291/2)

Lezzetin li‘ş-şâribîn ... : “Bembeyaz, içenler için lezzetli.”⁵⁵

Lezzetin li‘ş-şâribîn peymânesinden eyle nûş
Kim *humârı* olmaz ol meyden içen mestânenüñ (241/3)

Câm-ı feyzüñ cur‘asından sâkiyâ eyle ‘atâ
Görile devrinde anuñ *lezzetin li‘ş-şâribîn* (274/5)

Li-meni‘l-mülk ... : “...Bugün mülk kimindir?” (buyurulur).”⁵⁶

Li-meni‘l-mülk şühûdı ger ‘ayân olursa ‘aynuñda
Fuâduñda zühûr eyler bu sırr el-hükmü illa‘llâh (293/5)

Mâ-zâğa‘l-başar ... : “Göz ne şaştı, ne (de sınırı) aştı.”⁵⁷

Kalbi anuñ görmedi gaflet hicâbın bir nefes
Anuñ içün didi Hağ hakkında *mâ zâğa‘l-başar* (1/6)

Bu cihânuñ lezzetinden ey gönül yum ‘aynuñı
Hâşıl ola ‘ayn-ı câna sırr-ı *mâ zâğa‘l-başar* (232/4)

⁵⁴ Necm, 53/39.

⁵⁵ Sâffât, 37/46.

⁵⁶ Mü‘min, 40/16.

⁵⁷ Necm, 53/17.

Men itteḥaze ilâhehû hevâhu ... : “Tanrısını hevesi edinen ve Allah’ın durumunu bilerek kendisini şaşırttığı, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne de perde çektiği kimseye şimdi bir baksana!...”⁵⁸

O zümreden bizi kılma İlâhî
Men itteḥaz ilâhehû hevâhu (321/7)*

Min ledünnâ ... : “...Biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”⁵⁹

Min ledünnâ mektebinden ey Fenâyî al sebak
‘Ârifüñ bir ânuna olmaz baha iki cihân (23/5)

Sebak iken ledünnâdan Fenâyî
Okur hüsnî kitâbın harf-i bâdan (189/7)

Kalb-i Mûsâya irişe min ledünnâdan haber
Gelmeye hergiz derûna Hızır-veş hâzâ firâk (233/1)

Min ledünnâ mektebinden ey dil alduñsa sebak
Vaḥdet-i Zâtiyyeyi işbât ider gör her varak (257/1)

Kıl Fenâyîye ledünnâdan ‘atâ
İde tekmîl Hızır-âsâ her feni (323/7)

Naḥnü aḳreb ... : “Andolsun ki, insanı Biz yarattık, nefsinin onu ne ile vesveselendirdiğini biliriz ve Biz ona habl-i veridden (şah damarından) daha yakınız.”⁶⁰

⁵⁸ Câsiye, 45/23.

*Ayetin aslı “ittehaze” olduğu halde vezin gereği “ittehaz” şeklinde okunmuştur.

⁵⁹ Kehf, 18/65.

⁶⁰ Kâf, 50/16.

Naḥnū aḳreb lem‘asından neş’e-dâr it bâlümüz
Çünkü sensin bize bizden hem yakîn ü hem ḳarîb (287/2)

Naḥnū aḳreb lem‘asından ireli sırra nidâ
Âmed ü refṯ ref‘ olup cism ile cân yeksân olur (37/3)

Vâsıl oldı *naḥnū aḳreb* sırrına
Ve’hve ma‘aküm ma’nâsın fehm eyleyen (43/4)*

Naḥnū aḳreb sırrını eyle Fenâyîye ‘ayân
Şems-i zâtuñ zerresinden sırrına ire ziyâ (269/7)

Añladunsa *naḥnū aḳreb* remzini
İsteme ḥâricde yârüñ ey göñül (280/3)

Nûr-ı vechüñ dîde-i ğam-dîdeden kılma ba‘îd
Zâhir ola aña dâim sırr-ı *min ḥabli’l-verîd* (219/1)

Senüñ ḥaḳḳuñda dinmişdür nefeḥtü fihi min rûḥî
Ve *naḥnū aḳrebü* sırrı senüñ şânuñdadur nâzil (296/2)

Na‘leyk ... : “*Haberin olsun, Benim Ben, Rabbin, hemen pabuçlarını çıkar; çünkü sen mukaddes vadide, Tuva’dasın!*.”⁶¹

Emr-i *na‘leyk*den alduñsa naşîb
Ḥâil olmaz seyrüñe bu cân u ten (43/5)

Naşrun mina’llâh ... : “*...Allah’tan yardım ve yakın bir zafer! Müjdele mü’minleri!*”⁶²

* Ayetin aslı “Ve hüve” şeklindedir. Vezin gereği “ve’hve” olarak okuduk.

⁶¹ Tâ Hâ, 20/12.

⁶² Saf, 61/13.

Göñülde yazıla *naşrun mina 'llâh*
Müyesser kıl aña *feth-i karîbi* (89/6)

Bulurduk feth-i mutlağa vüşûli
Naşîb irerse ger *feth-i karîbden* (149/5)

Nefahtü fîhi min rûhî ... : “Bunun için, Ben onu muntazam bir insan kıvamına getirip içine ruhumdan üflediğim zaman, derhal onun için secdeye kapanın!”⁶³

Vâkıf olalı *nefahtü rûhına*
Hâlî olmadı o demden bir dem ol (30/3)

Nefahtü nüktesin fehm it Fenâyî
Hakîkat üzre ger olduñsa insân (83/5)

Nefahtü sırrına eyle Fenâyî bendeñi vâkıf
Bula yirin belâ bezminde olan ‘ahd ü peymânım (147/7)

Nefahtü sırrı sığmazken bu kevne
Lisân ile nice mümkün beyâna (168/2)

Nefahtü sırrını fehm eyleyen cân
Semâ-yı kudse eyledi şu‘ûdî (262/3)

Nefehtü fîhi min rûhî dinildi şân-ı Âdemde
Bu sır min emri Rabb ile ‘anâşırda nihân oldu (78/5)

Senüñ hakkuñda dinmişdür *nefehtü fîhi min rûhî*
Ve nahnü akrebü sırrı senüñ şânuñdadur nâzil (296/2)

⁶³ Hicr, 15/29.

Rabbi erinî ... : “Mûsâ tayin ettiğimiz özel vakitte gelip Rabbi O’na kelâmiyle iltifatta bulununca: “Ey Rabbim, göster bana kendini, Sana bakayım.” dedi. O da buyurdu ki: “Beni katiyyen göremezsın, ancak dağa bak, eğer yerinde durursa demek beni görebileceksın!” Derken Rabbi dağa tecellî buyurunca onu un ufra (toz duman) ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca: “Münezzehsın, Sana tevbe ile döndüm ve ben mü’minlerin ilkiyim.” dedi.”⁶⁴

Yeten Tûr-ı vişâlûne tecellî nûrını gördi
Bulupdur Mûsâ-veş ol *len terânî*de tesellâyı (18/2)

İdenler Mûsâ-veş Tûr-ı fenâda varını îşâr
Terânî sırrına irüp kemâlin buldı nokşânı (220/7)

Mûsâ-veş Tûr-ı fenâda eyleyen varın telef
Gördi ol *ânestü nâran* nûrını ez-her taraf (340/1)

Mazhar olmak diler iseñ *len terânî* sırrına
Diyegör *tübtü ileyke* hemçü Mûsâ-yı Kelîm (329/6)

Harra Mûsâ lem’asından câna irişdi ziyâ
Zâhir itdi *len terânî* remzinüñ ma’nâsını (286/3)

Mûsâ-veş nola irerse *len terânî*den nidâ
Olmadı gözden cemâlüñ nakşı pinhân bu gice (279/5)

Len terânî neş’esinden lem’a şaldı ‘âleme
Cism ü câna şeş cihâtı Mûsâ-veş Tûr eyledi (133/3)

Dinildi *len terân* Mûsâya gerçi
Velî itdi ârını nûrın îkân (83/4)

⁶⁴ A’râf, 7/143.

*Ayetin aslı “erinî” şeklindedir. Vezin gereği her geçtiği yerde “ernî” olarak okuduk.

Terânî nûrını gördi cebînüñde ‘ayân çünki
Ki bildi Mûsâ-yı ‘İmrân vücûduñ Tûr-ı Sînâdur (87/5)

Nazar kıl Tûr-ı Mûsâ lem‘asından
Ki tâ zâhir ola sırr-ı *terânî* (182/4)

*Harra Mûsâ*dan egerçi Tûr-ı dil şad-pâredür
Görinür sırr-ı *terânî* yine her bir pâreden (93/7)

Harra Mûsâ lem‘asından irdi çün sırta *hiṭâb*
Tâli‘ oldu maṭla‘ından câna nûr-ı âfitâb (249/1)

Çün Fenâyî eyledi *ânestü* nûrını şühûd
Hâşıl oldu aña sırr-ı *harra Mûsâ şa‘ikâ* (178/5)

Harra Mûsâ neş‘esinden oldu şad-pâre göñül
Şabr ider mi hiç tecellî nûrına yâ Rabbi Tûr (175/4)

Rabbi ernî enzurüñ nûrını kılmağa şühûd
Hemçü Mûsâ ey Fenâyî Tûr ile Sînâyı gör (9/5)

Rabbi ernî lem‘asıyla it münevver bâlümüz
Hâşıl ola neş‘e-i tâ *harra Mûsâ şa‘ikâ* (99/3)

Nazar kıl *Rabbi ernî* lem‘asından
Ki zâhir ola sırr-ı *len terânî* (145/3)

Rabbi ernî lem‘asından kıl nazar
Göre gözümüz cemâlüñ çün Kelîm (146/3)

İrerse *Rabbi ernî*den nazar ger Mûsâ-veş câna
Bu *hâk-i unşurı* olur mübeddel cevhere çün Tûr (157/3)

Atâ it *Rabbi ernî* lem‘asından
İrişdür Mûsâyı envâr-ı Tûra (260/6)

Rabbi ernî lem‘asından Mûsâ-veş ide nazar
Bu vücûdum Tûrına ba‘de’l-fenâ vire beğâ (267/3)

Rabbi ernî lem‘asından cân u dil bula ziyâ
Mûsâ-veş didâr-ı yâri görmeğe bî-irtiyâb (284/5)

Rabbi ernî lem‘asından kıl ‘atâ
Mûsâ-veş fehm ide bu dil Rabbini (323/6)

Rabbi ernî lem‘asından Mûsâ-veş eyle nazar
Tâ nümâyân ola cânâ vech-i evşâf-ı kadîm (329/4)

Rabbi ernî lem‘asından kıl nazar
Göre gözümüz cemâlûn çün Kelîm (146/3)

Rabbi heblî ... : “*Ya Rab, bana bir hüküm ver ve beni iyiler zümresine kat.*”⁶⁵

Rabbi heblî nüktesinden alduñ-ise ger sebak
Zerre değilken vücûduñ gün gibi rahşân ider (291/4)

Rabbi zidnî ... : “*...Rabbim, benim ilmimi artır! de.*”⁶⁶

Rabbi zidnî lem‘asından neş’e-dâr it cânumuz
İki ‘âlemde olalum mazhar-ı hel min mezîd (219/4)

⁶⁵ Suarâ, 26/83; Âl-i imran, 3/38; Sâffât, 37/100;

⁶⁶ Tâhâ, 20/114.

Sebbeha li'llâhi ... : “Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah için tesbih etmektedir.”⁶⁷

Güvâh-ı vahdetüñdür iki ‘âlem
Müsebbihler seni eşcâr ü evrâk (61/4)

Nazar kııl sırr-ı eşyâya kemâ-hî
Müsebbihler Hâkı her leyl ü eshâr (238/5)

Müsebbihler seni hep cümle eşyâ
Kamusı vahdet-i zâtuñ güvâhı (273/8)

Ger Fenâyîye sorarsañ sırr-ı vahdetden nişân
Her nefes tevhîdi söyler cümle zerrât-ı cihân (311/5)

Seb‘a’l-meşânî ... : “Andolsun ki, sana namazlarda tekrarlanan yedi âyeti
=Fâtiha’yı ve Yüce Kur’an’ı verdik.”⁶⁸

Hıfz idem bir noktadan seb‘a’l-meşânî âyetin
Eyle luţfuñla cemâlüñ müşhafından seb‘a-h^vân (23/4)

Añla gel seb‘a’l-meşânî remzini
Ol bu Maḥmûduñ Ayazı ey dede (127/4)

Yüzüñde sûre-i seb‘a’l-meşânî âyetin gördi
O terkebüñ şıfâtını bu vech ile beyân oldu (180/4)

İrişdür remzine heft âsümânuñ
Okuyam noktadan seb‘a’l-meşânî (182/5)

⁶⁷ Kur’an-ı Kerim’de “sebbeha” ve “yüsebbihu” şeklinde başlayan bir çok âyet vardır. Bunlardan ikisi için bkz. Saf, 61/1; Cum’a, 62/1.

⁶⁸ Hicr, 15/87.

Oğur *seb‘a‘l-meşânî* âyetin bir noktadan ‘ârif
Ledünnî ‘ilmi Hızır-veş aña çünki beyân oldu (190/2)

İdüp *seb‘a‘l-meşânî*den haberdâr
‘Ubûr itmege dil arz u semâyı (283/5)

Huṭṭı kim yed-i kudret sırr-ı insâna yazmışdur
Meşânî âyetidür kim ruḥ-ı cânâne yazmışdur (375)

Fehm ider *seb‘a‘l-meşânî* sırrını bir noktadan
Levh-i dildür ey Fenâyî ma‘nâ-yı ümmü‘l-kitâb (70/5)

Hıfz idem *sırru‘l-meşânî* âyetin bir noktadan
Sünnet ü farza muṭâbık eyle her a‘mâlümüz (289/4)

Seḳâhüm Rabbühüm ... : “... Rableri onlara tertemiz bir içki sunmaktadır.”⁶⁹

Vişâlûñ bezmine kıl cânâ lâyıḳ
*Seḳâhüm Rabbühüm*den ola şürbi (19/5)

Seḳâhüm câmını şun cânâ sâḳî
İrişe yirine tâ ‘ahd ü mîşâḳ (61/6)

Göñül teşne iken bir kaṭre âba
Seḳâhüm Rabbühüm câmı içildi (156/3)

Nola bu cân u dil olmazsa hüş-yâr
Seḳâhüm Rabbühüm mestânesidür (171/5)

Âb-ı vaşluña nice bir teşne ola cân u dil
Şun *seḳâhüm Rabbühüm* câmını ‘atşân olmasun (223/3)

⁶⁹ İnsan, 76/21.

Dil-i maḥzûnı sâķi eyle mesrûr
*Seḳâhûm Rabbûhûm*den şun şarâbı (235/4)

Seḳâhûm câmunı nûş eyleyen cân
İki ‘âlemde görmez inkisârı (90/5)

İçse *seḳâhûm* câmunı maḥbûb elinden dil müdâm
Her kim ki anuñ sâķisi ol gözleri mestânedür (96/9)

Seḳâhûm câmunı nûş eyleyen cân
İki ‘âlemde görmez inkisârı (136/5)

Şemme vechu’lîlâh ... : “...Nereye yönelseniz, orada Allah’a durulacak yön vardır!...”⁷⁰

Şemme vechu’lîlâh rumûzı oldu çün ‘ayna ‘ayân
Pes ne vech ile cemâlûñ dîdeden pinhân olur (37/2)

Kelâm-ı *şemme vechu’lîlâhı* gûş it
Anı bî-vâsıta diñle Hudâdan (270/4)

Âşiyân-ı kudse pervâz ide bu şebbâz-ı dil
Şemme vechu’lîlâh nûrın bî-cihet ide şühûd (275/4)

Cihât-ı sittenüñ vechi nümâyân oldu vechinde
Zuhûr eylerse sırruñda nidâ-yı *şemme vechu’lîlâh* (293/2)

Sübḥâne’llezî esrâ ... : “Uzaktır bütün noksanlıklardan O ki, kulunu bir gece Mescid-i Haram’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götürdü; ..”⁷¹

Sen ol zât-ı muṭahharsın geçer seyrüñ nüh-eflâka
Ki *sübḥâne’llezî esrâ* delîl oldu bu esrâya (79/8)

⁷⁰ Bakara, 2/115.

⁷¹ İsrâ, 17/1.

Ṭûbâ lehû hüsne meâb ... : “*Onlar ki iman etmiş ve iyi işler işlemektedirler; ne hoş mutluluk onların, istikbal güzelliği de onların!*”⁷²

Hâlüm harâb bağrum kebâb maḥbûb ise ‘âlî-cenâb
Hüsn-i cemâline iren *ṭûbâ lehû hüsne meâb* (326/1)

Ümmü’l-kitâb ... : “*...Ana kitap O’nun katındadır.*”⁷³

Nola alursa Fenâyî nokṭa-ı bâdan sebak
Hıfz-ı Qur’an itdi *min men ‘indehû ümmü’l-kitâb* (48/5)

Fehm ider seb’a’l-meşânî sırrını bir nokṭadan
Levh-i dildür ey Fenâyî ma’nâ-yı *ümmü’l-kitâb* (70/5)

• Bürc-i mes’ûda Fenâyî eyledi ‘ârif şu’ûd
Zâhir oldı levh-ı kalbe ma’nâ-yı *ümmü’l-kitâb* (128/9)

Nefy ü işbâtı ‘ubûr eyleye her dem cân ü dil
Levh-ı dile lâyiḥ ola ma’nâ-yı *ümmü’l-kitâb* (249/5)

Nefy ü işbât maḥv olup ırgör bisât-ı vuşlata
Ketb olına levh-i kalbe ma’nâ-yı *ümmü’l-kitâb* (284/3)

Ve’scüd va’ḳterib ... : “*Hayır, sakın onu dinleme de, secde et ve yaklaş!*”⁷⁴

Sürâdık ref’ olıcaḳ muḥteciḇden
İrişür hisse *ve’scüd va’ḳteribden* (149/1)

İrişe ḥişşe *ve’scüd va’ḳteribden*
Saña idem ḳu’ûd ile kıyâmı (237/4)

⁷² Ra’d, 13/29.

⁷³ Ra’d, 13/39; Âl-i imran, 3/7, Zuhuruf, 43/4.

⁷⁴ ‘Alak, 96/19.

Va'ķterib remzini kıl cāna'aţā
Zāhir olsun dīdeye sırr-ı sūcūd (135/4)

Ve'd-Duhā ve'l-Leyli ... : *"Andolsun kuşluk vaktine ve dindiğı zaman o geceye."*⁷⁵

*Ve'd-Duhā ve'l-Leyl*ün nüktesini kıldı 'ayān
Şems-i vahdetden semā-yı kalbine irdi ziyā (66/4)

Ve emme's-sâile ... : *"El açıp isteyeniyi de azarlama!"*⁷⁶

Ve emme's-sâile bâbın 'ibâdına iden meftûh
Kef-i cûdıyla mümkün mi kıla kullarını maķhûr (95/4)

Ve emme's-sâile bâbı dil ü cāna ola meftûh
Yüzümüz süriyü geldük kapuña eyleme menhûr (281/2)

Ve hüve ma'aküm ... : *"... ve her nerede olsanız O sizinle beraberdir."*⁷⁷

Ve'hve ma'aküm lem'asından hişşe-dâr it cânumuz
Raķmetüñden umaruz yeksân ola bu'd ü karîb (122/6)

Feyz-i fazluñdan olursa ger Fenâyîye nazar
Ve'hve ma'aküm sırrını 'âlemlere i'lân ider (291/7)

Ve in min şey ... : *"...Hiçbir şey yoktur ki, O'nu överek tesbih etmesin, ancak siz onların tesbihlerini iyi anlamazsınız."*⁷⁸

Ve in min şey' hiţâbını idüp gûş
İşitdi zıkr-i Hakkı her lisandan (47/4)

⁷⁵ Duhâ, 93/1-2.

⁷⁶ Duhâ, 93/10.

⁷⁷ Hadid, 57/4.

⁷⁸ İsrâ, 17/44.

Rumûz-ı mâ vesa'nîden irişdi câna çün feyzi
Ve in min şey' kelâmıyla kamu eşyâ lisân oldu (78/2)

Ve in min şey' kelâmın iden iz'ân
Görür zâkir anı eşcâr ü evrâk (256/5)

Ve in min şey' kelâmını iden gûş
İşidür zıkr-i Hakkı her lisândan (134/3)

Ve mâ hâlaqtü'l-cinne ... : “*İnsanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*” ⁷⁹

Küntü kenz esrârınuñ gûş eyleyügör remzini
Hilkat-i ins ile cinde bu imiş makşûd hemân (191/3)

Hadisler: Divan'da, âyetlerde olduğu gibi, kısmî iktibas ve telmih yapılarak verilen hadisler bulunmaktadır. Bu hadislerden bir kısmı, anlamı Allah'a lafzı Hz. Muhammed'e ait olan kutsî hadislerdir. Büyük çoğunluğu Arapça lafzıyla verilmesine rağmen iki tanesi (Bkz. 1, 2) Türkçe anlamıyla verilmiştir. Bu hadislerden çoğu tasavvufî çevrelerde sıkça kullanılan hadislerdir.

Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. ⁸⁰

Didi vaşfında anuñ pes 'Âlimü'l-esrâr olan
Ben medîne olmuşum 'ilme 'Ali'dür aña der (1/26)

Hak, Osman'ı cennetde bana yoldaş eder ⁸¹

Her kişiye cennet içre lâzım elbette refîk
Didi '*Oşmânı baña cennetde Hak yoldaş ider* (1/23)

⁷⁹ Zâriyat 51/57.

⁸⁰ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevzûât*, Beyrut 1389, s. 29.

⁸¹ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Kitâbu Fezâili's-Sahâbe*, Mekke 1403/ 1983, I, 514, Hadis no: 841,

Ebîtü 'inde Rabbî ... : “Ben sizden hiç biriniz gibi değilim. Rabbimin beni yedirip, içirdiği halde gecelerim.”⁸²

Ebîtü sırrına mazhâr olan cân
Alur yuğ‘ım u yeskîden gıdâsın (94/6)

Ebîtü 'inde Rabbîden nazar kııl
Ki tâ zâhir ola sırr-ı şıyamı (237/5)

El-fakru fahrî ... : “Fakirlik övüncümdür, onunla iftihar ederim.”⁸³

Çünkü bulduñ ey Fenâyî *fakru fahrî*den gınâ
Gör bu devri gam yeme gel gerdiş-i devrân için (76/9)

‘Aât it *fakru fahrî* lem‘asından
Gınâ-yı zâta ırgör bu fakîri (106/5)

Nazar kııl *fakrû fahrî* lem‘asından
Bulam zımnında envâ‘-ı gınâyı (176/2)

*Fakru fahrî*den olan hişşe-pezîr
İki âlemde nider ol câhı (276/6)

El-hayâu mine'l-îmân ... : “Haya (utanma duygusu) imandandır.”⁸⁴

‘Âlim ü câhil *hayâyı* dir *mine'l-îmândır*
Andan ahz itdi hayâyı ehl-i ihsân her ne var (1/24)

⁸² Zeynüddin Ahmed b. Abmed b. Abdü'llatîfi ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, (Terc. Ahmed Naim), Ankara 1982, VII, 290.

⁸³ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlû'l-İlbâs 'ammâ İştirehû mine'l-Ehâdis-i 'ale's-Sünneti'n-Nâs*, Beyrut 1351, II, 87, Hadis no: 1835.

⁸⁴ Buhârî, İman 3, 16; Müslim, İman 57, 59; Ebû Dâvud, Edeb 6; Tirmizî, Birr 64.

El-mü'minü mir'âtü'l-mü'min ... : “*Mü'min, mü'minin aynasıdır.*”⁸⁵

Dinildi *mü'minüñ* çünkü yine *mir'âtıdır mü'min*
Nümâyân oldu Âdemde bu yüzden sırr-ı Rahmâni (40/4)

En-nâsü niyâm ... : “*İnsanlar uykudadır, ölünce uyanacaklar.*”⁸⁶

Nazar eyle gel *en-nâsü niyâma*
Hakikatde dilerseñ intibâhı (273/9)

Nazar itdünse *en-nâsü niyâma*
Gider bu *hâb-ı* gafletden menâmı (292/5)

Es-savmu lî ve ene eczî bih ... : “*Oruç benim içindir. Ve onun mükâfâtını ben veririm.*”⁸⁷

Ola *eş-şavmu lî* envârına sâlik mazhar
Gicemüz Kâdre irüp rûzumı a'yâd eyle (126/2)

İdüp *eş-şavmu lî* remzini iz'ân
Sivâ resminden idegör şıyâmı (292/4)

Mazhar eyle *eczî bihi* sırrına
İde mesrûr bizi 'îd-i ru'yetün (248/5)

Hâsibû ... : “*Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.*”⁸⁸

Bilenler *hâsibû* remzin vücûdın eyledi ifnâ
Beğâ-yı lem-yazel bulup hisâbın bî-şümâr eyler (174/2)

⁸⁵ Ebû Dâvud, Edeb 49.

⁸⁶ Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevdû'a*, Beyrut 1986, s. 353.

⁸⁷ Buhârî, Savm 2; Müslim, Sıyâm 160; Tirmizî, Sıyâm 54; İbn-i Mâce, Edeb 58; Neseî, Sıyâm 41.

⁸⁸ Muhammed b. Abdurrahman es-Sahavî, *El-Makâsîdû'l-Hasene*, Kahire 1956, s. 436.

Olalum *hâsibû* emrine mazhar
İki ‘âlemde gösterme hisâbı (235/3)

İzâ ahbebtühû ... : “...*Kulum nâfile ibâdetlerle durmadan bana yaklaşır, nihâyet onu severim ve onu sevince de iştir kulağı, görür gözü, tutar eli ve yürür ayağı olurum, benden bir şey isterse elbette veririm, bana sığınır sa muhakkak korurum.*”⁸⁹

İzâ ahbebtühû sırrın Fenâyî idegör iz‘ân
Gören vü görinen diyen işiden sende peydâdur (87/10)

Küntü sem‘a remzinüñ nûrına mazhar it bizi
İstima‘ ide kelâmuñ harfsiz [ü] şavtsız kulağ (38/4)

Küntü kenzen ... : “*Ben bir gizli hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı (varlık alemlerini ve insanı) yarattım.*”⁹⁰

Küntü kenzüñ sırrını ‘âlemlere kıldı ‘ayân
Zümre-i ervâha rûhı ol zaman ki virdi fer (1 / 2)

Emr-i mûtû râhına eyledi sâlik insilâk
Vâşıl oldı *küntü kenzüñ* gencine kable'l-hisâb (5/4)

Beyân-ı *küntü kenz* eyler egerçi nergis ü lâle
Nice belhüm eđal bilsün rumûzını bu esrârûñ (16/5)

Buldı *ahbebtü en u‘raf* sırrına ‘ârif vüşûl
Bildı anı kim nedür remz-i ledünnâdan ğarağ (31/3)

Buldı *ahbebtü en u‘raf* sırrına ‘ârif vüşûl
Vâ‘izüñ şît ü şedâsı bir kırı destân imiş (35/5)

⁸⁹ Muhyiddîn-i Nevevî, *Riyâzû’s-Sâlihîn ve Tercümesi*, (Terc. Kıvamüddin Burslan-Hasan Hüsnü Erdem), Ankara tsz, I, 133-134,

⁹⁰ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 132, Hadis no: 2016.

Olur *aḥbebtü en u'rafrumûzına* özüm vâşıl
Şunarsa sâķî-yi bezm-i ezel ger câm-ı 'irfânı (41/2)

İden *aḥbebtü en u'rafrumûzın zevk* ile iz'an
İçer baħr-i ḥakâyıkdan Fenâyî âb-ı ḥayvânı (55/5)

Kenz-i mahfîden zuhûra geldi cümle kâinât
Açdı *aḥbebtü en u'rafsırrını* 'irfân için (76/6)

Küntü kenzüñ bâbını feth it Fenâyî bendeñe
Pertevi mihr-i ezelden eyle anı neş'e-dâr (97/9)

Âşiyân-ı kudse pervâz eyleyüp cân bülbüli
Küntü kenzüñ nüktesin cân u dile i'lân ider (113/6)

İdüp *aḥbebtü en u'rafrumûzın zevk* ile iz'an
İçer bezmi muḥabbetden Fenâyî câm-ı 'irfânı (114/12)

Küntü kenzüñ ma'nâsın özümde buldum âşikâr
Mutlak oldum gerçi-kim keşret kıyûdum oldı bil (154/4)

Küntü kenz esrârınuñ gûş eyleyügör remzini
Hilkat-i ins ile cinde bu imiş maķşûd hemân (191/3)

Dem-be-dem kıl *küntü kenzüñ* sırrını 'ayne 'ayân
Nûr-ı zâtıñ dîdeden her demde pinhân olmasun (223/4)

Küntü kenz esrârınuñ miftâhı ol kân-ı kerem
Anuñ için buldı mevcûdât vücûdı ez-'adem (221/2)

Rumûz-ı *küntü kenze* eyle 'ârif
Ki dâim gûş idem âvâz-ı hâtif

Bizi kıl sırr-ı pinhânuña vâkıf
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pâdişâhum (307/3)

Luṭf ile eyle Fenâyîye nazar
Aña feth it *küntü kenz* esrârını (308/7)

Ola *aḥbebtü en u'raḥrumûzına* özüm vâşıl
İçür baḥr-ı haḳâyıḳdan Efendi câm-ı 'irfânı (310/4)

Ṭayy idüp arz u semâdan buldı vaḥdet sırrını
Küntü kenzen lem'asını buldı eşyâda 'ayân (325/5)

Bulagör *aḥbebtü en u'raḥrumûzından* eşer
'Ârifüñ bir ânına olmaz bahâ iki cihân (325/6)

Olur *aḥbebtü en-u'raḥrumûzına* özüm vâşıl
Şunarsa sâḳî-yi bezm-i ezel ger câm-ı 'irfânı (41/2)

Levlâke levlâk ... : “Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım”⁹¹

Didi Mevlâ anuñ şânında *levlâk*
Sen olmasañ yaratmaz-ıdum eflâk
Sivâ levşinden eyler dilleri pâk
Zuhûr-ı Ḥazret-i sulṭân-ı kevneyn (14/2)

Anuñ haḳḳında Ḥaḳ buyurdı *levlâk*
Ol olmasañ yaradılmazdı eflâk
'Ulüvv-i şânını 'aḳl itmez idrâk
Diyelüm dem-be-dem e's-şükrü li'llâh (59/3)

Bî-ḥaḳḳ-ı âb-ı rû-yı sırr-ı *levlâk*
Fenâyî bendeñüñ kıl kaydın ıtlâḳ (61/7)

⁹¹ El-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi z-Zaîfe ve'l-Mevzûa*, Dimeşk 1384/1965, I, 7.

Cenâb-ı Hâzret-i Bârî buyurdi şânũña *levlâk*
Senũñ nûruñdan irişdi füyûzât cümle eşyâya (79/7)

Bi-haqq-ı âb-ı rû-yı sırr-ı *levlâk*
Fenâyî bendeñi irgör vişâle (167/7)

Lî ma‘a‘llâh ... : “Allah ile benim aramda öyle bir vaktim vardır ki, oraya ne nebiyy-i mürsel sığar, ne de melek-i mukarreb.”⁹²

Bulmadı yol kırbet-i Hâzretde kimse şânına
Oldı dâim *lî ma‘a‘llâh* halveti añña maqarr (1/5)

Hadîş-i *lî ma‘a‘llâhuñ* olurdi sırrına vâkıf
Eğer ‘âbid eğer zâhid bileydi bu lisânumdan (8/3)

Kıl ‘inâyet girmeye araya ins ile melek
Lî ma‘a‘llâh sırrın eyle cism ile câna ‘ayân (23/2)

Hadîs-i *lî ma‘a‘llâhuñ* olurdi sırrına vâkıf
Eğer ‘âbid eğer zâhid bileydi bu lisânumdan (8/3)

Lî ma‘a‘llâh lem‘asından kıl nazar
‘Ayn-ı zâtuñ ‘aynuma eyle ‘ayân (118/6)

Lî ma‘a‘llâh lem‘asından eyleye sırra ‘a‘fâ
Kılmaya bu cism ü cânı iki ‘âlemde ğarîb (122/2)

Nola mazhar olsa sırr-ı *lî ma‘a‘llâh* remzine
Şol hakîkat ehlinũñ ki nâzırı Rahmân olur (123/4)
Lî ma‘a‘llâh lem‘asından eyleye sırr-ı ‘a‘fâ
Leyl-i fûrkat zâil olup kılmaya dilde hicâb (128/2)

⁹² Aclûnî, a.g.e., II, 173, Hadis no: 2159.

Olurdu *lî ma ‘a ‘llâh* sırrı mekşûf
Nazar olursa ger sırr-ı Hâbîbden (149/2)

Lî ma ‘a ‘llâh lem‘asından neş’e-dâr it cânumuz
Levh-i dilden hakkola bu kân ü imkân muṭlakâ (224/2)

Nazar kı1 *lî ma ‘a ‘llâh* lem‘asından
Güzêr eyleye dil heft-âsumânı (227/5)

Lî ma ‘a ‘llâh lem‘asından kı1 ‘aṭâ
Ref olına ara yirden her kuyûd (255/6)

Rumûzı *lî ma ‘a ‘llâh*dan Fenâyî bendeñ âgâh it
Virile Dest-i Qudretten yedine nâme-i menşûr (281/7)

Zâhir ü bâṭın ‘ayân kı1 *lî ma ‘a ‘llâh* sırrını
Cism ile cânı ziyâ-bahş eyleye nûr-ı Hâbîb (287/4)

Bu emrûñ şavt ile harfsiz denildi çünki aḥkâmı
İşâretle buyurdu *lî ma ‘a ‘llâh* Hâbîbu’llâh (293/4)

Seni senden ider bu dil temennâ
‘Ayân ola ki sırr-ı *lî ma ‘a ‘llâh* (321/2)

Mâ vesa‘anî ... : “Yere göğs sığmadım fakat mü’min kulumun kalbine sığdım.”

93

Yâr-i bâḳî için itdi hicret-i dâr-ı fenâ
Mâ vesa ‘nî nüktesin zevk eyledi bî-irtiyâb (5/3)*

Maḥrem ola cism ile cânım ḥarîm-i vaşluña
Vâkıf eyle *mâ vesa ‘nî* sırrına der-baḥr ü ber (34/6)

⁹³ Aclûnî, a.g.e., II, 195, Hadis no: 2256.

* Hadisin aslı “vesa‘anî” şeklindedir. Vezin gereği “vesa‘nî” olarak okunmuştur.

Eyle iz‘ân *mâ vesa‘nî* remzini
Hâric olmaz bu yaşanı yaşayan (43/3)

Mâ vesa‘nî lem‘asından neş‘e-dâr it albimüz
Yüzüñi her şeyde görem dide-i îkân ile (62/2)

Rumûz-ı *mâ vesa‘nî*den irişdi câna çün feyzî
Ve in min şey‘ kelâmıyla amu eşyâ lisân oldu (78/2)

Rumûz-ı *mâ vesa‘nî*den
‘Aa bul feyz-i ‘adesden
Naşîb ola bu cân u ten
Degil yâ Hû vü yâ men Hû (268/9)

Mâ vesa‘nî nüktesinden câna irişdi ‘aa
Bildi anı kim nedür mefhûm-ı emr-i kün fe-kân (105/2)

İdegör *mâ vesa‘nî* remzin iz‘ân
‘Ubûr eyledi arz u âsümândan (134/5)

Mâ vesa‘nî nüktesinden neş‘e-dâr it albimüz
Gûş-i câna şeş cihetden irişe tâ ki haber (198/4)

Kelâm-ı *mâ vesa‘nî*yi Fenâyî idegör iz‘ân
Bu sirruñ çünkü âgâhı dil-i müştâa gelmişdür (204/5)

Nazar ıl *mâ vesa‘nî* lem‘asından
Bizi şalma firâuñ fûratine (257/3)

İt arîm-i zâtuña mahrem bizi
Zâhir eyle *mâ vesa‘nî* sırrını (308/3)

Mâ vesa'nf lem'asından kıl 'atâ
Zâhir ola sırra her dem Zât-ı Pâk (365/3)

Men 'aref ... : *"Nefsini bilen Rabbini bilir."*⁹⁴

'Âkıl oldur eyleye fikr-i meâl
Men 'aref sırrın bilen bulur kemâl
Emr-i mûtûya idegör imtişâl
Geç sivâdan Hâzret-i Mevlâya ir (56/39)

Bülbül-âsâ idegör cûş u hurûş
Kıl muhabbet câminı gül gibi nûş
Eyledüñse *men 'aref* sırrını gûş
Geç sivâdan maflab-ı a'lâya ir (56/7)

Zât-ı Pâke ulaşdı 'ârif-i nefis
Men 'aref sırrı ile buldı kemâl (58/4)

Vâşıl oldı *men 'aref* esrârınıñ mefhûmına
'Âkıl ü dâna olanlar eyledi fehm-i meâl (67/3)

Ehl-i 'irfânıñ maķâmı ķâf imiş
'Ârif-i Rab 'ârif-i a'râf imiş
Bilmeyen ol ķaf-ı sûzı lâf imiş
Özini bilen bu gün şarrâf imiş (398)

Min ehli'l-ķubûr ... : *"Dünyada bir yabancı yâhud bir yolcuymuşsun gibi ol.
(Ve kendini kabir ehlinden say)." ⁹⁵*

Fâniden geçüp Fenâyî buldı bir bâķî hayât
'Add idenler ma'nâda nefsinı *min ehli'l-ķubûr* (175/5)

⁹⁴ Aclûnî, a.g.e., II, 262, Hadis no: 2532.

⁹⁵ Tirmîzî, Sünen, IV, 567, Hadis no: 2333.

Dû-cihânda buldı bir bâkî huzûr
'Add iden özini *min ehli'l-kubûr* (337/1)

Mûtû ... : “Ölmeden önce ölünüz.”⁹⁶

Emr-i *mûtû* râhına eyledi sâlik insilâk
Vâşıl oldı küntü kenzüñ gencine kıble'l-hisâb (5/4)

Sâlik olan neş'e-i dünyâda *mûtû* râhına
Feyz-i zâtundan nola bulsa hayât-ı câvidân (23/3)

Sâlik ol bu neş'e-i dünyâda *mûtû* râhına
Lâhık olur her kişiye yohsa mevt-i ıztırâr (97/6)

İrüp birlik diyârına olurdı cân u dil yeksân
İrerse sem'-ı cânâ ger nidâ-yı *mûtû* cânumdan (312/3)

Kılagör emr-i *mûtûya*
İtâ'at Hakkâ kurbet bul
Sakın bâkî kalur sanma
Begüm bu fânî dünyâyı (315/2)

Emr-i *mûtû* emrine ey dil idegör imtişâl
Zâhir ola her nefesde dideye râz-ı nihân (325/3)

“Ramazan ayı geldiğinde cehennem kapıları kapanır ve cennet kapıları açılır”⁹⁷

‘İbâde eyleyüp ihsân-ı bî-had
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhûr itmek için minhâc-ı Aḥmed
Yine geldi şükür ol şehir-i rahmet (98/2)

⁹⁶ Aclûnî, a.g.e., II, 291, Hadis no: 2669.

⁹⁷ Buhari, Savm 228.

Dinî Kaynaklı İbareler: Fenâyî Divanı'nda âyet ve hadisleri çağrıştıran bazı Arapça ibareler bulunmaktadır. Bunlar anlam itibariyle âyet ve hadis şekline uygun olmasına rağmen, yaptığımız incelemelerde lafız itibariyle âyet ve hadis olarak tespit edemediğimiz ibarelerdir.

‘Aşkî :

Râz-ı derûnuñ mahremi irişdi evc-i ‘izzete
‘Aşkî hadîşini işit қо gayriyi efsânedür (96/7)

Hâsıl olmaz fâide efsânesinden zâhidüñ
Gûş iden aşkuñ hadîşin neylesün efsâneyi (240/3)

İzâ temme ... : “Tamam olduğunda, tamamlandığında”⁹⁸

Göñül levhında naķş olsa kaçan ma‘nâ-yı zikru’llâh
İzâ temme rumûzını ‘ayân eyler aña Allâh (293/1)

Leyse fi’l-mülki gayrük ... : “Mülkte senden başkası yoktur”

Leyse fi’l-mülki gayrük sırrını kııl ‘ayne ‘ayan
Bir ola tâ sâl ü mâh u hefte vü leyl ü nehâr (173/2)

Leyse gayruke fi’l-mülki deyyâr ... : “Mülkte senden başka kimse yoktur.”

‘Ayân eyle Fenâyîye bu sırrı
Ki leyse gayruke fi’l-mülki deyyâr (238/7)

Leyse min mevtin hâzer ... : “Ölümden korku yoktur.”

⁹⁸ Beyitle tam bir ilişki kuramamak da, “Akıl tamam olduğunda söz eksilir” şeklinde Hz. Ali’nin bir sözü bulunmaktadır. Bkz. Adem Ceyhan, “Eski Türk Edebiyatı’nda Sad-Kelime-i Ali Derleme, Tercüme ve Şerhlerine Dair”, *CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Manisa 1997, Sayı: 1, s. 250.

Bu vücûd-ı fânîyi irgör beğâ iklimine
Dinile şânına anuñ *leyse min mevtin hâzer* (34/2)

Şeş cihetden irişe câna hıfâb-ı müsteâb
Dinile kim saña hergiz *leyse min mevtin hâzer* (172/3)

Mâ ‘arafnâ ... : “*Seni gerektiği gibi bilemedik*”⁹⁹

Mâ ‘arefnâ sırrı çünki ma‘nâ-yı ‘irfân imiş
Mazhar olan iş bu sırra nüshâ-ı insân imiş (129/1)

Vâkıf olan *mâ ‘arafnâ* remzine
Lâ mekân illerini seyrân ider (332/3)

Ni‘me’l-meâb ... : “*Ne güzel dönüş yeridir.*”

‘İd-i vaşluña irişen görmedi hergiz memât
Buldı bir bâkî hayâtı didiler *ni‘me’l-meâb* (249/6)

5. Peygamberler

Peygamber; Farsça olup “peyâm” ve “ber” kelimelerinden oluşmakta ve “haber veren, haber getiren” anlamına gelmektedir. Arapçadaki Resul ve Nebî kelimelerinin karşılığıdır. Peygamberler Allah’la insanlar arasındaki elçilerdir. Allah’ın insanlar arasından seçtiği her türlü ahlak güzelliğine sahip örnek insanlardır. Doğruluk (sıdk), günah işlememe (ismet), güvenilirlik (emanet), akıllı, zeki ve uyanık olma (fetanet), aldığı emri hiç değiştirmeden insanlara ulaştırma (tebliğ) gibi özelliklere sahiptirler.

Fenâyî Divanı’nda şu peygamberlerden söz edilir: Âdem, İbrahim, İsmail, Yakub, Yusuf, Musa, Süleyman, İlyas, İsa, Lokman, Hızır ve Hz. Muhammed.

⁹⁹ İ. Hakkı Bursevî, *Kitâbü’n-Neftice*, (Haz. Ali Namlı-İmdat Yavaş), İstanbul 1997, II, 166. Hadis olarak verilmesine rağmen kaynağı tespit edilememiştir.

Âdem: İlk insan ve ilk peygamber olan Âdem, Divan'da çeşitli vesilelerle üzerinde durulan peygamberlerden birisidir. Bazı mısralarda Âdem insan ve belki tasavvufî manada insan-ı kâmil anlamıyla kullanılır. Âdem, bazen “Nefsini bilen Rabbini bilir” hadisine çağrışım yapacak şekilde kullanılmıştır.

Âdemi bil âdemi bul âdem ol
Her nefesde *Âdem* ile hem-dem ol (30/1)

Âdem aynı zamanda daha önceden gizli olan “sırr-ı Rahmân”ın kendisinde zahir olduğu kişi ve Hak lisanına tercüman olandır.

Dinildi mü'minüñ çünkü yine mir'âtıdır mü'min
Nümâyân oldu *Âdem*de bu yüzden sırr-ı Rahmânî (40/4)

Mahfi idi sırr-ı 'aşkı sînede
Olmadan *Âdeme* dahî nefî dem (138/5)

Şekl-i *Âdem* dürür ki buldı vücûd
Hağ lisânında tercümân oldu (102/4)

Bir beyitte Âdem'in manasının beyan olunamayacağı ifade edilmesine rağmen başka bir şiirde ancak bu alemden geçmekle bu sırra ulaşılabileceği belirtilir.

Eger ma'nâ-yı *Âdem*den şorarsañ
Beyân olmaz Fenâyî ol me'ânî (188/7)

Güzer eyle bu 'âlemden
Haber bil sırr-ı *Âdem*den
Halâş ol hemm ile gamdan
Degil yâ Hû vü yâ men Hû (268/5)

Bir beyitte ise “kûn” emrine atıfla Âdem ve Havva birlikte zikredilir.

Levh-i dilde ketb olur *Âdem*le *Havvâ* menşei
Bildüñ ise ictimâ‘ın kâf ile nûnuñ nola (178/4)

Bir diğerk beyitte Âdem’in Cennet’ten çıkarılışı güzel bir sebebe dayandırılır.

Cenneti bir dâne ye bey‘ eylese *Âdem* nola
Vâkıf oldu sırrına vechüñde müşkîn dânenüñ (241/6)

Lokman: Kur’an’da adı geçen¹⁰⁰, nebî veya velî olduğunda âlimlerin ihtilaf ettiği ilim ve hikmet sahibi bir kişidir. İlk çağda yaşayan Yumam Hekimi Galenos olduğu ve İslam dünyasına sonradan değişerek girdiğini ileri sürenler vardır. Nesebinin 4. kuşakta Hz. İbrahim’e vardığı, Hz. Eyyûb’un kızkardeşinin veya teyzesinin oğlu olduğu yolunda rivayetler bulunmaktadır. Bir diğerk görüşe göre Hazreti Davud’un öğrencisidir¹⁰¹. Peygamber olduğu kesin olmayan Lokman, hikmet sahibi ve hekimlik yönüyle bir beyitte ele alınır.

Bu derdüñ çâresin *Loğmâna* şordum
Didi her derdlerüñ Oldur tabîbi (132/3)

İbrahim: Tevhid dininin babası ve put kırıcı olarak bilinen, Nemrut’la mücadelesi sonucu atıldığı ateş gül bahçesine çevrilmiş olan İbrahim peygamber¹⁰², sadece bir beyitte, Halîl (Allah’ın sevgisini kazanan, dost) sıfatıyla anılır.

Umaruz ‘afv ide cürmin Celîl
Eyleye *İbrâhimi* Mevlâ *Halîl* (396)

İsmail: İsmail peygamber edebiyatımızda sâdik ve teslimiyetin temsilcisidir ve bu yönüyle sâlik için bir timsaldir¹⁰³. Varlığını dost (Allah) yolunda gözünü kırpmadan fedaya hazır olması, babası İbrahim tarafından Arafat’ta kurban edilme

¹⁰⁰ Bkz. Lokman, 33/12.

¹⁰¹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Gül, “Lokman Hekim ve Öğütleri”, *EÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 1985, II, 387-406.

¹⁰² Bkz. Enbiya, 21/ 69. “ Biz de: Ey ateş, İbrahim’e serin ve esenlik ol, dedik.”

¹⁰³ Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Dîvânı*, İstanbul 1997, I, 157.

isteğine kayıtsız şartsız rıza göstermesi ve bunu yaparken tamamıyla Allah'a teslimiyet içerisinde bulunması yönüyle zikredilir.

Kıldı *İsmâîl*-veş dost yolına varın fidâ
İrdi sırr-ı eslemâdan gûş-ı cânına *hîtâb* (48/3)

Ya'kub ve Yusuf: Edebiyatımızda Yakub peygamber, gam, hüznün ve firkaatin; Yusuf ise güzellik ve vuslatın sembolüdür. Oğlu Yusuf'tan ayrı kalmanın üzüntüsüyle yaşadığı ev de, üzüntüler evi anlamına "kulbe-i ahzân" olarak ifade edilir. Bir beyitte bu iki peygamber birlikte anılır.

Ya 'kûb-ı dil itse nola her lahza teessüf
Dîdârı 'azîz eylemege başladı *Yûsuf* (387)

Musa: Divan'da Hz. Muhammed'ten sonra isminden en fazla bahsedilen peygamber Hz. Musa'dır. Tur'da Allah'ın tecellisine mazhar olması, sihirbazlar karşısında asasının yılanı dönüşmesi, elinin, göğsüne sokup çıkarması sonucu bembeyaz olması (yed-i beyza), Hızır'la olan arkadaşlığı yönüyle¹⁰⁴ şiirlerde geçer.

Rabbi ernî lem'asından kıl nazar
Göre gözimüz cemâlûñ çün *Kelîm* (146/3)

Yeten *Ṭûr-ı vişâlûñe* tecellî nûrını gördi
Bulupdur *Mûsâ*-veş ol *len terânîde* tesellâyı (18/2)

Sâhîr-i şû 'bân nefsüñ oldı elinden *halâş*
Zâhir olur qalbine nükte-i emr-i *lâ tehaf* (340/3)

Tis'a âyât-ı kelâmın eyledi cân ile gûş
Gösterirse *yed-i beyzâ* lem'asın nola be-kef (340/2)

¹⁰⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Sayı, *Firavun, Hâman ve Kârun Karşısında Hz. Musa*, İstanbul 1993, s. 61-138.

Mecma‘u’l-baḥreynden irdi cism ile câna ‘aṭâ
Zâhir oldu nûkte-i *Hızır* ile *Mûsâ*’dan ğaraż (31/2)

Yine Hz. Musa’nın Tur’da Allah’ı görme isteğinde ısrar etmesi ve bu ısrar karşısında Allah’ın “len terâni” (sen beni göremezsın) ifadesi ile Allah’ın Tûr’a tecellî etmesi sonucu bayılması (harra Mûsâ) hadiseleri, ilgili âyetlerden kısmî iktibaslar yoluyla, çokça işlenmektedir.

Süleyman: Süleyman peygamber, uzun ömürlü olması ile insan ve cinlere hükmetmesiyle bilinen bir peygamberdir. Hükümdarlık yönü ön plana çıkartılan bir beyitte, cemâlu’llahı seyretme zevkini alan bir kimsenin Süleyman’ın mülkünü bile verseler dönüp bakmayacağı ifade edilir.

Virselers bakmaz *Süleyman mülkünü*
Râḥat olmaz bir nefes cân u teni
İsteyen nûr-ı cemâlün zevkini
Neylesünler bu fenânuñ varlığın (85/2)

Hızır ve İlyas: Edebiyatımızda, ölümsüzlük yönleriyle, Hızır ve İlyas peygamberler çoğunlukla birlikte anılırlar. Hızır mürşid-i kâmilî, İlyas sâlikî temsil eder. Hayat suyunu bularak ölümsüzlüğe erişmiş olan Hızır’ın karada, İlyas’ın ise denizde yaşadığına ve bu ikisinin de darda kalan insanların yardımına koştuklarına inanılır. Yine inanışa göre bu iki peygamber senede bir kez bir araya gelmektedirler ki bu güne hıdrellez denilir. Fenâyî de bu iki peygamberin ölümsüzlüğü üzerinde durur.

Sevâd-ı zülfüne iren ḥayât-ı lem-yazel buldı
Ki ‘İsâ ile *Hızır İlyas* yüzün şuyına iḥyâdur (87/5)

Ne cânibe sa‘âdetle kudûmı eyleye iḳbâl
Hızır İlyâs refîḳ olup ola Bârî nigeḥ-bânı (261/5)

Hızır, tek başına anıldığında ilm-i ledünnü bilmesi ve ölümsüzlük suyu (âb-ı hayat) ile birlikte söz konusu edilir.

Hızır-veş buldı lebûñden mürde-i cân çün hayat
Zulm olur zulmâta varmak *çeşme-i hayvân* için (76/4)

Oğur seb‘a’l-meşânî âyetin bir noktadan ‘ârif
Ledünnî ‘ilmi *Hızır-veş* aña çünkü beyân oldu (190/2)

Oğut bir noktadan ‘ilm-i ledünni
Hızır-veş mürde dili eyle ihyâ (184/3)

İçenler âbını *Hızruñ* olurlarsa nola ihyâ
Fenâyî irdi la‘linden hayât-ı ‘ayn-ı ‘aynâne (103/5)

Zülâl-i feyz-i vasluñdan *Hızır-veş*
Hayât irsün dem-â-dem mürde cânâ (168/3)

Şu beyitte ise Hz. Mûsâ ile yaptıkları yolculuğa telmih vardır.

Kalb-i Mûsâya irişe min ledünnâdan haber
Gelmeye hergiz derûna *Hızır-veş* hâzâ firâk (233/1)

Hızır ile alakalı olarak ölümsüzlük suyu; âb-ı hayvân, âb-ı vasl, âb-ı zülâl, çeşme-i hayvân isimleriyle de kullanılmaktadır. Bir beyitte ise Hızır suyu (âb-ı Hızır) olarak ifade edilir.

İçenler *âbını Hızruñ* olurlarsa nola ihyâ
Fenâyî irdi la‘linden hayât-ı ‘ayn-ı ‘aynâne (104/5)

İsa: İsa peygamber; ölülerini diriltme mucizesi, Allah'ın kudretiyle cebrail'in Meryem'e üflemesi sonucunda babasız doğması ve göğe çekilmesi yönleriyle zikredilen bir peygamberdir.

Aşağıdaki beyitlerde Hz. İsa'nın ölülerini diriltme mucizesine telmih vardır.

Bend olanlar zülf-i hâlûn dâmına âzâdedür
Câm-ı la'lûn 'İsâ-veş mürde dile cân-dâdedür (27/1)

İrdi 'İsâ-veş deminden mürde dillere hayat
Nâlesin mürgân-ı kudsîlerle demsâz eyledi (111/2)

İsa peygamber, Allah'ın emri ve izni ile Cebrail'in Hz. Meryem'e üflemesi sonucu babasız olarak doğmuştur¹⁰⁵. Birkaç beyitte Rûhu'l-kudüsle birlikte bu yönüyle anılır.

Çün dem-i Rûhü'l-kudüsden 'İsâ-veş buldık hayat
Tâ ezel ol dâyedendür yevm-i fıtrat şîrimüz (205/4)

'İsâ-veş Rûhü'l-kudüsden cânâ olursa 'atâ
Âsumân-ı dilde dâim murg-ı cân cevân ider (113/3)

Hemdem ol gel ney gibi erbâbına
'İsâ-veş Rûhü'l-kudüsde ire dem (138/2)

Münkir olma Âdeme mişl-i racîm
'İsâ-veş Rûhü'l-Kudüsle yek-dem ol (30/2)

Bir beyitte, Hz. İsa'nın gökte oluşuna işaret edilmektedir.

Kim okursa levh-i dilden ism-i ruḥ-efzâmuḥu
Seyr ider 'İsâ gibi ol 'âlem-i bâlâmuḥu (75/1)

¹⁰⁵ Bkz. Âl-i İmrân, 3/59.

Hz. İsa iki beyitte de annesi Meryem’le birlikte anılır.

Buhûr-ı Meryemüñ bûyı irişdi hâkden eflâke
Mu‘aţtar itdi ‘İsâ-veş semâda vech-i cânânı (114/6)

Olıcağ rûh-ı kıdsîlerle hemdem
Rûhu’l-kıuds deminden ‘İse’bn-i Meryem ol dem (419)

Muhammed: Fenâyî Divanı’nda ismi en çok anılan peygamber Hz. Muhammed’tir. Hakkında kaside şeklinde bir “Na’t” bulunduğu gibi, bir çok gazelde de kendisinden bahsedilmektedir. Hz. Muhammed, âlemlerin yüzü suyu hürmetine yaratıldığı insan ve peygamberdir. Yüzü güneş ve aya, saçı geceye benzer, peygamberlerin şahıdır o. Cebrail ve evliya ruhlarını geride bırakarak Mi’râc gecesinde Allah’la bizzat görüşendir.

İtdi teşrif çün cihânı *Hâtem-i hayrî’l-beşer*
Oldı nûrıyla münevver cümle ‘âlem ser-te-ser (1/1)

Yüzi anuñ *ve’d-Duğâ ve’s-Şemsi ve’l-Leyli* saçı
İtdi Qur’anda kısem Hâk çünki oldur mu‘teber (1/3)

Ger şefâ‘at eylesün dir iseñ ol *Şâh-ı rusûl*
Kıl ri‘âyet sünnetin ol hizmetinde hâk-i der (1/10)

Rehber oldı sıdreye dek gerçi kim *Rûhu’l-Emîn*
Kaldı Cibrîl enbiyâ ervâhı ol kıldı güzzer (1/14)

Cenâb-ı Hâzret-i Bârî buyurdı şânuña levlâk
Senüñ nûruñdan irişdi füyûzât cümle eşyâya (79/7)

İnsanoğlunun en şereflişi, cömertlik ve kerem menbaı ebedi olan dinin davetini kara ve denizde umumi kılandır, aynı zamanda da âlemin öğüncüdür.

Eşref-i evlâd-ı Âdem menba‘-ı cûd u kerem
Dîn-i bâkî da‘vetin ‘âm eyledi der-baħr ü berr (1/15)

Fahr-i ‘âlem hürmetine yâ Kerîm
Kıl müyesser zevk-ı vaşluñ dem be-dem (21/4)

O, yaratılanların ilki, varlığın ilk nuru ve peygamber olarak gönderilenlerin sonuncusudur. İslam tasavvufî düşüncesi içerisinde hicri III. asırdan bu yana Nûr-ı Muhammedî veya Hakikat-i Muhammediyye görüşü yer almaktadır. Buna göre Nûr-ı Muhammedî, ilk yaratılan şeydir, öteki bütün varlıklar ondan feyiz almışlardır¹⁰⁶. Fenâyî de “sırr-ı Muhammed” tabiriyle konu üzerinde durur.

Bizi dîr eyleme iki cihânda
Efendi sırr-ı pâk-i *Muşafâdan* (54/2)

Zâhir oldı cânına mefhûm-ı emr-i *fe‘stakim*
Eyledi çün *nûr-ı pâk-i Muşafâya* iktidâ (66/5)

Yüz sürüp kapuña geldük umaruz in‘âmuñı
Reh-nümâmuz ola her hâl *sırr-ı pâk-i Muşafâ* (285/6)

Hidâyet kıl şîrât-ı müstakîme
İre *sırr-ı Habîbe* tâ ki râhum (301/4)

Sırr-ı pâki hürmeti-y-çün yâ İlâhî *Ahmedüñ*
Şems-i zâtıñdan Fenâyî bendeñi kıl neş‘edâr (173/5)

O, öksüz büyüdüğü için “dürr-i yetîm” benzeri olmayan tertemiz bir inci, yetim incidir. O yetim inci ancak can nakdiyle satın alınabilir. Ona sahip olan, mücevher kaynağına ulaşmıştır artık ve bu yüzden mücevher dükkanına dönüp bakmaya tenezzül etmez.

¹⁰⁶ Mehmet Demirci, “Nûr-ı Muhammedî”, *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1983, Sayı: I, s. 258.

Hakikat bahrine sen eyle gavvâş
Bulayım *dürr-i pâk-i bî-nazîni* (106/6)

Nihâetsiz olan bahrûn o bir *dürr-i yetîmidür*
Anuñ kıymetin ol bildi ki ğark ola bu deryâya (79/4)

Ol *dürr-i yetîmi* bul özinde Fenâyî tek
Eşdâf-ı hakikatde yek-dâneleriz cânâ (341/7)

İtdüñ ol *dürr-i yetîmi* naqd-i cânâ iştirâ
Cevherüñ kânını bulduñ pes bu dükkânüñ nedür (342/4)

O, “emîr ve seyyid”, “hûbların şâhı”, alemlere rahmet olarak gönderilen, kendisinden şefaât beklenen ve adı hürmetine Allah’tan medet dilenilendir.

Emîrüm seyyidüm sensin bu gün ey *Hûblaruñ Şâhı*
Vücûdum şehrini viridi cemâlüñ nûrı yağmâya (79/10)

Fenâyî bendeñe eyle şefâ‘at yâ *Rasûle‘llâh*
Civâr-ı Hâzret-i kudse ola bî-çâre hem-sâye (79/13)

Kuşûr u sehv ü takşîre nazar eylemeye Rahmân
Şefî‘imüz ola dâim *Habîb-i Rabbiye‘l-a‘lâ* (319/6)

Umaruz eyleye rûz-ı kıyâmet
Za‘îf ümmetlerine ol şefâ‘at
Kudûmi ‘âlemîne oldı rahmet
Diyelüm dem-be-dem e‘ş-şükrü li‘llâh (59/4)

Zât-ı Pâküñ ‘izzeti-y-çün yâ Rahîm
Fahr-i ‘âlem hürmeti-y-çün yâ Kerîm
Sen ‘inâyet eyle yâ Hayy ü Qadîm
Luğf u ihsan ıssı Rahmânım meded (86/4)

Teselli-i cemâlûñ eyle ihsân
Hâbîbüñ Muştafânuñ hürmetine (257/2)

Kıl *Hâbîbüñ* hürmetine bu Fenâyîye ‘atâ
Zâhir ola levh-i dile ketbolunan mâ-sebak (257/5)

Bi-hakķ-ı *Hazret-i şadr-ı risâlet*
Kitâb u Sünnete kıl inkıyâdum (271/4)

Fenâyî bendeñe ‘arz eyle dîdâr
Değil bir kez mükerrer eyle her bâr
Bi-hakķ-ı hazret-i *Ahmed-i muhtâr*
Kerem lutf u ‘inâyet eyle yâ Rab (277/5)

Cenâb-ı Zât-ı Pâküñ ‘izzetine
Hâbîbüñ fahr-i ‘âlem hürmetine
Bizi irgör vişâlûñ ni‘metine
‘Înâyet eyle Sultânum meded it (185/3)

Cenâb-ı Hazret-i Hak kıla gûyâ
Hakikat gülşeninde ‘andalîbi
Bi-hakķ-ı *Hazret-i şadr-ı risâlet*
Karîb ola Cenâb-ı Pâke kurbî (360)

Yed-i kudretle a‘dâ ola makhûr
Bi-hakķ-ı *mebde-i kân-ı risâlet* (344/4)

O’nsuz cennet bahçeleri bile âşığın gözüne diken gibi görünür.

‘Aynuma *hâr* oldu gülzâr-ı cinân
Sensiz ey *mahbûb-ı kân-ı kün fe-kân* 119/1

O aynı zamanda izi takip edilmesi gereken ve izinin tozu göze sürme yapılan bir “delîl”dir.

Se‘âdet ol kuluñdır kim Fenâyî
Delîl-i handân-ı *Muştafâ*dur (212/11)

İzle izin ey Fenâyî *Ahmed*üñ
Tûtiyâ it gözüñe izi tozın (247/5)

Hudâya hamd it ey dil şubh u şâmı
Rasûle vir şalât ile selâmı (237/1)

Şühûd eylemege nûr-ı likâyı
Delîl eyle *Habîbüñ Muştafâyı*
Beķâ iķlîmine irsün Fenâyî
Kerem senden eyâ Sulţân u Sübhân (245/5)

Şırât-ı müstakîme kııl hidâyet
Delîl eyle *Habîbüñ Muştafâyı* (283/2)

Ramazân ayının gelmesi sebebiyle şükürün ifade edildiği bir şiirde de yine Hz. Muhammed’ten bahsedilir.

‘İbâde eyleyüp ihsân-ı bî-ħad
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhûr itmek içün minhâc-ı *Ahmed*
Yine geldi şükür ol şehr-i rahmet (98/2)

Olup rehber bize *Fahr-i risâlet*
Devâm üzre olup eyyâm-ı vuşlat
Zuhûr eyleye tâ sırr-ı ĥakîķat
Şükürler geldi yine şehr-i rahmet (98/8)

Hız. Muhammed'in Divan'da geçen isim ve sıfatları da şu şekildedir:

Âb-ı rû-yı nûr-ı kevneyn (115/6), Ahmed (47/3, 99/2, 175/5, 247/5), Ahmed-i Muhtâr (277/5), Dürr-i pâk-i bî-nazîr (106/6), Dürr-i yetîm (79/4, 346/7), Eşref-i evlâd-ı Âdem (1/15), Fahr-i 'âlem (21/4, 87/4, 185/3), Fahr-i Risâlet (98/8), Hâbîb (257/5, 305/4), Hâbîb-i Rabbiye'l-a'lâ (319/6), Hâtem-i hayrû'l-beşer (1/1), Hâtem-i mühr-i nübüvvet (104/6), Hazret-i şadr-ı risâlet (271/4, 360), Hûblaruñ Şâhı (79/10), Mahbûb-ı kân-ı kün fe-kân (118/1), Mebde-i kân-ı risâlet (344/4), Muşafâ (212/11, 34/5, 55/2, 67/5, 289/6, 60/5, 245/5, 257/2, 287/2), Rasûl (237/1), Rasûlü'llâh (79/13), Şâh-ı Rusûl (1/10).

6. Dört Halife

Çây-yâr (dört dost) ve çâr-yârî güzîn (dört seçkin dost) olarak da ifade edilen dört halife, farklı özellikleriyle divan edebiyatı şairleri tarafından çeşitli vesilelerle şiirlerde yer almışlar. Bunlardan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in kayın pederi, Hz. Osman ve Hz. Ali ise damatlarıdır. Bu halifeler aynı zamanda İslamı kabul eden ilk müslümanlardır. Bir na't olan, Divan'ın ilk şiirinde, dört halife hilafet sırasına göre bazı vasıflarıyla birlikte anılır.

Ebû Bekir: Hz. Peygamberle birlikte Medine'ye hicretleri esnasındaki mağara arkadaşlığı, peygamberin mirac mucizesini tereddütsüz kabul etmesi sonucu aldığı siddîk sıfatı ve ilk halife olması yönüyle iki beyitte işlenir.

Yâr-i evvel yâr-i ğârı *Bû Bekir Şiddîk*dur

Şâhid oldu şıdkına anuñ nebâtât ü hâcer (1/16)

Gerçi vardır nâs beyninde *hilâfetde hilâf*

Şâh-ı kevneyn anı ta'yîn itdi oldur mu'teber (1/17)

Ömer: Hz. Ömer, ikinci halife olması, güçlü ve kuvvetli bir yapıda bulunması ve İslam dini için yaptığı büyük hizmetlerle anılır.

Yâr-i şânîdür Resûle zeyn-i eşhâb çün 'Ömer
Kuvvet-i İslâm için beline bağladı kemer (1/19)

Dîn-i bâkî içre şol deñlü şalâbet kıldı kim
Heybetinden zıllını görse ider şeytân hâzer (1/20)

Bil anuñ islâmı ile zâhir oldu işbu dîn
Hem kamu a'dâsına buldı hilâfetde zafer (1/21)

Osman: Üçüncü halife olan Hz. Osman, ibâdet ve tâata düşkünlüğü ve haya yönüyle üzerinde durulan bir sahâbedir.

Yâr-i şâliş ol Nübüvvet Şâhına 'Osmân durur
Mesken oldu mescid ü mihrâb aña şâm u seher (1/22)

Her kişiye cennet içre lâzım elbette refîk
Didi 'Osmân baña cennetde Hakk yoldaş ider (1/23)

'Âlim ü câhil hayâyı dir mine'l-îmândır
Andan ahz itdi hayâyı ehl-i ihsân her ne var (1/24)

Ali: Peygamberin amcası Ebû Talib'in oğlu olan Hz. Ali, dördüncü halifedir. Allah'ın arslanı (şîr-i Hak) ve ilmin kapısıdır. Ayrıca Hayber gazvesindeki durumuna telmihte bulunmaktadır.

Yâr-i râbi' ibn-i 'amm oldur 'Aliyyü'l-Mürtezâ
Zâhir ü bâtında ekmel Şîr-i Hak ol nâm-ver (1/25)

Didi vaşfinda anuñ pes 'Âlimü'l-esrâr olan
Ben medîne olmuşum 'ilme 'Ali'dür aña der (1/26)

Gazvesinde hâcib oldu kıldı da'vet ol Rasûl
Hâzır oldu ol zamân ki sem'ine irdi haber (1/27)

7. Ehl-i Beyt

Hz. Peygamberin aile fertleri için kullanılan ehl-i beyt tabiri Divan'da tam olarak geçmese de bu tabir içinde incelenecek iki kişi, Hasan ve Hüseyin iki beyitte isim olarak zikredilir.

Hasan ve Hüseyin Hz. Peygamberin kızı Fâtıma ile amcasının oğlu Hz. Ali'den olan torunlarıdır. Bunlar ehl-i sünnetin gözünün nûru ve dînin övünç bağının gülleridir. Her ikisi de Hakk'ın rızası için can ve başlarını feda ederek şehit olmuşlardır.

Nûr-ı 'ayn-ı ehl-i sünnet Verd-i bâğ-ı fahr-i dîn
Gelmedi dünyâ için kalblerine zerre keder (1/28)

Birisi İmâm Hasandur birisi İmâm Hüseyn
Kıldılar Hakkuñ rızasına fedâ cân ile ser (1/29)

8. Sahâbe, Tâbiîn

Bir beyitte, cennetle müjdelenen on kişiden (Aşere-i mübeşşere) Hz. Peygamberin amcası Hamza ve Abbas isim olarak zikredilmektedir.

Mesken oldu bunlara Firdevs hâdim hûr-ı 'ıyn
Hamza vü '*Abbâs* bâkî kim vâ-ise min '*Aşer* (1/30)

Ayrıca isim olarak zikredilmemekle birlikte, genel olarak sahâbe ve tâbiînden bahsedilmektedir.

Cümleten *Evlâd u Eşhâbı* ne varsa *Tâbi'in*
Mazhar olup luţfuña kılduñ 'inâyetle nazâr (1/31)

Hürmeti-y-çün *anlaruñ* faţluñla sen yâ Ze'l-'atâ
Yüzleri şuyına hıfz it bizi ez-râh-ı hatar (1/32)

9. Âhiret ve İlgili Kavramlar

Ahiret: Fenâyî bir çok şiirinde âhiretle ilgili olarak; “rûz-ı kıyâmet, ehli’l-kubûr, cennet, hûri, kasr ve cehennem”den söz eder, şiirlerinde tam olarak âhiret lafzı geçmemektedir. Bir murabbada Hz. Muhammed’ten kıyamet günü (rûz-ı kıyâmet) şefaât beklenmektedir.

Umaruz eyleye *rûz-ı kıyâmet*
Za‘îf ümmetlerine ol şefâ‘at
Kudûmı ‘âlemîne oldu rahmet
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh (59/4)

Bir beyitte de kendisini kabir ehlinden olarak gören kişinin her iki cihanda (dünya ve âhiret) ebedî huzura kavuşacağı ifade edilir.

Dû-cihânda buldı bir bâkî huzûr
‘Ad iden özini *min ehli’l-kubûr* (337/1)

Cennet, Kasr (Kusûr): Fenâyî, Yunus’u çağrıştıran ifadelerle, cenneti ve cennet köşklerini (kusûr) ancak kusurlu insanların talep edeceğini, dildârını gören âşıkların ise asla cenneti, cennet köşklerini ve hurileri arzu etmeyeceklerini söyler.

Cennet ü hûr ü kuşûruñ tâlibidür pür-kuşûr
Lem‘a-ı envâruña cân ü cihân olmaz ‘adîl (107/4)

Cennet ü hûr ü kuşûrûñ tâlibidür pür-kuşûr
Lem‘a-ı nûr-ı tecellî besdür ‘uşşâka hemân (311/4)

Şühûd-ı nûr-ı Hâkdur aşl-ı maşşûd
Niderler *hûr ü kaşr ü cennet* ü câh (60/3)

Ol hümâ himmet Fenâyî eyle maşlûba ‘urûc
Arzû-yı *cennet* itmez şol ki dildârın görür (92/5)

Çünkü, bir mutasavvıf için asıl maksat cennet değil, cemâlin gül bahçesi yani cemâlu'llah'tır. Cennet'in safası ancak Allah'ı görmekle gerçekleşir ve bu seyre iki cihan bile denk olamaz.

Cemâlûñ gülşenidür çünkü maşşûd
Bu cân sensiz nider *bâğ-ı cinânı* (145/5)

Ru'yetüñledür şafası *cennetüñ*
Dû-cihân olmaz 'adîli ru'yetüñ (195/1)

Asıl cennet de zaten bu vuslat halidir ki sâlikin (mürîd, âşık) istediği de budur.

Kul olanlar şıdk ile Mevlâsına
Neylesüñler bu cihân sulţanlığın
Cennet-i vaşluñ iren me'vâsına
Neylesüñler bu cihân sulţanlığın (84/1)

Kıl Fenâyî bendeñe arz-ı cemâl
Cennet-i vaşluñda ola tâ muķîm (146/7)

Kıl ģarîm-i *cennet-i vaşluña* maģrem dem-be-dem
Zâhir ola cânâ sırr-ı *fedĥulûhâ ģâlidîn* (274/3)

Salikin mâsivâdan kurtulup cemâlu'llâha ulaşması da cennet olarak vasfedilir.

Gel gülistân seyrin eyle çık kafesden ey hezâr
Cennet-i ģudse 'urûc it bulasın me'vâ-yı 'aşķ (228/2)

Celâlûñ ateşine ķılma sûzân
Olam dâģil *cemâlûñ cennetine* (257/4)

Divan'ın son kısmında yer alan iki tarih şiirinde, şiirde sözü edilen kişiler için dua olarak hakikî anlamıyla cennet istenir .

Cennet-i firdevsini ide naşîb

Hâdimini hûr ile gılmân ide (343/5)

Hażret-i Vâlide Sulţân Câmi'î oldı tamâm

Cennet-i 'adnini Mevlâ eylesün aña maķâm (384)

Divan'da cennet için, 'adn (108/1, 384), dâru's-selâm (406), firdevs-i a'lâ (175/1, 372), cennet-i firdevs (343/5), cennet-i kuds (228/2), cennet-i hüsn (7/1, 49/2, 76/4, 290/5), cennet-i vasl (84/1, 148/7, 277/3), cemâl cenneti (257/4) ve Dâru's-selâm (242/6) gibi terim ve terkipler de kullanılmaktadır.

Tûbâ: Tûbâ bir beyitte Sidre ile birlikte anılır. Sidre, sidretü'l-müntehâ olarak da ifade edilen, Hz. Muhammed'in Receb ayının yirmi yedinci gecesine rastlayan Mirac gecesinde Cebrail'den ayrıldığı yerdir. Tûbâ ise, cennette bulunan ve kökleri yukarda dalları aşağıda bulunan bir ağaca verilen isimdir. Sevilen yükseklik ve ulaşılmasının zorluğundan dolayı sidrede ve tûbâdadır.

Eğerçi *sidre vü tûbâ*da maḥbûb

Bu sidrenüñ bulunmaz müntehâsı (150/2)

Hûri, Gılman: Hûri, cennet ehline hizmet edecek olan görevli melektir. Gılman ise cennetteki çocuklara verilen isimdir. Bir beyitte ikisi birlikte zikredilir.

Zâtuña nisbet olur Firdevs-i a'lâda kuşûr

Var ise ger dâhilinde gûş u *gılmân u hûr* (175/1)

Cennet ve içerisinde bulunan hûriler, ârif olan için çok önemli şeyler olmadıkları gibi sâlikin Hakk'a ulaşmasını engelleyen mânialardır (mâsivâ). Âşık

(sâlik) için asıl amaç, Allah’a ulaşmak, onun vuslat cennetine kavuşarak, o cennetin hurisi olmaktır:

Kılmadı nazar ‘ârif olan *hûr-i cinâna*
İr cennet-i vaşlına Fenâyî *hûr-i cinân* ol (30/5)

Bu beyit bize Yunus Emre’nin:

Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı
Bana seni gerek seni

ifadelerini hatırlatmaktadır ki, Fenâyî’nin yine buna benzer ifadelerini aşağıdaki beyitlerde de görmekteyiz:

Cemâlüñ vaşfını gûş eyleyen dil
Nider *hûr ü cinân* ile *kuşûrı* (262/6)

Hûr-i ‘în ü cinâna kaçd itme
‘Ayn-ı mestüñle bir nigâh yeter (272/3)

Cehennem: Fenâyî sadece bir murabbada cehennemden söz etmektedir. Söz konusu şiirde bir hadise telmihle, Allah’ın, kullarına olan sonsuz ihsânı ile Ramazan ayı geldiğinde cehennem kapılarını kapatacağı ifade edilir.

‘İbâde eyleyüp ihsân-ı bî-ḥad
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhûr itmek için minhâc-ı Aḥmed
Yine geldi şükür ol şehr-i rahmet (98/2)

10. Kazâ ve Kader

Fenâyî Divanı'nda kazâ ve kaderle ilgili çok az bir malzeme bulunmaktadır. Sadece iki beyitte kaderle ilgili olarak "takdîr" tabiri geçer. Bu tabirin geçtiği bir beyitte levh-i mahfûza işaretle ezel takdîri lafzı kullanılarak, kadere razı olma hali ifade edilir. Diğer beyitte ise Takdîr-i sâbık tabiriyle Allah kastedilmektedir.

'Aşka düşdi cân u dil koduk kamu tedbîrimüz
Neylesün dil bu imiş Hâkdan ezel taqdîrimüz (205/1)

Fenâyî varın eyler cümle ifnâ
Bunu ketb eylemiş Taqdîr-i sâbık (290/7)

11. Diğer Dinî Kavramlar

Besmele (Harf-i Bâ): Arap alfabesinin ikinci harfi olan "be", "*Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle başlarım*" anlamına gelen bismelenin ilk harfidir. Bu nedenle bismelenin sırrı için kullanılır. Ayrıca, ebced hesabına göre sayı değeri iki olduğundan, ikilik ve kesrete de delalet eder¹⁰⁷.

Hiz. Peygamber'in: "*Her iyi ve güzel bir işe Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile başlanmamışsa, o işten hayır gelmez, sonu güdük ve verimsizdir.*"¹⁰⁸ anlamındaki hadîsi sebebiyle edebiyatımızdaki mensur eserler *besmele*, *hamdele* ve *salvele* ile başlar. Besmele ve hamdelerin manzum eserlerdeki karşılığını ise tevhid ve münâcâtlar oluşturur. Divan'da, "harf-i bâ" şeklinde dokuz ayrı şiirde kullanılan bu terkip büyük çoğunlukla besmele anlamındadır.

Eyledi perkâr-ı vahdet dû-cihânı der-ğarem
Nokta-ı devr-i vücûduñ sırrı *harf-i bâ*dadur (27/4)

¹⁰⁷ Harfler ve anlamları için bkz. Âmil Çelebioğlu, "Harflere Dâir", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 599-606. Ayrıca bkz. A. Çelebioğlu, "Elif harfiyle İlgili Bazı Hususiyetler", *a.g.e.*, s. 607-624.

¹⁰⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 119, Hadis no: 1964; Süyûtî, Celâleddîn b. Ebû Bekr, *el-Câmi 'u's-Sağîr*, Beyrut 1401/1981, II, 391, Hadis no: 6683, 6684, 6685.

Bu terkip dört ayrı beyitte, “harf-i bâ”dan ders almak şeklinde kullanılmıştır.

Almağa eţfâl-i ervâh *noқта-ı bâdan* sebak
Belki mekteb-hâne oldu çarh-ı mînâdan ğaraż (31/6)

Nola alursa Fenâyî *noқта-ı bâdan* sebak
Hıfz-ı Kur’an itdi *min men ‘indehû ümmü’l-kitâb* (48/5)

Alduñ ise ey Fenâyî *noқта-ı bâdan* sebak
Gel *bu harfûñ* levh-i dilde idegör inşâsını (286/8)

Sebak iken ledünnâdan Fenâyî
Oğur hüsni kitâbın *harf-i bâdan* (189/7)

Yazup ezelde nüshasın kondırdı *bâda* noqtasın
Kodı dü-‘âlem ğussasın kalmadı arada hicâb (326/5)

Bir beyitte Allah’ın ilk harfi olan ve tevhidi temsil eden¹⁰⁹ elif harfiyle birlikte anılır.

Bu heft iklîmi tayy eyle Fenâyî
Koyup ğayri *elifle bâda* geldük (333/7)

Bir murabbada ise kesreti ifade eder.

Ey dîde-i dil *noқта-ı bâya* nazar eyle
Bir gördüñ ise var ikilikden hâzer eyle
Râ’î ile mer’î vü muhâtab mütekellim
Birdür iki şanma aña keşf-i başar eyle (352)

Cin: Bir âyete telmihte bulunularak¹¹⁰, cinlerin de insanlar gibi Allah’a ibadet etmek gayesiyle yaratıldıkları ifade edilir.

¹⁰⁹ Bkz. Çelebioğlu, “Elif harfiyle İlgili Bazı Hususiyetler”, *a.g.e.*, s. 607-624.

¹¹⁰ Zâriyât, 51/56.

Küntü kenz esrârınuñ gûş eyleyügör remzini
Hilkat-i ins ile *cîn*de bu imiş maşşûd hemân (191/3)

Cin, çoğul olarak “cân” şeklinde de kullanılmıştır.

Görmedi mişlini hergiz ins ü *cân*
Hüsnine taşsîn ider iki cihân (202/1)

İman: İslam dininde inanılması gereken şeyleri ifade eden imanın, birkaç beyitte açığa vurulması gerektiği ifade edilir.

‘Âlim ü câhil hayâyı dir mine’l-*îmân*dır
Andan aḥz itdi hayâyı ehl-i iḥsân her ne var (1/24)

Hudâya vü Rasûle getür *îmân*
Kemâle ire tâ ki ‘ahd ü peymân (253/1)

Ey Fenâyî sâlik ol zevk it o şânuñ rutbetin
İre *îmânuñ* ‘ayâma qırı taḳlidi gider (1/33)

Müyesser eyle *îmân-ı* ‘ayânı
Ola ‘ayne ‘ayân sırr-ı nihâni (182/1)

Küllü nefsin zâiḳatün didi Rabbü’l-‘âlemîn
Yâd idüp ‘ahd-i ḳadîmi eyle *îmânuñ* ‘ayân (325/2)

Fakih: Sadece bir beyitte geçen fakih tabiri, kaba sofu anlamıyla kullanılmaktadır.

Bilmedi yüzünde hâlüñ sırrını miskîn *faḳîh*
Ol vecihden aḥsen-i taḳvîmi inkâr eyledi (181/2)

Müddeî: Zâhırde kalan ve ibadetini cennet için yapan iddia sahibi (müddeî) tesbih ve seccâdeyi bırakmalıdır. Onun yapması gereken şey görünürde âşığı cezbeden ve bu nedenle tuzak ve yem olan sevgilinin yüz ve zülfünden vazgeçip hakikate ulaşmasıdır.

Elden bırak ey *müdde'î* tesbîh ile seccâdeyi
Bağ zülf ü hâline anuñ gör ki ne dâm u dânedür (96/2)

Şefâ'at: Bir beyitte, Hz. Muhammed'ten kıyamet günü şefa'at istenir.

Umaruz eyleye rûz-ı kıyâmet
Za'îf ümmetlerine ol *şefâ'at*
Kudûmi 'âlemîne oldu rahmet
Diyelüm dem-be-dem e's-şükürü li'llâh (59/4)

Şeytan: Ateşten yaratılmış olan şeytan, kötülüğe meyletme özelliğiyle nefis ile birlikte anılmaktadır.

Kerîm Mevlâ işimiz eyle âsân
Meded senden eyâ Sulţân ü Sübhân
Yolumuz urmasun nefis ile *şeytân*
Kerem senden eyâ Sulţân ü Sübhân (142/1)

Şeytandan, telmih yoluyla “misl-i racîm” (taşlananın misali) şeklinde de bahsedilir.

Münkir olma Âdem'e *misl-i racîm*
'Îsâ-veş Rûhu'l-İ-Kudüsle yek-dem ol (30/2)

Yine, Âdem'i dolayısıyla insanı inkar etmesi (secde etmeyi reddetmesi) hadisesine telmih yoluyla şeytandan bahsedilir.

Aḥsen-i takvîmi inkâr eyleyen *şeytân* olur (343)

Vâiz, Hatip: Bir din adamı tipi olan, vâiz ve hatipten dinin zahiriyle uğraşan ve derûna inemeyen kaba sofu anlamıyla biraz da kınanarak bahsedilir.

Görse *vâ'iz* hâlûñi kordı elinden dâneyi
Unudurdu minberinde huḫbesin miskin *haḫîb* (108/5)

12. İbadet

İslâm; kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac ve zekat olmak üzere beş temel esas üzerine kurulmuştur¹¹¹. Genel olarak bu beş kavram ibadetler içerisinde mütalaa edilir. Bu bahsedilenlerden başka, yapılması emredilen işler de ibadet cümlesindendir. Her ne kadar âbid zühd ve ibâdetle şöhret bulmak isterse de genel olarak kulda Allah'a layık ibâdet bulunmamaktadır.

‘Âbidân zühd ü ‘ibâdetle dilerler şöhreti
Ol durur maḫbûl-ı ‘âlem hıfz ide esrârûñı (304/2)

Nazar eyleme sehv ile kuşûra
Ḳanı ḳulda saña lâyıḳ ‘ibâdet (331/4)

Amel kavramıyla da ibadet kastedilmektedir.

Yok saña lâyıḳ bir ‘amel her dem işüm cürm ü zeel
Ahvâlüme virme halel ḳuldan haḫâ senden ‘aḫâ (28/6)

Fenâyî Divanı’nda İslâmın bu beş temelinden, zekat dışındaki ibadetlerin tümünden ilgili kavramlarıyla birlikte bahsedilmektedir. Fakat bu ifadeler, ibadetin zahiri anlamı içerisinde olmaktan daha çok tasavvufî anlamlarıyla kullanılmaktadır.

¹¹¹ Buhârî, İman 2; Müslim, İman 5.

13. Kelime-i Şehâdet

İslam dinine giriş şartı olarak kabul edilen kelime-i şehâdet, Allah'tan başka İlah olmadığını ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğunu dil ile söylemek, kalb ile de bu sözü tasdik etmektir. Kelime-i şehâdetinde iki husus vardır, "lâ" ve "illâ". Bunlardan ilki red (nefy), ikincisi kabuldür (isbat). Lâ ile Allah'tan başka İlah ve ilahlar reddedilirken, illâ ile de İlah olarak sadece Allah olduğu kabul edilir¹¹². Bu konuda Fenâyî Divanı'nda iki beyit bulunmaktadır. Şair, tevhidin sırrını soranlara, red ve kabulün anlamının "neş'e-i illâ" da (gizli) olduğunu söyler.

Sırr-ı tevḥîdden olursa ger Fenâyîye su'âl
Nefy ü işbâtıñ meâli neş'e-i illâdadur (27/5)

Bir diğer beyitte eşyanın dış görünüşüne itibar eden ve bu nedenle taklitte kalan zahide seslenerek; Ey zâhit vücut mülkünü seyret, taklidi bırak lâ'nın sırrından haberdâr ol demektedir.

Vücûd milkini zâhid kıl temâşâ
Ço taklîdi haber bil sırr-ı lâdan (54/5)

14. Namaz ve İlgili Kavramlar

İslam'ın kelime-i şehâdetten sonraki ikinci şartı olan namaz, Arapça karşılığı olan salât kelimesiyle ve ilgili kavramlarla birlikte şiirlerde geçmektedir.

Namaz (salât): Çok ve az gibi kemiyete bakılmaksızın, namazı cemaatle kılınmalıdır. Bu anlamıyla namaz aslında Allah'a bir niyaz şeklidir.

Çıl namâzı et niyâzı ey dede
Eyle yeksân çoğ u azı ey dede (127/1)

¹¹² Lâ ve illâ ile ilgili olarak bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 214.

Cemâ'atle kılalum gel *namâzı*
İdelüm dâimâ Hakkâ niyâzı (405)

Kıyâm, Ku'ûd, Sücûd: Asıl namaz, vücûd şehrinde ayakta durma (kıyam) ve oturmanın (kuûd) bir olduğu namaz şeklidir.

Kılan mışr-ı vücûdında *şalâtı*
Bir eyledi *kıyâm ile ku'ûdı* (262/2)

Allah'a kıyâm ve ku'ûd eyleyen (namaz kılan) gerçek üzere secde eder ve bu yapılan iş kişinin vücûduyla işlediği günahlarının tamamını yok eder.

Kılan Hakkâ *kıyâm ile ku'ûdı*
Hakikat üzre ol eyler *sücûd*
Be-küllî mahv idüp zenb-i vücûd
'Înâyet eyle Sulţânım meded it (51/6)

Mevlâ'ya, asıl olması gerektiği gibi secde edenler kalb kıblesine kıyam edeceklerdir.

İdüp Mevlâya hakkânî *sücûdı*
Kılagör *Kıble-i kalbe kıyâm* (292/3)

Kılanlar Rabb-i a'lâ remzin iz'ân
Bilür sırr-ı *rûkû' ile sücûdı* (203/4)

Salikin, mâsivâyı geride bırakıp bekâ-billâh'a ulaştığında, kıyam ve ku'udu Hak ile birlikte olacaktır.

Fenâyî bendeñi irgör beğâyâ
Senüñle ola *kıyâmla ku'ûdı* (203/7)

İrişe hisşe ve'scüd va'ķteribden
Saña idem *ku'ûd ile kıyâm* (237/4)

İnsanla birlikte, yaratılmış olan her şey Allah’a secde etmektedir.

Cümle mevcûdâta sen virdüñ vücûd
Saña eyler cümle mevcûdât *sücûd* (255/1)

Can ve gönül ancak vuslat kıblesine ulaştığında kıyam ve ku ‘ûd bir olacaktır.

Kible-i vaşluña irsün cân u dil
Ola yeksân tâ *kıyâm* ile *ku‘ûd* (255/4)

Aradan ref’ iden zenb-i vücûd
Hakikat üzre ol eyler *sücûd* (262/1)

Mihrab, Minber, Hutbe: Minber ve hutbeden, dinin zahiriyle uğraşan ve derûna inemeyen din adamı tipi olan, vâiz ve hatiple birlikte bahsedilir.

Görse vâ‘iz *hâlûñi* kordı elinden dâne
Unudurdı *minberinde* *huṭbesin* miskin *haṭîb* (108/5)

Beyitteki anlamlarıyla zâhir ulemâsı olan bu kişiler vuslatla mahrem olmadıkları için hergün namaz kıldırıldıkları mihrabın ve Cuma ve bayram günlerinde hutbe okudukları minberin de ne anlama geldiğinin farkına varamazlar.

Harîm-i vaşla mahrem olmayan cân
Nice bilsün nedir *miḥrâb u minber* (42/6)

Kible, Secdegâh: Müslümanların, namaz kılarken yöneldikleri kible, Cemâl kıblesi olmalı ve böylece mü’min emeller Kâbesine ulaşmalıdırlar.

İrişdür *Ka‘be*-i âmâle bâlüm
Cemâlüñ *kiblesin* kıl *secdegâhum* (40/3)

Mahbûbun kaşlarını mihrab edinen kişi Cemâl nûrunun kâbesini kible edinir.

Ka'be-i nûr-ı cemâlûñ itdi dâim kıblegâh

Kaşlaruñ *mihrâb*ına her kim ki ikrâr eyledi (181/3)

Tesbih, Seccâde: Zâhirde kalan ve ibadetini cennet için yapan iddia sahibi (müddeî) tesbih ve seccâdeyi bırakmalıdır. Onun yapması gereken şey görünürde âşığı cezbeden ve bu nedenle tuzak ve yem olan sevgilinin yüzündeki ben ve zülfünden vazgeçip hakikate ulaşmasıdır.

Elden bırak ey *müdde'î tesbîh ile seccâdeyi*

Bak zülf ü hâline anuñ gör ki ne dâm u dânedür (96/2)

Gerçek anlamıyla sûfi, tesbih ve seccâdeden geçerek hakîkate ulaşabilir.

Tesbîh ile seccâdeyi bir cür'aya şatdı

Her şûfi-yi şâfi ki bu mey-hâneyi buldı (179/4)

15. Oruç ve İlgili Kavramlar

Oruç, kamerî ayların dokuzuncusu olan Ramazan ayında yapılması gereken bir ibadettir¹¹³. Ramazan ayı, müslümanlar nazarında çok değerli ve mübârek bir aydır. Kur'ân-ı Kerim bu ayda nâzil olmaya başlamış¹¹⁴, müslümanlara da bu ayda, oruç tutmaları farz kılınmıştır¹¹⁵. Bin aydan daha hayırlı bir gece olan Kadir Gecesi de yine bu aydadır. Orucu açmaya iftar, yatsı namazından sonra kılınan namaza terâvîh, gece kalkıp yenilen yemeğe sahur, oruca başlamaya imsak denir.

Divan'da Ramazan ayı ile ilgili müstakil şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerde savm (sıyâm), terâvîh, şehir-i Ramazan, Kadir vb. motifler sıkça kullanılmaktadır. İlgili beyitlerde Ramazan ayından “şehir-i rahmet”, “şehir-i Ramazan”, “şehir-i mübârek Ramazan” ve “eyyâm-ı sıyâm” şeklinde bahsedilir.

¹¹³ Kamerî ayların tamamı şu şekildedir: 1. Muharrem, 2. Safer, 3. Rebî'u'l-evvel, 4. Rebî'u'l-âhir, 5. Cemâziye'l-evvel, 6. Cemâziye'l-âhir, 7. Receb, 8. Şa'bân, 9. Ramazan, 10. Şevvâl, 11. Zi'l-ka'de, 12. Zi'l-hicce.

¹¹⁴ Bakara, 2/ 185.

¹¹⁵ Bakara, 2/ 183.

Oruç (Savm / Sıyâm): Oruç, Arapça karşılığı olan “savm (çoğulu sıyâm)” tabiriyle kullanılır. Ramazan ayında tutulan oruç, mü’minler için farz olan bir ibadet şeklidir. Şâir tutulan orucun ve yapılan tesbîhâtın Allahın lutfuyla kabûlünü temenni eder. Bu ibâdet dünya ve ahirette Allah’a vuslata sebep olmalıdır.

Şavm u tesbîhümüzi eyleye lutfıyla kabûl
İki ‘âlemde naşîb ide vişâline vüşûl (144/5)

Oruç günlerinin (eyyâm-ı sıyâm) gelişine hamededilerek, bu günlerin, dilek ve duaların gerçekleşmesine vesile olması temenni edilir.

Geldi ‘izzet ile eyyâm-ı *sıyâm*
Kılalum hamd ü şenâ Mevlâya
Umaruz hâşıl ola cümle merâm
Kılalum hamd ü şenâ Mevlâya (207/1)

Bir hadise telmihle (Bkz. Hadisler) orucun sırrının açığa çıkması dileğinde bulunulur.

Ebîtü ‘inde Rabbîden nazar kııl
Ki tâ zâhir ola sırr-ı *sıyâm* (237/5)

Bir rübâide vuslat orucundan bahsedilerek, Allah’tan ihsan olarak defalarca vuslat orucu istenir ve bu oruç sonrasındaki bayramın da en büyük bayram (‘îd-i ekber) olması dileğinde bulunulur.

Vişâlûñ *şavmını* eyle müyesser
Değil bir kerre ihsân it mükerrer
Ola her rûzumuz tâ *‘îd-i ekber*
Yine geldi şükürler şehr-i rahmet (98/5)

Bir beyitte ise sivâ orucu söz konusu edilir.

Sivâ şavmını yâ Rab kıl müyesser
K'ide sâliklerüñ ta 'îd-i ekber (42/1)

Recep, Şa'bân, Ramazan: Üç aylar olarak da bilinen Recep, Şa'bân ve Ramazan ayları iki ayrı şiirde birlikte ele alınır.

Şehr-i Şa'bân ü Receble Ramazân
Vaḥdeti sırrın iderler i'lân
Mebde' üçdür bu maḳâmâta hemân
Ḳılalum ḥamd ü şenâ Mevlâya (207/3)

Receb Şa'bân Ramazân hürmetine
Sivâ levşinden iḥşân it şıyâmı (242/5)

Oruç ayı olan Ramazan, gelişiyile mü'minleri sevince gark eden mübarek bir aydır. Gelişiyile cihanı şereflendirir ve onu Allah Kur'an'da tarif etmiştir.

Sa'âdetle kudûmi kıldı teşrîf
Cihânı yine ol şehr-i mübârek
Anı Ḳur'anda Mevlâ itdi ta'rîf
Şükür geldi yine *şehr-i mübârek* (98/1)

Allah, bu ayda kullarına sınırsız ihsanlarda bulunur ve cehennem kapılarını kapatır. Bu ayla birlikte hüznü gönüller "şâd u hândân" olduğu gibi, iki cihan da yine bu ay sayesinde "ziyâ-bahş" olur.

'İbâde eyleyüp iḥşân-ı bî-ḥad
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhûr itmek için minhâc-ı Aḥmed
Yine geldi şükür ol *şehr-i rahmet* (98/2)

Dil-i maḥzûnumuzı eyledi şâd u ḥandân
Geldi yümn ile yine *şehr-i mübârek Ramazân*

Oldu nûrıyla ziyâ-baḥş kamu iki cihân
Geldi ‘izzetle yine *şehr-i mübârek Ramazân* (144/1)

Terâvih: Ramazan ayı boyunca Yatsı namazı vaktinde cemaatle Terâvih namazı kılınır, “tesbih ve tehlil” edilir. Bu gecelerde geceyi aydınlatan kandiller, aynı zamanda can ve gönüle de aydınlık verir.

Cemâ’atle kılup her şeb *terâviḥ*
İdelüm dâimâ tehlîl ü tesbîḥ
Dil ü câna ziyâ virüp meşâbîḥ
Şükürler geldi yine *şehr-i rahmet* (98/7)

Kandiller (Mevlid, Kadir): Hz. Muhammed’in doğum gecesi olan Rebiü’l-evvel ayının 12. gecesi Mevlid kandili olarak kutlanılır. Divan’da “mâh-ı mevlûd”, “mevlûd-i Rasûl” ve “sırr-ı mevlûd” tabirleriyle geçen mevlid kandili sebebiyle Allah’a şükredilir.

İrişdük yine *mevlûd-i Rasûle*
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
Kuşûrımız karîn ola kabûle
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh (59/1)

İrişdük *sırr-ı mevlûde* şükürler yine Mevlâya
‘Aṭâdur Ḥazret-i Ḥakdan zuhûrî dîn ü dünyâyâ (79/1)

İrişdük *mâh-ı mevlûde* şükürler olsun Allâha
Ziyâ-yı nûr-ı maḥmûda şükürler olsun Allâha (161/1)

Zuhûrî maḥz-ı rahmetdür kudûmı ‘ayn-ı ni‘metdür
Ne devlet ne sa‘âdetdür şükürler olsun Allâha (161/5)

Ramazan ayının 27. gecesi olarak kabul edilen Kadir gecesi, Kur'an'ın kendisinde indirildiği ve içinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlı bir gecedir¹¹⁶. Aynı zamanda bayramın müjdecisi olan bir gecedir. Bu nedenle ilgili şiirlerde bayramla birlikte anılır.

Ola eş-şavmü lî envârına sâlik mazhar
Gicemüz *Ḳadre* irüp rûzumı a'yâd eyle (126/2)

Bürc-i mes'ûda irüp tâlî'imüz ola sa'id
Gicemüz *Ḳadri* bulup rûzımız eyleye 'îd
Hâşıl olsun dir iseñ şûret-i ma'nâ-yı ümîd
Geldi devletle yine şehr-i mübârek Ramazân (144/4)

Bir beyitte, sevgilinin, yüzündeki zülfünün örtüsünü kaldırması, (vahdeti örten kesret örtüsünün kalkması) gecenin Kadir'e, gündüzün bayrama dönüşmesi olarak ifade edilir.

Hicâb-ı zülfüñi ref' it yüzüñden
Şeb ü rûzımız ola *Ḳadr ü a'yâd* (244/3)

Kadir aynı zamanda sevilen kişiler için dua olarak da kullanılır.

Şebüñ *Ḳadr* ola ey mâh-ı şeb-efrûz
Çerâğ-ı devletüñ yansın şeb ü rûz (389)

Olup ism-i Şamedden câna behre
Umaruz bula aşı-ı bahri kaçre
İrişe kaçrimüz her lahza *Ḳadre*
Yine geldi şükürler şehr-i rahmet (98/6)

¹¹⁶ Kadir, 97/1-5.

Bayram: İslam dininde mü'minler tarafından kutlanılan iki bayram vardır; Ramazan ve Kurban bayramı. Bayramlar sevinç ve mutluluk günleridir. Fenâyî de çeşitli şiirlerde iki bayram tabirini kullanır. Üç ayrı beyitte her bir nefes için iki bayram olduğunu söyler.

Eyledüñse yek-nefesde *iki 'îd*
Ol dem ile ey Fenâyî hoş-dem ol (30/5)

Nûş iden câm-ı vişâlûñ cür'asın görmez humâr
Her dem eylerse 'aceb mi yek nefesde *iki 'îd* (219/2)

Fenâyî bendeñe iki cihânda
Müyesser it aña her demde *'ideyn* (115/7)

Bir beyitte sevgilinin yüzü kurban bayramına benzetilerek canın ona kurban olacağı söylenir.

'îd-i edhâdur cemâlîñ cân aña *kurbân* olur
Şû'le-i mihr-i ruhuñ her zerreden rahşân olur (37/1)

Bâtınî anlamıyla, sâliklerin sivâ orucundan sonra en büyük bayram, vuslat orucundan sonra ise en büyük Hacc edeceklerinden bahsolunur.

Sivâ şavmını yâ Rab kıl müyesser
K'ide sâliklerüñ ta *'îd-i ekber* (42/1)

Visâlûñ 'îdini eyle müyesser
İde sâliklerüñ tâ Hacc-ı ekber (82/1)

Allaha kavuşma sâlik için bayramdır. Vuslat bayramına ulaşan sâlik, ebedî bir hayata ulaşacak ve bundan sonra onun için hiçbir zaman ölüm söz konusu olmayacaktır.

‘İd-i vaşluña irişen görmedi hergiz memât
Buldı bir bâkî hayâtı didiler ni‘me’l-meâb (249/6)

Vuslat bayramına kavuşmak için bütün cihan, cisim ve can kurban olarak verilir.

Cihân u cism ü cân yoluñda *ķurban*
Tek eyle ‘İd-i vaşluñ câna ihsân (83/1)

“Oruç benim içindir ve onun mükafatını da ben veririm” hadisinin sırrına ulaşan ru’yetü’llâha ve dolayısıyla ru’yet bayramına da ulaşmış olacaktır.

Mazhar eyle *eczî bihi* sırrına
İde mesrûr bizi ‘İd-i ru’yetüñ (248/5)

16. Hac ve İlgili Kavramlar

Fenâyî’nin şiirlerinde Hacc’ın yapılış şekliyle ilgili her hangi bir ifadeye rastlanmaz. Divan’da çeşitli vesilelerle “Hacc-ı ekber”, “Kâbe”, “Safâ” ve “Merve” tabirleri geçmektedir.

Hacc: İslamın beş esasından birisi de Hac’dır. Hicretin 9. yılında farz kılınmıştır. Ka’be, yeryüzünde yapılan ilk bina olarak kabul edilir. Hacc, visal orucu ile birlikte anılır. Vuslat orucunu tutan sâlikler Hacc-ı ekber yapmış olurlar.

‘İd-i vaşluña irenler *Hacc-ı ekber* eyledi
Cennet-i ħüsnünde me’vâsın ider ħüsn-i meâb (48/2)

Visâlûñ ‘İdini eyle müyesser
İde sâliklerüñ tâ *Hacc-ı ekber* (82/1)

Vişâlûñ ‘İdını eyle müyesser
Meded ey luţf-ı bî-ħad Pâdişâhum

İdeler kıllarun tâ *Hacc-ı ekber*

Meded ey lutf-ı bî-had Pâdişâhum (307/1)

Ka'be, Beyt-i Harâm, Merve, Safâ: Hacc ibadetini yapacak olan mü'minler Kâbe'nin etrafında yedi kez döndükleri (tavaf) gibi Safâ ve Merve isimli iki tepe arasında da yedi kez gidip gelirler (sa'y). Bir beyitte, "berr-i fûrkat menzilinden" atlayarak Vuslat Kâbesine yükselmeye teşvik edilir.

'Ubûr it berr-i fûrkat menzilinden

Vişâli *Ka'besine* eyle mi'râc (183/5)

Bir murabbada Ka'be yerine Beyt-i Haram ifadesi kullanılır.

Kulûba irişe peyk-i selâmuñ

Ki sâlik zevk ide sırr-ı kelâmuñ

Ṭavâf eyleye dil *Beyt-i Harâmuñ*

Meded ey lutf-ı bî-had Pâdişâhum (307/2)

Bir diğerk beyitte ise Merve Safâ kelimeleri tevriyeli kullanılmıştır.

Ka'be-i nûr-ı cemâlûñ mervesi viridi *şafâ*

Nuşret-i feth-i mübînden bizi Manşûr eyledi (133/5)

Emel Ka'besine ulaşmak için göze Dâru's-selâm (Cennet)'in ayan olması gerekir.

Olalum *Ka'be-i âmâle* nâil

'Ayân kı l dîdeye Dârü's-selâmı (242/6)

17. Zekat

Fenâyî Divanı'nda zekatla ilgili herhangi bir beyit ve ifade bulunmamaktadır.

B. TASAVVUF

Tasavvuf, “Cibril hadîsi” olarak da bilinen bir hadiste geçen ve iman, islam ve ihsanın ne olduğu sorularından üçüncüsünün cevabı olan, “...Allah’ı görüyormuşçasına kulluk etmendir. Sen O’nu görmüyorsan da O seni görüyor” ifadelerinin karşılığı olarak kabul edilir¹¹⁷. Tasavvuf, dinî mistizim olarak da ifade edilir¹¹⁸. Martin Lings’e göre; “Zaman zaman büyük bir med ve cezir dalgası gibi sonsuzluk deryasından bizim sonlu dünyamıza akan bir vahiy vardır. Bu med ve cezir dalgalarına dalma, onun ebedî ve ezeli kaynağına geri çekilme sanatı, disiplini ve ilmi” tasavvuftur¹¹⁹. Tasavvufun ne olduğu ancak “hal edinilerek” bizzat yaşanarak anlaşılabilir¹²⁰. Bizzat bu hali yaşayan mutasavvıflarca da tasavvufun bir çok tarifi yapılmıştır¹²¹.

Fenâyî Cennet Efendi, bu “hâl ilmi”ni yaşayan mutasavvıflardan birisidir. Celvetî tarîkatı şeyhlerinden olan Fenâyî, bu tarîkatın kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî’nin rahle-i tedrisinden geçerek, tasavvufu bizzat yaşayarak öğrenmiş ve şeyhi tarafından kendisine halifelik verilmiş daha sonra ise şeyhinin makamına getirilmiş bir mutasavvıftır. Tasavvuf yoluna genç yaşta girmiş ve ömrünü de bu yolda harcamış bir şahsiyettir. Her ne kadar ilk şiirinin hangisi olduğunu ve bu şiiri ne zaman yazdığını bilemiyorsa da yazmış olduğu bütün şiirleri tasavvufî öğreti ile doludur. Kendisinden önceki mutasavvıf şairler gibi o da şiirlerinde tamamıyla tasavvufî terimleri kullanır. Bu nedenle hemen her mısrasında tasavvuf vardır. Biz bu kısımda, Fenâyî Divanı’nda geçen belli başlı tasavvufî terimlere işaret edeceğiz.

Divan’da “tasavvuf” tabiri yerine “ilm-i ledün” ve “ledünnî ilim” tabirleri kullanılmaktadır. Tasavvuf, ledünnî bir ilimdir. Bu ilmi okuyan “ağ (defter) u kara (yazı)” görmez ve bu ilim melekler tarafından bile bilinmez.

¹¹⁷ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Demirci, *Dünden Bugüne Tarikatler*, İzmir 1998, s. 4-5.

¹¹⁸ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul 1990, s.11.

¹¹⁹ Martin Lings, *Tasavvuf Nedir*, İstanbul 1986, s. 9.

¹²⁰ M. Demirci, *a.g.e.*, s.11.

¹²¹ Tasavvufun tarifleri için bkz. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 1990, s. 37-45; M. Kara, *a.g.e.*, s. 31-43; M. Demirci, *a.g.e.* 11-12; Süleyman Uludağ, *İbn Haldun Tasavvufun Mahiyeti Şifâu’s-Sâil*, İstanbul 1984, s. 35-38.

Okıyan *'ilm-i ledünni* görmedi âğ u kara
Cün melâik her nefesde didi lâ *'ilme lenâ* (66/1)

Ledün ilmi öyle bir yüce ilimdir ki. bu ilmin sidresinin nihayetine (sidre-i müntehâ) ancak. Allah'a "kâbe kavseyn"i geçip daha yakın (ev ednâ) olmakla ulaşılabilir.

Sidre-i *'ilm-i ledümmün* müntehâsın bulmağa
Kâbe kavseyni geçübün sırr-ı ev ednâyı gör (9/3)

Bu ilmi okumayan kişi, "kîl ü kâl"den öteye geçemez. Edebiyatımızda mürşid-i kâmil timsali olarak kabul edilen Hızır'ın¹²² ölü gönlü de ancak kendisine ledünnî ilim öğretilmesi sayesinde hayat bulmuştur.

Okut bir noktadan *'ilm-i ledümi*
Bakup kalmayalım bu kîl ü kâle (167/4)

Okut bir noktadan *'ilm-i ledümi*
Hızır-ves mürde dili eyle ihyâ (184/3)

Ledün ilminden haberdar olan. Allah'ın nurlarını olduğu gibi parlak bir şekilde görür. Bu ilimden habersiz olan ise Allah kelâmının sırrından hiçbir şekilde haberdar olamaz.

Bizi *'ilm-i ledünden* eyle âgâh
Görem envârûnı ezher kemâ-hî (273/6)

Olmayan *'ilm-i ledün* âgâhı
Ne bilür sırr-ı kelâmu'llâhı (276/1)

¹²² Bkz. Mustafa Tatçı, a.g.e., I, 171.

Kendisine, Hızır gibi ledün ilmi açıklanan ârif, “seb‘a’l-meşânî” âyetini bir noktadan okuduğu gibi, güzelliğin kitabını da ezber eder.

Okıyam noktadan ‘ilm-i ledünni
Kitâb-ı hüsnüni dil ide ezber (100/2)

Okur seb‘a’l-meşânî âyetin bir noktadan ‘ârif
Ledünnî ‘ilmi Hızır-veş aña çünki beyân oldu (190/2)

1. Vahdet-i Vücûd

Varlığın birliği demek olan vahdet-i vücûd, âlemin bir tek hakikat ve vücûddan ibaret olduğu görüşüdür. Âlemde mutlak ve tek olan varlık Allah’tır. Varlığı kendi zatından olup başka varlıklara ihtiyaç duymaz. Varlığının başlangıcı olmadığı gibi sonu da yoktur. Mevcut olan her şey O’nun varlığına bağlıdır. O’nun varlığı olmadan eşyanın varlığı düşünülemez. O vardı ve O varken hiçbir şey yoktu. Âlem ve eşyayı varlık denizinde ortaya çıkaran O’dur. Bu meydana geliş, müstakil bir vücûd olmayıp Hakk’ın vücûd denizinin dalgalarıdır¹²³. Vahdet-i vücûd ancak yaşanarak bilinir.

Fenâyî’nin bir çok şiirinde vahdet-i vücûd görüşü ortaya çıkar. Âlemde görülen nakışları bırakıp nakşın ardındaki nakkaşı görmelidir. O’nun vahdetine her iki âlem şahittir. Kâinatta bulunan herşey; ağaçlar ve yapraklar, gece ve gündüz onu tesbih eder¹²⁴.

Ezber it bu âyetüñ gel ey Fenâyî seb‘asın
Nakşı kı nakkâşı gör nakşın ne hemvâr eyledi (181/5)

Güvâh-ı vahdetüñdür iki ‘âlem
Müsebbihler seni eşcâr ü evrâk (61/4)

Nazar kı sır-ı eşyâya kemâ-hî
Müsebbihler Hakkı her leyl ü eshâr (238/5)

¹²³ Bkz. H. Kami Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2000, s. 283-297.

¹²⁴ Bu anlamı ifade eden âyet için bkz. İsrâ, 17/44.

Eşyânın tamamı Allahı tesbih eder, aynı zamanda da O'nun birliğine şahitlik ederler. Vahdet sırrının nişanı, dünyada bulunan her zerrenin her nefes tevhidi söylemesidir.

Müsebbihler seni hep cümle eşyâ
Kamusı vahdet-i zâtüñ güvâhı (273/8)

Ger Fenâyîye şorarsañ sırr-ı vahdetden nişân
Her nefes tevîdî söyler cümle zerrât-ı cihân (311/5)

“Ve in min şey” âyetini anlayabilen, bütün eşyanın kendi lisanı ile Allah'ı zikrettiğini işitir. “Zerrât-ı cihân” her an Allah'ı anmaktadır ve vahdetin sırrına iki cihan hayrandır.

Ve in min şey' kelâmını iden gûş
İşidür zıkr-i Hakkı her lisândan (134/3)

Diñle zerrât-ı cihân tevîdî söyler her nefes
Vahdetüñ esrârına iki cihân hayrân imiş (35/4)

Vücûd kaydından kurtulan kimse, bu mevcudattaki eşyânın çokluğunda bile vahdeti apaçık bir şekilde görebilir.

Ref' idüp kayd-ı vücûdı buldı ıtlâk 'âlemin
Keşret-i eşyâda gördi vahdetüñ zâhir nihân (311/2)

Vahdet sırrına ulaşan kişi, vücûdundan kurtularak Allah'la bir olur.

Sırr-ı vahdetden irişdi çün Fenâyîye naşîb
Vâhid olup yâr ile kendüsi çıkdı aradan (93/8)

Bu kesretin nakşından geçerek ancak vahdet'e ulaşılabilir. Böylece bütün sırlar ortadan kalkarak arada gizli hiçbir şey kalmaz. Kesret âleminde sırrını gizleyen "kevn ü mekândan" hızla geçerek vahdet sırrına ulaşır.

Geçür bu nakş-ı keşretten irişdür vahdet-i zâta
'Ayân it 'ayna esrârûn arada olmaya mestûr (281/3)

Ṭayy idüp kevn ü mekânı irdi sırr-ı vahdete
'Âlem-i keşretde kim ki sırruñı pinhân ider (291/5)

Tecellî: Âşîkar olmak, açığa çıkmak, görünmek anlamlarına gelen tecellî tasavvufta gaybdan gelen ve kalbde zuhur eden nurlardır. Tecellînin yeri gönüldür¹²⁵. Divanda "tecellî-i cemâl", "tecellî-i nûr" ve "tecellî-i visâl" şeklinde kullanılır. Ârif, hakikat sırrına âşînâdır ve bu nedenle zerre gibi Zât'ın güneşini sürekli olarak görür. Allah'ın Tecellîsi güneş gibi o kadar aydınlatıcıdır ki o güneşin bir zerresi bile kulun yere göğe sığmayan yanlışı ve kusurlarını gidermeye yeter de artar bile. Lutf ile tecellî ettiğinde her istek yerine gelir, gönül "kâl ü hal"den uzaklaşarak makam sahibi olur. Tûr bile tecellînin nûruna dayanamamıştır ki firkata tahammül edebilsin.

Tecellîsine kılup anı mazhar
Götürür bu cihândan kâr ü bârı (64/2)

Yine sırr-ı nihânından cemâl-i yâr 'ayân oldu
Tecellîsi verâsından cihân cümle nihân oldu (180/1)

Kimi nâsuñ *tecellîden* urur dem
Kimisi ibtilâya mübtelâdur (212/5)

Tecellî itdi lutfıyla 'ibâdına yine Mevlâ
Umaruz mahz-ı fazlından hemîşe kahr ola a'dâ (319/1)

¹²⁵ Tecellî için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 224.

Divan'da, en çok “tecellî-i cemâl” şeklinde geçer. Cemâlin tecellîsiyle gönül mücellâ bir hal alır ve böylece gizli sırlar gönüle açılır. Cemâlin tecellîsi o kadar parlaktır ki, güneş, ay ve yıldızların parlaklığından onun nuru ile dir (42/5). Âşık dâima tecellî-i cemâl ister (69/4, 100/2). Tecellî-i cemâl mahzun gönlü sevince boğduğu gibi, aynı zamanda münevver hale de getirir ve kişiyi mâsivâdan kurtarır . Celal perdesi aradan kalktığına ancak cemal nûru tecellî eder ve ölü gönüle hayat verir, gönül vîrânesini ma'mûr eder. Âşık sürekli tecellî ister.

Tecellî-i cemâliñ eyle in'âm
Cinân-ı 'adnûñ içre vir na'îmi (17/4)

Temennâ-yı vişâlünde dü-'âlem
Tecellî-i cemâliñ eyle ihsân (116/4)

Tecellî-i cemâliñi kıl ihsân
Müyesser it hayât-ı câvidânı (188/2)

Nûr-ı tecellî veyâ tecellî nûru ifadeleriyle kastedilen de yine Allah'ın cemâl sıfatının tecellîsidir.

Cemâlûñ nûrî ey maḥbûb ne mazḥardur ki 'âlemde
Cemî'i şeyde ol nûruñ *tecellî*si hüveydâdur (87/2)

Bu fânî gülde yok şebât ir bâkî milke bul hayât
İtsüñ *tecellî nûr-ı Zât* gülzâr-ı sırdan vir ḥaber (269/4)

Üç ayrı beyitte, Hz. Musâ'ya telmihte bulunmaktadır.

Yeten Ṭûr-ı vişâlüne *tecellî nûrmı* gördi
Bulupdur Mûsâ-veş ol *len terân*de tesellâyı (18/2)

Vişâli Ṭûrına varan *tecellî nûrma* irdi
Bu yüzden Mûsâ-veş râz-ı derûnı âşikâr eyler (174/3)

Harra Mûsâ neş'esinden oldu şad-pâre gönül
Şabr ider mi hiç tecellî nûrma yâ Rabbi Tûr (175/4)

Kusurlu insanlar, sürekli olarak cennet ve cennet köşklerini arzularken, âşık tecellî isteğindedir ve buna ulaştığında iki âlem kaydından kurtulur.

Cennet ü hûr ü kuşûrûñ tâlibidür pür-kuşûr
Lem'a-ı nûr-ı tecellî besdür 'uşşâka hemân (311/4)

İki 'âlem kuyûdından berîdür
Gören nûr-ı tecellîmüñ ziyâsın (336/4)

Güzere kılsa 'aceb midür bu dil Firdevs-i a'lâdan
Açıldı vahdeti sırrı bu gün nûr-ı tecellîadan (367)

Bir beyitte ise vuslat tecellîsinden bahsedilir.

Tecellî-i vişâkûñ eyle ihsân
Bizi nâr-ı firâka kılma ihrâk (61/3)

Vahdet-Kesret: Vahdet, Arapça'da birlik anlamına gelen bir kelimedir. Gerçek manada bir olan Cenâb-ı Hak'tır¹²⁶. Kesret ise çokluk demek olup vahdetin zıddıdır. Varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmektir¹²⁷. Aslolan ise kesrette (çoklukta) vahdeti (bir olan Allah'ı) görmektir.

Kesret ve vahdet çoğu zaman aynı beyit içerisinde geçer. Eşyâda görülen çokluk aslında vahdet'in tezahürüdür. Kesret bu anlamıyla mâsivâ ile aynı manaya gelir. Elest bezminde Allah'la vahdette olan ruhlar daha sonra bu kesret âlemine gönderilmişlerdir. Can kulağına "hitâb-ı müstetâb"ın sırrı ulaşan sâlik ancak, kesret-i eşyâda vahdet sırrını ayan beyan görür.

¹²⁶ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s. 740.

¹²⁷ E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 447.

Vahdetde idük senüñ ile bezm-i belâda
Bu ‘âlem-i *keşretde* dahî yine hemân ol (29/2)

Keşret-i eşyâda gördi vahdefün sırrın ‘ayân
Gûş-i cânâ ireli sırr-ı *hiţâb-ı müsteţâb* (5/2)

Sâlik kesretin nakşına aldanıp kalmamalı, vahdetin nûruna ulaşmayı amaç edinmelidir. Bu da ancak “cân u gönülden” vuslata talip olmakla gerçekleşebilir.

Aldanup kalma nüķûş-ı *keşrete*
İrmeğe kâsd eyle nûr-ı *vahdete*
Tâlib ola cân u dilden vuşlata
Geç sivâdan maţlab-ı a‘lâya ir (56/4)

Kesretten geçerek vücûdundan kurtulan kimse vahdet sırrına ulaşarak, Hakk’ın tecellîlerini görür (92/4). Yine toprak ve su kaydından cisim ve canını kurtaran kişi de eşyanın tamamında gizli ve açık olarak vahdeti görmeye başlar. Sâlik her ne kadar tasvir edemese de, eşyanın çokluğu vahdete şahitlik etmektedir.

Âb u gil kaydından itdi cism ile cânı *halâş*
Keşret-i eşyâda gördi vahdefün zâhir nihân (105/3)

‘Ubûr ide bu *keşret*den dil ü cân
Göre her şeyde tâ ki sırr-ı *vahdet* (112/4)

Nice taşvîr ide sâlik şânını
Vahdefîne keşret-i eşyâ güvâh (294/4)

Bu kesret âleminde görünen nakışlara aldanıp kalmayan, vahdet deryasına dalıp, inci tanesini (Allah) bulur. Eşyanın çokluğunda birlik sırrına ulaşan kişi sonsuz deryaya dalarak damlasını ummân eder.

Aldanup kalmaz bu *kesrette* nuķûş-ı zâhire
Vahdefûñ baħrine ıalup buldı ol dñr-dâneyi (240/2)

Kesret-i eşyâda gören *vahdefûñ* sırrın ‘ayân
Baħr-i bî-pâyâna irüp kaçresin ‘ummân ider (113/5)

Divan’da bunlardan başka vahdet ve kesret kelimelerinin birlikte geçtiğı bir çok beyit ve dörtlük bulunmaktadır.

Bazı beyitlerde geçen zülf ve kâkûl de çokluğu ve siyahlığı yönüyle kesreti temsil etmektedir. Âşıkları bend eden zülf ve kâkûl, vahdetin üzerini örten bir perdedir. Zülf, bazen de güzel kokusuyla âşığı esir eden ve böylece onun vahdete ulaşmasına engel olan bir kementtir.

Setr ider nûr-ı cemâline celâli perdesin
Ol vecihden bend ider ‘uşşâkı *zûlfü kâkûh* (53/2)

Melâhat milkinûñ sensin Emîri
Kemend-i *zûlfûññ* oldum esîri (106/1)

Mâsivâ: Kesreti ifade eden mâsivâ Allah’ın dışındaki herşeye verilen isimdir. Allah’tan başka mevcut olmadığına göre, âlemde görünen herşey izâfî, dolayısıyla da mâsivâdır. Allah dışında olan şeyler sonradan yaratılmış olmak yönüyle vücûd sahibi değildirler.

Fenâyî Divanı’nda mâsivâ anlamında sivâ gayr ve ağyâr kelimeleri de kullanılır. Mâsivâ, insanı cezbeden nakışlar ve resimler şeklinde ortaya çıkar. Bu nakışlardan geçerek ancak hakikat sırrı derûna nakşedilebilir. Bekâyâ ulaşmak için de bu resimlerden geçilmelidir.

Nuķûş-ı mâsivâdan eyle âzad
Hakikat sırrını nakş it derûna (120/6)

Gider dilden rûsûm-ı *mâsivâyı*
Beğâ iklîmine irsün Fenâyî
‘Ayân it ‘aynuma ‘ayn-ı likâyı
Kerem lûtf u ‘inâyet eyle yâ Rab (210/6)

Sivâ resmini gönül aynasından silecek olan da ancak Allah’tır.

Yüz sürüp bâbuña geldik umaruz ihsânunu
Mağv ola resm-i *sivâ* mir’ât-ı dilde ser-te-ser (198/2)

Gönül levhasından siva nakşının silinmesi kararan kalbin aydınlanmasına ve bu ilâhî nurların gözden kaybolmamasına neden olur.

Levh-i dilden hakkola nakş-ı *sivâ*
Dîdeden olmasun envâruñ nihân (213/6)

Sivâ resmini hakkit levh-i dilden
Münevver eyle bu kalb-i siyâhı (273/4)

Gönül levhasından siva kiri kazındığında, parlak hale gelen o aynada can cânânını görür. Sivâ aynı zamanda gönülden silinmesi gereken bir fikirdir. Bu fikir silindiğinde ve alçak olan şeylerden geçildiğinde ancak “yüceler yücesi” olan Allah’a ulaşılabilir.

Levh-ı dilden hakkola resm-i *sivâ*
Göre âyîne de cân cânânını (308/5)

Vişâl-i Hakka tâlib ol
Gönül terk eyle ednâyı
Gider dilden *sivâ* fikrin
Bul ol a‘lâdan a‘lâyı (315/1)

Gayr (mâsivâ) sevgisi gönülden tamamıyla çıkarıldığında kalb Hudâ'yı ayan beyan gösteren bir ayna haline gelir. Bir gönüle mâsivânın girmemesi için o gönlün aşk ile dolu olması gerekir.

Hubb-i *gayri* gönülden it zâil
Kalbün âyîne-i Hudâ eyle (234/4)

Gel derûnuñ 'aşk ile toldur ki *gayri* girmeye
Şâbitü'l-aqdâm ol ey dil muhkem it ikrâruñı (304/9)

“Nefsini bilen Rabbini bilir” sözünün (Bkz. Hadisler) sırrına ulaşan sivâdan geçerek çokluklar âlemindeki birliğe (vahdet) ulaşır. İnsanın gerçek manada kendisini tanınması da gönül aynasından “nukûş-ı gayr”ı kazınmasıyla gerçekleşir. Diğer bütün resimlerden kurtulan gönülde ise gizli sırlar açığa çıkar ki bu sayede can ve gönül cemâlu'llah'ın tecellîsiyle parlak bir hal içerisinde. Kendisini tanımayan, gaflet içerisinde kendinden gafil olan kimse ise söz konusu hadis gereği özünü anlayarak gözünü açıp aklını kullanmalı sivâyâ bakmamalıdır.

Bülbül-âsâ idegör cûş u hurûş
Kıl muhabbet câmunı gül gibi nûş
Eyledüñse men 'aref sırrını gûş
Geç *sivâdan* ma'lab-ı a'lâyâ ir (56/7)

Gönül âyinesinden gel nukûş-ı *gayri* hakkeyle
Fenâyî bilmek istersenî hakîkat üzre insânı (40/5)

Tecellî-i cemâlünle mücellâ kıl dil ü cânı
Rüsûm-ı *gayri* mahv eyle açılun râz-ı pinhânî (41/1)

Nukûş-ı *gayri* hakkeyle dilden
'Ayân ola dile râz-ı nihânî (101/3)

Gel ey mestûr olup ğafletde kalmış kendüden ğâfil
Özüñ fehm eyle çeşmüñ aç *sivâyâ* bakma ol ‘âkıl (296/1)

Mâsivâ çokluk şeklinde zuhur etmesine rağmen aslında görünen bu suret ve mananın tamamı Allah’ın bir lutfudur. Çünkü cihanda dostun güzelliğinden başka suret ve mana da bulunmamaktadır. Bu nedenle de gerçek sâlik olan bu “nakş u nigâr” ile ilgilenmez.

Hudâyâ levh-i hâtırdan rusûm-ı *ğayri* hakkeyle
Görinen şûret ü ma’nâ yine lutf-ı Hudâdur hep (160/6)

Çü yokdur *ğayr-i* hüsn-i dost cihânda sûret ü ma’nâ
N’ola eylerse ger zâhid hod-edâyı vü hod-râyı (192/6)

Nükûş-ı *ğayriyi* hakkeyle dilden
Nider sâlik olan nakş u nigârı (136/6)

Divan’da mâsivâ tabirinin geçtiği çok sayıda mısra bulunmaktadır. Bu mısraların hemen tamamında yukarıda verdiğimiz örneklerde olduğu gibi Alah’tan gayrı her şey mâsivâdır. Âşık ya da sâlike düşen görev ise mâsivâyı gönülden kazıyıp atmak olmalıdır.

Fenâ-Bekâ: Fenâ, yok olmak, fânî olmak anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. Tasavvufî anlamıyla, kulun insânî sıfat ve huylarını terkederek, tam hale gelip olgunlaşmasıdır. Bu terkedilen huy ve sıfatların yerini ilâhî huylar alır ki bu durum kişiyi Allah’a ulaştırarak tevhidin gerçekleşmesine neden olur. Bir kaç mertebesi bulunan fenânın son mertebesi de Fenâ fillâh makamıdır¹²⁸. Fenânın zıddı olan Bekâ ise, bir halde devam edip gitme, sona ermeme anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî anlamı ise, kulun Allah’ın her şeyin üzerinde olduğunu görmesidir.

¹²⁸ Fenâ ile ilgili bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.267-270.

Bekâ'da kulun kendi nefsinin kötü yanlarını tasfiye etmesi ve iyi ahlak ile, yani Allah'ın razı olduğu huylarla süslemesi söz konusudur ki buna "Bekâ billâh" denir¹²⁹.

Hakikat âleminden haberdar olmak için fenâ'dan geçip bekâ'ya ulaşmak gerekir. Bu fânî mülk (dünyâ) bâkî değildir. Bu nedenle fânî olan bu dünyadan geçip fenâsı olmayan bâkî mülke ulaşılmalıdır.

Hakîkat 'âleminden ol haberdâr
Beķâyâ ir güzer eyle fenâdan (270/2)

Göñül virme fenâ milke devâm ile beķâsı yok
İriş ol milk-i bâķiye ki anuñ hergiz fenâsı yok (263/1)

Allah'tan gayrı mevcut olan herşey fânîdir. Sivâ'dan kurtulmak için bekâ'ya erişmek "Bekâbi'llâh" olmak gerekmektedir.

Çü bildüñ hep fenâdur mâsivâ'llâh
Beķâ milkine ir kırtul sivâdan (54/4)

Bekâ'ya ulaşmak için kişinin fânî olan kalıbından kurtulması gerekir. Çünkü Allah'ı şühûda engel olan şey fânî vücûdudur.

Ulaşup vaşlına beķâ buldı
Eyleyenler bu kalıbı fânî (68/3)

Bu fânî devleti terk it bulasın 'izzet-i bâķi
Şühûd itmeķe ol şânı vücûd-ı fânîdür hâil (296/7)

Yârin didârını görmek isteyen, fenâ yolunda varlığını yok eyleyip, fenâ'dan geçerek bekâyı bulmalıdır.

¹²⁹ E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 135.

Mülâkât isteyen dîdâr-ı yâri
Fenâ râhmda yoğ eyledi vâri (90/1)

Fenâdan geç Fenâyî bul *beķâyî*
Budur maķşûd hemân bu in ü ândan (134/7)

Sâlik bu fânî dünyânın haz ve zevklerinden geçmek suretiyle ancak bekâ bulabilir. Zaten dünyaya geliş gayesi de budur.

Huzûzât-ı *fenâdan* geç *beķâ* bul
Niçün geldüñ cihâna eyle iz‘ân 253/3

Divan’da, verdiğimiz örnekler dışında da fenâ ve bekâ motiflerinin geçtiği bir çok beyit ve dörtlük bulunmaktadır ki bu mısraların hemen tamamında aynı şeyler ifade edilir.

Celâl-Cemâl: Celâl ve cemâl, Allah’ın sıfatlarından ikisidir. Celâl; ululuk, büyüklük ve azamet demektir. Allah’ın kahr ile tecellîsi için kullanılır. Cemâl ise; lutf, güzellik ve merhamet anlamına gelir. Edebiyatta sevgilinin yüz güzelliği (dîdâr) için de kullanılan bu kelime, Allah söz konusu olduğu zaman lutf ile tecellî anlamına gelmektedir¹³⁰.

Fenâyî Divanı’nda genellikle aynı beyit veya dörtlük içerisinde kullanılan bu iki terim, “nâr” ve “nûr” ile birlikte ele alınır. Celâl nârı, cemâl nûru ifade eder.

Celâliñ nârına yakma ‘ibâdı
Kerem lutf u ‘inâyet senden olur
*Cemâliñ*le münevver it fuâdı
Kerem lutf u ‘inâyet senden olur (25/1)

Perde olmasun *cemâliñ* nûrına nâr-ı *celâl*
Bu vecihle cism ü câna eyleme yâ Rab ‘itâb (128/5)

¹³⁰ Celal ve cemalet için bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 173, 177.

Harîk itme bizi nâr-ı *celâle*
Kerem kıl mazhar it nûr-ı *cemâle* (152/1)

Celâli nârına yakma bu cânı
Cemâli nûrî kılsun ânı işrâk (256/4)

‘A tâ eyle bize nûr-ı *cemâli*
Senüñdür luğ u ihsân yâ İlâhî
Meded kıl yakmasun nâr-ı *celâli*
Senüñdür luğ u ihsân yâ İlâhî (314/1)

Celâl ateşi (cehennem), cemâl ise cenneti temsil eder.

Celâli ateşine kılma sûzân
Olam dâhil *cemâli* cennetine (257/4)

Cemâl için bir celâl vardır. Bu da taayyünleri ile cemâlin perdelenmesidir. Her celâlin ardında da bir cemâl vardır. Allah celâl ve kahıyla bütün mevhum varlıkları ortadan kaldırır, böylece cemâlini ortaya çıkarır. Bu sebeple, celâl cemâlin aynıdır¹³¹.

Celâl, cemâlin önünde perdedir. Celâl perdesi aradan kalktığında ancak cemâl nûru tecellî eder.

Celâli perdesin ref it aradan
Tecellî eylesün nûr-ı *cemâli* (121/4)

*Cemâli*ne *celâli* kılma perde
Açılsun ravza-ı diller şafâdan (189/6)

Celâli nârını yâ Rab *cemâli*ne hicâb itme
Garîb-i müstemendüñe bu vech ile ‘itâb itme (258/1)

¹³¹ E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 177.

İtme kapuñdan bizi luţf ile red
Ola ki senden ire cânâ meded
Kılma *celâfîñi cemâfîñe* sed
Yâ Ehad ü yâ Şamed ü yâ Kerîm (303/4)

Bu âlemde zâhir olan Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarıdır. Gerçekte ise sadece cemâl sıfatı vardır. Celâl perdesi kalktığında cemâl ortaya çıkar. Cemâl güneşine mazhar olan gönül her zerrede Allah'ın güzelliğini temâşa eder.

Zuhûr iden bu 'âlemde *cemâl* ile *celâfîñdûr*
Haķîkatle nazâr itseñ yine 'ayn-ı cemâlûñdûr (382)

Nice bir nâr-ı *celâle* cân ü dil sûzân ola
Aç *cemâfîñ* perdesin 'uşşâķa ref' eyle hicâb (249/2)

Cemâfîñ şemsine mazhar olan dil
İder her zerrede hüsnüñ temâşâ (184/5)

İnsan da, mutlak güzellik olan cemâlin kâinâttaki aynası durumundadır. Bu nedenle esmâ hazinesinin tılsımını açabilir.

Tılsım-ı kenz-i esmâyı nola feth eylese sâlik
Cemâl-i pâkine zîrâ ki mir'ât itdi insânı (55/3)

2. Aşk

Aşk, sarmaşık anlamına gelen “ışk” kelimesinden alınmıştır. Aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücûduna yayılması, âdetâ onu sarmaşık dalları gibi sarmış olmasıdır. İnsanı, her durum ve haliyle Hakk'a götüren bir yoldur aşk¹³². Mecâzî ve hakîki olmak üzere ikiye ayrılan aşk, “hakîkatin köprüsü mecazdır” ifadesine göre her iki durumda da insanı Mevlâ'ya götüren bir yoldur. Bazen âşık aşkıta fânî olur, o

¹³² S. Eraydın, *a.g.e.*, s.236.

zaman aşk haline gelir. Sonra aşk mâşukta fânî olur. Muhabbetin sonu aşkın başlangıcıdır. Muhabbet kalp için, aşk ise ruh içindir¹³³. Aşk aynı zamanda vahdet-i vücûd anlayışının temel unsurlarından biridir. Türk edebiyatında Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Yunus Emre, Niyâzî-i Mısırî ve Ümmî Sinan, aşkı eserlerinde yoğun olarak işleyen şairlerin başında gelmektedirler¹³⁴.

Aşk, Fenâyî Divanı'nda üzerinde çokça durulan konulardan birisini teşkil eder. Bir çok beyitte aşk yerine "sevdâ" ve "muhabbet" kelimeleri de kullanılmaktadır. Aşk, ezelde Hak tarafından gönül levhasına resmedilen bir nakış, takdir olunan derin bir sır ve "nazargâh-ı Hudâ"dır. Bu nedenle de aşka düşen can ve gönlün tedbir almaya çalışması boşa gidecektir.

'Aşka düşdi cân u dil koduk kamu tebdîrimüz
Neylesün dil bu imiş Hâkdan ezel taqdîrimüz (205/1)

Gel ey 'aşk eri kıoma 'aşkı elden
Nazargâh-ı Hudâ sırr-ı derûndur (209/3)

Ezel Nakşâş-ı Kudret levh-i dilde
Muhabbet nakşını kılmış muşavver (300/3)

Aşk bir dert ve belâdır. Bu belâ, derûnunda bu bela bulunan canları vuslata ve bezme ulaştırır. Aşk derdini veren aynı zamanda onun devâsını da verecek olandır.

Vişali bezmine şol cân irer ki
Derûnında ola 'aşkuñ belâsı (20/2)

Bizi bu *derd-i 'aşka* sen bırakduñ
Yine sensin iden anuñ devâsın (94/4)

¹³³ M. Kara, *a.g.e.*, s. 112-113.

¹³⁴ Bkz. Azmi Bilgin, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul 2000., s. LXI.

Âşığa gerekli olan; aşk yolunda sâdık olması, bu yolda hiçbir belâdan kaçmaması, belâ dikenini gül kabul ederek aşkı için şehitlik mertebesine ulaşmasıdır. Şehitlerin kan bahası olmamasına rağmen aşk şehidinin kan bahası helaldir.

‘*Aşk yolında* şâdık oldur kim belâdan kaçmadı
Şâdık iseñ sen dahî ‘add it güle her hâruñı (304/5)

Şehid ol ‘*aşk* içinde şâdık iseñ
Ki hağdur ol şehidüñ kan bahâsı (150/4)

Aşk şehidi denildiğinde akla gelecek olan ilk kişi ise “ene’l-Hak” dediği için idam edilen Hallâc-ı Mansur’dur.

Nola nûş eylese câm-ı hüviyyet cür‘asın Hallâc
Muhabbet dârma ber-dâr olan lâ-büd olur Mansûr (95/3)

Olursa feyz-i aqdesden dil ü câna nola i’tâ
Muhabbet dârma ber-dâr olan lâ-büd olur Manşûr (281/4)

Dinin zâhiriyle uğraşan zâhidin “ehl-i vahdete” âdâb öğretmesi boşunadır. Çünkü aşkın edebini bilmeyen, imanı sadece dış görünüşüyle anlayan ve bunu ısrarla başkalarına anlatan, verdiği sürekli öğütlerle topluma düzen verdiğini zanneden bu kaba sofunun edib olması mümkün değildir. Zâhid, aşk kapısında zayıf bir merkep ile nöbet bekleyen kişidir. Aşk menziline, zâhid değil ancak hızlı ve güzel aşk atına sahip olan “aşk atının süvarisi” ulaşabilir. Bu nedenle aşk zevkinden nasipsiz olan zâhidin aşk dâvâsında bulunmaması gerekir.

Zâhidâ öğretme âdâbuñdan ehl-i vahdete
Bilmeyen *âdâb-ı ‘aşkı* olmadı hergiz edîb (122/4)

‘*Aşk atınuñ sūvârı* irişdi menziline
Lâğar-ı hâr ile zâhid bekler kapuda nevbet (410)

‘Urûc itdi kadîmi menziline
Semend-i ‘aşkınuñ olan süvâri (64/3)

Bî-naşîbsin sen bu zevkden zâhidâ eyle hâzer
Da‘vâ-yı ‘aşk eyleme özüñe bühtânuñ nedür (342/6)

Şarap normalde insana sarhoşluk vermesine rağmen, aşk şarabından içen her iki âlemde de sarhoşluk görmez (299/5). Bu nedenle aşk şarabının kadehi elden bırakılmamalıdır (294/5). Aşk şarabı insanı “şeydâ” yapar. Aşk sâkîsi (mürşid-i kâmil) tarafından tertemiz kadehle aşk şarabı sunulan kişi (sâlik), gönül aynasında âlemi süsleyen cemâli (cemâlu’llâhî) görür.

Şunarsa *sâkî-yi ‘aşkınuñ* dile câm-ı muşaffâyı
Görür mir’ât-ı dilde ol cemâl-i ‘âlem-ârâyı (356/1)

Ezel bezminde içilen aşk bâdesinin gürültüsü cihâna velvele salmaya devam etmektedir. Ezelde bu bâdeden içenler bugün melâmetle “nâmûs u âr”ı (benliği) terkederler ve sırlara vâkıf bir hâle gelirler.

Velvele şaldı cihâna *hâl ü haţtı* noktası
Tâ ezel ol *hâl* iledür *bâde-i ‘aşk gulğuli* (53/3)

Cür‘a-ı ‘aşk-ı ezelden her ki nûş eyler bugün
Nefsini kıldı melâmet terk idüp nâmûs-ı ‘âr (97/5)

Fenâyîye içür *‘aşkınuñ meyînden*
Kıl esrârûña vâkıf hâle âgâh (60/8)

Bezm-i ezel sâkîsinin câna sunduğu aşk câmının kokusuyla gönül sürekli “muattar”dır (74/5). Hû isminin zâkirleri bu bezmin sarhoşu, sevgilinin (Hakk’ın) ezeli dostu ve aşk meydanının arayıcısıdır (77/3). Can, aşk pazarında bâkî bir cevher karşılığında satılmış (76/3) ve aşk sultânı can tahtına oturmuştur (74/3). Kâdir

Hudâ aşk hazinesini kendi sırrında bırakmıştır (129/4). Aşk bir sırdır ve bu sır, henüz ilk insan yaratılmazdan önce bile vardır.

Mahfî idi *sırr-ı ‘aşkı* sînede
Olmadan Âdeme dahî nefh dem (138/5)

Muhabbet (aşk) şarabı için âşık, cüz’î aklın ayak bağından kurtulduğu için huzur ve sevinç doludur. Onun için artık zorluk ve kolaylık diye bir şey de kalmamıştır.

‘İkâl-i ‘aql-ı cüz’îden halâş oldum sürûrum var
Muhabbet sâgarın içdüm bi-hamdi’llâh huzûrum var (63/1)

Muhabbet câmmı nûş eyleyen cân
Olur düşvâr ü âsân aña yeksân (104/1)

Sâkî, dudağının kadehinden âşığına muhabbet şarabı içirdiği için, âşığın gözünden kanlı yaşlar dökmesi şaşılacak bir durum değildir.

İçürdi cân-ı la’lünden *muhabbet cür’asın* sâkî
Dökersem çeşm-i hûn-rîzûn ‘aceb mi dem-be-dem kanum (147/5)

Gönülde aşktan başka bulunan her şey gayr (mâsivâ) dır. Gönül, derûnunu aşk ile doldurmalı, aşk için verdiği ikrarında “sâbitü’l-akdâm” olup ikrârını kuvvetlendirmelidir.

Gel derûnuñ ‘aşk ile töldur ki gayri girmeye
Sâbitü’l-akdâm ol ey dil muhkem it ikrâruñı (304/9)

Aşk bir denizdir. İnciye talip olan aşk denizine dalmak zorundadır Bu denize dalabilmek için ise ayağı baş yapmak gerekir. Nefesini tutmayı bilmeyen (ölmeden önce ölmeyen) bu aşk denizine dalıp murat incisini alamaz.

Yakdı şem‘-i hüsnuñe bâl ü perrin pervânemüz
Kulzüm-i ‘aşkuña düşdi tâlib-i dîr-dânemüz (318/1)

Seri pâ kılmayınca *baħr-i ‘aşka* talı-bilmezsın
Nefes tutmaz iseñ dîrr-i murâdı alı-bilmezsın (390)

Aşk, iki cihanı yakan bir ateştir. Güzelin mumuna yanmak ezelde âşıklara takdir edildiğinden dolayı, gönül pervâne misâli aşk ateşine yanmalıdır.

Yağar *‘aşkuñ odı* iki cihânı
Bu ol değıldür o pes-pâyesidür (171/6)

Nola pervâne-veş olsa bu dil *‘aşk odma sûzân*
Cemâlûñ şem‘ine yanmak ezel *‘uşşâka* gelmişdür (204/3)

Divan’da değışik beyit ve mısralarda işlenen aşk, bir gazele de redif olmuştur.

Cân u dil şehrin ezelden eyledüñ *yağmâ-yı ‘aşk*
Ol vecihden düşdi bu ‘âlemlere *ğavgâ-yı ‘aşk*

Gel gülistân seyrin eyle çık kafesden ey hezâr
Cennet-i kudse ‘urûc it bulasın *me‘vâ-yı ‘aşk*

Derde düşendür bilenler ehl-i derdûñ hâlini
Gör nice ‘ârifleri Mecnûn ider *Leylâ-yı ‘aşk*

Zâhir olup sırrımız ‘âlemlere fâş eyledi
Hemdem olaldan bu sırra *noğta-ı sevdâ-yı ‘aşk*

Çünki mevcûd nuğk-ı mış ‘âlemde *‘aşk kâim-makâm*
Bize bildürdi Fenâyî *rehber-i Mevlâ-yı ‘aşk* (228/1-5)

Fenâyî, dünyâ sevgisine itibar etmez, ki bu aşk yolunun da şartlarındandır¹³⁵. Onun bahsettiği aşk, hakîki ve ilâhî bir aşktır. Muhabbet olarak da anılan bu aşk, gönülde sürekli olarak yanması istenilen bir yaradır.

Muhabbet eyleme bu dehr-i dâne
Gidenler saña yetmez mi nümûne (120/1)

*Muhabbet dâğ*mı kıl dilde sûzân
Çerâğımız yana nûr-ı Hudâdan (110/2)

Âşık; sürekli vuslat istenilen, ezelde takdir edilmiş bir acayip sevdâya düşmüştür. Bu sevdâ cânân sevdâsıdır ve bu sevdâya düşenler “bir derd-i ser” deyi cihan ve canı terkederler hatta sevdânın da sevdâsından geçerler.

‘Aceb *sevdâya* düşmüşdür vişâlin isteyen ‘âşık
Geçer *sevdâ-yı sevdâdan* düşenler işbu *sevdâya* (79/6)

Düşüp *sevdâ-yı sevdâna* Fenâyî
Ezelden bu imiş anuñ naşîbi (89/7)

Göñül *sevdâ-yı sevdâdan* geçer bir derd-i ser deyü
Çeker şâne gibi zülf-i belâsın gör bu gavgâyı (192/4)

Kemend-i zülf-i cânâna giriftâr olalı cânım
Geçürdi *cümle sevdâdan* dili *sevdâ-yı cânânım* (139/1)

Vişâlün yâd iden ‘âşık ‘aceb *sevdâya* düşmüşdür
Cihân ü cânı terk eyler düşer her kim bu *sevdâya* (153/5)

Sevdâ, karanlık anlamını çağrıştıracak şekilde tevriyeli olarak da kullanılmaktadır.

¹³⁵ Bkz. Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli*, İstanbul 1996, s. 416.

Düşen *sevdâ-yı zülfî*ne ne mümkündür *halâş* olmak
Ruhuñ âlına alındı nidem bâl ü perişânum (147/6)

Düşen *sevdâ-yı zülfî*ne nider pes *gayr-i sevdâyı*
Vişâlûñ bezmine cânâ dil ü cânı fedâdur hep (160/5)

Göñül *sevdâ-yı zülfîyle* ezelden oldu âşüfte
Aña biñ cân olaydı anuñ'çün bende ey bülbül (316/2)

3. Bezm-i Ezel

Bezm, kelime anlamı itibariyle meclis demektir. Ruhlar âleminde, Allah'ın ruhlara sorduğu: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna ruhların “Evet sen bizim Rabbimizsin” diye cevap vermeleri (bkz. Âyetler) “Elest bezmi” olarak bilinir ve edebiyatımızda oldukça sık kullanılır. Bu, Allah'ın ruhlarla yapmış olduğu bir ahidleşme meclisidir. Divan'da, bezm-i ezel, bezm-i elest, bezm-i belâ, bezm-i visal, bezm-i vuslat gibi terkiplerle bir çok şiirde geçer.

Allah'ın ezelde ruhlar ile yapmış olduğu “bezm-i ezel” sözleşmesinin gayesi, ruhlar aleminden dünyaya gelen kulların niçin yaratıldıklarını unutmamaları ve kıyamet gününde de Allah'a karşı bir itirazda bulunmamaları içindir. Çünkü Allah, gizli bir hazine iken, âlemi ve içindekileri bilinmek, tanınmak için yaratmıştır.

Sırruñı buldı Fenâyî cân gibi dilde nihân
Bu imiş *bezm-i ezel* ol yâr ile peymânumuz (4/7)

Olur aḥbebtü en u'raf rumûzına özüm vâşıl
Şunarsa sâķî-yi *bezm-i ezel* ger câm-ı 'irfânı (41/2)

Ezel bezmi sakisinin sunduğu câmdan içen iki âlemden ve âlem-i imkândan vazgeçer. Cânan ile sohbeti “cân u cihândan” üstün tutar.

Sâkî-yi *bezm-i eze*ken nûş iden peymâneyi
Virmedi cân u cihâna şoĥbet-i cânâneyi (240/1)

Âşık, belâ bezminde cânân ile olan birlikteliğini dünyada da devam ettirmek ister (29/2). Bu mecliste sunulan peymâne sebebiyle gönül levhasında cânân zuhûr eder ve onun sarhoşluğuyla iki âlem “mest ü şeydâ”dır (87/7). Yine bu içki sebebiyle aşk mestinde akıl kalmamıştır (141/2). Her ne kadar zaman itibarıyla bu meclis geçmişte olmuşsa da ârif için bugün sayılır (209/1). Belâ bezmindeki ahdin gerçekleşmesi için “nefahtü” sırrına vâkıf olmak gerekir.

Nefahtü sırrına eyle Fenâyî bendeñi vâkıf
Bula yirin *belâ bezm*inde olan ‘ahd ü peymânım (147/7)

Divan’da “yevm-i mîsak” (72/3), “bezm-i elest” (77/3), “devr-i elest” (77/5), “bezm-i vasil” (128/7), “bezm-i visâl” (95/2), “bezm-i vuslat” (170/8), “bezm-i muhabbet” (114/12), “bezm-i vahdet” (129/5) terkipleriyle de anılan bu meclis, aşk meclisi ve bezm-i yâr olarak da ifade edilir.

‘Aşk meclisinde gelse figâna o her nefes
Bezm ehli vecde ire ser-te-ser zi-nev (170/2)

Mihr-i ‘âlem-tâba irgör ey Fenâyî zerreñi
Özüñi pervâne gibi şem‘-i *bezm-i yâre* yak (233/7)

4. Tarikat ve İlgili Kavramlar

Âbid: İbadet eden anlamında Arapça bir kelimedir. Bu anlam daha sonra daralarak, zahid ve kaba sofı anlamlarıyla edebiyatta yer almıştır. Bazen “mü’min” anlamıyla kullanılmasına rağmen, edebiyatımızda daha çok âşığın yaptıklarını beğenmeyen, âşığı kınayan (3/3) ve onu bu yoldan vazgeçirmek için öğütler veren bir tip olarak karşımıza çıkar. Dinin görünen yönünde kalan âbid, bu yönüyle zâhid ile aynı özelliklere sahiptir (8/3, 27/3). Âbid ve zâhid “züht ü ibâdet”e güvenmekte ve

bunlarla şöhrete ulaşma peşindedir (304/2). Fakat bunların her ikisi de Allah ile insan arasında cemâli gizleyen bir perde konumundadır. Asıl kapıyı açacak ve vuslata ulaşacak olan ârîftir (58/7).

Qulluğın ‘âbid ider dâim hisâb
Olıserdür zâhide zühdi hicâb (412)

Qulluğın ‘âbid ider dâim hisâb
Olıser-dür zâhide zühdi hicâb
Kıldı ‘ârif ey Fenâyî feth-i bâb
Geç sivâdan Hazret-i Mevlâya ir (56/8)

Âbidin ney meclisinden (tekkeden) kaçmasına şaşırmmamak gerekir. Çünkü ney (mürşid-i kâmil) sesi dertsiz olan kalpleri kedere sevkeder.

‘Âbid fırâr iderse meclis-i neyden ‘aceb midür
Bî-derd olan kulûba irişür keder zi-ney (170/9)

Ârif: Allah’ı gerçek yönüyle tanıyan irfan sahibi kimsedir. Bilmek yönüyle âlimden farklıdır. Çünkü âlim çalışma sonucu elde ettiğî ilimle bilirken ârif, keşf ve keramet yoluyla bilir. Bu yönüyle de âlimin ilmi kesbî, ârifin ilmi vehbîdir. Ârif her yerde Hakk’ın binbir tecellisini müşahade edebilen kimsedir¹³⁶. Bu nedenle ârif olan, kesrete aldanmaz ve vuslat cennetine ulaşır (29/5), feleklere urûc eder (207/5) ve makâmını, “müntehâ” kılar. Ârif, aynı zamanda, ezelde verdiğî sözünde durma özelliğiiyle, belâ bezmini bugün yaşıyandır.

Belâ bezmi bu halka gerçi dündür
Velî ‘âriflere ol gün bugündür (209/1)

Ârif, kâinâtta vahdetin değışik şekillerdeki tecellilerini görebilen ve insanın yaratılış sırrına ulaşabilen kişidir (35/5, 63/5). Bu nedenle de onun bir anına bile iki

¹³⁶ Ârif için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 199.

cihan denk olamaz (23/5). Ârifler, mertebe olarak çok yücedirler. Sanki onlar mekansızlık havasında bir hümâ gibidirler.

Buldu 'izzet irişenler sâyesine 'ârifûn

Kim hevâ-yı lâ mekânda her biridür bir hümâ (66/6)

Bu yüce konumu ile de eşyanın, aslında Allah'ın cemal sıfatının aynadaki aksi ya da tecellisi olduğunu görür. Bu nedenle iki cihan onun için bir nefestir.

Şaydı 'ârifdû-cihânı yek-deme

Evvel ü âhire didi dem bu dem (138/6)

Zerre görünmez Fenâyî işbu 'âlem 'ârifê

Bir demine vuşlatuñ iki cihân olmaz bahâ (295/5)

O, ilm-i ledün ve kesret sırrına ermiş olan ve bu yönüyle "kitâb-ı hüsn-i cânâmı" ve "seb'a'l-mesânî âyetini" bir noktadan okuyandır. Bu nedenle de onun gözü âlemin gözüyle aynıdır.

'Ayn olursa 'ayn-ı 'âlem 'ayn-ı 'ârifde nola

Dest-i kudret çekdi çün 'aynına anuñ tûtiyâ (178/2)

"Küntü kenz" sırrını bilen, "âvâz-ı hâtif'i işiten ve gizli sırta vakıf olandır. Bütün bu özelliklerine rağmen o, aşk Leylâsı (Allah) karşısında Mecnûn gibidir.

Rumûz-ı küntü kenze eyle 'ârif

Ki dâim gûş idem âvâz-ı hâtif

Bizi kıl sırr-ı pinhânuña vâkıf

Meded ey lutf-ı bî-ḥad Pâdişâhum (307/3)

Derde düşendür bilenler ehl-i derdûñ hâlini

Gör nice 'ârifleri Mecnûn ider Leylâ-yı 'aşk (228/3)

Dede: Türkçe bir kelime olan dede, Alevîlik ve Mevlevîlikte kullanılan bir tarîkat terimidir. Mevlevîlikte muhiblikten sonraki mertebedir. Muhib, dervîş olmaya ikrar verip çilesini tamamladıktan sonra, kendisine bir hücre verilir ve dede diye anılır. Alevîlikte Hz. Peygamber soyundan gelen seyyidler bu isimle anılır. Ancak bunların irşad makamında olması gerekir. Bektâşîlerde ise Hacı Bektaş Dergahı'nda şeyh olan babaya Dede Baba derler¹³⁷.

Fenâyî'nin yedi beyitlik bir gazel ile bir beyitte kullandığı dede tabiri, mevlevîlikle ilgilidir.

Qıl namâzı et niyâzı ey *dede*
Eyle yeksân çoğ u azı ey *dede* (127/1-7)

Diñle nâyûñ nâlesini ey *dedem*
Söyleden bir demdür anı dem-be-dem (138/1)

Dervîş: Farsça; yok yoksul kişi anlamındadır. Terim olarak bir tarîkata intisap eden kişiye denir¹³⁸. Sadece bir beyitte fakir anlamıyla da tevriyeli olarak “şâh” ve “gedâ” ile birlikte kullanılmıştır.

Dü-‘âlem emrine cümlesi münkâd
Gerek *dervîş* gerek *şâh* u *gedâdur* (212/7)

Dört Kapı: Mutasavvıflarca dervîşlik yolunun dört kapısı olarak bilinen Şerî‘at, tarîkat, hakîkat ve ma‘rifetin kırk makamı bulunmaktadır¹³⁹. Fenâyî'ye göre şerîat ilim ve şehir, tarîkat yol, hakîkat sır veya yol, ma‘rifet ise deryâdır.

‘Âmil-i ‘ilm-i *şerî‘at* ol begüm
Kâmil-i *râh-ı tarîkat* ol begüm

¹³⁷ A. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 85; E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 208.

¹³⁸ A. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 17. Ayrıca bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 215-218; M. Tatçı, *a.g.e.*, I, 502-510.

¹³⁹ Konuyla ilgili olarak bkz. Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, Ankara 1989, s. 133-138; M. Tatçı, *a.g.e.*, I, 416-426; Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981, s. 287-290; B. Kemikli, *a.g.e.*, s. 197-204.

Vâsıl-ı *sırr-ı hakikat* ol begüm
Geç sivâdan Hâzret-i Mevlâya ir (56/6)

Çaptı keşret ‘âleminden vahdeti topın bu gün
Kimi ki *şehr-i şerî‘at* içre meşhûr eyledi (133/6)

Sâlik-i *râh-ı tarîkat* lutfuñ umar dâimâ
Kıl ‘inâyet anlara tâ göreler dîdârûñı (304/6)

Hakikat râhma kıl bizi sâlik
Kerem kıl eyle tevfiķuñna hem-râh (60/2)

Halk idüp tevḥîd dürrin *ma‘rifet bahrînde* Hâk
Kıldı ‘unşurdan vücûduñ aña mahzen çün şadef (340/4)

Evliyâ: Evliyâ; velîler, dost, Hak dostu, züht ve takvada yüksek seviyedeki keşif ve keramet sahibi kişı anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. Çoğul olmasına rağmen dilimizde tekil anlamıyla kullanılır. Bu kelime Kur’an-ı Kerim’de de dost anlamıyla geçmektedir¹⁴⁰. Evliyâ, Hak dostu olduğuna göre onun sözleri de Hak sözü olarak kabul edilmelidir.

Añla bî-yanṭık kelâmın cân ile
Nuṭṭ-ı Hâk bil *evliyânûñ* her sözün (247/2)

Hânikâh: Farsça “hân-gâh” dan Arapça’ya geçmiş bir kelimedir. Tekke, dergah, bir şeyhin gözetimi altında dervişlerin meskeni, zikir ve ibâdeti anlamına gelen bir kelimedir. Tekkenin büyüğüne verilen bir isimdir.

Sadece bir beyitte geçmektedir.

Ḳoma elden câm-ı ‘aşkı cür‘asın
Böyle bend eyledi bize *hânikâh* (294/5)

¹⁴⁰ Bkz. Âraf, 7/196; Yûnus, 10/62-64.

Sâlik: Tasavvuf yolunda seyr ü sülûke başlayan müride verilen isimdir. Divanda çok kullanılan tabirlerden biridir. Sâlik; bazen fenâfi'llâh, bazen tarîkat, bazen mûtû (bkz. Hadisler), bazen de hakikat yolunun yolcusu hüviyetindedir.

Vuslata ulaşmak için, aradaki can perdesi engelini aşır, fenâ yoluna sâlik olmak gerekir (316/5). Bu yolda sâlike, Allah'tan bir nazar-ı ilâhî erişmeli ve Peygamber yol gösterici olmalıdır (88/6, 264/3). Sâlik ancak, Allah'ın yardımı kendisine yoldaş olduğunda "bekâ sırrı"na ulaşacak, tayy-ı zaman ve tayy-ı mekan edecek, vahdetin sırrına vakıf bir hale gelerek dünyâ, gözünden kaybolacak (2/3) ve arş-ı maksûda yükselecektir (275/3). Yine bu yolda cisim ve can fedâ edilmeli Semerkant ve Buhârâ verilse bile dönüp bakılmamalıdır.

Fedâ kıl cism ile cânı fenâ râhında ey *sâlik*

Nazar kılmı virürlerse Semerkand ı Buhârâyı (18/4)

Tarîkat ve hakikat yolunun yolcusu, didârı (Cemâlu'llâh) görebilmek için Allah'tan sürekli lütuf beklentisi içindedir. Bu lütuf sayesinde arada benlikten eser kalmaz ve sâlik böylece baştanbaşa nûra garkolur. Bu lütuf ulaşmazsa, salikin menzilleri katetmesi mümkün olmaz.

Sâlik-i râh-ı tarîkat lutfuñ umar dâimâ

Kıl 'inâyet anlara tâ göreler didâruñı (304/6)

Hakikat râhına kıl bizi *sâlik*

Kerem kıl eyle tevfiķuña hem-râh (60/2)

Ger olursa cânâ lutf ile nazar

Qalmaya arada benlikden eşer

Garķ ola envâra *sâlik* ser-te-ser

Yâ 'Alîm ü yâ Hakîm ü yâ Rahîm (15/3)

Ger ziyâ-yı şems-i Zâtuñ irmez ise *sâlike*

Nice kat' ider menâzil kıanden irişür 'atâ (295/3)

Daha dünyâda iken “mûtû” (Bkz. Hadisler) mertebesine ulaşan salik, ebedî bir hayat bulmuş, “Sâlik-i sâdik” ise, mekansızlık mülkünün kazâsında çadırını kurduğu vakit ancak vuslat kemâline erişmiştir.

Sâlik olan neş’e-i dünyâda *mûtû* râhına
Feyz-i zâtıñdan nola bulsa hayât-ı câvidân (23/3)

Sâlik-i şâdik şu vakt irer kemâl-i vuşlata
Lâ mekân milkinüñ ol kırar kazâsında hıyâm (148/4)

Sâlik, “nukûş-ı gayr, nakş u nigâr”, “sivâ” ve “hubb-ı sivâ” olarak da anılan mâsivâyı gönlünden silerek ve tüm kayıtlardan âzâde olarak, “şuhûd-ı nûr-ı Zât” ve “nûr-ı cemâl” için tüm varını harcar.

Şuhûd-ı nûr-ı Zâtıñdur çü makşûd
İder *sâlik* yoluñda varın infâk (256/6)

Bey’ itdi nakd-i cânını *sâlik* metâ’-ı vaşlına
Nûr-ı cemâlüñ bezmine cân u cihân şükrânedür (96/8)

Sûfî: Arapça, yünlü, yün giyen anlamına gelen bir kelimedir. Tasavvufî anlamıyla Hakk’a vasıl olan, kalbini Allah için saflaştıran kişi demektir. Edebiyatımızda çoğu kez zâhit gibi işin özüne ulaşamayan, kaba sofî anlamıyla kullanılır. İki ayrı mısra da geçen bu kelime, aşk safâsından habersiz olan ve yapmış olduğu ibâdetin mükâfatını bekleyen bu yönüyle de aşk ehli tarafından beğenilmeyen bir kişi şeklinde kullanılmıştır.

Şafâsız *şûfî*ñ yokdur şafâsı
Olursa tâc hırka ger kabâsı (20/1)

Îtâ’at u zühdüñ ecrini *sûfî* ehl-i zevke sor
Biz mürîd-i ‘âşıkuz ‘aşk-ı ebeddür pîrimüz (205/2)

Şey'en li'llâh: Divan'da “şey'e li'llâh” şeklinde kullanılan bu tabirin doğrusu, “şey'en li'llâh” şeklindedir ve “Allah için bir şey!” anlamına gelir. Melâmîlikten diğer tarikatlara da geçmiş olan bir ananeye göre dervişler, şeyhlerinin emri ile nefislerini alçaltmak için ellerindeki, fukara çanağı da denilen keşkülleriyle dilenmeye çıkarlardı. Derviş, büyük hindistan cevizinin ortadan kesilmesi ve içinin oyulması ile yapılan bu keşkülü boynuna veya beline asar yahut eline alarak, başka dilenciler gibi yapmaz, ilahî, na't, mersiye okuyarak yahut hiç ses çıkarmadan karşısındaki kişilere uzatır ve bu esnada yavaşça “Şey'en-li'llah” derdi. Halk da keşküle birşeyler koyardı. Keşkül dolduğunda derviş tekkeye döner ve yiyecekleri aşhâneye boşaltırdı. Keşkül denilen tatlı da bu hububattan yapılırdı¹⁴¹. Divan'da dokuz ayrı beyitte kullanılan bu tâbir, kişinin mânevî fakirlik özelliğiyle Allah'tan vuslat, nûr-ı Zât ve mânevî zenginlik dilenmesi şekliyle kullanılmıştır.

Buyurduñ in teuddû ni'mete'llâh
Vişâlûñ ni'metinden *şey'e li'llâh* (155/1)

Hakîkat cür'asından *şey'e li'llâh*
Diriğ itme vişâlûñ bu garîbden (334/4)

Senüñle saña geldi *şey'e li'llâh*
'Aâtâ kıl nûr-ı Zâtuñdan nevâle (167/6)

Seni senden ider bu dil temennâ
Cenâbuñdan 'aâtâ kıl *şey'e li'llâh* (288/2)

Bahr-i cûduñ kaşresinden buldı 'âlemler 'aâtâ
Yüz sürüp bâbuña geldük *şey'e li'llâh* yâ Kerîm (329/3)

Tâc, Hırka, Kabâ, Hil'at, Kemer, Zerk: Tâc, padişah ve kralların hükümdarlık alameti olarak başlarına giydikleri süslü başlıktır. Tarikatlerde şeyh ve dervişlerin giydikleri çeşitli şekillerdeki külahlar için de kullanılır. Her tarikatın tâcı

¹⁴¹ Bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 291, 468; A. Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Cemal Kurnaz), s. 250. Ankara 1993.

farklı olmasından dolayı, tâca bakarak, bunu giyen kişinin hangi tarîkatten olduğu anlaşılır. **Hırka**, dervişlerin zikir esnasında giydikleri önü açık, yakasız ve geniş kollu bir giysidir¹⁴². **Kabâ**, kaftan demektir ki astarsız, önü açık, uzun kumaş entariye verilen isimdir. Önceleri pamuklu bir elbise iken sonraları ipekli kumaştan yapılan elbise halini almıştır¹⁴³. Divan'da mutasavvıfların giydiği elbise için kullanılmıştır. **Hil'at**, padişah ve vezir tarafından beğenilen ve yeni göreve getirilen kişilere giydirilen elbisedir. **Zerk** de yine mutasavvıfların giydikleri mavi bir elbise çeşididir. Ayrıca bu kelime riyâ ve ikiyüzlü anlamına da gelmektedir¹⁴⁴.

Tâc, hil'at ve kemer Aziz Mahmud Hüdâyî'nin yüceliği için kullanılmıştır. Tâc; (baş) tâc olmak ve şefâ'at tâcî şekliyle geçmektedir. Hırka, kabâ ve zerk ise zâhid tarafından giyilen bir riyâ elbisesi olarak görülür.

Tâc olupdur pes le-'amrûk *hil'ati* levlâk anuñ
Oldı illâ rahmeten li'l-'âlemîn aña *kemer* (1/4)

Ol giyer *tâc-ı şefâ'at* hem *qabûlin hil'añn*
Şol zamanda kim halâyık ideler eyne'l-mefer (1/12)

Şafâsız şûfinüñ yokdur şafâsı
Olursa *tâc hırka* ger *qabâsı* (20/1)

Ço bu *zerkî* zâhidâ bir bâdeden nûş eyle kim
Kahtresin gören olur her dem du'âsı müstecâb (128/8)

Zâhidüñ hiç oldı *zerkî* hiçe vardı tâ'ati
Başladı Yâ-sîne şimdi kimse gelmez yâsına (394)

Tâlib: Dileyen, isteyen anlamında Arapça bir kelimedir. Tasavvuf yolunun henüz başlangıç noktasında bulunan kişi için kullanılır. Tâliblikten bir sonraki aşama

¹⁴² Bir çok çeşidi olan hırka için bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 352-358.

¹⁴³ Bkz. A. Talat Onay, *a.g.e.*, s.223-224.

¹⁴⁴ Bkz. Şemseddin Samî, *Kâmûs-ı Türkî*, 3. Baskı, İstanbul 1989, s. 684.

müridlik, daha sonra ise sâlik ve vâsılık gelir. İki beyitte ledünnî hayatı yaşamak arzusunda bulunan kişi olarak geçmektedir.

Şanma ki her *ṭâlib* irer ol bisât-ı kurbete
Maḥz-ı fazlından umaruz ‘add ide a‘yândan (230/7)

Kıl şedâyid-i ihtiyâr ol eşiğinde ḥâk-râh
İt melâmet nefsiñi terk eyle *ṭâlib* ‘ârûñı (304/3)

Zâhid: Zâhid, lügatte bir şeye rağbet etmemek, küçümseyip terk etmek, yüz çevirmek demektir. Kendisini dünyadan çekip çeviren ve dinî hayata veren, âhirete yönelen kişiler için kullanılan bir tabirdir. Zâhid, esasen zühd ve takva sahibi olmakla beraber, zamanla işin özüne inemeyen, dış kabukta (zâhirde) kalan, kuru ve şekli ibâdetle uğraşan, dinî konularda anlayışı kıt kaba sofı dindarlar için kullanılan bir tabir haline gelmiştir¹⁴⁵. Bu yönüyle de, âşığın sürekli kendisinden şikayetçi olduğu, yerilen bir tiptir. Zâhid, âşığı ahiretle korkutur, harâbat ehlini ayıplar.

Neş’e-i el-yevme tuczâ ḥâsılın bulduk bu gün
Ṭâ’n u teşnî’ kılma *zâhid* âşıka ferdâ ile (10/4)

Ėam-ı ferdâ ile *zâhid* bize ṭâ’n eyleme imrûz
Cemâli şem’ine sûzan olan ‘uşşâka pervâne (103/3)

Ṭâ’ne kılma *zâhidâ* ehl-i ḥarâbâta şaķın
İzṭırârî çekdiler pâyin anuñ mey-ḥâneye (91/3)

Zâhidin bu şekilde davranması, dînin zahiri ile uğraşmasından ve bu hususta taklidi geçememiş olmasındandır.

Vücûd mülkini *zâhid* kıl temâşâ
Ko taklîdi ḥaber bil sırr-ı lâdan (54/5)

¹⁴⁵ *Baki B. Çelebioğlu, a.g.e., s. 335-336.*
Zâhidliğin asıl manası için bkz. Mehmet Demirci “Zâhidlik Nedir? Dünya Ahiret Dengesi Nasıl Kurulur”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1987, Sayı: IV, s. 105-126.

Zâhid geçirdi lezzet-i hûr ü kuşûrdan
Zevk itse zerrece kalbi eğer zi-ney (170/6)

Zâhid, sürekli zahirde kaldığı için gerçeği idrak edemez, gönül şehrinden habersizdir ve bu yönüyle de yarasaya benzetilir.

‘Arif eyler dem-be-dem çün Ka‘be-i vaşluñ tavaf
Zâhid-i hod-bîni gör ki Ka‘be dîvârın görür (92/3)

Girmedi dil vilâyetine *ehl-i zühhd* henüz
Derd ehli bezm-i vuşlata bulupdur zafer zi-ney (170/8)

Şems-i tâbandur cemâlûñ *zâhid* idrâk eylemez
Pes ne bilsün çeşm-i huffâş dîde-i nezzâreden (93/4)

O, aşkın adâbını bilmeyen (122/4) ve aşktan nasıbsız (342/6, 410), “kâsır idrâk” (153/6), riyâ sahibi (128/8), gerçeğe arasında perde bulunan (230/3) bir kişidir. Onun muradı uçmak veya cennettir.

Eğer uçmak ise *zâhid* murâduñ
Uçur irken kafesden mürğ-ı cânı (182/6)

Zâkir: Anan, hatırlayan, zikreden anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Tekkelerde yapılan zikir sırasında, zikri hareketlendirmek için ilâhî okuyan kişi ile zikirde hazır bulunanlara verilen isimdir. Bir beyitte çoğul şekliyle kullanılmıştır. Zâkirlerin yapmış oldukları zikirler canlarına azaktır.

Görmeğe lâayık ola tâ ki cemâlûñ nûrını
Zikrûñi *zâkir*lerûñ cânlarına zâd eyledüñ (140/6)

Divan’da, on beyitlik bir gazelde “Hû isminin zâkirleri” redif olarak kullanılmıştır.

Dil mürdesini hayy ider Hû isminüñ zâkirleri
Arz u semâyı tayy ider Hû isminüñ zâkirleri

Kalb-hânesin gülzâr ider bülbüli aña zâr ider
Her demde seyr-i yâr ider Hû isminüñ zâkirleri

Bezm-i elestüñ mestidür meydân-ı ‘aşkıñ cüstidür
Yârüñ kâdimî dostıdur Hû isminüñ zâkirleri

Deryâ-yı tevîd itdi ğark pes aradan mahv oldu fark
Oldı muhîl-i ğarb u şark Hû isminüñ zâkirleri

Devr-i elestde hissesün ‘aşk ile itdi kıssasun
Def itdi cümle ğuşsasun Hû isminüñ zâkirleri

Derd ile girse kim yola oldu hidâyet ol kula
Şaymaz cihânı bir pula Hû isminüñ zâkirleri

Kodı bu yola cân u ten terk itdi yâr içün vağan
Hakkı görür her zerreden Hû isminüñ zâkirleri

İrdi kime fazl-ı ezel dost bezmine oldu maḥal
Her müşkilini itdi ḥal Hû isminüñ zâkirleri

Râh-ı fenâya kim gider yârin cemâlin ol görer
Her bir dikende gül derer Hû isminüñ zâkirleri

Fazlını ol Rabb-i Raḥîm itdi Fenâyîye azîm
Bulur ebed bâkî na‘îm Hû isminüñ zâkirleri (77/1-10)

5. Bazı Mutasavvıflar

Fenâyî Dîvânı’nda meşhur mutasavvıflardan üç kişinin ismine rastlanmaktadır.
Bunlar, Hallâc-ı Mansur, Feridüddin Attar ve Aziz Mahmud Hüdâyî’dir.

Hallâc-ı Mansur: “Ene’l-Hak” dediği için idam edilen Hallâc-ı Mansur (ö. 309/922)’dan* 6 ayrı beyitte aşk yolunda şehid edilmesi yönüyle âşık için bir benzetme unsuru olarak bahsedilmektedir.

Nûş idüp maḥbûb elinden câm-ı vaḥdet cür’asın
Keşf-i râz itse nola *Manşur*-veş berdârımız (7/4)

Nola nûş eylese câm-ı hüviyyet cür’asın *Hallâc*
Muḥabbet dârına ber-dâr olan lâ-büd olur *Mansûr* (95/3)

Ka’be-i nûr-ı cemâlûñ mervesi virdi şafâ
Nuşret-i feth-i mübînden bizi *Manşûr* eyledi (133/5)

Harîm-i vaḥdetûñ nola olursa maḥremi *Hallâc*
Fenâ dârında varını kılan ifnâ olur *Manşûr* (157/2)

Fezâ-yı sırr-ı tefrîde ir ey cân
Kâdem başmadı ol meydâna *Hallâc* (183/7)

Olursa feyz-i aḳdesden dil ü câna nola i’tâ
Muḥabbet dârına ber-dâr olan lâ-büd olur *Manşûr* (281/4)

Feridüddin Attar: İranlı meşhur mutasavvıf Feridüddin Attar¹⁴⁶ (ö. 618/1221), birisi aynen tekrar edilen, altı ayrı beyitte geçmektedir. Bu beyitlerden beşinde eseri Mantıku’t-Tayr’la birlikte anılmakta, yine aynı beyitlerde Kaf Dağı ve Ankâ ile birlikte âşık için bir benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır.

Manṭıku’l-Tayr oldu ehl-i vaḥdete ḥâl ü ḥaṭṭıñ
Hemçu *Aṭṭâr* tercümân itmek dilersin ey göñül (52/5)

Hemçü ‘*Aṭṭâr* ey Fenâyî *Manṭıku’l-Tayr* bilmeyen
Kâfa varup görmek ister ol bizüm ‘Anḳâmuza (75/5)

¹⁴⁶ Hayatı için bkz. M. Nazif Şişmanoğlu, “Attâr, Feridüddin”, *DİA.*, İstanbul 1991, IV, 95-98. Ayrıca bkz. Mürsel Öztürk, *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*, Ankara 2001, s. 268-273.

* Bkz. Selsuk Eroydın, a.g.e., s.300-307.

Manṭıku't-Ṭayr ey Fenâî hemçü 'Aṭṭâr bilegör
Nice görür Kûh-ı Kâfa varmayan 'Ankâsını (286/7)

Nola 'Aṭṭâr-veş bilse lisân-ı mürğî
Maḥv ider kûh-ı vücûdını iren 'Ankâya (320/5)

Aziz Mahmud Hüdâyî: Celvetiyye tarikatının kurucusu ve aynı zamanda Fenâî'nin şeyhi olan Aziz Mahmud Hüdâyî¹⁴⁷ (ö. 1038/1628) için iki ayrı tarih şiiri bulunmaktadır. Ayrıca bir beyitte de kendisinden bahsedilir.

Eyledi 'azm-i beḳâ ol sâlik-i râh-ı Hudâ
Olmağa ḫalvet sarayı 'âlem-i 'uḳbâda ḫayf
Fevtine târîḫ için kesbi teessüfle didi
Âḫ ḫuṭbu'l-etḫıyâ *Maḥmud Efendi* göçdi ḫayf (159)

Bulursa şems-i zâtından Fenâî nola nîm-zerre
Ḳamuya mebde' ü münşî *Hüdâyî*den du'âdur hep (160/7)

Yumdı göz dâr-ı fenâdan *pîr-i şadr-ı şâdıkân*
Gördi hep ḡafletde yanur neylesün halk-ı cihân (345/1)

Ol 'Azîzüñ rûḫ-ı pâkine du'âlar idenüñ
Ḥazret-i Ḥaḳ eylesün anları firdevs âşiyân (345/13)

Rûḫ-ı ḳudsiydi *Hüdâyî* tarḫ-ı kevineyn eyledi
Cevher-i ferd oldı kıldı lâ mekân ilin mekân (345/16)

¹⁴⁷ Hayatı için bkz. H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî, Hayatı-Eserleri-Tarikatı*, İstanbul 1990.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEMİYET VE TABİAT

A. CEMİYET

Fenâî Divan'nda cemiyetle ilgili pek çok ifadeye rastlanmaktadır. Biz bunları, bezm, oyunlar, sanatlar, şahıslar, şehirler, rezm vb. gibi gibi alt başlıklar halinde harf sırasına göre işleyeceğiz.

1. Bezm

İçkili, eğlenceli meclis, sohbet ve içki meclisi dernek olan bezm, divan şairlerinin çokça işledikleri konulardan biridir. Sevgili, sâkî, mey, mutrib (çalıcı) ve musikî de bu toplantıların vazgeçilmez unsurlarındandır. İlkbahar mevsiminde kırlarda yapılan bu eğlence toplantısı, evlerde ve meyhânelerde de (mecâzen tekkede) yapılır. Davetlilerin büyük bir daire oluşturacak şekilde oturduğu bu mecliste, bazen elinde içki testisi ile sâkî, bazen de sadece peymâne (kadeh) döner¹. Mumun aydınlattığı loş bir ortamda, musikî ve güzel kokulu tütsüler arasında sabahlara kadar bu eğlence sürüp gider. Bezm, her ne kadar dünyevî bir eğlence olarak görülse de, divan şiirinde ve özellikle mutasavvıf şairlerin şiirlerinde bu meclisle ilgili olarak anılan sâkî, mey, câm, peymâne, sâgar vb. tabirlerden her biri tasavvufî anlamlara sahiptir. Buna göre meyhâne, tekke ve ârifin bânî; pîr-i mugan, aşk şarabını sunan mürşid-i kâmil, mey, aşk-ı ilâhî²; bezm, zikir ve ayin meclisi; sâkî, şeyh; câm ve peymâne ise şeyhin dudağı için rumuz olarak kullanılır³.

Divan'da bezm ile ilgili olarak; hum-hâne / hum-hâre (meyhâne), sâkî, deyr-i mugân (meyhâne ve meyhâneci), mey, şarap, hamır, sehbâ (kırmızı şarap), cür'a, câm, peymâne, sâgar, mest, humâr, hüş-yâr vb. terimler çok sık olarak geçmektedir. Birçok beyitte geçen bu terimlerden her biri, tamamen tasavvufîdir ve yukarıda

¹ İ. Pala, a.g.e., s. 84.

² N. Pekolcay vd., a.g.e., s. 103.

³ Bezmle ilgili bkz. A. Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı/Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, 4. Basım, İstanbul 1984., s. 307-322.

verdiğimiz anlamlarıyla kullanılmıştır. Çeşitli beyitlerde yer alan bezm (meclis); ezel bezmi, vuslat bezmi ve bezm-i âlî olarak çeşitli isimlerle anılır. Ezel meclisinde vahdet şarabından içen gönül, iki dünya isteginden vazgeçmiştir.

*İçen vahdet şarâbından
Ezel bezminde sâkîden
'Ubûr itse 'aceb midür
Gönül dünyâ vü 'uqbâyı (315/3)*

*Bezm-i vaşluñ cür'asından sâkiyâ şun sâğarı
Nûş idenlerüñ ola her dem du'âsı müstecâb (128/7)*

*Hümâ-yı hû vü yâ hûyî gönül mürğî şikâr itdi
Muhabbet sâğarın sâkî şunalı bezm-i 'âlfden (143/2)*

Aslında bir mürşid-i kâmil olan sâkî tarafından, tertemiz bir kadehle sunulan, bâkîlik (6/1, 11/4) ve aşk meyinden içen âşık, sırlara vakıf bir hale gelir (60/8). Sunulan bu içki, bazen visâl veya vuslat (38/3, 68/4, 177/6, 219/2), bazen irfan (41/2), bazen de muhabbet kadehiyle verilir. Vahdet cür'ası için melâmet yoluna düşen âşığın (242/6), bu son yudumda eli titrer, ayağı tutmaz bir hal alır (38/3). Çünkü onu, namus ve arı terk ederek, melâmete düşüren şey, aşk-ı ezel cür'asıdır (97/5). Bezm-i belâda bu meyden içen, kesret alemi olan bu dünyayı bir hiç mesabesinde görecektir (110/4). Her ne kadar, meyhâneye gidiyor diye zâhidin kınamasıyla karşı karşıya kalsa da (91/3), bezm-i ezel sâkîsinin cana sunduğu kadehle birlikte, âşığın gönlü sürekli olarak aşk kokusu yaymaya başlar (74/5). Aşk kadehinden yudumlanan (88/3) ve sâkî elinden içilen bu bâde öyle bir bâdedir ki, iki cihanda da sarhoşluğu yoktur.

*Fenâyî içegör bir bâdeden kim
İki 'âlemde olmaya humân (193/7)*

*Humânn görmedi iki cihânda
İçenler *dest-i sâkî*den bu *cânn* (237/3)*

Aslında feyz-i ilâhî olan bu içki, bitip tükenmeyecek ve içildikten sonra da baş ağrısı, sersemlik ve ağırlık vermeyecek olan bir içki ya da şaraptır.

Lâ-yezâlî *hamn*nuñ çıkdı *humân* başına
Vahdetüñ *peymânesin* nûş ideli *hum-hâred*den (93/5)

Tecellî-i cemâl oldu dile vech-i celâlîden
Anuñ'çün *mest* ü *şeydâyım şarâb-ı lâ-yezâlî*den (144/1)

Sâkînin (şeyhin) dudağının gözünden veya bizzat dudağından sunulan bu içkiyle, can kendinden geçer. Hakikat ehli olan sâlike sunulan bu göz içkisi, sâlik derecesinde bulunan kişiyi, deyr-i mugân (mürşid-i kâmil) mertebesine ulaştırır. Çünkü burası vahdet meyhancesidir. Aşk kadchinden sunulan içki, mürşid-i kâmilin saf, berrak ve halis dudağının şarabı olduğu için sarhoşluk vermez ve aynı zamanda ölü gönüllere de hayat bahşeder.

'*Ayn-ı leb*inden dem-be-dem sundı çü *sâkî cür'asın*
Cân nice *mest* olmaya ki ol ikisi *peymânedür* (96/10)

Ehl-i hakikat sâlike devrinde 'aynûñ *sâğan*
Deyr-i mugân olur yeri ser-*halqa-ı hum-hânedür* (96/5)

İçenler *la'î-i nâbuñ cür'asmdan*
İki 'âlemde görmedi *humân* (169/2)

Mürde diller nola bulsa *la'î-i nâbuñdan hayât*
Câm-ı aşkuñ nûş iden görmez dü-'âlemde *humâr* (299/5)

Sâkînin dudağı, renginden dolayı kırmızı bir kadehi andırır. Muhabbet (aşk) içkisinin dağıtıldığı vahdet meyhânesinde, safâ câmı olan o kırmızı kadehten içen alem halkı, ölmekten asla gam yemez. Çünkü onlar, "ifnâ-yı vücûd" ederek, sonsuz bir hayata ulaşmışlardır. Bâde içmelerine ve sarhoş olmalarına rağmen, bu mecliste

bulunanların akıl durumlarında da herhangi bir eksiklik bulunmamakta ve ayık olma hali devam etmektedir.

Halk-ı ‘âlem *câm-ı la’lûnden* nice mest olmasun
Nergis-i mestûn ile *mest* oldılar *hum-hânemûz* (318/4)

İçürdi *câm-ı la’lûnden muhabbet cür’asm sâkı*
Dökersem çeşm-i *hun-rîzûn* ‘aceb mi dem-be-dem kanum (147/5)

Câm-ı la’lûn nûş iden ölmekden aşlâ gam yemez
İrdi bir bâkî hayâta kıldı ifnâ-yı vücûd (275/6)

Hum-hâne-i vahdetden *mest* oldu Fenâyî çün
Bu vech ile oldu ol bu *bâde* ile *hûş-yâr* (199/7)

Sâkînin (şeyh, pîr) de çeşitli mertebeleri vardır. Bunlardan bir kısmı yüksek mertebede, diğer bir kısmı ise daha aşağı derecedir.

Bu bezmûn sâkîsi cümle bir iken
Kimi a’lâ kimi ednâ niçündür (209/2)

Aşk sâkîsi, sarhoşluk vermeyen içkiyi kimi zaman mutluluk veren sâfa kadehiyle, kimi zaman aşk kadehiyle, kimi zaman hû kadehiyle, kimi zaman da cana can katan, ruha tazelik veren bir kadeh (*câm-ı ruh-efzâ*) ile sunar. Aşk şarabı, içeni ilahî aşk ile çılgına çeviren bir içkidir.

Şunalı *sâkî-yi ‘aşkuñ* ezel *câm-ı ruh-efzâyı*
İder bezm-i cihân içre anuñ’çün bizi *şeydâi* (192/1)

Geçür bu bezm-i keşretten nazar kıl sırr-ı vahdetden
İçür *‘aşkuñ şarâbm*dan olalum dâimâ *şeydâ* (355)

Sâlikin içmesi gereken ve gönül olarak ifade edilen asıl içki ise, yüce mecliste, melek tarafından, felek kadehiyle verilen içkidir.

İçerseñ ey gönül şol *meyden* iç kim
Melek *sâkî* felek *peymânesidür* (171/4)

2. Oyunlar

Divan'da erkekler tarafından bir meydanda topluca oynanan iki oyundan, cirit ve köy göçtü oyunundan bahsedilmektedir.

Cirit: At üzerinde ve çevgân denilen topu tutup almaya mahsus ucu eğri bir sopa ile oynanan bir meydan oyunudur. İki ayrı beyitte; çevgân, top, meydan ve merdâne kelimeleri ile geçmektedir.

Çevgân-ı muhabbetle vahdet topını kapduk
Meydan-ı fenâ içre merdâneleriz cânâ (341/3)

Başını *top* cyleyüp giren fenâ *meydamna*
Lâ mekân milkinde çaldı ol topuñ *çevgâmını* (80/4)

Köy Göçtü: Bu oyun hakkında Ahmet Talat Onay (ö. 1956) şu bilgileri vermektedir: “Erkek oyunudur. Oyuna girecek kaç kişiye birbirini eş tutarlar. Çiftlerce meydana çıkarlar. Her çıkanın biri meselâ (A) diğeri (B) olur. (A)lar paranın tura, (B)ler yazı tarafını almak üzere havaya bir para atılır. Tura gelmiş ise (B)ler bir geniş daire teşkil etmek şartıyla uzun fasılalarla rükû halinde eğilirler. (A)lar bunların sırtına binip birbirine top atarlar. Top yere düşünce derhal (B) takımı “köy göçtü, biz de göçelim” diye bağırarak birden ayağa kalkarlar. Düşen, kalkan bir kızılca kıyamettir kopar. Bu defa (A)lar yatar (B)ler onların üstüne oturup oynarlar; oyun böylece devam eder. Açık hava oyunu ise de küçük mikyasa da bir kadro ile sarayların odalarında oynanmış. Nedim, bir şiirinde:

Köy göçtüde destârın alıp destine kasden
Öldürdü beni dâl arakçın ile kâfir

ifadelerini kullanmaktadır. Bu beytin izahında “esir almaca nev’inden bir oyun” diye tarif edilmiş ise de bu Lâle Devri kış geceleri saraylarda davetlilerle iç oğlanları arasında bir çeşit sırta binmece oyunudur⁴. Divan’da bir beyitte geçmektedir.

Fenâ ehli nola irse beâyâ
Fenâyî eski yurtdan köy göçdi (156/5)

3. Rezm

Kavga, cenk ve savaş anlamına gelen rezm, divan şairlerinin, şiirlerinde çokça işledikleri konulardandır. Daha çok bezm ile birlikte ele alınır. Harp ilanı, harpten muhtelif sahneler, hücum, düşmanın bozguna uğrayışı gibi konularla birlikte, savaşta kullanılan silahlar, atlar ve at takımları da rezm çerçevesi içerisinde işlenir⁵.

Fenâyî Divanı’nda az da olsa, rezm ile ilgili olarak ok, yay, peykân ve kement gibi bazı savaş aletlerinden bahsedilmektedir. Çeşitli beyitlerde geçen savaş aletleri, savaşla ilgili olmayıp, daha çok bir teşbih unsuru ile gönül ve sevgilinin vasıfları olarak kullanılmıştır. Bir beyitte ok ve yay birlikte anılır.

Şafâsından cihânuñ cân uşandı
Okumı atdı vü yâynı yaşdı (243/1)

Bir başka beyitte ise; sehm (ok), hisse ve pay anlamını da çağrıştıracak şekilde, tevriye sanatı yapılarak kullanılmıştır. Aynı beyitte, okun ucundaki delici madenî kısım olan peykân (temren) da geçmektedir.

Nola şaklarsa Fenâyî cândan özge sırnuñ
Ki ezcl *schm*inden irmiş cânına *peykân* imiş (35/6)

⁴ A. Talat Onay, *a.g.e.*, s. 261-262.

⁵ Rezm ile ilgili bkz. A. Sırı Levend, *a.g.e.*, s.349-376.

Diğer bir beyitte gönül, her kazâ okunun hedefi olan bir nişan tahtasına benzetilmektedir.

Gönlümi itdüñ *nişâne* her kazanuñ *tîrine*
Ol nişân-ı bî-nişân itmek dilersin ey gönül (52/4)

Bir beyitte de, sevgilinin zülfü kement, âşık ise o zülfün kemendinin esiri olarak vasfedilmiştir.

Melâhat milkinüñ sensin Emîri
Kemend-i zülfünüñ oldum *esîri* (106/1)

Divan'da, bu saydıklarımızdan başka, rezm ile ilgili olarak şehit tabiri de geçmektedir.

Şehid ol 'aşk içinde şâdık iseñ
Ki hakdur ol şehîdüñ kan bahâsı (150/4)

4. Sanatlar

Fenâyî, bir çok şiirinde, hat sanatı ile ilgili ifadeler (gubâr, reyhânî vb.) ve bazı mûsikî terimlerine (rast, nevâ, usûl, edvâr vb.) yer vermektedir.

Hat: Türk süsleme sanatlarından biri olan hat⁶, çizgi, yazı, gençlerde yeni çıkmaya başlayan bıyık ve sakal, ayva tüyü gibi anlamlara gelmektedir. Kelimenin tüy ve yazı anlamları göz önünde bulundurularak, yanak sayfası üzerindeki yazılar olarak da şiirde tevriye ve îhâm sanatları oluşturacak şekilde sıklıkla kullanılır. Bir beyitte yüzde çıkan ayva tüyleri olarak kullanılmıştır.

Gönül gavvâş gibi cân terkin urdı
Yüzüñde zâhir olan *hatt* u *hâle* (36/4)

⁶ Süsleme sanatları için bkz. Rıfki Melül Meriç, *Türk Tezyinî Sanatları*, İstanbul 1937.

Çün cülûs itdi geçüp sulţân-ı ‘aşk cân tahtına

Yazdı zülfüñ *haft*ını kim nüsha yok dîvânuma (74/3)

Mûsikî: Seslerin yapısından bahseden bir sanat ve ilim olan musikî, gök cisimlerinin belli bir ahenk ve uyum içerisinde dönmesi esas alınarak meydana getirilmiştir. Bu nedenle de “Devir” veya “Edvâr” ilmi olarak da isimlendirilir. Eskilerce, matematik ilimlerinden bir bölüm olarak da kabul edilen musikîde, dört şube, anâsır-ı erbaayı; on iki makam, on iki burcu; yedi ses, yedi yıldız (seb‘a-ı seyyâre); yirmi dört şube, yirmi dört saati ve kırk sekiz terkîp, hicri yıldaki kırk sekiz haftayı karşılamaktadır⁸.

Birçok beyitte musikî ile ilgili terimler ve musikî makamlarından bir kısmının ismi geçmektedir. İki ayrı beyitte, gök cisimleriyle irtibatlandırılarak, makam, usul ve edvârdan bahsedilir.

Nişânın görmek isterseñ Fenâyî ‘âlem-i ğaybuñ

Maķâmâtın sema‘ eyle usûl ile bu edvârıñ (16/9)

Çarh çenberinde tıtdı *devr-uşûl*ini revân

*Nagmesini râst*dan ‘uşşâka âġâz eyledi (111/3)

⁷ Bu yazı çeşitleri için bkz. Hüsrev Subaşı, *Yazıya Giriş*, İstanbul 1987, s. 10-23; I. Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1993, s. 34-67.

⁸ Bkz. İskender Pala, *a.g.e.*, s. 366-367.

Beyitlerde geçen makâm; durak, durulan yer, musikîde âhenkli sesler topluluğu ve tasavvufta sâlikin gayreti neticesinde yükseldiği yerdir. ~~Düğme~~ anlamına gelen semâ, aynı zamanda mecvvîlerde müzik eşliğinde vecde gelerek belli bir ritim içerisinde sağdan sola doğru dönülerek yapılan ayin şeklidir. Usûl de yine bir tasavvuf ve musikî terimidir. Musikî ilminin nazariyatından bahseden kitaplara verilen isim olan edvâr, musikî usulcri anlamında da kullanılır⁹.

Çeşitli beyitlerde musikî ile ilgili olarak; çalgı ve çalgıcı (127/7), on iki musiki makamı (53/4) ve bu makamlardan; hicâz, nevâ, uşşâk, ırak, şehnâz ve râsttan bahsedilmektedir. Bir beyitte on iki makam ve bu makamlardan dördü birlikte kullanılmıştır.

Geh *hicâz* ider *nevâsın* gâhi '*uşşâk* u '*ırak*
Gösterir *isnâ* '*aşerden* ol hevâ-yı sünbülü (53/4)

Bir beyitte; uşşâk, nevâ, râst, ırak ve hicâz makamı topluca verilirken, iki ayrı beyitte ise bu makamlarla birlikte şehnâz da belâ bağı ve gönül bülbülünün inleyişlerine benzetilmektedir.

Eyle '*uşşâka* *nevânı* râsttan
Ko '*ırâk* ile *hicâza* ey dede (127/5)

Bülbül-i dil âşiyân-ı aşla pervâz eyledi
Geh '*ırâk* idüp *nevâsın* gâh *şehnâz* eyledi (111/1)

Bülbül-i bâğ-ı belânun kârı efgân olmasun
Geh *hicâz* eyle *nevânı* gâhi '*uşşâka* '*ırâk* (233/4)

5. Şahıslar

Fenâyî Divanı'nda çeşitli vesilelerle ilgili olarak adından bahsedilen bir çok kişi bulunmaktadır. Biz bunları; tarihî şahsiyetler, tarihî-efsanevî şahsiyetler ve masal kahramanları olarak ele alacağız.

⁹ Bu terimler için bkz. İskender Pala, *a.g.e.*, s. 321, 434, 504, 150. Ayrıca bkz. A. Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 241-252.

Tarihî Şahsiyetler

Mahmud-Ayaz: Bir beyitte Gazneli Mahmud (ö. 1057) ve kölesi Ayaz'dan bahsedilmektedir. Ayaz, akıl, bilgi ve sadakatte çok mümtaz bir kimse olduğu için Sultan Mahmud tarafından çok sevilmektedir. Onun Ayaz'a sevgisi şark edebiyatında Leyla ve Mecnun, Ferhad ve Şirin efsaneleri gibi önemli mevzulardan olmuştur¹⁰.

Añla gel *seb'a'l-meşânî* remzini

Ol bu Maḥmûd'ıñ Ayaz'ı ey dede (127/4)

Sultan Mehmed: III. Murat'ın Safiye Sultan'dan olan oğlu III. Mehmet, babasının şehzadeligi sırasında 1566'da Manisa'da doğdu. Dönemin tanınmış âlimlerinden tahsil ve terbiye görerek yetişmiş olan III. Mehmet'in iki ay süren sünnet düğünü (sûr, sûr-ı Hümâyûn) Osmanlı tarihinde önemli bir yer işgal eder. Babasının vefatı üzerine 27 Ocak 1595'te tahta geçti. Kanuni'den sonra terk edilen padişahın ordunun başına geçip savaşa çıkma adeti III. Mehmet tarafından tekrar gerçekleştirilmiştir. Ordunun başında Avusturya üzerine yürüten ve Haçova Meydan Savaşı (1595)'ni kazanan III. Mehmet, tarihte "Eğri Fatih" diye de anılır. Bizzat savaşa gitmesi ve zafer kazanması toplum üzerinde büyük moral desteği olmuştur. 20-21 Aralık 1603'te vefat etti¹¹. Fenâyî de, bu zafer sebebiyle, hakkında on iki beyitlik bir kaside yazmıştır. Şâir, bu zaferi sebebiyle övdüğü III. Mehmet'ten aynı zamanda yeni zaferler beklentisi içerisinde.

Nümâyân oldı 'âlemde yine gör şun'-ı Raḥmânı

İrişdi berr ile bahre Hudânuñ luḫ u iḫsânı

Çü mihr-i devletüñ oldı tülû'ı bürc-i nuşreiden

'Adû-yı bed-nihâd görse nola envâ'-ı hüsranı

¹⁰ Bkz. A. Talat Onay, *a.g.e.*, s. 279-280.

¹¹ Hayatı için bkz. Mücteba İlgürel, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, X, 403-412.

Şeref bürcinde bedr ola dem-â-dem îâlî'-i bahtı
Hilâl-âsâ terakķide ola 'ünvân-ı 'Osmânî

Cenâb-ı hazret-i Sultân Mehemmed Hân-ı Gâzî kim
Cihân eyler âsûde anuñ hükûm-i humâyûnı

Ne cânibe sa'âdetle kudûnı eyleye iķbâl
Hızır İlyâs refîķ olup ola Bâri nigeḥ-bâm

Mübârek ide bu fethi Cenâb-ı Hazret-i Rahmân
Umarız 'an-ķarîb ola nice nuşretler erzânı

İki 'âlem merâmıyla hemîşe oliser mesrûr
Müsaḥḥar eyleyüp Bâri yedüñde kâfiristânı

Nihâl-i hoş hırâmuñla cihân gülzârı vâr ola
Müsellem şânuña ancak bu üslûb-ı cihân-bâm

Semâ-yı evc-i rif'atde hümâ-veş 'âlî-pervâz ol
Semend-i devletüñ itsün murâduñ üzre cevânı

Şun ey sâķî sürûr-encâm olan câmı neler çekdüñ
Belâ-yı derd-i gerdûmı cefâ-yı çerḥ-ı devrânı

Serîr-i saltanatda gün gibi dâim ser-efrâz ol
Münevver eyleye vechüñ bu nüh-firûze eyvânı

Fenâyî gonca-ı bahtı ola güller gibi ḥandân
Cihân durduķca âbâdan ola âyîn ü erkânı (261/1-12)

Bir müfrette isim verilmeden bir padişaktan bahsedilmektedir ki bu kişinin de
III. Mehmet olduğunu düşünüyöruz.

Pâdişâhum Hâk seni yavuz nazardan şaklasun
Pür-nihâl-i tâzesin Mevlâ hatardan şaklasun (400)

Şehzâde Mustafa: III. Mehmet'in oğludur. Babasının şehzadeliği sırasında 1591'de Manisa'da doğdu. I. Ahmet'in vefatı (22 Kasım 1617) üzerine tahta geçti. Yıllarca öldürülme korkusu içinde yaşadığı için aklı dengesi yerinde olmayan I. Mustafa 26 Şubat 1618 tarihinde tahttan indirildi. II. Osman'ın tahttan indirilmesi üzerine ikinci kez tahta geçen I. Mustafa 10 Eylül 1623'te tekrar tahttan indirilerek Topkapı Sarayı'ndaki dairesine kapatılmış ve 1639'da vefat etmiştir¹². Divan'da bulunan Arapça bir müfrette, sadece M nüshasında "Târîh-i Şehzâde Sultân Mustafa" başlığıyla geçmektedir.

Büşrâ le-kad enceze'l-ikbâlü mâ-ve'adâ
Kevkebü'l-mecdi min ufukı's-sa'âdeti kad bedâ (366)

Valide Sultan: Padişah III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan, 1597'de Eminönü'nde büyük bir cami yaptırmak istemiş ve bu caminin yapılması için Hassa başmimarı Davud Ağayı görevlendirmişti. İnşaat başladıktan kısa bir süre sonra mimar vefat etti. Bunun üzerine çalışmaları sürdürmek üzere Dalgıç Ahmet Ağa başmimar olarak görevlendirildi. 1605 yılında Safiye Sultan'ın vefat etmesi üzerine inşaat çalışmalarına ara verildi. Bu cami 1682 yılında IV. Mehmet (1648-1687)'in annesi Valide Hatice Turhan Sultan, "Yeni Valide" veya kısaca "Yeni Câmi" olarak bilinen bu caminin bitirilmesini istedi. Mimar Mustafa Ağa tarafından sıkı bir çalışma ile üç yılda bu külliye tamamlandı. Açılışı 1663'te oldu¹³. Divan'da, "Kaşîde Der-Hakk-ı Câmi'-i Vâlîde Sultân" başlığıyla yedi beyitlik bir tarih şiiri bulunmaktadır.

Cenâb-ı hazret-i Vâlîde Sultân
Ola 'izzetle dâim şâd ü handân(262/1)

¹² Hayatı için bkz. M. İlgürel, *a.g.e.*, s.431-433, 441-448.

¹³ Bkz. Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 347; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1964, s. 84.

Yine bu caminin yapılışı için “Târîh-i Câmî‘-i Şerîf li-Vâlîde Sultân” başlığıyla iki beyti Arapça olmak üzere, toplam üç beyitlik bir tarih şiiri daha bulunmaktadır. Bu şiirin ilk beytinde de Valide Sultan ismi geçmektedir.

Ğad benâ *Vâlîde Sultân* câmi‘an
Hâlişen li‘l-‘âlimîne‘l-‘âmilîn (353/1)

Yine bir müfrette, caminin yapılp bitirilmesi sebebiyle Valide Sultan’dan bahsedilmektedir.

Ğazret-i *Vâlîde Sultân Câmî‘i* oldı tamâm
Cennet-i ‘adnini Mevlâ eylesün aña makâm (379)

Şiirde geçen valide sultanın Safiye Sultan mı, yoksa Hatice Turhan Sultan mı olduğu açıkça belirtilmemesine rağmen, 353 nolu tarih şiirinin 1664’ü göstermesi sebebiyle bunun Hatice Turhan Sultan olduğu ortaya çıkmaktadır.

Vezer: Bir müfrette, vezir olduğunu düşündüğümüz bir kişiden isim verilmeden bahsedilmektedir.

İlâ-yevmi‘l-ğıyâm olsun mükerrerem
Cenâb-ı *Ğazret-i Pâşâ-yı Ekrem* (392)

Yedi beyitlik bir tarih şiirinde de vezir olan bir kişiden yine isim belirtilmeden bahsedilmektedir. Şiirin ebced karşılığı 1056 (1646)’dır. 1640-1648 yılları Sultan İbrahim dönemidir. Bu yıllar arasında vezirlik makamında bulunan birçok kişi vardır¹⁴. Bunlar; 1638 yılında vezarete getirilen dönemin güçlü ve dirayetli vezirlerinden Kemankeş Kara Mustafa Paşa (idamı 1644), Sultan-zâde Semîn Mehmet Paşa (ö. 17 Aralık 1645), Salih Paşa (idamı 16 Eylül 1647), Kara Musa Paşa (sadece beş gün vezirlik yapmıştır), Hezarpârce Ahmet Paşa (azli ve idamı Ağustos

¹⁴ Dönemle ilgili bkz. Abdülkadir Özcan vd. *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür*, İstanbul 1996, IV, 82-108; M. İlgürel, *a.g.e.*, s. 491-505.

1648), Koca Mehmet Paşa (7 Ağustos 1648’de vezir oldu) ve Cinci Hoca (idamı 1648)’dır. Bu duruma göre şiirde bahsi geçen vezir, Salih Paşa olmalıdır.

Yine kıldı Hudâ halka ‘inâyet
İrişdi ehline mühr-i şadâret (344/1)

Sürûran didi târîhin Fenâyî
Bi-hamdi’llâh yerin buldı *vezâret* (344/7)

Şeyhü’l-İslam: Bir müfrette, şeyhülislamlık makamına geçen bir kişiden isim verilmeden bahsedilmektedir.

Senâ eylerse nola hâs ile ‘âm
Henüz buldı makâmın *Şeyhü’l-İslam* (395)

Bu kişinin, Osmanlı devletinin en büyük şeyhülislamlarından biri olan, üç kez bu makama getirilen ve aralıklarla 20 yıla yakın bu görevde kalan Zekerîyya-zâde Yahya Efendi (ö. 1644) olduğunu düşünüyoruz¹⁵.

Ahmed Efendi (Ağa): Divan’da “Ahmed”, “Ahmed Efendi” ve “Ahmed Ağa” şeklinde bir isim geçmektedir. Üç beyitlik bir tarih şiirinde “Ahmed Efendi” şeklinde geçen bu ismin, tam olarak kim olduğu belli değildir. Yedi beyitlik bir gazelde (344) bu isim “Ahmed Ağa” şeklinde verilmektedir. Aynı şiirin ikinci beytinde bulunan “Yapdı beytin” ifadesinden dolayı bu kişinin, Yeni Valide Camii’nin mimarlarından olan Dalgıç Ahmed Ağa (ö. 1607)¹⁶ olabileceğini sanıyoruz. Bununla birlikte Ahmed Ağa’nın 1607’de ölmüş olması göz önünde tutulduğunda söz konusu beyitlerden çıkan tarihler farklı bir Ahmed Ağa’yı ortaya çıkarmaktadır. Aynı dönemde yaşayan bir diğer Ahmet de şeyhülislam Muîd Ahmed Efendidir (ö. 1647)¹⁷. Fakat söz konusu

¹⁵ Hayatı hakkında bkz. *İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislamlar* (Haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmed Nezih Galitekin, Cevdet Dadaş), İstanbul 1998, s. 364-367; Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, *Devhatü’l-Mecâyih*, İstanbul 1978, s. 46-47; M. İlgürel, *a.g.e.*, s. 496-497.

¹⁶ Hayatı hakkında bkz. Zeki Sönmez, “Osmanlı Mimarîsinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı’nın Yeri, Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri”, *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 184-189; Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 319.

¹⁷ *İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislamlar*, s. 372-374.

beyitlerde, bahsedilen kişinin şeyhülislam olduğuna dair de bir işaret bulunmamaktadır.

Cenâb-ı hazret-i *Ahmed Efendi*
İrişdi aña Hakkuñ luftı bî-had (158/1)

Didi fevtine hâtif târifini
'Urûc itdi maqâm-ı ünse *Ahmed* (158/3)
(1644)

Yapdı beytin yümn ile *Ahmed Ağa*
Bâri müşkillerini âsân ide (343/2)
(1046)

Ca'fer: Sadece bir beyitte ismi geçen Ca'fer'in kim olduğu net değildir¹⁸. Beytin ikinci mısrasında geçen "sâdık eyle" tabiri, bu kişinin on iki imamdan Ca'fer-i Sâdık olabileceğini düşündürmektedir.

Umaruz kim Fahr-i 'âlem ola anuñ rehberi
Şubh-veş yoluñda şâdık eyle yâ Rab *Ca'feri* (416)

Selmân, Âsaf, Enverî: Âsaf, Süleyman peygamberin meşhur veziri Âsaf b. Berhiyâ'dır. İsm-i A'zam duasını bildiği ve bu dua ile Belkıs'ın tahtını göz açıp kapatuncaya dek Süleyman peygambere getirdiği bilinmektedir. Selmân-ı Sâvecî (ö. 1376) kasideleriyle ünlü İran şairidir. Enverî (ö. 1191), Selçuklu hükümdarlarının büyüklüğünü terennüm eden klasik kaside şairidir¹⁹. Her ne kadar Âsaf'ın şairlik yönü olmasa da, iki ayrı beyitte geçen bu isimler şairlik yönleriyle ele alınmaktadır.

Bu nazmuñ olmadı remzine vâkıf
Gerek *Selmân* u *Âsaf Enverî*dür (22/3)

¹⁸ Ca'fer ismi, aynı şekilde Hayâlî Bey Divanı'nda da geçmektedir. Bkz. C. Kurnaz, *a.g.e.*, s. 138.

¹⁹ N. Sami Banarlı, *a.g.e.*, I, 133.

Bu nazma dimedi kimse nazîre
Gerek *Selmân* u *Âsaf Enverî*dür (47/4)

Tarihî-Efsânevî Şahsiyetler

İskender: Edebiyatımızda isminden bahsedilen iki İskender vardır. Bunlardan ilki, Kur'an'da hayatı hakkında bilgi verilen İskender-i Zülkarneyn²⁰, diğeri ise Makedonyalı İskender (m.ö. 356-323)'dir. Çoğu kez hayatları birbirine karıştırılmıştır. Bir beyitte Büyük İskender'den "âyine-i İskender" sebebiyle bahsedilir. Rivâyete göre İskenderiye şehrinde yüksek bir yere konulan bu ayna vasıtasıyla oraya gelmekte olan çok uzaktaki gemiler gözlenirmiş. Gelen düşman gemisi ise bu aynadan yansıtılan güneş ışıklarıyla daha uzaktayken yakılabilmiş. Âyine-i İskender, tasavvufta insân-ı kâmilin mâsivâdan arınmış kalbini ifâde eder²¹. Edebiyatta, âyine-i cihan-nümâ ve âyine-i kîti-nümâ (cihanı gösteren ayna) şeklinde sıkça kullanılır. İskender'den, bir beyitte sahip olduğu bu ayna sebebiyle " Eğer İskender ayna yapan ise senin yüzün de âlemi gösteren bir aynadır" ifadesiyle bahsedilir.

Eger âyine-sâz ise *Skender*
Yüzüñ mir'âtıdır kîti-nümâsı (20/5)

Masal Kahramanları

Divan'da, Türk ve İslam edebiyatlarında haklarında bir çok mesnevî yazılmış olan Leylâ ile Mecnun ve sevgilisi Şirin için Bîstütnun dağına delen Ferhat'ın ismi geçmektedir.

Leyla, Mecnun, Ferhat: Bir beyitte Leylâ, Mecnun ve Ferhat'a telmih yapılmıştır.

²⁰ Bkz. Kehf, 18/83-99.

²¹ Âyine-i İskenderle ilgili bkz. A. Sırrı Levcent, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, s. 160, 177; İ. Pala, *a.g.e.*, s. 62; A. Talat Onay, *a.g.e.*, s. 58.

Gönlümi *Leylâ*-yı zülfüñ bend idüp *Mecnûn*-şifât
Bu vücûdum kûhını kesmekde *Ferhâd* eyledüñ (140/4)

Leyla ve Mecnun üç ayrı beyitte “gece renkli ve divâne” anlamlarını da çağrıştıracak şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

Derde düşendür bilenler ehl-i derdüñ hâlini
Gör nice ‘ârifleri *Mecnûn* ider *Leylâ*-yı ‘aşk (228/3)

Âvâre gönül neyleyim derdüñe yandı
Mecnûn gibi her gördüğünü *Leylî* sandı (239/1)

Leylî-i zülfüñ dili *Mecnûn*-şifât itdi esîr
Düşdi vaşluñ kaydına gör derdini dîvânenüñ (241/2)

6. Şehirler

Divan’da üç şehir ismi geçmektedir; Bağdad, Semerkand ve Buhâra. Bu şehirlerden Bağdad, Dicle nehri ile ilgili olarak kullanılır.

Dicle-i *Bağdâd* u Ceyhun u Fırat u Nîli nûş
İtse kınmaz âb-ı vaşluñ içmese ‘atşânumuz (4/4)

Edebiyatımızda genellikle birlikte kullanılan Semerkant ve Buhara, zenginlik ve varlık sembolü olarak geçmektedir.

Fedâ kıl cism ile cânı fenâ râhında ey sâlik
Nazar kılma virürlerse *Semerķand* u *Buhârâyı* (18/4)

7. Ticaret

Bir çok beyitte ticaretle ilgili olarak; bâzâr, müşteri, bezirgân, bey‘ ve iştirâ gibi terimler kullanılmaktadır. Dünyâ, bir pazar, bir aşk pazarı veya bir zaman pazarıdır.

Dünyâ denen bu aşk pazarına gelen insan, can nakdine karşılık vuslat isteyen bir müşteridir.

Çünkü geldüñ bu *cihân bâzârına ey müşteri*
Naqd-i cânı bey' iden bu yolda *bâzîrgân* imiş (35/3)

Bu pazarda fiyat bellidir ve bu fiyatta düşme de olmayacaktır. Canını vuslat metama karşılık olarak verenler dildâr ile pazar eylerler.

Metâ'-ı vaşlına *bey'* eyle cânı
Düşer şanma gel ey h^yâce bu *bâzâr* (238/6)

Can ya da ömrün nakit olarak kabul edildiği bu zaman pazarında, Hak yolunda canını vermek de her kişinin kârı değildir. Ancak bunu göze alanlar dîdâra ulaşabilirler.

Râh-ı Hâk'da cân virenler kıan bahâ dîdâr alur
Şanma bu *bâzân* ol yâr ile her bir cân ider (113/2)

B. TABİAT

Bu kısımda, tabiatla ilgili olarak; toprak, su, hava ve ateş gibi dört unsur (anâsır-ı erba'a), ay, güneş, burç gibi gök cisimleri ile çiçekler, hayvanlar, kuşlar ve nehirleri ele alacağız.

1. Anâsır-ı Erbaa

Arapça'da dört unsur demek olan ânâsır-ı erbaa; toprak, su, hava ve ateş öğeleridir. Varlık âlemi bu dört unsurdan meydana gelmiştir. Farsça "çâr unsur" olarak da anılır. Bu dört öğe, insanların karakter ve mizaçlarına hakim olarak kabul edilir. Ateş sıcaklığı, su yaşlığı, hava soğukluğu ve toprak kuruluğu temsil eder.

Tasavvufîta ise nefsin dört mertebesi olarak kullanılır ki bunlar; nefs-i emmâre (ateş), nefs-i levvâme (hava), nefs-i mülhime (su) ve nefs-i mutmainne (toprak) dir.

Anâsır-ı erbaa, biri Farsça (45/4) olmak üzere dokuz ayrı beyitte geçmektedir. Varlık olarak kullanılan bu dört unsur, vaz geçilmesi gereken şeylerdendir. Kişi varlıktan vaz geçerek, asıl vatanını hatırlamalı ve gizli bir hazine olmalıdır.

Bu *hâk ü hevâ nâr* ile *mâdan* güzër eyle
Yâd it vaţan-ı aşluñı bir genc-i nihân ol (29/3)

Maţla'-ı feyz-i ezelden toğdı nûr-ı âfitâb
Zâil oldu aradan *hâk* ile *nâr u bâd u âb* (5/1)

Hâk ü nâr u âb hevâ aşlına kıldılar rücu'
Kalmışuz ancak hemân ol gevher-i yektâ ile (10/3)

Lâ mekân milkinde cevân itse nola cân ü dil
İtdi aşlına rücu'ı *nâr-ı hevâ mâ-ı tûrâb* (70/2)

İtmedür perkâr-ı vahdetle dü-kevni der-hareme
Hilkat-i *hâk* ile *nâr u bâd* ile *mâdan* garaż (31/4)

Nedür maşşûd me'ânisin beyân it
Bu *hâk ü nâr u mâ* ile *hevâdan* (189/4)

Bu *hâk ü âb* ile *nâr u hevâsından* gönül geçdi
Hümâ-yı Hû vü yâ Hûnuñ hevâsında nihân oldu (190/3)

Cihât-ı sitti selb eyle Fenâyî
'Ubûr it *hâk ü nâr ü bâd u şıktan* (209/7)

2. Çiçekler

Divan'da isminden en çok bahsedilen çiçek güldür. Bir beyitte çiçek, Arapça karşılığı çiçekler demek olan “ezhâr” kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. Dünyâ bir bağa benzetilerek, bu bağdaki ağaç ve çiçeklerin boyacısı (yaratıcısı) aynı olduğu halde bunların niçin farklı renklerde olduğu sorulmaktadır.

Nedendür bâğ-ı ‘âlemde *çiçekler* muhtelif elvân

Boyacısı bir iken hep bu eşcâr ile *ezhâr*uñ (16/4)

Benefşe, Zerrîn, Nergis: Divan şiirinde kokusu, koyu rengi, boyunun eğriliği ve şekil yapısıyla anılan menekşe, sevgilinin beni ve ayva tüylerine benzetilir ve benefşe şeklinde kullanılır²². Altın anlamına da gelen zerrin, güzel kokulu bir çiçektir. Sevgilinin gözüne benzetilen nergis ise, doğu ve batı edebiyatlarında efsanelere konu olan bir çiçek türüdür²³. Bir beyitte, üçü birlikte anılır yol gösteren ve bekçi (pîr) anlamında kullanılmıştır. Diğer bir beyitte ise, nergis, mest eden göz olarak ifade olunur.

Benefşe sünbül ü *zerrîn* delîl oldılar *ezhâra*

Eline seyf alup sûsen ider *nergis* nigejbânı (114/7)

Halk-ı ‘âlem câm-ı la‘lûnden nice mest olmasun

Nergis-i mestûñ ile mest oldılar *hum-hânemüz* (318/4)

Buhâr-ı Meryem: Meryemana eli denilen çiçektir. Rivayete göre, Hz. Meryem İsa'yı doğururken zorlanarak bir çiçeği tutmuş ve bu çiçek sonradan el şeklini almıştır. Ebeler doğum kolay olsun diye bu çiçekten yararlanırlar. Eski tıpta safradan başı ağrıyan, gözleri kararan ve midesi bulanık kişilere kökü ilaç olarak bir karışımla içirilen bir çiçektir. Aynı zamanda tutsu olarak da kullanılır. Bir beyitte güzel kokusu yönüyle işlenmektedir.

²² İ. Pala, *a.g.e.*, s. 332.

²³ İ. Pala, *a.g.e.*, s. 388.

Buhûr-ı Meryemüñ bûyî irişdi hâkden eflâke

Mu‘aţtar itdi ‘İsâ-veş semâda vech-i cânânı (114/6)

Gül: Edebiyatımızda genel olarak sevgilinin sembolü olarak kabul edilen gül, özel olarak da Hz. Peygamberi temsil eder. Sevgilinin tüm özelliklerini üzerinde taşıyan gül, şairlerce çoğu kez sevgili ile güzellik yönünden karşılaştırılır. Tasavvufta ise gonca halindeki gül vahdeti, açılmış olan gül kesreti ifade eder. Gülün henüz açılmamış şekli olan gonca, aynı zamanda halveti temsil eder²⁴.

Divan’da ismi en çok geçen çiçek, güldür. Çoğunlukla bülbül ile birlikte anılan ve sevileni temsil eden gül, bazı beyitlerde tek başına ve gonca şeklinde de kullanılmaktadır (16/1, 16/3). Âşığı temsil eden bülbülün inleyişleri, kesreti temsil eden, açılmış ve bu sebeple de herkes tarafından görülen gül (gonca-ı handân) için değil, vahdetin bizzat kendisi olan eşsiz ve benzersiz gül içindir. Bülbül, bu nedenle gece gündüz, durmadan o dikensiz gül (gül-i bî-hâr, verd-i bî-hâr) için inler durur. Onun inleyişlerini duyan gül, sonunda can bahçesini açacak ve halvette, âşığına sırları keşfetme izni verecektir (65/3). Her ne kadar, belâ bağının bülbülü olan âşıkla, dikensiz bir gül olan sevgili arasında kavuşmayı engelleyen bir perde bulunsa da, fenâfî’llah yoluna girmiş olan sâlik, her bir dikenden gül derer bir hale gelip, kesrette vahdeti görerek, cemâlu’llaha kavuşacaktır (77/9). Bu dikensiz gül o kadar kıymetlidir ki, ondan bir an bile ayrı kalmak, bütün gül bahçelerinin âşığın gözüne diken gibi görünmesine neden olur.

Dü-‘âlem gül’izârını firâkuñ ‘ayna hâr eyler

Hezâr-veş verd-i bî-hâra figânın şad hezâr eyler (174/1)

Sevgilinin anber gibi kokan zülüfleri (kesret), taze güle (gül-i ter) benzeyen yanağını (vahdeti) gölgelediğinde, âşık bülbül gibi inlemeye başlar. Sevgili, çok farklı şekillerde tecelli etmesi yönüyle âşığı aldatan yüz yapraklı bir gül (gül-i sad-berg) gibidir.

²⁴ Gül için bkz. Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*. XIV, İstanbul 1996, s. 219-222.

Çü şaldı ‘anberîn zülfi *gül-i ter* üstüne sâye
Bu yüzden zâr ider bûlbûl o reyhân-ı semen-sâye (153/1)

Vuşlatuñ gülzârına cân bûlbûli eyler figân
Ol *gül-i şad-berg* içündür dâimâ zâr-ı hezâr (208/2)

Gül, genel olarak sevgiliyi temsil etmesine rağmen, onun güzel kokusu ve rengi âşık için kesrettir ve mâsivâyı temsil etmektedir. Bu nedenle sâlik (bûlbûl) görüntüye aldanmamalı ve gülün nakşına değil bizzat kendisine tâlip olmalıdır.

Şaķın bu reng ü bûyına *gûliñ* aldanma ey *bûlbûl*
Vişâl-i yâre tâlib ol bu nakşa bakma ey *bûlbûl* (316/1)

Bir beyitte ise, “fânî gül” ifadesiyle dünya kastedilmektedir.

Bu fânî *gûlde* yok şebât ir bâķi milke bul hayât
İtsün tecellî nûr-ı zât gülzâr-ı sırdan vir haber (269/4)

Sûnbûl: Geneide sevgilinin zulfüne benzetilen ve her toprakta yetişmeyen bir çiçek türüdür. Ayrıca musikide bir makam olarak da kullanılır. Üç ayrı şiirde isminden bahsedilen sûnbûl, bu şiirlerin ikisinde, sevgili ve gönül için benzetilen olarak kullanılmaktadır.

Bugün *sûnbûl* ile gülden gülistân küllî nûr oldu
Velî ta‘n eyledi aña yine zûlf ile ruhsârûñ (16/6)

Diküp ‘aşķ ehli câna gül
Pür oldu bâğ-ı dil *sûnbûl*
O verdistâna it bûlbûl
Tamâma irsün ihsânûñ (162/6)

Bir beyitte ise, musikîdeki bir makam anlamıyla kullanılmıştır.

Geh hicâz ider nevâsın gâhi ‘uşşâk u ‘ırâk
Gösterir isnâ ‘aşerden ol hevâ-yı *sûnbûh* (53/4)

Sûsen: Halk arasında galat olarak susam çiçeği de denilen ve çiçeğinin rengine göre çeşitleri bulunan bir bitkidir. Bir beyitte şekli itibariyle ağzı kapalı olması sebebiyle, konuşamayan ebkem bir kişiye benzetilir. Diğer bir beyitte ise bekçiye benzetilmiştir.

Eğer *sûsen* gibi ebkem değilseñ nuṭka gel söyle
Ne yirdendür bu terkîbüñ nedendür nuṭk u güftâruñ (16/7)

Benefşe sünbül ü zerrîn delîl oldılar ezhâra
Eline seyf alup *sûsen* ider nergis nıgehbânı (114/7)

Lâle: Edebiyatta, kırmızı renginden dolayı kan, savaş meydanı, yaralı vücut ve âşığın yanmaktan kor haline gelmiş gönlü için benzetilen olarak kullanılan bir çiçek türüdür. Bir beyitte sevgiliye benzetilmektedir.

Çemende *lâle*den gülden cihân bâzârıdur gülşen
Temâşâsın ganîmet bil gel ey h'âce bu bâzâruñ (16/8)

İki ayrı beyitte ise renginden dolayı âşığın yanmaktan kebaba dönen gönlüne benzetilmektedir.

Firâkuñ şaldı bâlûmi melâle
Kebâba döndi bağrum hem-çü *lâle* (36/1)

Ruḥuñ âlma alınalı bâlûm
Derûnum oldı pür-hûn hemçü *lâle* (167/2)

Nesrin: Yabânî gül, Van gülü, mısır gülü ve ağustos gülü diye de bilinen nesrîn, sadece bir beyitte sevgiliye benzetilen olarak geçmektedir.

Berg-i *nesrîn* üzre zülfüñi perişân itme kim
Cânları bî-hânümân itmek dilersin ey gönül (52/2)

3. Gök Cisimleri

Divan'da, asıl anlamları dışında, tasavvufî anlamlarıyla remiz olarak birçok gök cisminin (ecsâm-ı semâviyye) ismi geçmektedir. Bunlardan bazıları; mihr (güneş), mâh (ay), encüm (yıldızlar), müştetî (beşinci gezegen), bedr (dolunay), burc vb. gibidir.

Ay: Bedr, hilâl, mâh ve meh şeklinde birçok beyitte geçmektedir. İki beyitte, mâh-ı tâbân (243/3) ve meh-i tâbân (parlak ay) şeklinde sevgili için sıfat olarak kullanılmıştır.

Döndü bu cismüm *hilâl* ol *meh-i tâbân* için
Geçdi dil cân ü cihândan şöhet-i cânân için (76/1)

Şair, yeni ay (hilâl) halinden dolunay (bedr) haline gelmeyi istemektedir ki, bu sâlikin bir olgunlaşma ve kemâle erme halidir.

Şeref burcında *bedreyle hilâli*
İre evc-i kemâle tâ ki *mâhum* (151/4)

Yeni ay (mâh-ı nev ve hilâl) gibi gittikçe olgunlaşan ancak zerrede güneş ve ayı görür. Hilâl gibi mutluluk semasının en yücesine yükselen kamer devrinde sevgiliyi ve sevgilinin yüzünü parlak bir ay ve güneş gibi görecektir. Ki bu sevgilinin cemâlini güneş ve ay bile vâsfedemez. Yine bir beyitte sevgili için meh-rû (ay yüzlü) şeklinde ifade edilmektedir.

Kanķı burcın ahterisin bilsem ey *meh-rû* seni
Menzilün 'ârî hezârân kevkeb-i seyyâreden (93/2)

Burçlar: İlm-i nücûmda önemli bir yeri olan ve halkın çoğunluğunun hâlâ inandığı bir gayb ilmidir. Güneşin dünya etrafında döndüğüne inanan eski astronomi alimleri, güneşin bu dönüşü sırasında oniki eşit dilimden geçtiğine inanarak, her dilime bir ad vermişlerdir. Bu burçlar; hamel (koç), sevr (boğa), cevzâ (ikizler), seretân (yengeç), esed (aslan), sünhüle (başak), mîzân (terazi), akrep, kavs (yay), cedy (oğlak), delv (kova) ve hût (balık) tur²⁵.

Tekil olarak burc ve çoğul şekliyle bürûc, bir çok şiirde geçmektedir. Bu kelime bazı şiirlerde, burc-ı mes'ûd (41/7), bürûc-ı evc-i mes'ûd (114/11, 134/2) ve bürûc-ı evc-i kuds (243/2) şeklinde kullanılmıştır. Allah'ın şems-i zâtından bir zerreye şâyân olan, mutluluk burcunun en yüce mertebesine yükselir. Bu noktaya ancak "kün-fe-kân" dan tamamen geçen ulaşabilir.

'Urûc eylerdi meh gibi Fenâyî *burc-ı mes'ûda*
Olursa şems-i zâtuñdan aña yek zerre erzânı (41/7)

Bürûc-ı evc-i mes'ûda 'urûc it
Güzere eyle be-küllî kün-fe-kândan (134/2)

İki beyitte ise şeref burcundan bahsedilmektedir (36/5, 153/4). Kemal mertebesinin en yüce noktasına ulaşmak şeref burcunda hilâlin bedr olmasıyla mümkündür.

Şeref burcında bedr eyle hilâli
İre evc-i kemâle tâ ki mâhum (151/4)

Semâ-ı dilde bedr eyle *hilâlüm*
Ziyâ virsün cibâna mihr-âsâ (24/5)

Güneş: Bazı beyitlerde; mihr, âfitâb ve şems şeklinde geçen güneş sevgili için kullanılmıştır.

²⁵ Burçlarla ilgili bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 90.

Mâh-ı nev gibi iden kesb-i kemâl

O görür zerrede *mihr* ü mâhı (276/5)

Semadaki güneş ve ay, parlaklığını sevgilinin güzellik güneşinden almaktadır. Bu nedenle güneş ve ay, sevgilinin güzelliğini bile vasfedemezler.

Cemâlün *âfitâb*ından münevver

Semâda *mihr* ü mâh u müşterîdür (22/5)

Gönül semasında bedr haline gelen hilâl, cihana güneş gibi ışık verecektir.

Semâ-ı dilde bedr eyle hilâlüm

Żiyâ virsün cihâna *mihr*-âsâ (24/5)

Gök: Göğün Arapça karşılığı olan “semâ”, bazı beyitlerde “arz” (yer) ile birlikte kullanılmıştır.

Def itdi *mihr* ü mâhı felek rakş ider nücûm

‘Arzdan *semâya* eyledi âhı güzër zi-ney (170/3)

Güzër eyleye dil arz u *semâdan*

İde tâ ‘arş-ı maşşûda şu‘ûdı (203/3)

Bir beyitte semâ-yı seb‘a (yedi kat gök) şeklinde geçmektedir.

Bulup ol mâh-ı tâbânı özinde

Semâ-ı seb‘aya eleğın aşdı (243/3)

Gök; *manîr-ı kâşşûfî, aâlenâ, semâ-yı evc-i rif‘at* (261/9), *semâ-yı evc-i mes‘ûd* (39/3, 174/5) ve *semâ-yı dil* (24/5, 197/6) şeklinde de ifade edilmektedir

Yıldızlar: Sadece bir beyitte çoğul olarak “nücûm” (yıldızlar) şeklinde kullanılmıştır.

Def itdi mihr ü mâhı felek rakş ider *nücum*
'Arzdan semâya eyledi âhı güizer zi-ney (170/3)

4. Hayvanlar ve Kuşlar

Divan'da isminden en fazla bahsedilen hayvanlar; pervâne ve kuşlardır. Kuşlardan en çok bahsedileni ise bülbüldür. At (semend), eşek, hüdhüd, hümmâ, mâr, mürğ, şehbâz ve zağ da çeşitli beyitlerde yer almaktadır. Kuşlar ve pervane dışında kalan diğer hayvanlardan az bahsedildiğinden dolayı, hayvanları türlerine göre ayırmadan, alfabetik olarak ele alacağız.

At, Eşek: İki ayrı beyitte, at ve semend (kula at) sâlikî sevgiliye ulaştıracak bir araç olarak kullanılmaktadır. Eşek ise, zâhidin kendisiyle menzile ulaşamayacağı zayıf bir hayvandır.

'Aşk atnuñ süvârı irişdi menziline
Lâğar-ı hâr ile zâhid bekler kâpuda nevbet (410)

Hümmâ-yı hû vü yâ hüyyi gönül şehbâzı şayd itdi
Semend-i 'aşk-ı bâz ile bu şahrâdan 'inhûrum var (63/2)

Bülbül: Farsça bir kelime olan bülbül, yine Farsça hezâr ve Arapça 'andalib şeklinde de anılır. Edebiyatta, hemen her geçtiği yerde gül ile birlikte kullanılan bülbül²⁶, âşığı temsil eder. Sevgilisi gül için sürekli feryat eden bülbülün bu inleyişleri de sesinin güzel olmasından dolayı âşığın aşk şarkıları ya da aşk şiirleri gibidir. Bülbül, âşığın tüm özelliklerini üzerinde taşır. Edebiyatımızda XVI yüzyıldan itibaren "Bülbülname", "Bülbüliyye" ve "Gül-Bülbül" adlarıyla yazılan eserler bulunmaktadır²⁷. Edebiyatımızda; Kara Fazlî (ö. 1564)²⁸, Bahâî (ö. 1572), Bekâyî (ö. 1594) ve Gazi Giray'ın (ö. 1607) *Gül ü Bülbül*, Ömer Fuâdî'nin (ö. 1636)

²⁶ Konuyla ilgili bkz. Mustafa Özkan, "Gül ü Bulbul", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 222-223.

²⁷ Cemal Kurnaz, "Bülbül", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 486.

²⁸ Bkz. Nezahat Öztekin, *Bekâyî'nin Gül ü Bulbul'u ile Fazlî'nin Gül ü Bulbul'ünün Karşılaştırılması*, İzmir 2000.

*Bülbüliyye*²⁹, Birrî (ö. 1715/16) Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi (ö. 1752) ve Rifâî'nin (?) *Bülbülnâme*'si bu konuda yazılan eserlerdendir.

Divan'da da isminden en çok bahsedilen kuş türü, bülbüldür. Genelde gül ile birlikte zikredilen bülbül, andalib ve hezar olarak da anılır. Gül ve bülbül gülşensiz olamayacağı için, bu iki ismin geçtiği hemen her mısradâ “bağ”, “gülşen”, “gülzâr”, “bustân” ve “âşiyân” da yer almaktadır. Bülbül, âşığı dolayısıyla sâlikî temsil ederken, gül de sevileni yani Allah'ı temsil etmektedir. Divan'da bülbül redifli üç bendlik bir murabba (328) ve beş beyitlik bir gazel (316) bulunmaktadır. Ayrıca yine bülbülle ilgili olarak biri beş (225) diğeri yedi beyitlik (269) iki gazel daha vardır.

Sakın kılma bu fânî evde mesken

Beğâ iklimine 'azm eyle *bülbül*

İrişdür özüñi gülzâre irken

Beğâ gülzârına 'azm eyle *bülbül* (328/1)

Sakın bu reng ü büyüñe gülün aldanma ey *bülbül*

Vişâl-i yâre tâlib ol bu nakşâ bakma ey *bülbül* (316/1)

Ey bülbül-i bâğ-ı elest cânân ilinden vir haber

Ol bâdeden olduñsa mest cânân ilinden vir haber (225/1)

Ey bülbül-i bâğ-ı belâ gülzâr-ı sırdan vir haber

Olduñsa vaşlına sezâ gülzâr-ı sırdan vir haber (269/1)

Dünya, fânî olacak bir gül bahçesi, bülbül ise o bâğ-ı fenâ'dan vuslat gülzârına uçup gidecek candır (49/6). Dünya adı verilen gurbette, bir garip olarak vücut kafesinde mahpus bulunan bülbül, sürekli olarak vuslat gülşenini arzulamaktadır.

Uçmadan bu bâğ-ı tenden '*andalib*

Gülşen-i vaşluñı aña kıt nasîb

²⁹ Bkz. İlyas Yazar, *Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Bülbüliyye'sinin Metni*, İstanbul 2001.

Dâr-ı gurbetde anı itme garîb

Fazluña yâ Rab nihâyet var mıdır (50/2)

Bülbül olarak vâsfedilen can, gülzâr-ı kadîmden (ruhlar aleminden) dünya denilen bu gurbete gelmiştir. Fakat gönül bülbülü, “gülzâr-ı kadîm”, “kadîm-i âşiyân” ve “gülşen-i vahdet” olan asıl vatanına uçmak ve daima gülün kokusunu koklamak arzusundadır. Gül için ağlayıp inlemesi, sürekli olarak feryat etmesi de o gül bahçesine ulaşmak için yaptığı ricalardır. Bülbül, bilmektedir ki, bu inleyişler gülün kabul kulağına ulaşmaktadır, bu nedenle gece gündüz durmadan feryat eder. Ulaşmak istediği gül bahçesi, sıradan bir bahçe olmayıp, ilâhî sırlarla dolu bir “gülzâr-ı sır”dır.

Ey *bülbül-i bâğ-ı belâ* gülzâr-ı sırdan vir haber

Olduñsa vaşlına sezâ gülzâr-ı sırdan vir haber (269/1)

Bülbülün inleyişi dikensiz gül (gül-i bî-hâr; verd-i bî-hâr), yüz yapraklı gül (gül-i sad-berg) ve benzersiz gül (verd-i bî-hemtâ) içindir. Bülbülün halini bilenler, onun feryatlarını makbul görürler. Çünkü onun inleyişleri dikensiz gül içindir. Bu inleyiş ve feryat, vuslat gülzarının hemdemi olduğunda da sona ermeyecektir. Onun bu inleyişlerle ulaşmak istediği şey, goncanın yüzündeki perdeyi açıp kendisine keşfolmasıdır . Dikensiz olan gülün anlamını en iyi bilen de yine bülbüldür.

Çonca rûyın keşf idicek *bülbüle*

Bu vecihden dem-be-dem nâlân ider (332/6)

Bülbülün bir diğer vasfı da, kendinden geçmiş bir çılgın (mest ü şeydâ) olmaktır. Bu durum da normal kabul edilmelidir. Çünkü onun bu kendinden geçişi ve çılgınlığı, vuslat gülünü koklamak için kendini sahraya salan bir mecnun oluşu ve elest bağının her bir gülünün “bir dolu peymâne” olmasından kaynaklanmaktadır. O bâde ile mest olduğunda ancak “canan ili”nden (225/1-5) ve “gülzâr-ı sır”dan (269/1-7) haber verecektir.

Mest ü şeydâ olsa dâim nola bu cân *bûlbûl*
Bir tolu peymânedür bâğ-ı elestûn her güli (53/1)

Verd-i vaşluñ bûyını eylemeğe istişmâm
Şaldı *bûlbûl* bu vecihden özüni şahrâya (320/6)

Hümâ: Efsânevî bir kuş olan hümâ, devlet, cennet ve saadet kuşu olarak da bilinir³⁰. Gölgesinin üzerine düştüğü kişinin devlet ve saadete ulaşacağına inanılır. Halk türkülerine giren hümâ, anka ve sîmurg ile çok karıştırılan bir kuştur³¹. Ayağı olmadığına inanılan bu kuş, mekansız (hümâ-yı lâ mekân) dır.

Gönül şebâzı eylerdi *hümâ*-yı lâ mekânı şayd
İderse feyz-i aqdesden ‘atâ fazlıyla ger bâle (13/4)

Birçok beyitte “Hû” ve “yâ Hû” hümâsı olarak da vasıflandırılan Hümâ (63/2, 143/2, 169/3, 190/3, 214/5), erişilmez yükseklikte oluşu yönüyle sevgiliyi (Allah’ı) temsil eder. Mutlak sevgili olarak kabul edilen hümânın mekanı yoktur. O, âşığın kalbi dışında da hiçbir mekana sığmaz. Bu nedenle gönül şebâzı o mekansızlık mülkü hümâsını avlamak istemektedir.

Lâ mekân milki hümâsın şayd idüp *şebâz*-ı dil
‘Âlem-i lâhûtda kârı zîn sebep seyrân olur (37/4)

Lâ mekân milki hümâsın itmeğe cânâ şikâr
Âşiyân-ı kudse irgöre ki mürğ-i cânımı (80/3)

Hüdhüd: İpek kuşu, çavuşkuşu ve ibibik olarak da isimlendirilen hüdhüd, Süleyman peygambere hizmet eden bir kuştur. Çok uzaklardaki suyu havadan görebilme özelliğine sahiptir. Bir gün çok havalanınca Sebe ülkesini görüp Süleyman peygambere haber vermiş, o da hüdhüdü Sabâ melikesi Belkıs’a elçi olarak göndermiştir³². Bir beyitte bu olayı da hatırlatacak biçimde kullanılmaktadır.

³⁰ Hümâ ile ilgili bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 238.

³¹ Bkz. L. Sami Akalın, *Türk Folklorunda Kuşlar*, Ankara 1993, s. 129-133.

³² İ. Pala, *a.g.e.*, s.237.

Nola şâdî olursa *hûdhûd*-i dil
Peyâm-ı yâr irişdirdi sabâdan (54/6)

Mâr: Yılan; rengi, uzunluğu, kıvrım kıvrım, sarmaş dolaş şekli, zehiri ve panzehir olması, serçe vb. kuşları yemesi yönüyle edebiyatımızda çok kullanılan sürüngenlerden birisidir. Hazineleeri beklediğine de inanılan yılan, rakip için benzetilen olarak da kullanılır³³. Bir beyitte, âşiyanda gaflet içerisinde yatmakta olan can kuşuna aman vermeyen ecel yılanı olarak geçmektedir.

Âşiyânında yatarsa ğaflet ile mürĝ-ı cân
şarmaşup bir ğün çıkar *mâr-ı ecel* virmez amân (325/1)

Mürĝ: Kuş, edebiyatımızda genel olarak âşık, tasavvufi anlamıyla da sâlik için kullanılmaktadır. Divan'da; can mürĝi, mürĝ-ı can, mürĝ-i dil ve mürĝ-ı ezel olarak anılmaktadır. Can kuşu, bir kafes olarak gördüğü dünyadan uçup, âşiyân-ı kudse yükselmek ister. Çünkü o, "lâ mekân"dan gelmiştir ve bu kafeste bir iki ğün kalacak olan bir misafirdir. Bülbül olarak da kullanılan gönül kuşu, gece ğündüz durmadan sesini sevgiliye duyurmak için feryat eder (13/5). Güzellik kitabını ğül yaprağından okuyan can kuşu, aynı zamanda yâr ile olan ahdini yâd etmek için âleme gelen bir "mürĝ-ı ezel"dir (327/1).

Lâ mekândan gelmişüz çünkü yine gitsek gerek
Bu kafeşde bir iki ğün *mürĝ-i dil* mihmân imiş (129/3)

Pervâne: Mum ile birlikte ele alınan pervâne, geceleri ateşin etrafında dönen ve ateşe düşüp yanan bir kelebek çeşididir. Kendisini sevgilinin güzelliğine kaptırarak, onun uğrunda canını feda eden âřıĝı temsil eder. Sevgiliyi temsil eden "şem" ile onun etrafında dönen ve sonunda kendisini ateşe atmak suretiyle ölen pervane arasındaki ilişki, çok eskiden beri şairlerin ilgisini çekmiş ve onlara ilham kaynağı olmuřtur³⁴. Balmumu, eraĝ, kandil, aydınlatmak için yakılan bir şey, yıldızlar ve payanda anlamları bulunan şem; tasavvufta, nûr-ı ilâhî, pervâne ise

³³ Bkz. C. Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*, s. 529.

³⁴ Mchmct Kanar, *Fehmî ve şebisteri'den şem ve Pervane*, İstanbul 1995, s. 7.

Gönlün, aşk ateşine yanmasına şaşırmamak gerekir. Çünkü güzellik mumuna yanmak ezelde âşıklar için takdir edilmiştir. Bu nedenle aşk ateşine yanmak âşığın kârı; işi ya da kazancıdır. Pervanenin, gönlünü ve kanatlarını bu ateşte yakışı, inciye talip olan kimsenin aşk denizine dalması gibidir.

Nola *pervâne*-veş olsa bu dil ‘aşk odına sūzan
Cemâlün şem‘ine yanmak ezel ‘uşşâka gelmişdür (204/3)

Şem‘-i âhum yakdı bâl ü perrini *pervânenün*
Bu imiş kârı hemîşe nâr-ı ‘aşka yananuñ (241/1)

Şehbâz: Şahin, avcılarının avlarını yakalatmak için kullandıkları yırtıcı bir kuştur. Eğitilerek evcil hale getirilen şahin, ava çıkarken kolda taşınır. Gönül şehbâzı, şehbâz-ı dil ve bâz olarak ifade edilen şahin, âşık için benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır. Gönül şehbâzı, sıradan bir av kuşu değildir ve karga gibi değersiz hayvanları avlamakta kullanılmaz (127/3). O, mekansızlık mülkü (13/4, 127/3, 173/4), yokluk mülkü (176/5) ve hû ve yâ hû (63/2, 169/3) hümâsı olarak ifade edilen sevgiliyi avlamak istemektedir.

Hevâ-yı hû vü yâ hûnuñ hümâsın
Nola *şehbâz-ı dil*itse şikârı (169/3)

³⁵ Şem ve pervanenin anlam ve kullanışları için bkz. M. Kanar, *a.g.e.*, s. 17-20.

³⁶ Bu cscrlcr için bkz. M. Kanar, *a.g.e.*, s. 26-54.

Âşiyân-ı kudse pervâz eyleye *şehbâz-ı dil*
İre bir milke ki hergiz olmaya leyl ü nehâr (299/3)

Tâvus: Tüyleri göz göz desenli olan tavus kuşu, kanatlarını açarak güzelliğini sergilemesi, rengarenk oluşu, gezinip salınışı yönüyle sevgiliyi andırır. Cebrail için “Tâvus-ı Sidre” terkibi kullanılır. Güzol olmasına rağmen sesi ve ayakları çirkindir. Efsaneye göre, kendini beğenmesi, güzelliğiyle gururlanması ve Cennette bir kuş iken şeytanın cennete girmesine alet olması nedeniyle cennetten çıkarılmıştır³⁷. Bir beyitte Cebrail anlamında kullanılmıştır.

Muşâhib olmağa tâlib olup tâvûs-ı kuds ile
Uyuben zâğ-ı nefsüne gel olma cîfeye mâil (296/5)

Zağ: Karga, edebiyatımızda siyah rengi sebebiyle sevgilinin kaşı, hattı, zülfü ve âşığın yarası ile geceye benzetilir. Özelliği olmayan değersiz bir kuştur. Avlanmaya değer bulunmaması yönüyle mâsivâyı temsil eden karga, bir beyitte hümâ ile kıyaslanmaktadır.

Lâ mekân milki hümâsın eyle şayd
Şalma zâğa şâhbâzı ey dede (127/3)

Muşâhib olmağa tâlib olup tâvûs-ı kuds ile
Uyuben zâğ-ı nefsüne gel olma cîfeye mâil (296/5)

5. Nehirler

Dicle, Fırat, Seyhun, Ceyhun ve Nil olmak üzere beş nehrin ismi geçmektedir. Bir beyitte Dicle nehrinden “Dicle-i Bağdâd” şeklinde bahsedilir. Âşık vuslata o kadar susuzdur ki bütün bu nehirlerin suyunu içse bile susuzluğu gitmeyecektir.

Dicle-i Bağdâd u Ceyhun u Fırat u Nîl nûş
İtse kanmaz âb-ı vaşluñ içmese ‘aşânımız (4/4)

³⁷ Bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 481.

Dicle vü *Ceyhûn* u *Seyhûn* u *Furât* u *Nil* nûş
İtse kıanmaz âb-ı vaşluñ içmeyen ‘atşâneyi (240/5)

Bir beyitte ise gözyaşı, mübalağa ile Nil’e benzetilir.

Firâkuñla gözüm yaşı idüpdür *Nil* gibi tuğyân
Vücûdum milkini lutf it bi-küllî ğark-ı âb itme (258/2)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FENÂYÎ DİVANI (TENKİTLİ METİN)

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ ve METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL

1. Nüshaların Tavsifi

Fenâyî Divanı'nın, yurtiçinde bulunan kütüphanelerde toplam altı adet yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ikişer tanesi Süleymaniye ve Selimağa Kütüphanelerinde, birer tanesi ise Yapı Kredi Bankası ve DEÜ İlahiyat Fakültesi Kütüphanelerindedir. Bu divanın, yaptığımız araştırmalara göre, yurtdışında bulunan kütüphanelerde herhangi bir nüshası bulunmamıştır.

Bu altı nüshadan sadece ikisinde istinsah tarihi bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi bölümünde bulunan nüsha, şairin yaşadığı döneme en yakın olan nüshadır (1093/1688). Selimağa Ktp. Hüdayi Efendi bölümü 1406 numarada bulunan ve istinsah tarihi bilinen ikinci nüsha, şairin ölümünden yaklaşık bir asır sonra istinsah edilmiştir (1181/1768). Nüshaların özellikleri şöyledir:

1. Divan : Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. 3822 (= HM)

İstinsah tarihi : 1099 (1688)

Müstensih : Ilgıñî Mehmed eş-şehîr Mütevellî-zâde

Yk : 103 (98-201)

Ölçü : 170×100 (125×60)

Satır : 18

Hat : Harekeli Nesih

Cilt : Kahverengi meşin kaplı

Şiir sayısı : 399

Başı : İtdi teşrif çün cihânı Hâtem-i hayrî'l-beşer
Oldı nûriyle münevver cümle 'âlem ser-te-ser

Sonu : Hemîşe gonce-i bahtı ola güller gibi handân
Cihân turdukca bu beyti idüb Hak dâim âbâdân

Aharlı krem kağıda yazılmış. 98a'da "Âsâr-ı Fenâyî merhûm" ifadesi bulunuyor. Divan 98b'den itibaren başlıyor. 196a'nın sonunda 'aded-i ilâhiyât: 320 kaydı yer alıyor.

2. İlâhiyât-ı Fenâyî Efendi : Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan Bl. 160 (= M)

İstinsah tarihi : ?

Müstensih : ?

Yk : 123

Ölçü : 210×130 (165×90)

Satır : 20

Hat : Nesih

Cilt : Kahverengi deri cilt.

Şiir sayısı : 348

Başı : İtdi teşrif çün cihânı Hâtem-i hayrî'l-beşer
Oldı nûriyle münevver cümle 'âlem ser-te-ser (4b)

Sonu : Hutûtı kim yed-i kudret sırr-ı insâna yazmışdur
Mesânî âyetîdür kim ruh-ı cânâna yazmışdur (121b)

Bu nüshanın baş tarafında Fenâyî için düşürülen tarih beyitleri yer alıyor. 3b ve 4a'da Tecelliyât isimli eseri var. Fenâyî Divanı 4b'den itibaren başlıyor ve 121b'de sona eriyor. 122a'da Tâlibî'nin Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vefatı için yazdığı 5 beyitlik bir tarih şiiri bulunuyor. 122b-123b arasında ise Gafûrî'nin üç tane şiiri bulunuyor. Aradan bazı sayfalar kopmuş (ör. 20. varaktan sonra bir varak yok), fakat

sayfalandırma yapılırken bunlara dikkat edilmemiş ve sayfa numaralarına boşluk verilmeden devam edilmiş.

3. Divan-ı Fenâî : DEÜ İlahiyat Fak. Ktp. 5952 (= DE)

İstinsah tarihi : ?

Müstensih : ?

Yk : 145

Ölçü : 200×125 (160×85)

Satır : 13

Hat : Harekeli Nesih

Cilt : Kahverengi meşin kaplı, cilt dağılmış.

Şiir sayısı : 385

Başı : Bâde vardı vârimuz sevdâ-yı hâl-i yârda
Bizde ol hâlüñ vechi sevdâsındayuz

Sonu : Hemîşe gonce-i bahtı ola güller gibi handân
Cihân tırduķca bu beyti idüb Hâķ dâim âbâdân

Bu nüshanın baş kısmı eksik ve arada kopuk varaklar var. Aharlı krem kağıda yazılmış. 134a'nın ortasında bir temme kaydı var ve sayfanın yarısı boş. Ayrıca 136b ile 137a da boş bırakılmış. Bu yazma 22. 08. 1977 tarihinde Refik Atlı tarafından kütüphaneye hediye edilmiş. Cildi dağılmış. 145b'deki temme kaydından sonra; daha önceki varaklarda yer alan:

Hutûtı kim yed-i ķudret sırr-ı insâna yazmışdır

Meşânî âyetîdür kim ruḥ-ı cânâna yazmışdır

beytiyle yazma son buluyor.

4. Divan-ı Fenâyî Cennet Efendi: Selimağa Ktp. Hüdâyî Efendi Bl. 1262 (= SA)

İstinsah tarihi	:?
Müstensih	:?
Yk.	:91
Ölçü	:115×33 (105×80)
Satır	:14-15
Hat	:Talik
Cilt	:Etrafında siyah kuşak bulunan ebrulu mukavva cilt.
Şiir sayısı	:272

Başı : Ey bizi maḥẓ-ı ‘ademden vâir iden Kâdir Hüdâ
Hemdem eyle ḥazretüñe yek-nefes kılma cüdâ (1b)

Sonu : Zerre görünmez Fenâyî işbu ‘âlem ‘âme
Bir demine vuşlatuñ iki cihan olmaz bahâ (91b)

Bir şiir mecmuası içerisinde yer alıyor. Ayrıca bu mecmuanın içerisinde Gafûrî Mehmed Efendi ve Üftâde’nin Divançe’leri ile Aziz Mahmud Hüdâyî’nin Rübâî ve Müfredleri bulunuyor.

“Meşâyih-ı ‘izâmından merhum Fenâyî Cennet Efendi’nin işbu divanını Üsküdar’da Hüdâyî dergâh-ı şerîfi kütüphanesine ihdâ eyledim” notuyla “Nizamiye mirlivâlığından mütekâid Bağdatlı İsmâîl 10 Mayıs 1330” notu var. Ayrıca 1334 tarihini taşıyan kütüphane mührü bulunuyor.

Divan 1b’de “Hazâ Divânu’s-Şeyh Mehmed eş-Şeyh Cennet el-mülekkab bi-Fenâyî” başlığıyla başlıyor.

5. İlâhiyât-ı Cennet Efendi : Selimağa Ktp. Hüdâyî Efendi Bl. 1406 (= SB)

İstinsah tarihi : 1181 (1768)

Müstensih : ?

Yk : 107

Ölçü : 210×155 (140×95)

Satır : 13

Hat : Harekeli nesih

Cilt : Siyah deri cilt, sırtı dağılmış.

Şiir sayısı : 211

Başı : Ey bizi maḥẓ-ı ‘ademden vâir iden Ḳâdir Hudâ
Hemdem eyle ḥazretüñe yek-nefes kıılma cüdâ

Sonu : Zerre görünmez Fenâyî işbu ‘âlem ‘âmme
Bir demine vuşlatuñ iki cihan olmaz bahâ (99a)

“Âsitâne-i hazret-i Pîr Hüdâyî ser-zâkiri merhum Hayrullah ez-Zakir Efendi nâmına mahdumunun damadı tarafından Pîr-i müşârun ileyh (ks.) kütüphanesine vakf ve teberru eylemiştir. 20 Şa‘ban 1336” notu bulunuyor. Harekeli nesihle yazılan bu nüshada vav’lar bazen hareke ile telâfi edilmiş.

6. Divan : Yapı Kredi Bankası Ktp. Y-538 (= YK)

İstinsah tarihi : ?

Müstensih : ?

Yk : 55

Ölçü : 205×140 (135×90)

Satır : 15

Hat : Harekeli Nesih

Cilt : Ciltsiz

Şiir sayısı : 192

Başı : Senûñ emrûñle kâim cümle eşyâ
Bu kudretdedür dünyâ vü ‘uqbâ

Sonu : Çünkü şânuñ ki bî-nişân oldu
Lâ mekân saña pes mekân oldu

Eserin cildi yok, başı ve sonu eksik. Aradan bazı yapraklar kopmuş. Aharlı krem kağıda yazılmış olan bu nüsha, diğer nüshalardan farklı olarak mürettep bir divan görünümündedir. 1a’dan itibaren kenarda Fenâyî’nin tarîkat silsilesi yer alıyor. Başlıklar kırmızı (sürh). 1a’dan başlayarak, yine kırmızı kalemle, sayfa kenarında Fenâyî’nin tarîkat silsilesi veriliyor. Bu isimler 3a’da son buluyor.

Fenâyî Divanı’nın, yukarıda tavsifini yaptığımız altı yazma nüshasının, birbirleriyle olan benzerlikleri yönüyle, üç ayrı gurup oluşturduğu görülmektedir. Bunlardan, HM, DE ve bazı farklarla birlikte M nüshası, birinci guruptandır. SA ve SB nüshası ise ortak bir yazmadan istinsah edilen ikinci bir gurubu oluşturmaktadır. YK nüshası, SA ve SB’ye benzemesine rağmen, üçüncü gurubu oluşturmaktadır.

2. Divan Metninin Oluşturulmasında İzlenen Yol

1. Fenâyî Divanı’nın karşılaştırmalı metni oluşturulurken, şiirlerin tertip sırasında, istinsah tarihi bilinen en eski nüsha olarak, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi bölümündeki yazma (HM) esas alınmıştır. Bu esas alış sadece tertip hususundadır. Bu nüsha ile diğer beş nüsha karşılaştırılmış, anlam ve vezin de göz önünde bulundurularak, en doğru olarak görülen mısra metne dahil edilmiştir. Sadece bir nüshada bulunup da diğer nüshalarda yer almayan şiirlerde ise o şiirin bulunduğu nüshanın tertip sırasına riayet edilmiştir.

2. Her şiirin başına, şiir numarasının altına gelecek şekilde o şiirin ^{veznî teşhîhi} konulmuştur. Vezni tespit edilemeyen ya da hece vezniyle yazılan şiirlerde ise bu kısım boş bırakılmıştır.

3. Şiirlerden her biri, ilk mısraının yer aldığı yaprak numarası ile birlikte, şiir numarasından sonra HM, M, DE, SA, SB ve YK sırasına göre aparatta gösterilmiştir. Örneğin, “16 HM: 103b, M: 11a, DE: 6a, SA: 33a, SB: 37a, YK: 24b” gibi.

4. Herhangi bir nüshada bulunmayan şiir aparatta nüshayı belirten harften sonra “ – ” işaretiyle gösterilmiştir. Örneğin, 1 nolu şiir ~~Şiir~~ nüshalarda bulunduğu halde sadece DE nüshasında bulunmamaktadır. Bu durum şu şekilde gösterilmiştir “1 HM: 98a, M: 4b, DE: -, SA: 24b, SB: 26b, YK: 10a”

5. Farklar, şiir numarasının altında mısra nosu ile birlikte metne dahil edilen şeklinden sonra, yer aldığı nüsha ile birlikte gösterilmiştir. Örneğin 36 nolu şiirin 2 mısraındaki “rûz-ı ezelden” terkibi SA ve SB nüshasında “rûz u ezelden” şeklindedir. Bu durum şöyle gösterilmiştir: “2 rûz-ı ezelden: rûz u ezelden SA, SB”. Aynı mısrada yer alan birden fazla farkın gösterilmesinde (/) işareti, aynı şiirin bir sonraki mısrasında bulunan farkta ise (//) işareti kullanılmıştır.

6. Vezin hataları yine aparatta (*) işaretiyle verilirken, zaruri olarak bazı şiirlerde yaptığımız metin tamirlerine de [] şeklinde işaret olunmuştur.

7. Metinde geçen âyet ve hadisler italik olarak gösterilmiştir. Bu âyetlerin anlamları ile sure ve âyet numaraları ve hadislerin bulundukları kaynaklar incelemede verildiğinden dolayı ayrıca Divan metninde bunlara işaret edilmemiştir. Arapça ve Farsça şiirler ise transkribe edilmiş, Türkçe anlamları da aparatta verilmiştir.

8. Osmanlıca kullanılıp da bugünkü alfabede bulunmayan harfler için aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

ء : ’
ث : Ş , ş
ح : H , h

13. Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi arasına alınmıştır. Ör. ser-te-ser, dem-be-dem gibi.

14. Gibi anlamına gelen veş ve âsâ eklerinden önce (-) işareti kullanılmıştır. Ör. mihr-âsâ, Hızr-veş, gibi.

15. Arapça'daki harf-i cerlerden sadece "bi"de önüne geldiği isimden önce (-) işareti kullanılmıştır. Diğerleri normal ayrı olarak yazılmıştır.

خ	: H, h
ذ	: Z, z
ص	: Ş, ş
ض	: Ž, ž, Đ, đ
ط	: T, t
ظ	: Z, z
ع	: ‘
غ	: Ğ, ğ
ق	: K, k
ك	: Ñ, ñ

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

ا	: Ā, ā
و	: Ū, ū
ى	: Ī, ī

Farsça’daki vâv-ı ma’dûleler (’) (Ör. h’âb) şeklinde gösterilmiştir.

9. Allah kelimesi, muzafun ileyh olduğu durumlarda apostrofla (’) ayrılmıştır.

Ör. Beytu’llâh gibi.

10. ‘aşk-‘ışk, mîlk-mülk vb. iki ayrı şekilde okunabilecek kelimelerde, bunlardan birisi tercih edilmiş ve metnin tamamında aynı okunuş verilmiştir.

11. Özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış, bu isimlerin sonundaki ekler ise apostrofla ayrılmamıştır.

12. Muzaf ile muzafun ileyh’in ters çevrilmesi sonucu meydana gelen Farsça birleşik isim (izâfet-i maktû) ve sıfat tamlamalarında, iki kelime arasına çizgi (-) konulmuştur. Ör. Mekteb-hâne, Hum-hâne gibi.

B. DİVAN-I FENÂYÎ (TENKİTLİ METİN)

1

Na't-ı Şerîf-i Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 İtdi teşrif çün cihâmı Hâtem-i hayrû'l-beşer
Oldı nûrıyla münevver cümle 'âlem ser-te-ser
- 2 *Küntü kenzüñ* sırrını 'âlemlere kıldı 'ayân
Zümre-i ervâha rûhı ol zaman ki virdi fer
- 3 Yüzi anuñ *ve'd-Duḥā ve's-Şemsi ve'l-Leyli* saçı
İtdi Qur'anda kâsem Hâk çünki oldur mu'teber
- 4 Tâc olupdur pes *le-'amrûk hil'ati levlāk* anuñ
Oldı *illā rahmeten li'l-'âlemîn* aña kemer
- 5 Bulmadı yol kurbet-i ḥazretde kimse şânına
Oldı dâim *li ma'a'llāh* halveti aña maḥarr
- 6 Kâlbi anuñ görmedi ḡaflet ḥicâbın bir nefes
Anuñ içün didi Hâk ḥaḳḳında *mā zāḡa'l-başar*
- 7 İt kıyas barmaklarından mu'cizâtın ḡayrisin
Çeşme aḳdı her birinden eyleyüp şaḳḳu'l-kamer

¹ HM: 98a, M: 4b, DE: -, SA: 24b, SB: 26b, YK: 10a

* Der- Na't-ı Nebiyy-i Muḥterem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem, M

Ve hâzâ eyzan 'azîz ḥazretlerinin Sultân-ı Enbiyâ Ḥabîb-i Ekrem, Resûl-i Mûkerrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ḥazretlerinin medḥ-i şeriflerinde vâkı' olan kelâm-ı şeriflerinden ba'zıdır ki buyurdular. YK

4 levlāk anuñ: levlāk tek, SA

10 dir isefi: dirsefi, HM, DE

13 biñ: -, SB

- 8 Şanma bu milke hemān maḥşūş ola ḥükmi anuñ
On sekiz biñ ‘āleme ḥükmi irer ger ḥuşk u ter
- 9 Halka irgörmekde feyz-i Hakkı rūhı vāsıta
Kıldı ise zāhiren gerçi bu ‘ālemden sefer
- 10 Ger şefā‘at eylesün dir iseñ ol Şāh-ı rusül
Kıl ri‘āyet sünnetin ol hizmetinde hāk-i der
- 11 Āsitān-i ‘ālişānın kıble-i cān idegör
Sırr-ı pākinden irişe sırrıña tā ki eşer
- 12 Ol giyer tēc-ı şefā‘at hem kabūlin hil‘atin
Şol zamanda kim halāyık ideler *eyne’l-mefer*
- 13 Vuşlat-ı ḥaḳ oldu çünki müntehā mi‘rācına
Geçdi yetmiş biñ ḥicābı ol ke-lemḥın bi’l-başar
- 14 Rehber oldu sıdreye dek gerçi kim Rūḥu’l-emīn
Kaldı Cibrīl enbiyā ervāḥı ol kıldı güzer
- 15 Eşref-i evlād-ı Ādem menba‘-ı cūd u kerem
Dīn-i bākī da‘vetin ‘ām eyledi der-baḥr ü berr
- 16 Yār-i evvel yār-i ġārı Bū Bekir Şiddīḳdur
Şāhid oldu şıdḳına anuñ nebātāt ü ḥacer
- 17 Gerçi vardır nās beyninde ḥilāfetde ḥilāf
Şāh-ı kevneyn anı ta‘yīn itdi oldur mu‘teber
- 18 Cümle varın ḫıb-i ḥāṭırla taşadduḳ itdi ol
Mihr-i mehden enver itdi sırrını ol pür-hüner

- 19 Yār-i şānīdūr Resūle zeyn-i eşḥāb çün ‘Ömer
Kuvvet-i İslām için beline bağladı kemer
- 20 Dīn-i bākī içre şol deñlū şalābet kıldı kim
Heybetinden zıllını görse ider şeyṭān ḥazer
- 21 Bil anuñ islāmı ile zāhir oldı işbu dīn
Hem kamu a’dāsına buldı ḥilāfetde zafer
- 22 Yār-i şālīṣ ol Nübüvvet Şāhına ‘Osmān durur
Mesken oldı mescid ü miḥrāb aña şām u seher
- 23 Her kişiyce cennet içre lāzım elbette refīk
Didi ‘Osmānı baña cennetde Haḳ yoldaş ider
- 24 ‘Ālim ü cāhil ḥayāyı dir mine’l-īmāndır
Andan aḥz itdi ḥayāyı ehl-i iḥsān her ne var
- 25 Yār-i rābi‘ ibn-i ‘amm oldur ‘Aliyyü’l-Mürteżā
Zāhir ü bāṭında ekmeḷ şīr-i Haḳ ol nām-ver
- 26 Didi vaşfinda anuñ pes ‘Ālimü’l-esrār olan
Ben medīne olmuşum ‘ilme ‘Ali’dür aña der
- 27 Ğazvesinde ḥācib oldı kıldı da‘vet ol Rasūl
Ḥāzır oldı ol zamān ki sem‘ine irdi ḥaber
- 28 Nūr-ı ‘ayn-ı ehl-i sünnet verd-i bāğ-ı fahr-i dīn
Gelmedi dünyā için ḳalblerine zerre keder
- 29 Birisi İmām Ḥasandur birisi İmām Ḥüseyn
Kıldılar Ḥakkuñ rızāsına fedā cān ile ser

- 30 Mesken oldı bunlara Firdevs hādīm hūr-ı ‘ıyn
Hamza vü ‘Abbās bākī kim vār-ise min ‘Aşer
- 31 Cümleten Evlād u Eşşābı ne varsa Tābi‘ın
Mazhar olup luţfuña kılduñ ‘ināyetle nazār
- 32 Hürmeti-y-çün anlaruñ fażluñla sen yā Ze‘l-‘atā
Yüzleri şuyına hıfz it bizi ez-rāh-ı haţar
- 33 Ey Fenāyī sālīk ol zevk it o şānuñ rutbetin
İre imānuñ ‘ayāna kırı taklīdi gider

2

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Kenz-i esrāruña yā Rab eyile fażluñla emīn
Her murādı sen virürsin yā Mücībe’s-sāilīn
İreler tā maţlab-ı a‘lāya cümle tālībīn
Her murādı sen virürsin yā Mücībe’s-sāilīn
- 2 Gerçi çokdur yā İlāhī saña hidmetde kuşūr
Luţf umup kapuña geldük bizi ‘afv it yā Ğafūr
Ref‘ it aradan hicābı kalbimiz bulsun sürūr
Her murādı sen virürsin yā Mücībe’s-sāilīn
- 3 Pertev-i mihr-i ezelden neş’edār it cānumuz
Hāşıl ola her nefes tā ru’yete cānānumuz
Bāde-i hubb-ı ezelden pür olup peymānemüz
Her murādı sen virürsin yā Mücībe’s-sāilīn

² HM: 99b, DE: -, M: 6a, SA: 48a, SB: 54a, YK: 36a

1 Kenz-i: Kenzüñ M / maţlab-ı: maţlaba SB

2 Hidmetde: hizmetinde SB

5 lutf ile: lutfuña, SB

4 Vaḥdetüñ sırrına vâkıf olalı cism ile cān
Ġāib oldı ‘ayn-ı sālīkden cihān zāhir nihān
Zāt-ı Pāküñdür Efendi cümleden maḳşūd hemān
Her murādı sen virürsin yā Mücībe’s-sāilīn

5 Ger Fenāyīye olursa luṭf ile bir kez nazar
Küllü şey’in hālīkūn şaḥrasını eyler güzer
Ḳālmaya tā zenb-i fānīden vücūdında eşer
Her murādı sen virürsin yā Mücībe’s-sāilīn

3

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- 1 Raḥmetuñ feyzini iḥsān eyle yā Rab teşneyüz
Ḳaṭresi pes ‘āleme olsa nice biñ kerre yüz
- 2 Şanmañuz sırr-ı ḥaḳīḳat āşinādan dūr ola
Şems-i Zātuñ zerre-veş her an tecellīsindeyüz
- 3 ‘Aşr-i emşāliyle zāhid ‘āşīka ta’n eyleme
‘Ārif olan her nefesde buldı anı nice yüz
- 4 Bedr olur burc-ı şerefde rū-yı baḥtī kāmīlūñ
Zān sebep çün māh-ı nev kesb-i kemāl üstindeyüz
- 5 Bāde vardı vārımız sevdā-yı hāl-i yārda
Bizde ol hālūn Fenāyī vechi sevdāsındayuz

³ HM: 99b, M: 6b, DE: 1a, SA: 27b, SB: 30a, YK: 22a

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Mazhar-ı esrār-ı esmā itdi cānān cānumuz
Gerçi 'unşurdan mürekkeb eylemiş ebdānumuz
- 2 Çün dem-i Rūḥu'l-ḳudüsden cāna irişdi ḥayāt
Aḥsen-i taḳvīmde ḥalk olsa nola insānumuz
- 3 Āşinādan dūr olup geldük bu dār-ı ğurbete
Yād idüp aşlın yine eğlenmedi mihmānumuz
- 4 Dicle-i Bağdād u Ceyḥun u Fırat u Nīli nūş
İtse ḳanmaz āb-ı vaşluñ içmese 'atşānumuz
- 5 Maḥrem olsaḳ ger ḥarīm-i vaşlına yārūñ nola
Feth-i bāb eyledi emr-i Ḥaḳ ile derbānumuz
- 6 Aldı bizden bizliĝimüz ḳomadı zerre nişān
Çekdi Zātına be-küllī cezbe-i Raḥmānumuz
- 7 Sırruñı buldı Fenāyī cān gibi dilde nihān
Bu imiş bezm-i ezel ol yār ile peymānumuz

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Maṭla'-ı feyz-i ezelden toĝdı nūr-ı āfītāb
Zāil oldı aradan ḥāk ile nār u bād u āb

3.beyit SA ve SB'de 2. beyitle yer deĝiştirmiş

3 Şanmañuz: Şanmañuñ SA

5 vardı: virdi SA, DE'de bu beyitten öncesi yok. Yazma bu beyitle başlıyor.

⁴ HM: 100a, M: 6b, DE: 1a, SA: 27a, SB: 29b, YK: 20a

2 cāna irişdi: 'İsā-veş buldı M, DE, / "cāna irişdi ḥayat" SA, (yanda)

4 Dicle-i Bağdād: Dicle vü Bağdād, SB

⁵ HM: 100a, M: 7a, DE: 1b, SA: 6a, SB: 7a, YK: 3a

- 2 Keşret-i eşyâda gördi vahdetün sırrın ‘ayân
Gûş-i cāna ireli sırr-ı hiṭâb-ı müsteṭâb
- 3 Yār-i bâkî için itdi hicret-i dār-ı fenā
Mā vesa ‘nī nüktesin zevk eyledi bî-irtiyāb
- 4 Emr-i *mūtū* rāhına eyledi sālîk insilāk
Vāşıl oldı *küntü kenzüñ* gencine ḳable'l-hisāb
- 5 Zāhir ü bāṭın Fenāyī bendeñe eyle nazār
Oldı mazhar tā cemālūñ nūrına ol bî-ḥicāb

6

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Şun ey sākî mey-i bâkî ol cām-ı muşaffādan
Bulup ol gevher-i ferdi çıkam bu ḥāl-i ednādan
- 2 Bir avuç ḥāke mümkün mi vişāl-i bezmine irmek
Meğer bir luṭf ire cāna cenāb-ı Rabb-i a‘lādan
- 3 Ḳuyūd-ı cān ile tenden ḥalāş olursa ger sırrum
Geçüp ma‘nā-yı *ḳavseym* haber bile *ev ednā*dan
- 4 Muammāsını feth itdi bu ismüñ vech-i kāmilden
Bu yüzden keşf olup sırr-ı ḥaḳīḳat çün müsem mādan
- 5 Rumūz-ı ‘*alleme'l-esmā* Fenāyīye olup zāhir
Özini görmeyen a‘mā ne bilsün ḥāl-i bīnādan

5 eyle: itdūñ M

⁶ HM: 100b, M: 7b, DE: 2a, SA: 47b, SB: 53b, YK: 33a

1 gevher-i ferdi: cevher-i ferdi M, SA, SB

2 vişāl-i: vişālī SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Fazl-ı Hâk ref eyledi çün perde-i pindârimuz
Cennet-i hüsniñ görüp fehm eyledik Settârimuz
- 2 Hak olupdur levh-ı dilden nakş-ı resm-i mäsivâ
Şüretüñ nakşında zâhir olalı dîdârimuz
- 3 Eyledi perkâr-ı vahdet dü-cihânı der-ğarem
Nokta-ı sırr-ı vücûdı devr ider pürkârimuz
- 4 Nüş idüp maḥbûb elinden cām-ı vahdet cür'asın
Keşf-i rāz itse nola Maṣṣūr-veş berdârimuz
- 5 Geç mecāziden Fenāyî bul ḥaḳīḳat sırrını
Sābitü'l-aḳdām olup ḥıfz eyledük ikrârimuz

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Açıldı vahdetüñ sırrı ezel-rāz-ı nihānumdan
Anuñ'çün olmadı pinhān bu sır 'ayn-ı 'ayānumdan
- 2 Geçürdi cezbeñ 'uşşāḳı iki 'ālem kuyūdından
Eşer ḳalmazsa bi'l-küllî nola nām u nişānumdan
- 3 Ḥadîş-i *lî ma'a'llāhuñ* olurdu sırrına vāḳıf
Eger 'ābid eger zāhid bileydi bu lisānumdan

⁷ HM: 101a, M: 7b, DE: 2a, SA: 27a, SB: 29a, YK: 20b

5 Geç: Genc-i DE

⁸ HM: 101a-106a, M: 8a-14b, DE: 2b-9a, SA: 42b, SB: 48b, YK: 32b

1 sırrı: bezmi, SA, SB

4 ola: oldı, M

5 kılduñ: itdüñ SA, SB // ḥāk-i: cism-i SA, SB

- 4 *Lehū fī külli yevmin şe'n* nişanı dilde nakş ola
Nazar irerse ger cāna o şān-ı bī-nişānumdan
- 5 Bir avuç *hāk* iken kılduñ Fenāyī bendeñi insān
Ne ola Zātuña lāyık bu *hāk*-i nā-tüvānumdan

9

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aç gözüñ ğaflette kalma dīde-i bīnāyı gör
Remz-i sırr-ı *ellezīne cāhedū fināy*ı gör
- 2 Çün melāik dir ise her demde *lā 'ilme lenā*
*Ġayre mā 'allemtenāy*ı fehm iden dānāyı gör
- 3 Sıdre-i 'ilm-i ledünnüñ müntehāsın bulmağa
*Kābe kavseym*i geçüben sırr-ı *ev ednāy*ı gör
- 4 Pertev-i mihri ezelden olduñ ise neş'e-dār
Bu vüçüduñ şafhasında sebķ iden hüsñāyı gör
- 5 *Rabbi er[i]nī enzurüñ* nūrını kılmağa şühüd
Hemçü Mūsā ey Fenāyī Tūr ile Sīnāyı gör

10

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aşlımuz çün nūr-ı vāhiddür kamū eşyā ile
Perde-i ten setr idüpdür aramız Mevlā ile

⁹ HM: 101b, M: 8a, DE: 3a, SA: 12b, SB: 15a, YK: 18a

2 dir ise: dirseñ M

* Ayetin aslı; "Rabbi erinī" şeklindedir. Fakat Divan'da her geçtiği yerde bu ayet, vezin gereği "ernī" şeklinde verilmiştir (A. Y.).

¹⁰ HM: 101b, M: 8b, DE: 3a, SA: 55b, SB: 63b, YK: 42a

- 2 Aḥseni taḳvimde bulduk hilḳat-i insānı biz
Şūreti ḳoyup bir oldu cismimiz ma'nā ile
- 3 Hāk ü nār u āb hevā aşlına ḳıldılar rücu'
Ḳalmışuz ancak hemān ol gevher-i yektā ile
- 4 Neş'e-i *el-yevme tüczā* ḥāşılın bulduḳ bu gün
Ṭā'n u teşnī' ḳılma zāhid āşıḳa ferdā ile
- 5 Rūḥ-ı ḳudsīden irerse ger Fenāyīye 'aṭā
Çün Mesīḥā seyr ide ol rūḥ-ı cān-efzā ile

11

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Gülün rengi şolup ḳoḥusı gitdi
Fiḡānı bülbulün yād olmaz oldu
Firāk u ḥasreti cānlara yetdi
Fiḡānı bülbulün yād olmaz oldu
- 2 Mecāzī gülde bulmayup ḥaḳīḳat
Ḳadīmī gülşene ḳıldı 'azīmet
Bulup yār ile vuşlat bī-nihāyet
Şedāsı bülbulün yād olmaz oldu
- 3 Gülün büyında görmedi şebātı
Güzer eyledi ef'āl ü şıfātı
İrüp bākī ḥayāta buldı Zātı
Fiḡānı bülbulün yād olmaz oldu

¹¹ HM: 102a, M: 8b, DE: 3b, SA: 65b, SB: 78a, YK: -
1 ḳoḥusı: ḳoḳusı M, SB

- 4 Değil çünkü fenā gülzār-ı bākī
Beķā cāmını şundi añā sākī
Dil-i ‘uşşākı yaķtı iftirākı
Fiğānı bülbulün yād olmaz oldu
- 5 Fenāyī derd-mend nic’etmesün zār
İki ‘ālemden itdün anı bīzār
Kerem kıl sırruñā olsun sezāvār
Şedāsı bülbulün yād olmaz oldu

12

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Sivādan qalbimüz kıl tāhīr ü pāk
Bi-ḥaķķ-ı nūr-ı pāk-i sırr-ı *levlāk*
İki ‘ālemde bizi itme ğamnāk
Bi-ḥaķķ-ı nūr-ı pāk-i sırr-ı *levlāk*
- 2 Nażar eyleme sehv ile qusūra
Mübeddel ola hūznimüz sürūra
Gire sālīkleriñ bākī huzūra
Bi-ḥaķķ-ı āb-ı rü-yı nūr-ı *levlāk*
- 3 Geçlir keşretten irgör vaḥdetüñe
Keremdür lāyık olan ‘izzetüñe
Ġarīķ it baḥr-i fażl-ı raḥmetüñe
Bi-ḥaķķ-ı mazḥar-ı envār-ı *levlāk*

2 şadāsı: fiğānı SA, SB

3 fiğānı: şadāsı SA, SB

4 fiğānı: şadāsı SA, SB

¹² HM: 102a, M: 9a, DE : 4a, SA: 33b, SB: 38a, YK: 24a

1 Sivādan: Sivā SB // bizi itme: itme bizi SA, SB // nūr-ı pākı: āb-ı rü-yı SA, SB

2 āb-ı rü-yı: nūr-ı pāk-i SA, SB

3 fażl-ı: fażl u SA, SB // mazḥar-ı esrār-ı: āb-ı rü-yı sırr-ı SA, SB

- 4 Fenāyīye ‘aṭā eyle şühūdı
Senüñle ola kıyāmla ku‘ūdı
İrişdür gāyetüñne faẓl u cūdı
Bi-ḥaḳḳ-ı mazḥar-ı esrār-ı *levlāk*

13

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Firāk-ı yār ile ḥālüm irişdi bir ‘aceb ḥāle
Nice vaşfeyleyem saña anı kim gelmeye kāle
- 2 Bu dil ḳatresini kıldı o baḥr-i bī-nihāyet ğarḳ
Nitekim maḥv olur tāb-ı güneşde ḳatre-i jāle
- 3 Getürdi ḳāşid-ı sırr-ı hüviyyet nāme-i şāhı
Giriftār eyledi cānı kemend-i zülfü pür āle
- 4 Göñül şebbāzı eylerdi hümā-yı lā mekānı şayd
İderse feyz-i aḳdesden ‘aṭā faẓlıyla ger bāle
- 5 Çün irdi bülbulün zārı gülün gūş-ı ḳabūline
Anuñ‘çün mürğ-ı dil eyler Fenāyī rūz u şeb nāle

14

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Münevver eyledi iki cihānı
Ḳudüm-ı Ḥazret-i sulṭān-ı kevneyn
Ziyā-baḥş itti bu cism ile cānı
Ḳudüm-ı Ḥazret-i sulṭān-ı kevneyn

¹³ HM: 102b-138a, M: 9b-51b, DE: 4b-53b, SA: 59a, SB: 69a, YK: 46a

¹⁴ HM: 102b, M: 9b, DE: 5a, SA: -, SB: -, YK: 39a

3 Görür zerrede: Görürdür zerre M

- 2 Didi Mevlā anuñ şānında *levlāk*
Sen olmasañ yaratmaz-ıdum eflāk
Sivā levşinden eyler dilleri pāk
Zuhūr-ı Hāzret-i sulţān-ı kevneyn
- 3 Aradan ref' iden muţlak hicābı
Görür zerrede nūr-ı āfitābı
İşitdürür hıţāb-ı müsteţābı
Kudūm-ı Hāzret-i muţţār-ı kevneyn
- 4 Kālanlar berr-i fūrkat içre atşān
Zülāl-i feyz-i vaşla oldı reyyān
Vücūdı kaţresini kıldı 'ummān
Kudūm-ı Hāzret-i sulţān-ı kevneyn
- 5 Ne devletdür göre gözler cemālin
İrişüp Zātına bula şıfātın
Haqıkat rāzınuñ keşf itdi hālūñ
Kudūm-ı Hāzret-i sulţān-ı kevneyn
- 6 Nāzar eylemeyüp aġ u karaya
Sülūkin irgörür rāh-ı fenāya
'Aţādur dillere bī-hadd ü ġāye
Kudūm-ı Hāzret-i sulţān-ı kevneyn
- 7 Kemā-hī fehm idüp sırr-ı sücūdı
Semā-yı seb'aya kıldı şu'ūdı
Fenāyī mahv idüp zenb-i vücūdı
Kudūm-ı Hāzret-i sulţān-ı kevneyn

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Kullarunuñ hāb-ı ğafletden uyar
 Yā 'Alīm ü yā Hākīm ü yā Raḥīm
 Göreler tā her nefes dīdār-ı yār
 Yā 'Alīm ü yā Hākīm ü yā Raḥīm

- 2 Hāzretüñe varmağa yok tākātüm
 Saña lāyık kanı yā Rab tātātüm
 Zātuñ olsun dū-cihānda ḥācetüm
 Yā 'Alīm ü yā Hākīm ü yā Raḥīm

- 3 Ger olursa cāna lutf ile nazar
 Kalmaya arada benlikden eşer
 Ğarķ ola envāra sālīk ser-te-ser
 Yā 'Alīm ü yā Hākīm ü yā Raḥīm

- 4 Levḥ-ı dilden ḥakkola resm-i sivā
 Zāhir ola rūḥa envā'-ı 'atā
 İrişe bī-vāsıta sırra nidā
 Yā 'Alīm ü yā Hākīm ü yā Raḥīm

- 5 Raḥmetüñ deryāsına yokdur kenār
 Baķma taķşīre olursa şad hezār
 Kıl Fenāyīye 'atānı bī-şümār
 Yā 'Alīm ü yā Hākīm ü yā Raḥīm

¹⁵ HM: 103a, M: 10a, DE: 5b, SA: 41a, SB: 46b, YK: 31a

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Bahâr irişdi ref' oldu yüzinden perde gülzâruñ
Açıldı goncânun kalbi zamânı kalmadı hâruñ
- 2 Bahâruñ nûr u nârından gülistân tûr-ı kuds oldu
Gör âşarını Mûsâ-veş cemende nûr ile nâruñ
- 3 Yañağı gül gibi güldi ferahdan goncanun gerçi
Yine gül oldu manzûrı cemende bülbül-i zâruñ
- 4 Nedendür bâğ-ı 'âlemde çiçekler muhtelif elvân
Boyacısı bir iken hep bu eşcâr ile ezhâruñ
- 5 Beyân-ı kûntü kenz eyler egerçi nergis ü lâle
Nice *belhüm eđal* bilsün rumûzını bu esrâruñ
- 6 Bugün sünbül ile gülden gülistân küllî nûr oldu
Velî ta'n eyledi aña yine zülf ile ruhsâruñ
- 7 Eğer süsen gibi ebkem değılseñ nuţka gel söyle
Ne yirdendür bu terkîbüñ nedendür nuţ u güftâruñ
- 8 Cemende lâleden gülden cihân bâzârıdur gülşen
Temâşâsın ğanîmet bil gel ey h'âce bu bâzâruñ
- 9 Nişânın görmek isterseñ Fenâyî 'âlem-i ğaybuñ
Maķamâtın sema' eyle usûl ile bu edvâruñ

4 sırâ nidâ: sır-ı nidâ M

¹⁶ HM: 103b, M: 11a, DE: 6a, SA: 33a, SB: 37a, YK: 24b

2 nûr u : nûr-ı, SA, SB

4. beytin ikinci mısraı yazılmamış, bu mısra son beyit öncesinde tek olarak yazılmış HM

6 küllî: küllü SA, SB // ta'n eyler: ta'ne ider SA, SB

7 değılseñ: değılsin SA, SB

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

- 1 Gözet ey dil şırâf-ı müstakîmi
Ferâmûş eyleme 'ahd-i kadîmi
- 2 Göñül mir'âtını eyle muşaffâ
Şuhûd eylemege vech-i kerîmi
- 3 Bu bâzâr-ı cihânda ol hırîdâr
Nuķûd-ı cāna ol dürr-i yetîmi
- 4 Tecellî-i cemālûñ eyle in'âm
Cinān-ı 'adnûñ içre vir na'îmi
- 5 Sivādan kıl Fenāyî bendeñ āzād
Harîm-i vaşluñuñ olsun muķîmi

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Karārum kalmadı cānā görünce sen dilārâyı
Hadeng-i çeşm-i mestüñdür açan sīnemde yarayı
- 2 Yeten Tūr-ı vişālûñe tecellî nūrını gördi
Bulupdur Mūsā-veş ol *Jen terānide* tesellâyı
- 3 Geçüp mevc-i mecāziden irişdür aşl-ı deryāya
Bulup añlayalum yā Rab haķîkat üzre eşyâyı

9 'ālem-i ğaybuñ: 'aybuñ (mısra eksik) SB

¹⁷ HM: 104a, M: 11b, DE: 6b, SA: 60a, SB: 69b, YK: 48b

¹⁸ HM: 104a, M: 11b, DE: -, SA: 60b, SB: 71a, YK: 51b

* DE'de bir varak kopmuş

2 terānide: terāniden SA

- 4 Fedā kııl cism ile cānı fenā rāhında ey sālİK
Nazar kıılma virürlerse Semerķand u Buḥārāyı
- 5 Ḥarīm-i Zātuña eyle Fenāyī bendeñi maḥrem
Geçe tā *ķābe ķavsey*nden bile sırr-ı *ev ednāy*

19

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Gider yā Rab aradan ba‘d-i ķurbi
Ķarīn ola ki bezm-i ḥāṣa ķurbi
- 2 Geçür bālümüzi ḥubb-ı sivādan
‘Ayān eyle ķulūba sırr-ı ğaybi
- 3 Ḥaķīķat üzre eşyādan kemā-hī
İrişe ğüş-ı cāna Rabb-i Rabbi
- 4 İkilik perdesin ref‘ it aradan
Ġülzer eyleye cānum şark u ğarbi
- 5 Vişālūñ bezmine kııl cāna lāyık
*Seķāhüm Rabbühüm*den ola şürbi
- 6 Bize fetḥ eyle gel fetḥ-i mübīni
Kerem kııl eyle maġfūr cümle zenbi
- 7 Fenāyī bendeñi irĝör merāma
Bi-ḥaķķ-ı Ḥazret-i ḥubbuñ Ḥabībī

¹⁹ HM: 104a, M: 12a, DE: -, SA: 60a, SB: 70a, YK: 48a

1 ba‘d-i ķurbi: ba‘d u ķurbi M, YK

3 Rabb-i Rabbi: Rabbi Rabbi M

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Şafāsız şūfinüñ yoǵdur şafası
Olursa tāk u hırķa ger ķabası
- 2 Vişali bezmine şol cān irer ki
Derünında ola 'aşķuñ belası
- 3 Gözi alası tıtdı *kün fe-kām*
Ne āl eyler görün 'aynuñ elası
- 4 Olur zülfi ile 'aynuñ āyetü'llāh
Şeb-i rūzdur anuñ aǵ u ķarası
- 5 Eger āyine-sāz ise Skender
Yüzüñ mir'ātıdur kīti-nümāsi
- 6 Şühūd-ı Zāt-ı Pāküñdür çü maķşūd
Arada neyler anuñ māsivāsi
- 7 Fenāyī kıl vücūduñ ferd-i muṭlaķ
Eḥaddendür bu tevḥīdüñ bināsi

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Hāzretüñden yaña adım adamam
Ne idüp ne ideceğim bilemem

²⁰ HM: 104a, M: 12a, DE: -, SA: 61a, SB: 71b, YK: 52a

1 Şafāsız: Şafā sırr-ı YK

4 Şeb-i rūzdur: Şeb ü rūzdur M

7 tevḥīdüñ bināsi: kārūñ yol bināsi M

²¹ HM: 104a, M: 12b, DE: 7a, SA: -, SB: -, YK: 29a

3 dāim faẓluñla bize kerem: faẓluñla bize yā Rab kerem M

4 Kerīm: Raḥīm M

5 it: kıl M

- 2 Yine hayret içre şöyle kalmışam
Aç yolum senüñle tã saña varam
- 3 Cürm ü 'işyān bahrine müstağrakuz
Eyle dāim faẓluñla bize kerem
- 4 Fahr-i 'ālem hürmetine yā Kerīm
Kıl müyesser zevk-ı vaşluñ dem-be-dem
- 5 Kalbimiz kayd-ı sivādan it halāş
Feth ola maḥzūn olan kenz-i qādem
- 6 İn te'uddū sırrını itdūñ 'ayān
'Add olur mı ni'metūñ yā Ze'n-ni'ām
- 7 Luṭfuñ ile kıl Fenāyīye nazar
Ola faẓluñ ile noḳşānı etemm

22

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Şifātuñ 'ayn-ı Zātuñ manzarıdur
Kamu eşyā bu sırruñ mazharıdur
- 2 Egerçi şüretā aşgardur insān
Velī ma'nā ilinūñ ekberidür
- 3 Bu nazmuñ olmadı remzine vākıf
Gerek Selmān u Āşaf Enveridür
- 4 Şırāt-ı müstaķīm oldu tarīķı
Anuñ kim Fahr-i 'ālem rehberidür

²² HM: 104a, M: 13a, DE: 7a, SA: -, SB: -, YK: 12a

- 5 Cemālūñ āfitābından münevver
Semāda mihr ü māh u müşterîdür
- 6 Nola bu ‘ayn-ı dil olsa nazar-bān
Ki manzūr-ı cemālūñ manzarıdur
- 7 Temennā-yı cemālūñde Fenāyī
Bu vech ile dü-‘ālemden berîdür

23

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Zātuñ envārını yā Rab dīdeden itme nihān
Vādi-i hayretde tā ki qalmaya aql ile cān
- 2 Kıl ‘ināyet girmeye araya ins ile melek
Lī ma‘a ‘llāh sırrın eyle cism ile cāna ‘ayān
- 3 Sālik olan neş’e-i dünyāda mūtū rāhına
Feyz-i Zātuñdan nola bulsa hayāt-ı cāvidān
- 4 Hıfz idem bir noktadan seb‘a’l-meşānī āyetin
Eyle lūţfuñla cemālūñ muşhafından seb‘a-h‘ān
- 5 Min ledünnā mektebinden ey Fenāyī al sebak
‘Ārifūñ bir ānına olmaz baha iki cihān

6 manzūr-ı: manzūrı M

²³ HM: 105a, M: 13a, DE: 7b, SA: 42a, SB: 48a, YK: 34b

3 neş’e-i dünyāda mūtū: neş’e-i mūtū SB //nola bulsa: - bulsa SB.

4 Hıfz idem: Hıfz itdüm SB

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Cemālūñdür görinen çünki her cā
Seni senden ider bu dil temennā
- 2 Kāmu eşyāyī cāmi‘ oldı Zātuñ
Bahāne arada şuğrā vü kübrā
- 3 Vesīledür bu yolda gerçi esmā
Vesāiṭ kaṭ‘ iden buldı müsem mā
- 4 Bu şürettür* me‘ānīsin beyān it
Umaruz feth ola sırr-ı muammā
- 5 Semā-yı dilde bedr eyle hilālüm
Ziyā virsün cihāna mihr-āsā
- 6 İrişdür bālümüzi muntehāya
‘Ayān ola aña sırr-ı *ev ednā*
- 7 Nice vaşf ide şānını Fenāyī
Görilmekden bilinmekden mu‘arrā

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Celālūñ nārına yakma ‘ibādı
Kerem luṭf u ‘ināyet senden olur
Cemālūñle münevver it fuādı
Kerem luṭf u ‘ināyet senden olur

²⁴ HM: 105b, M: 13b, DE: 8a, SA: -, SB: -, YK: 1b

²⁵ HM: 105b, M: 14a, DE: 8a, SA: 13b, SB: 16a, YK: 18a

2 İşimüz dem-be-dem cürm ü cināyet
Umaruz maḥẓ-ı faẓluñdan ‘ināyet
Olalum maẓhar-ı nūr-ı hidāyet
Kerem luṭf u ‘ināyet senden olur

3 ‘Ademden eyledüñ cūduñla icād
Göñül vīrānesin kıl yine ābād
Ḳuyūdāt-ı sivādan eyle āzād
Kerem luṭf u ‘ināyet senden olur

4 Nice bir olalum fūrkatle nālan
Vişālūñle bizi kıl şād u ḥandan
Şuhūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle iḥsān
Kerem luṭf u ‘ināyet senden olur

5 Ḥicābı ref’ idüp göster liḳāyı
Güzer eyleye dil arz u semāyı
İrişsün ‘arş-ı maḳşūda Fenāyī
Kerem luṭf u ‘ināyet senden olur

26

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 ‘Ayn-ı Ḥaḳdur cümle eşyā dīde-i ‘ibretle baḳ
Sırrını setr eylemiş kendüde yine sırr-ı Ḥaḳ
2 Oldı ‘ālim dū-cihānuñ ilmine bir noḳṭadan
Nüshā-ı sırr-ı ezelden kim ki oḳursa sebaḳ
3 ‘Ālem-i keşretde gerçi nūrını kıldı nihān
Vaḥdet-i zatiyyesin işbāt ider gör her varak

²⁶ HM: 106a, M: 14b, DE: 9a, SA: 31b, SB: 35a, YK: 23a

2 Oldı ‘ālim: Oldı ‘ālem SB

5 Fetḥ olup: Fetḥ idüp SA, SB // Nefy ü işbatla: Nefy-i işbatla

- 4 Nūr-ı Hâkdan yandı ise nār-ı ‘aşkuñ dilde ger
Özüñi pervâne-veş gel şem‘-ı hüsni-yâre yak
- 5 Feth olup bâb-ı me‘âni keşf olur esrâr-ı yâr
Nefy ü işbâtla Fenâyî bâb-ı qalbi eyle dağ

27

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Bend olanlar zülf-i hālūñ dāmına âzâdedür
Câm-ı la‘lūñ ‘İsâ-veş mürde dile cân-dâdedür
- 2 Nice vaşf ide cemālūñ vaşfinı şems ü kamer
Zerreden kemter yoluñda rûz u şeb üftâdedür
- 3 Bağ vücūduñ ‘âlemine gör ne yazmış nāmuñı
Bu me‘âninūñ beyānı ‘*alleme*’-i-esmâdadur
- 4 Eyledi perkâr-ı vahdet dū-cihānı der-ḥarem
Noқта-ı devr-i vücūduñ sırrı ḥarf-i bādudur
- 5 Sırr-ı tevḥīdden olursa ger Fenâyîye su‘âl
Nefy ü işbātuñ meālî neş‘e-i illâdadur

28

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- 1 Ey Kâdir-i muṭlak Hudâ kıldan ḥaṭâ senden ‘atâ
Dâim işūñ cūd u seḥâ kıldan ḥaṭâ senden ‘aṭâ

²⁷ HM: 106b, M: 15a, DE: 9b, SA: 14a, SB: 16b, YK: 16b

1 zülf-i hālūñ: zülf ü hālūñ M

3 nāmuñı: şānuña SA, SB

5 Nefy ü işbātuñ: Nefy-i işbātuñ HM

²⁸ HM: 106b, M: 15a, DE: 9b, SA: 3b, SB:4b, YK: 2b

- 2 Müznib olana yâ Raḥīm göster şırât-ı müstakīm
Kalmayalum şöyle sakīm kıldan ḥaṭā senden ‘aṭā
- 3 Bu ‘abd-i ‘ākīm yâ İlāh luṭfuña uş kıldum penāh
Fazluñı eyle cilvegāh kıldan ḥaṭā senden ‘aṭā
- 4 Nefsüm ider yüz biñ günāh ‘ömrinde kılmaz bir gün āh
‘Afv it suçum ey Pādişāh bizden ḥaṭā senden ‘aṭā
- 5 Ortaḳ olup şeyṭān u nefis olur hevāya pür-heves
Luṭf it sivādan bizi kes kıldan ḥaṭā senden ‘aṭā
- 6 Yok saña lāyık bir ‘amel her dem işüm cürm ü zeel
Aḥvālūme virme ḥalel kıldan ḥaṭā senden ‘aṭā
- 7 Cümle vücūd-ı mümkināt senden alur feyz-i ḥayāt
Virgil Fenāyīye sebāt bizden ḥaṭā senden ‘aṭā

29

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

- 1 Ey Rūḥ-ı ḳuds cān ü tene cān u cihān ol
Ref‘ it aradan perdemüzi ‘ayne ‘ayān ol
- 2 Vaḥdetde idük senüñ ile bezm-i belāda
Bu ‘ālem-i keşretde dahī yine hemān ol

4 bir gün āh: bir kez āh SA, SB // bizden: kıldan SA, SB

5 şeyṭān u nefis: şeyṭān-ı nefis SA, SB

²⁹ HM: 107a, M: 15b, DE: 10a, SA: 36b, SB: 41b, YK: -

2 Vaḥdetde: Vaḥdetüñ SB/ senüñ ile: senüñle SA

3 genc-i nihān: genc-i nihāl SB

4 nāle vü zārı: āh ile zārı SA, SB

5 hūr-i cināne: hūr ü cināne M, SA, SB

*5. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

- 3 Bu hāk ü hevā nār ile mādān güzer eyle
Yād it vaṭān-ı aṣluñı bir genc-i nihān ol
- 4 Fūrḳate düşüp itme hezār nāle vü zārı
Gül mevsimidür vechine anuñ nigerān ol
- 5 Kılmadı nazar ‘ārif olan ḥūr-i cināna
İr cennet-i vaṣlına Fenāyī ḥūr-i cinān ol

30

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ādemi bil ādemi bul ādem ol
Her nefesde ādem ile hem-dem ol
- 2 Münkir olma Ādem’e miṣl-i racīm
‘İsā-veṣ Rūḥu’l-Ḳudüsle yek-dem ol
- 3 Vāḳıf olalı *nefaḥtū* rūḥına
Hālī olmadı o demden bir dem ol
- 4 Bildi bu heft āyetüñ vechin tamām
Hatm-i Ḳur’ān itdi zīrā her dem ol
- 5 Eyledüñse yek-nefesde iki ‘id
Ol dem ile ey Fenāyī hoş-dem ol

³⁰ HM: 107b, M: 15b, DE: 10b, SA: 37b, SB: 42b, YK: -

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 *Aẖsen-i taḳvīm* imiş çün halk-ı eşyādan ğaraḫ
Pes bu ḥüsnüñ sırrıdur *innā* ‘araḫnādan ğaraḫ
- 2 Mecma‘u’l-baḥreynden irdi cism ile cāna ‘aṭā
Zāhir oldı nükte-i Hıẓr ile Mūsādan ğaraḫ
- 3 Buldı *aḥbebtü en u‘raf* sırrına ‘ārif vuṣūl
Bildi anı kim nedür remz-i *ledünnā*dan ğaraḫ
- 4 İtmedür perkār-ı vahdetle dü-kevnî der-ḥarem
Hilḳat-i hāk ile nār u bād ile mādān ğaraḫ
- 5 Neş’e-i *el-yevme tūczā* ḥāşılın bulduḳ bugün
Bu durur maḳşūd olan imrūz u ferdādan ğaraḫ
- 6 Almağa eṭfāl-i ervāḥ nokṭa-ı bādan sebak
Belki mekteb-hāne oldı çarḥ-ı mīnādan ğaraḫ
- 7 Emr ü halkı fark idüp fūrḳatden olmaḳdur halāş
Ey Fenāyī neş’e-i şuġrā vü kübrādan ğaraḫ

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Cemālūñ seyri vār-iken cinānı
Baña ‘arz eyleme gerekmez ānı

³¹ HM: 107b, M: 16a, DE: 11a, SA: 30a, SB: 33a, YK: 22b

5 bulduḳ: buldı SA, SB// Bu durur: Budur SB

7 neş’e-i: menşe-i SA, SB

³² HM: 108a, M: 16b, DE: 11b, SA: 61a, SB: 72a, YK: -

2 şeş cihetden:- cihetden SB

- 2 Münezzeh oldı şānuñ şeş cihetden
Tolu buldum velī kevn ü mekânı
- 3 Nedendür kaṭre iken nev‘-i insān
İḥāṭa ide baḥr-i bī-girānı
- 4 Ne gözdür görmeye şems-i cemālūñ
Münevver eylemişken dū-cihānı
- 5 Ḥarīm-i vaşla ger olduñsa maḥrem
Sözūñ kaṭ‘ it Fenāyī yum dehānı

33

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Kamu aḥvālümüz hep saña ma‘lüm
Koma bu derd ile miḥnetde yā Rab
Esirge luṭf idüp ey Ḥayy u Kayyūm
Koma bu derd ile miḥnetde yā Rab
- 2 İre cāna ḥiṭāb-ı müsteṭābuñ
Müyesser olsun aña feth-i bābuñ
Gider faḫlun ile yüzden niḳābuñ
Koma bu derd ile miḥnetde yā Rab
- 3 Müsaḥḫar emrūñe arz u semāvāt
Senūñ ḥükmüñdedür şems ile zerrāt
Cenābuñdan olur cümle fütūḫāt
Koma bu derd ile miḥnetde yā Rab

3 baḥr-i bī-girānı: baḥr ü bī-girānı SA,SB

³³ HM: 108a, M: 16b, DE: 11b, SA: 7a, SB: 8a, YK: 5a

3 ḥükmüñdedür: nūruñladur SA, SB

4 Nice bir olalum derd ile nālan
Vişālūñle bizi kıl şād u ḥandan
Efendi nār-ı hecre kılma sūzan
Ḳoma bu derd ile miḥnetde yā Rab

5 Dil ü cān derdine eyle devāyı
Delīl it bize nūr-ı Muştafāyı
Vişālūñ zevḳıne irsün Fenāyī
Ḳoma bu derd ile miḥnetde yā Rab

34

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Dīde-i ḡam-dīdeye kıl ‘ayn-ı lūṭfuñla nazār
Maḥv ola mir’āt-ı dilde noḳṭa-ı ḡamdan keder
- 2 Bu vücūd-ı fāñyi irgör beḳā iklīmine
Dinile şānına anuñ *leyse min mevtin ḥazer*
- 3 Levḥ-ı dilden ḥakkola resm-i nūḳūş-ı māsivā
Lā mekān milkini eyle aña faḫluñla maḳarr
- 4 Ara yirde ref‘ oluna ḳāl ü ḳīl ü ḥarf ü şavt
Gūş-ı cāna irişe bī-vāşıta tā ki ḥaber
- 5 Mūsā-veş *ānestü nāren* nūrını idem şuhūd
Rabbi ernī lem‘asından eyle cānı behre-ver
- 6 Maḥrem ola cism ile cānum ḥarīm-i vaşluña
Vāḳıf eyle *mā vesa‘nī* sırrına der-baḥr ü ber

³⁴ HM: 108b, M: 17a, DE: 12a, SA: 14a, SB: 17a, YK: 11a

- 7 Baħr-i bī-pāyāne ğark it ey Fenāyī kaṭreñi
Qalmaya hergiz arada zenb-i fāniden eṣer

35

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cümleñüñ maqşudı çünki vuşlat-ı cānān imiş
Māni' olan arada ancak bu cism ü cān imiş
- 2 Mevcidür baħr-i vücūduñ iki 'ālem neş'esi
Zübdesi ol yemm-i cūduñ neş'e-i insān imiş
- 3 Çünki geldüñ bu cihān bāzārına ey müşterī
Naqd-i cānı bey' iden bu yolda bāzırgān imiş
- 4 Diñle zerrāt-ı cihān tevḥīdi söyler her nefes
Vaḥdetüñ esrārına iki cihān ḥayrān imiş
- 5 Buldı aḥbebtü en u'raf sırrına 'ārif vüṣūl
Vā'izüñ şīt ü şedāsı bir kırı destān imiş
- 6 Vāḥid oldı sāl ü mäh u hefte vü leyl ü nehār
Müddet-i 'ömr-i cihān ancak hemān bir ān imiş
- 7 Nola şaklırsa Fenāyī cāndan özge sırruñı
Ki ezel sehminden irmiş cānına peykān imiş

2 beḳā: fenā SA, SB

6 ola: - SB

³⁵ HM: 108b, M: 17b, DE: 13a, SA: 29a, SB: 31b, YK: 22a

1 Cümleñün: Cümle zātuñ YK / maqşudı: maqşūd SA, SB // cism ü cān cism-i cān SA, SB

6 'ömr-i cihān: 'ömr-i cihān SA

7 şaklırsa: şaklırsan SB// irmiş: irişmiş SB

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Firākuñ şaldı bālūmi melāle
Kebāba döndi bağrum hem-çü lāle
- 2 Muḳaddermiş bize rüz-ı ezelden
Lisānumda şeb u rüz āh u nāle
- 3 Seni senden ider bu dil temennā
Anı ğayriye eyleme havāle
- 4 Göñül ğavvāş gibi cān terkin urdı
Yüzüñde zāhir olan haṭṭ u hāle
- 5 Şeref burcında bedr eyle hilālüm
Ḳoma nokşān ile irgör kemāle
- 6 Nümāyān itdi vechüñ cümle şeyde
Belā bezminde devr iden piyāle
- 7 Esāsı yoğ-iken arz u semānuñ
Fenāyī mazhar idi ol cemāle

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 'İd-i edḫādur cemālūñ cān aña ḳurbān olur
Şū'le-i mihr-i ruḥuñ her zerreden raḥşān olur

³⁶ HM: 109a, M: 17b, DE: 13a, SA: 54a, SB: 61b, YK: 43a
2 rüz-ı ezelden: rüz u ezelden SA, SB

³⁷ HM: 109b, M: 18a, DE: 13b, SA: 14b, SB: 17b, YK: 13a
3 reft: vakt DE

- 2 *Semme vechu'llāh* rumūzı oldu çün 'ayna 'ayān
Pes ne vech ile cemālūñ dīdeden pinhān olur
- 3 *Naḥnū akreb* lem'asından ireli sırra nidā
Āmed ü ref̄t ref̄ olup cism ile cān yeksān olur
- 4 Lā mekān milki hümāsın şayd idüp şehbāz-ı dil
'Ālem-i lāhūtda kārı zīn sebeb seyrān olur
- 5 Cem' u farkı cem' idüp irdi Fenāyī 'izzete
Her kimūñ kim muḳtedāsı Sünnet ü Qur'an olur

38

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Gidicek cānān iline baş açuḳ yalın ayak
Nic'olur yolda ḳalursaḳ şöyle azıḳsız yayaḳ
- 2 Senden olur yine çāre saña senden varmaḡa
Zāt-ı Pākūñ zikrine ḳanı Efendi dil dudak
- 3 Cür'a-ı vaḥdet içün düştüm melāmet rāhına
Cām-ı vaşluñ nūşına ditrer elüm tutmaz ayak
- 4 *Küntü sem'a* remzinūñ nūrına mazḡar it bizi
İstima' ide kelāmuñ ḡarfsız [ü] şavtsız ḳulak
- 5 Müntehāsın bulmaḡa *esrā bi-'abdiḡ* sırrınuñ
Refref-i tefrīde irgör pāyemi ayak ayak
- 6 'Ālim ile iki 'ālem 'ilmine bir nokḡadan
Nüşa-ı sırr-ı ezelden cān u dil alsun sebaḳ

³⁸ HM: 109b, M: 18b, DE: 14a, SA: 32a, SB: 36a, YK: 23a

- 7 Dir lisān-ı hāl ile gūş it Fenāyī her giyāh
'Ayn-ı Hākdur cümle eşyā dīde-i Hāk ile bak

39

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Şükür Bārīye feth itdi yine ebvāb-ı ihsānı
Şuhūd-ı vahdet-i Zātı umaruz ola erzānı
- 2 Kuşūr u sehv ü nisyānken 'ibādūñ dāimā kārı
Nazar itmedi takşīre Kerīmdür ol kerem-kānı
- 3 Hilāl-āsā 'urūc iden semā-yı evc-i mes'ūda
Kamer devrinde hāver-veş görür ol māh-ı tābānı
- 4 Dinildi mü'minūñ çünkü yine mir'atıdur mü'min
Nümāyān oldu Ādemde bu yüzden sırr-ı Raḥmāni
- 5 Göñül āyinesinden gel nükūş-ı ğayri ḥakkeyle
Fenāyī bilmek isterseñ ḥaḳīkat üzre insānı

40

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Bizi kayddan ḥalāş eyle İlāhum
İki 'ālemde de sensin penāhum
- 2 Raḥīmā raḥmetūñden itme maḥrūm
Ne deñlü çok ise cürm ü günāhum

3 nūşına: tūşına M

4 ḥarfsiz: ḥarfine SB5 ğayri: ğayr-i DE

6 'Ālim ile: 'Ālim iken M

³⁹ HM: 110a, M: 18b, DE: 14b, SA: 61b, SB: 72a, YK: 49b

5 nükūşı: nükūş-ı SA, SB

⁴⁰ HM: 110a, M: 19a, DE: 14b, SA: 39b, SB: 44b, YK: 29b

- 3 Müyessirsin müyesser it merāmum
Kemāl-i faḫluña yok iştibāhum
- 3 İrişdür Ka‘be-i āmāle bālüm
Cemālūñ kıblesin kıl secdegāhum
- 5 Fenāyī kuluña arz eyle dīdār
Kerem kıl Pādişāhlar Pādişāhum

41

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Tecellī-i cemālūñle mücellā kıl dil ü cānı
Rüsüm-ı ğayri maḥv eyle açılsun rāz-ı pinhānı
- 2 Olur aḥbebtü en u‘rafrumüzına özüim vāşıl
Şunarsa sāķī-yi bezm-i ezel ger cām-ı ‘irfānı
- 3 ‘Ademden maḥz-ı faḫluñla bizi vār eyledüñ çünki
Umaruz idesüñ yine göñül derdine dermānı
- 4 Nice bir berr-i fūrkatde olayum vaşluña teşne
Zülāl-i baḥr-i faḫluña ğarīķ it cān-ı ‘atşānı
- 5 Geçüp bu fānī varlıķdan irerdüm ‘ālem-i ünse
Refīķ olursa bu yolda eger tevfiķ-ı Rabbānı
- 6 İki ‘ālem kuyūdından ḥalāş it kalb-i ‘uşşāķı
Koyup bu şüret ü naķşı bile ma‘nā-yı insānı

1 İki ‘ālemde de: İki ‘ālemde SA, SB

2 itme: olma maḥrum SB // çok: çoğ SA, SB

3 Kemāl-i faḫluña Kemāl ü faḫluña SB

4 ka‘be-i āmāle: ka‘be-i vaşluña SA

⁴¹ HM: 110b-193a, M: 19a, DE: 15a-133a, SA: 61b, SB: 72b, YK: 49b

2 vāşıl: rāzı M // sāķi-i bezm-i ezel: sāķi-i bezmi ezel SB

4 olayum: olalum SA, SB

- 7 'Urūc eylerdi meh gibi Fenāyī burc-ı mes'ūda
Olursa şems-i Zātuñdan aña yek zerre erzānı

42

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Sivā şavmını yā Rab kıl müyesser
K'ide sālīkleriñ ta 'id-i ekber
- 2 Şuhūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle ı'tā
Değil bir kerre ihsān it mükerrer
- 3 Lebūñ 'aynında zāhir oldu ol mäh
Cihān bahrine ğarķ oldu ser-ā-ser
- 4 Hayālūñ naķşını bu cān içinde
Ezel naķķaşı eyledi muşavver
- 5 Tecellī-i cemālūñ pertevinden
Ki şems ile kamer encüm münevver
- 6 Hārīm-i vaşla maḥrem olmayan cān
Nice bilsün nedir mihrāb u minber
- 7 Vişālūñ zevķını iki cihānda
Fenāyī kuluña eyle muḳadder

43

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Hāķķı ğāib dirsın ey cān çünki sen
Söyle kimdür seni beni söyleden

⁴² HM: 111a, M: 19b, DE: 15b, SA: 15a, SB: 18a, YK: 14a

*1. beytin 2. mısrasının vezni bozuk.

1 yā Rab kıl: kıl yā Rab SA, SB

3 mäh: mā M // Cihān bahrine ğarķ oldu ser-ā-ser: 'Avālim oldu nūr ile münevver SA, SB

⁴³ HM: 111a, M: 20a, DE: 16a, SA: 46a, SB: 52b, YK: 33a

- 2 Bu vücūduñ hākini tahmīr iden
Ne şanursın-kim çıkar mı aradan
- 3 Eyle iz‘ān *mā vesa‘nī* remzini
Hāric olmaz bu yaşanı yaşayan
- 4 Vāşıl oldu *naḥnū akreb* sırtına
Ve’hve ma‘akūm ma‘nāsın fehm eyleyen
- 5 Emr-i *na‘leyk*den alduñ ise naşīb
Ḥāil olmaz seyrüñe bu cān u ten
- 6 ‘Ālim oldu iki ‘ālem ‘ilmine
Ey Fenāyī vaḥdet-i Zāta iren

44

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Tecellī-i cemālūñ kıl müyesser
Meded senden meded yā Ḥayy ü Qayyūm
Değil bir kerre iḥsān it mükerrer
Meded senden meded yā Ḥayy ü Qayyūm
- 2 Saña varmağa yok bizde liyākat
Meger ola Cenābüñden ‘ināyet
Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü gāyet
Meded senden meded yā Ḥayy ü Qayyūm
- 3 Sivā ḥubbını ḥakkīt levḥ-ı dilden
Bizi ‘add eyleme *belhūm eḍak*den

⁴⁴ HM: 111a, M: 20a, DE: 16a, SA: 41b, SB: 47a, YK: 28a
2 yok bizde: bizde yok SA, SB

Halâş eyle kuyûd-ı âb u gilden
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyûm

4 Kâmu eşyâya sen virdüñ vücûdî
Sañadur cümle mevcûduñ sücûdî
‘Aṭâ eyle bize nûr-ı şühûdî
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyûm

5 Naşîb eyle Efendi fetḥ-i bâbî
Arada kalmasun varlık hicâbî
Görem zerrede nûr-ı âfitâbî
Kerem senden meded yâ Hayy ü Kayyûm

6 Eger irmezse aña lutf-ı Raḥmân
Neye kâdir olur bî-çâre insân
Yine Hâḳdan olur kullara iḥsân
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyûm

7 Görüp bilmeğe eşyâyı kemâ-hî
‘Înâyet senden olur yâ İlâhî
Fenâyî kûlînuñ sensin penâhî
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyûm

45

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

1 Fenâyî ‘ârif-i sırr-ı cihānest
Nümāyed der-beşer velîk cānest

7 Meded senden: Kerem eyle M

⁴⁵ HM: 111b, M: 20 b, DE: 16b, SA: -, SB: -, YK: 6b

* (1. Fenâyî cihanın sırrının ârifidir. Beşerde görünür. 2. Adn cennetinde bir rûzgâr yerleşti. Bu sebepten rûzgâr cennetler ehlidir. 3. İnâyet gözü meşhud olduğundan şeytan gözün görmesinden gizlidir. 4. Toprak, ateş, su bunlardan geçti. Herkese “bu nasıldır” diye söylerler. 5. Onun sülûku yüce arşa sultan oldu. O nasıl açıktır diye söylemeye ne gerek (var). 6. Bütün alemler senin emrinle

- 2 Cinān-ı ‘adn-rā bādī maḳām şod
Ez ān gūyend bād ehl-i cinānest
- 3 Çü meşhūd mī-şevēd ‘ayn-ı ‘ināyet
Devī ez-manzar-ı ‘ayneş nihānest
- 4 Zi ḥāk ü nār u hevā āteş güzer kerd
Be-her ki gūyend ān-rā çünānest
- 5 Sülūkeş mīr şod bā-‘arş-ı ā‘lā
Çi ḥācet goften o çün ‘ayānest
- 6 Bi-emr-i tū müsahḥar şod ‘avālim
Buved ḥāşıl merām maḳşūdem ānest
- 7 Vüşül-ı Zāt-ı Pāket kon müyesser
Bi-ḥaḳḳ-ı mebdē-i her dū-cihānest*

46

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Geçen fermān ile bu cism ü cāndan
Cihān oldu cihān içre cihāndan
- 2 Dü-‘ālem zevḳini virdi hebāya
‘Ubūr idüp be-küllī īn ü āndañ
- 3 Oḳur bir noḳṭadan ‘ilm-i ledünni
Uşül ile me‘ānī vü beyāndan

müsahhar oldu. İstek yerine gelir, maksadım da budur. 7. Her iki cihanın yaratıcısı hakkına temiz zâtına ulaşmayı kolaylaştır.)

⁴⁶ HM: 111b, M: -, DE: 17a, SA: 46a, SB: 53a, YK: 34a
4 idüp: iden SA, SB

4 *Ve in min şey' hıtabını idüp gūş*
İşitdi zıkr-i Hakkı her lisāndan

5 Bu şānını Fenāyī iden ifnā
Nişān bulsa nola ol bī-nişāndan

47

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

1 Şıfātuñ 'ayn-ı Zātuñ manzarıdur
Kamu eşyā bu sirruñ mazharıdur

2 Olur şüretde aşğar gerçi insān
Velī ma'nā yüzünüñ ekberidür

3 Tarıkında refikı oldı tevfiķ
Şunuñ kim nūr-ı Ahmed rehberidür

4 Bu nazma dimedi kimse nazıre
Gerek Selmān u Āsaf Enveridür

5 Hevā ile hevesden çekmeyen ser
Yeler bī-hüde seyre serseridür

6 Liķā ehli olup buldı beķāyı
Fenā meydanınuñ kim ki eridür

7 Fenāyī kuluña kıl vaşluñ ihsān
'İbādünüñ bir ednā kemteridür

⁴⁷ HM: 112a, M: -, DE: 17a, SA: 15a, SB: 18a, YK: 12b

1 'ayn-ı Zātuñ: ğayr-ı Zātuñ SA,SB

2 aşğar: aşğar gerçi SA,SB

5 seyre: yire SA,SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aç cemālũñ perdesin ref' eyle 'uṣṣāka ḥicāb
Ṭālī' ola maṭla'-ı feyz-i ezelden āfitāb
- 2 'İd-i vaşluña irenler Ḥacc-ı ekber eyledi
Cennet-i ḥüsnũñde me'vāsın ider ḥūsne meāb
- 3 Kıldı İsmāil-veş dost yolına varın fedā
İrdi sırr-ı eslemādan güş-ı cānına ḥitāb
- 4 Ger cemāl ile celālũñ olsa meşhūdum müdām
Çünkü ref' itdi 'arūs-ı ma'nā vechinden niķāb
- 5 Nola alursa Fenāyī nokṭa-ı bādan sebaķ
Ḥıfz-ı Qur'an itdi *min men 'indehū ümmü'l-kitāb*

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Fırķatũñ odına yakma kullaruñ
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
Açı vir anlara vuşlat yollaruñ
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
- 2 Koma yā Rab bizliğimüz bizden al
Ṭut elümüz bizi senden yaña şal
Saña ma'lumdur Efendi cümle ḥāl
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded

⁴⁸ HM: 112a, M: 21a, DE: 17b SA: 5b, SB: 6a, YK: -

* M 2. beyitle başlıyor. Sayfa kopmuş

1 eyle: ola SA,SB

2 ḥüsn-i meāb: ni'me'l-meāb SA,SB

⁴⁹ HM: 112b, M: 21a, DE: 18a, SA: 11a, SB: 12b, YK: -

* M'de 2. dördlük 6. dördlük olarak yer alıyor.

1 Açı vir anlara: Aña āsān eyle SA, SB

- 3 'Afvuñ ile cürmümi mağfūr kıl
Bu dil-i vīrānumuz ma'mūr kıl
Ru'yetüñle dāimā mesrūr kıl
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
- 4 Feyz-i zātuñdan bula cānlar 'aṭā
Dīdeden eyleme vechüñ ihtifā
Gūş-ı cāna ire luṭfuñdan nidā
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
- 5 Gülşen-i vaḥdete irgör bülbüli
Dāim istiṣmām ide bū-yı güli
Ġarķ ola esrārına cān u dili
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
- 6 Uçmadın bāğ-ı fenādan 'andalīb
Vuşlatuñ gülzārını eyle naşīb
Dār-ı ğurbetde bizi itme ğarīb
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
- 7 Göreler her zerrede nūruñ 'ayān
İreler kaşr-ı kemāle 'aşıķān
Eyle luṭfuñı Fenāyīye her an
'Afv u ğufrān ıssı Sulṭānum meded

50

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Nūr-ı Zātuñ eyleme bizden nihān
Faẓl-ı iḥsānuña ğāyet var mıdur

7 Sulṭānum: Raḥmānum M

⁵⁰ HM: 113a, M: 21b, DE: 18b, SA: 15b, SB: 18b, YK: 17a

1 Luṭf u iḥsāña nihāyet: Luṭf-ı iḥsānuña ğāyet SA, SB

2 Faẓluña yā Rab nihāyet: Faẓl-ı iḥsānuña ğāyet SA, SB

3 Faẓl u iḥsānuña: Faẓl-ı iḥsānuña SA, SB

4 feyzi işbu: işbu feyzi SA, SB// Faẓluña yā Rab nihāyet: Faẓl-ı iḥsānuña ğāyet SA, SB

Qalmasıñ hayretde işbu ‘aql u cān
Luṭf u iḥsāña nihāyet var mıdur

2 Uçmadan bu bāğ-ı tenden ‘andalīb
Gülşen-i vaşluñı aña kııl nasīb
Dār-ı ğurbetde anı itme ğarīb
Faḫluña yā Rab nihāyet var mıdur

3 Ğāib ola dīdeden resm-i sivā
Olmaya arada benlik muṭlaqā
Gūş-ı cāna ire hātifden nidā
Faḫl u iḥsānuña ğāyet var mıdur

4 Cümle mevcūdāta sen virdüñ hayāt
Senden alur feyzi işbu kâināt
Nola itseñ vāşıl-ı tevḫīd-i Zāt
Faḫluña yā Rab nihāyet var mıdur

5 Eyle tevḫīkuñ Fenāyīye refīk
Hazretüñe doğru vara tā ṭarīk
Baḫr-i iḥsānuña kııl anı ğarīk
Faḫluña yā Rab nihāyet var mıdur

51

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

1 Hudāyā mazḫar it nūr-ı cemāle
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
Qoma noḫşān ile irğör kemāle
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it

5 Faḫluña yā Rab nihāyet: Faḫluña yā Rabbi ğāyet M

⁵¹ HM: 113a, M: 22a, DE: 19a, SA: 7b, SB: 8b, YK: 7a

1 noḫşān ile: nāḫış bizi SA, SB

2 Dil ü cān mürdesini eyle iḫyā: Olalum vāşıl-ı maṭlūb-ı a‘lā SA, SB

- 2 Yoluñda kıl vücūdum cümle ifnā
Bisāṭ-ı kırbetüñi it müheyyā
Dil ü cān mürdesini eyle iḥyā
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 3 Bize yā Rab delīl ol Ḥāzretüñe
Hem idhāl it ḥarīm-i vuṣlatuñā
Sezā olan budur çün ‘izzetüñe
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 4 Saña senden sığındum yā İlāhum
Ki ğayri yok durur püşt ü penāhum
Nola afv eyleseñ cürm ü günāhum
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 5 Şuhūd-ı Zātuñı eyle müyesser
Kemālātuñā şānum ola mazḥar
Bu yolda it bize ‘avnüñi rehber
‘İnāyet eyle Raḥmānum meded it
- 6 Kılan Ḥaḳḳa kıyām ile ku‘ūdı
Haḳīḳat üzre ol eyler sücūdı
Be-küllī mahv idüp zenb-i vücūdı
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 7 Fenāyīye naşīb it fetḥ-i bâbı
Ara yirden götür cümle ḥicābı
İki ‘ālemde gösterme ḥisābı
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Sırruñı cāndan nihān itmek dilersin ey gōñül
Rāz-ı pinhānı 'ayān itmek dilersin ey gōñül
- 2 Berg-i nesrīn üzre zülfüñi perīşān itme kim
Cānları bī-hānümān itmek dilersin ey gōñül
- 3 Rāh-ı vaşla virmişüz kevn ü mekānuñ varını
Cān nedür ki kaşd-ı cān itmek dilersin ey gōñül
- 4 Gōñlümi itdüñ nişāne her kazanuñ tīrine
Ol nişān-ı bī-nişān itmek dilersin ey gōñül
- 5 Mantıķu't-Ṭayr oldı ehl-i vaḥdete ḥāl ü ḥaṭṭuñ
Hemçu Aṭṭār tercümān itmek dilersin ey gōñül
- 6 Nāzil oldı bu beyāna *lā tūḥarrik* āyeti
Ol beyānı bī-gümān itmek dilersin ey gōñül
- 7 Kān güherdür ey Fenāyī bu gōñül kāşānesi
Ānı ol kāna mekān itmek dilersin ey gōñül

4 sığındum yā: sığınırurum SA, SB

6 ol eyler: eyler ol SA, SB// mahv idüp: mahv idem SA, SB

7 cümle hicābı: ref' it hicābı SA, SB// Sulṭānum: Raḥmānum SA, SB

⁵² HM: 113b; M: 23a, DE: 19b, SA: 36a, SB: 41a, YK: 27a

1 dilersin: dilersüñ SA, SB

2 dilersin: dilersüñ SA, SB

3 dilersin: dilersüñ SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Mest ü şeydā olsa dāim nola bu cān bülbüli
Bir tolu peymānedür bağ-ı elestün her güli
- 2 Setr ider nūr-ı cemāline celāli perdesin
Ol vecihden bend ider 'uṣṣāķı zülf ü kāküli
- 3 Velvele şaldı cihāna hāl ü haṭṭı nokṭası
Tā ezel ol hāl iledür bāde-i 'aşķ gulğuli
- 4 Geh hicāz ider nevāsın gāhi 'uṣṣāķ u 'ırak
Gösterir isnā 'aşerden ol hevā-yı sünbüli
- 5 *Fevķa eydihim* hiṭābın çün Fenāyī kıldı gūṣ
Ṭarḥ idüp resm-i sivāyı yudı özinden eli

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Halāş olurdı dil cümle hevādan
Hiṭāb-ı *irci* 'irise Hudādan
- 2 Bizi dūr eyleme iki cihānda
Efendi sırr-ı pāk-i Muṣṭafādan

4 dilersin: dilersün SA, SB

5 dilersin: dilersün SA, SB

6 dilersin: dilersün SA, SB

7 Kān güherdür ey: Kān-ı gevherdür SA, SB// dilersin: dilersün SA, SB

⁵³ HM: 114a, M: 23a, DE: 20a, SA: 62a, SB: 73a, YK: 52b

1 Mest ü şeydā: Mest-i şeydā SA, SB

2 zülf ü kāküli: zülf-i kāküli SA, SB

4'uṣṣāķ u 'ırak: 'uṣṣāķa 'ırak SA, SB

⁵⁴ HM: 114a, M: 23b, DE: 20b, SA: 46a, SB: 53a, YK: 35a

- 3 Baḳup ḳalma göñül aḡ u ḳaraya
 Geçelüm ‘avn ile arz u semādan
- 4 Çü bildüñ hep fenādur māsivā’llāh
 Beḳā milkinge ir ḳurtul sivādan
- 5 Vücūd milkini zāhid ḳıl temāşā
 Ḳo taḳlīdi ḥaber bil sırr-ı lādan
- 6 Nola şādī olursa hüdhüd-i dil
 Peyām-ı yār irişdirdi sabādan
- 7 Ezel ṭālī‘ olup şubḥ-ı hidāyet
 Açılsun revzen-i cānuñ şafādan
- 8 Fenāyī ref‘ idüp ḳayd-ı vücūdı
 Yetişsün behre nūr-ı kibriyādan

55

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Sivādan bāli taḥhīr it dilerseñ sırr-ı cānānı
 Ğamıyla şād olur sırrum ne sırdur bilmezem ānı
- 2 Geçüp nefsüñ hevāsından hevā-yı hūda pervāz it
 Ki tā sırr-ı hüviyyetden irişsün feyz-i Raḥmānı
- 3 Ṭılsım-ı kenz-i esmāyı nola fetḥ eylese sālīk
 Cemāl-i pākine zīrā ki mir’āt itdi insānı

8 behre: behr-i SB

⁵⁵ HM: 114b, M: 24a, DE: 20b, SA: 62a, SB: 73b, YK: 50a

5 āb-ı ḥayvānı: āb u ḥayvānı SA

- 4 Bu ism ü resmi maḥv itdi be-küllī nūr-ı lāhūti
Ne dūnyā belki ‘uḳbādan geḫürdi cezbe-i cānı
- 5 İden *aḥbebtü en u‘rafrumūzın zevḳ ile iz‘ān*
İçer baḥr-i ḥaḳāyıkdan Fenāyī āb-ı ḥayvānı

56

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Şüreti geḫ ‘ālem-i mā‘nāya ir
Ḳo sivāyı Ḥaẓret-i Mevlāya ir
Terk idüp ednāyı gel a‘lāya ir
Geḫ sivādan maṭlab-ı a‘lāya ir
- 2 Revzen-i cānuñ açılsuñ ez-safā
İrişüp bī-vāşıta nām-ı Hudā
Maḥv idüp zenb-i vüçüdı bul beḳā
Geḫ sivādan maṭlab-ı a‘lāya ir
- 3 ‘Āḳıl oldur eyleye fikr-i meāl
*Men ‘aref*sırrın bilen bulur kemāl
Emr-i mütūya idegör imtişāl
Geḫ sivādan Ḥaẓret-i Mevlāya ir
- 4 Aldanup ḳalma nūḳūş-ı keşrete
İrmeḡe ḳasd eyle nūr-ı vaḥdete
Ṭālib ola cān u dilden vuşlata
Geḫ sivādan maṭlab-ı a‘lāya ir

⁵⁶ HM: 114b, M: 24a, DE: 20a, SA: 12a, SB: 14a, YK:15b
3 ḥaẓret-i a‘lāya: maṭlab-ı a‘lāya SA, SB
6 Ḥaẓret-i Mevlāya: maṭlab-ı a‘lāya M, SA, SB

- 5 'İbret ile itseñ eşyāya nazar
Vaḥdet-i Zātiyyeden virür haber
Vār-ise 'ayn-i başiretten eṣer
Geç sivādan maṭlab-ı Mevlāya ir
- 6 'Āmil-i 'ilm-i şerī'at ol begüm
Kāmil-i rāh-ı tarīkat ol begüm
Vāşıl-ı sırr-ı haḳīkat ol begüm
Geç sivādan Ḥazret-i Mevlāya ir
- 7 Būlbül-āsā idegör cūş u huruş
Kıl muḥabbet cāmını gül gibi nūş
Eyledünse *men* 'aref sırrını gūş
Geç sivādan maṭlab-ı a'lāya ir
- 8 Kulluğın 'ābid ider dāim ḥisāb
Olıser-dür zāhide zühdi ḥicāb
Kıldı 'ārif ey Fenāyī feth-i bāb
Geç sivādan Ḥazret-i Mevlāya ir

57

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Güzer eyle fenādan bul beḳāyı
Yüri bülbül ḳadīm-i āşiyāna
Beḳā ehli olan gördi liḳāyı
'Urūc eyle ḳadīm-i āşiyāna
- 2 Görüp her zerrede nūr-ı İlāhı
Vücūd milkinde bul şems ile māhı
İrişdür Ḥazret-i Mevlāya rāhı
'Urūc eyle ḳadīm-i āşiyāna

8 Ḥazret-i Mevlāya: maṭlab-ı a'lāya SA, SB

⁵⁷ HM: 115a, M: 25a, DE: 22a, SA: 54a, SB: 61a, YK: 44b
1 bul: yol YK

3 Kıluben ceybuñi gül gibi şad-çāk
Fenā rāhında eyle vāruñi ḥāk
Zuhūr idince nūr-ı sırr-ı *levlāk*
Güzer eyle qadīm-i āşiyāna

4 İdüp nev-rüz ile ‘uşşāka aḡāz
Nevāñ ile bizi eyle ser-efrāz
Olup mürḡān-ı qudsīlerle dem-sāz
Yüri bülbul qadīm-i āşiyāna

5 Özüñde bulagör bir verd-i bī-ḥār
Yiter itdün gül içün nāle vü zār
Vişāle kıl Fenāyīyi sezā-vār
‘Urūc eyle qadīm-i āşiyāna

58

1 Gitdi fūrkat irişdi ‘ayn-ı vişāl
Qalmadı zerrece ‘aynında ḥayāl

2 Zulmet içre ḥayāt imiş buldum
Zülf-i ḥüsnüñ lebününde āb-ı zülāl

3 Āb-ı ḥayvāna la‘lūñi teşbīh
Eyleyenler zehī ḥayāl-i muḥāl

4 Zāt-ı Pāke ulaşdı ‘ārif-i nefis
Men ‘aref sırrı ile buldı kemāl

2 ‘Urūc eyle: Yüri bülbul SA, SB // qadīm-i āşiyāna: qadīm-i āşiyāna M

3 Güzer eyle: Yüri bülbul SA, SB // qadīm-i āşiyāna: qadīm-i āşiyāna M

4 Yüri bülbul: ‘Urūc eyle SA, SB // qadīm-i āşiyāna: qadīm-i āşiyāna M

5 ‘Urūc eyle: Güzer eyle / Güzer eyle bülbul SB // qadīm-i āşiyāna: qadīm-i āşiyāna M

⁵⁸ HM: 115b, M: 25b, DE: 22a, SA: 42a, SB: 42a, YK: 27a

2 ḥayāt: ḥayālet SA, SB

3 ḥayāl-i muḥāl: ḥayāl ü maḥāl SA, SB

- 5 Sa'y it ey dil cihānda kāmīl ol
Hergiz irmez zevāle belki kemāl
- 6 Lā mekān oldu nāmuñ eşyāda
Lā mekānsın bī-levn ü bī-emşāl
- 7 İrdi 'ārif Fenāyī menziline
Geçer 'ābid hemīşe āh u melāl

59

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 İrişdük yine mevlūd-i Rasūle
Diyelüm dem-be-dem e's-şükrü li'llāh
Kuşūrımız qarīn ola qabūle
Diyelüm dem-be-dem e's-şükrü li'llāh
- 2 Şühūd-ı Zātını Allāhü ekber
Yüzi şuyına eyleye müyesser
Değil bir kerre luṭf ide mükerrer
Diyelüm dem-be-dem e's-şükrü li'llāh
- 3 Anuñ haqqında Hāq buyurdu *levlāk*
Ol olmasa yaradılmazdı eflāk
'Ulüvv-i şānını 'aql itmez idrāk
Diyelüm dem-be-dem e's-şükrü li'llāh

4 'ārif-i nefis: 'ārif nefes SA, SB

5 zevāle belki kemāl: kemāle bilki zevāl SA, SB

6. beyit HM, SA ve SB'de yok.

7. beyit M'de yer almıyor.

⁵⁹ HM: 115b, M: 25b, DE: 22b, SA: 58a, SB: 67a, YK: 47a

4 oldu rahmet: 'ayn-ı rahmet M

- 4 Umaruz eyleye rüz-ı kıyāmet
Za‘īf ümmetlerine ol şefā‘at
Kudümü ‘ālemīne oldı rahmet
Diyelüm dem-be-dem e’s-şükrü li’llāh
- 5 Hudāyā Zāt-ı Pāküñ ‘izzetine
Ḥabībüñ Muştafānuñ hürmetine
Bizi irgör vişālüñ ni‘metine
Diyelüm dem-be-dem e’s-şükrü li’llāh
- 6 Semā‘ iden ḥiṭāb-ı müsteṭābun
Oğur bir noqtadan ḥüsnüñ kitābun
Mufaşşal aṭladı her faşl u bābın
Diyelüm dem-be-dem e’s-şükrü li’llāh
- 7 Fenāyī bendesin ol Rabb-i ekrem
Ḥarīm-i vaşlına eyleye maḥrem
İfāza ide feyzin aña her dem
Diyelüm dem-be-dem e’s-şükrü li’llāh

60

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 ‘Aṭā vü faẓl-ı ‘āmından ol Allāh
Didi *lā-takneṭü min rahmeti’llāh*
- 2 Haḳīkat rāhına kıl bizi sālik
Kerem kıl eyle tevḫīḳuña hem-rāh
- 3 Şühūd-ı nūr-ı Haḳdur aşl-ı maḳşūd
Niderler ḥür ü kaşr ü cennet ü cāh

7 dem-be-dem: dāimā SA, SB

⁶⁰ HM: 116a, M: 26b, DE: 23a, SA: 53b, SB: 61a, YK: 41b

- 4 Bu dil k̄āni‘ deęil bir kez řühūda
Murādı bu ki ihsān ola her gāh
- 5 Eğer sa‘y eylesem biñ yıl hebādur
‘Aṭā irmezse senden kula ey řāh
- 6 Harīm-i kurbetüñe eyle mahrem
Kerem kıl eyle yā Rab hāş-ı dergāh
- 7 Halāş eyle ‘anāşırdan vücūdum
Umar fażluñı her ‘āşī vü gümrāh
- 8 Fenāyīye içür ‘aşkuñ meyinden
Kıl esrāruña vākıf hāle āgāh

61

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Umarlar luṭf u ihsānuñı ‘uşşāk
Gerek enfüs Efendi gerek āfāk
- 2 Yer ü gökde ne varsa cümle eşyā
Kamusı ru’yet-i dīdāra müştāk
- 3 Tecellī-i vişālüñ eyle ihsān
Bizi nār-ı firāka kılma iḥrāk
- 4 Güvāh-ı vaḥdetüñdür iki ‘ālem
Müsebbihler seni eşcār ü evrāk
- 5 Halāş it kalbimiz resm-i sivādan
Derūnumuz bula nūruña işrāk

1 fażl-ı ‘āmından: fażl u ‘āmından SA, SB

6 yā Rab: Bārī M

⁶¹ HM: 116a, M: 27a, DE: 23b, SA: 32a, SB: 35b, YK: 23b

- 6 *Seḳāhūm* cāmını şun cāna sākī
İrişe yirine tā ‘ahd ü mīsāk
- 7 Bi-ḥaḳḳ-ı āb-ı rū-yı sırr-ı *levlāk*
Fenāyī bendeñüñ kıl kaydın ıtlāk

62

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Aşlımuz bir nūr-ı vaḥdetdür bizüm ol cān ile
Perde-i ten setr idüpdür aramız cānān ile
- 2 Mā vesa‘nī lem‘asından neş’e-dār it ḳalbimüz
Yüzüñi her şeyde görem dīde-i ıḳān ile
- 3 *Külle yevmin hüve fī şe’n* şānına bulam vüṣūl
Bī-niṣān ola bu şānum dem-be-dem ol şān ile
- 4 Aḥsen-i taḳvimüñ ‘ārif añladı ma’nāsını
Nola mestür olsa sırrı şüret-i insān ile
- 5 Eyleyen perkār-ı vaḥdetle dü-kevnî der-ḥarem
Buldı ol devr-i vücūdın noḳtasın devrān ile
- 6 Sīn ü şīn ref’ eyleyüp dendānını bir eyledi
Sāl ü māh u hefte vü leyl ü nehārı ān ile
- 7 Yüzi ḳarasına bakma kıl Fenāyīyi ḳabul
Sürdi dergāhıña vechin şad-hezar ‘iṣyān ile

* 5. beyit M’de yer almıyor.

⁶² HM: 116b, M: 27a, DE: 23b, SA: 55b, SB: 63a, YK: 42a
5 devr-i vücūdın: devri vücūdı SA,SB

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 ‘İkāl-i ‘aql-ı cüz’iden hālāş oldum sürürüm var
Muhabbet sāğarın içdüm bi-ḥamdi’llāh ḥuzūrum var
- 2 Hümā-yı Hū vü yā Hüyı gönül şehbāzı şayd itdi
Semend-i ‘aşk-ı bāz ile bu şahrādan ‘ubūrum var
- 3 Nesīm-i rūḥ-ı raḥmetden irişdi cāna çün feyzi
Eğerçi ‘ālem-i milkde bu vech ile zuhūrum var
- 4 Nesi var bir avuç ḥākūñ Cenāb-ı Ḥazrete lāyık
Heman rū-yı siyāh ile hezār sehv ü kuşūrum var
- 5 Fenāyī cāmi‘-i mısr-ı vücūdda cum‘aı kıldı
Ḥişār-ı tende şüretde görünür özge şūrum var

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 ‘İnāyet idicek bir ‘abde Bārī
İder ḥāline anuñ bārī yārī
- 2 Tecellīsine kılup anı maḥzar
Götürür bu cihāndan kār ü bārī
- 3 ‘Urūc itdi qadīmi menziline
Semend-i ‘aşkuññ olan süvārī

⁶³ HM: 117a, M: 28a, DE: 24b, SA: 16, SB: 19a, YK: 17a

2 ‘aşk-ı bāz ile: ‘aşk-ı yār ile M

⁶⁴ HM: 117a, M: 28a, DE: 24b, SA: 63a, SB: 75a, YK: 50b

- 4 Şayarlar bir deme iki cihānı
Budur ‘āriflerüñ her demde kārı
- 5 Fenāyī eyleyüp varını ifnā
Fenā ender-fenāda buldı vārı

65

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Vuşlatuñ gülzārına cān bülbülin zār eyledüñ
Lezzet-i hūr u cināndan anı bī-zār eyledüñ
- 2 Şiddet-i fūrkatde çekdiyse hezār derd ü belā
İrgörüp maṭlūba āhir vāşıl-ı yār eyledüñ
- 3 Goncanuñ gūşına irdi ‘andalībüñ nālesi
Ravza-ı cānını açup keşf-i esrār eyledüñ
- 4 Feyz-i faẓluñdan umaruz ola envā‘-ı fütūḥ
Mahz-ı luṭfuñla ‘ademden bizi çün vār eyledüñ
- 5 Eyle yā Rabbi Fenāyī kuluña luṭf u kerem
Enbiyā vü evliyāya şol ki ikrār eyledüñ

66

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Okıyan ‘ilm-i ledünni görmedi āğ u kara
Çün melāik her nefesde didi *lā ‘ilme lenā*

1 bārī yāri: yār-i gārı SA,SB

⁶⁵ HM:117b, M: 27b, DE: 25a, SA: 33a, SB: 36b, YK: 25b

1 anı bī-zār: - bī-zār SB

⁶⁶ HM: 117b, M: 28b, DE: 25b, SA: 2b, SB: 3a, YK: 2a

2 oldı aña sırt-ı gayri: aña remz-i sırt-ı SB / ola aña SA

- 2 Açdı *aḥbebtü en u'raf* sırrınıñ ebvâbını
Hâşıl oldı aña sırr-ı *gayre mâ 'allemtenâ*
- 3 İtdi ezber dört kitābuñ ma'nāsın bir noqṭadan
Hızır-veş oldı mükemmel cümle fenni ol dilā
- 4 *Ve'd-Ḍuhā ve'l-Leyl*inñ nüktesini kıldı 'ayān
Şems-i vahdetden semā'-ı kalbine irdi ziyā
- 5 Zāhir oldı cānına mefhūm-ı emr-i *fe'staḳim*
Eyledi çün nūr-ı pāk-i Muştafāya iktidā
- 6 Buldı 'izzet irişenler sāyesine 'arīfūñ
Kim hevā-yı lā mekānda her biridür bir hümā
- 7 'Ayn olursa 'ayn-ı 'ālem ger Fenāyīye nola
Küh'l-i kudretten çekilmiş 'aynına çün tütüyā

67

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 'Ayn-ı 'āşıkda görünür naqş-ı 'ālem bir hayāl
Ol hayalle zāhir olur dīdeye nūr-ı cemāl
- 2 Mazhar-ı Hāḳ olduğı-y-çün cümle eşyā ser-te-ser
Ol vecihden 'arīf olan gördi her şeyde kemāl
- 3 Vāşıl oldı *men 'aref* esrārınıñ mefhūmına
'Āḳıl ü dānā olanlar eyledi fehm-i meāl

⁶⁷ HM: 118a, M: 28b, DE: 26a, SA: 36b, SB: 42a, YK: 27b

- 4 Vech-i bâkî yâdına kim tarh-ı kevneyn eyledi
Sâki-i bezm-i ezelden nûş idüp cām-ı vişāl
- 5 Zāhir ü bâtın Fenāyī bendeñe eyle nazar
Mahz-ı fażluña Efendi eyledi çün ittikāl

68

- 1 Feyz-i haqquñ olursa ihsānı
Keşf olur sırr-ı rāz-ı Sübhānı
- 2 Yāri eyler müşāhede taḥkīk
Her ki bilür bu remz-i ‘irfānı
- 3 Ulaşup vaşlına beḳā buldı
Eyleyenler bu ḳalıbı fānı
- 4 İrdi evc-i a‘lāya esfelden
Maḥv idenler vücūd-ı cismānı
- 5 Leb ü la‘li hevāsına çeşmüm
Dökdi her dem o dürr ü mercānı
- 6 Ḳamu ḥaṭ ṣāhibin gubār eyler
Nesh iderse ḥaṭında reyḥānı
- 7 Oldı bende Fenāyī Raḥmāna
Kim ki bildi bu vech-i insānı

1 olur: oldı M

⁶⁸ HM: 118a, M: 29a, DE: 26b, SA: 63b, SB: 75a, YK: -

3 vaşlına: vuşlata SA, SB.

4 İrdi: İrişdi HM, DE, M.

5 Leb ü la‘li: Leb-i la‘li SA, SB, M.

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Yolında yārūñ oldum hāk-rāhı
Umaruz düşe bir gün aña rāhı
- 2 Nazar kılsuñ bu keşret 'ālemine
Kamu mevcūd olur vaḥdet güvāhı
- 3 Görüp bilmege kıl bize hidāyet
Ḥaḳīkat üzre eşyāyı kemā-hī
- 4 Tecellī-i cemālūñ eyle iḥsān
Değil bir kez mükerrer kıl İlāhī
- 5 Bu ilde vü ol ilde evvel āhir
Fenāyī kuluñuñ sensin penāhı

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Maṭla'-ı feyz-i ezelden ṭālī' oldı āfitāb
Leyl-i fūrḳat zāil oldı ḳalmadı dilde ḥicāb

⁶⁹ HM: 118b, M: 29a, DE: 26b, SA: 62b, SB: 74a, YK: -

2 Kamu mevcūd olur: İki 'ālem kamū SA, SB.

3 bilmege: bilmegi SA, SB

4 mükerrer kıl: mükerrer - SB

⁷⁰ HM: 118b, M: 29b, DE: 27a, SA: 5b, SB: 6b, YK: 3b

1 Maṭla'-ı feyz-i ezelden ṭālī' oldı: Şubḥ-ı vaşluñ tal'atından ṭālī' ola YK // zāil oldı: zāil olup YK

2 itse nola: nola itse SA, SB // mā-ı tūrāb: mā u tūrāb SA

3 Bes dūrūr: Pes dūrūr HM // Baḥr-i raḥmet: Baḥr-i vaḥdet (altta) HM, DE

4 Setr ider: Setr idüpdür SA, SB / Cemāl ile: Cemāline M

5 Fehm ider seb'a'l-meşānī sırrını bir noktadan: Sırr-ı 'irfān reşḥasından zāhir oldı kāināt SA,

- 2 Lā mekân milkinde cevlan itse nola cân ü dil
İtdi aşlına rücû'ı nâr-ı hevâ mâ-ı türâb
- 3 Bes dürür cümle 'uşât-ı mü'minîne ser-te-ser
Baḥr-i rahmetden irerse 'âleme bir kaṭre âb
- 4 Setr ider nûr-ı cemâl ile celâli perdesin
'Arz ider 'uşşâka dîdârını ez-rû-yı 'ıfâb
- 5 Fehm ider seb'a'l-meşânî sırrını bir noktadan
Levh-i dildür ey Fenâyî ma'nâ-yı ümmü'l-kitâb

71

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 1 Senüñ emrûñle kâim cümle eşyâ
Bu kudrettedür dünyâ vü 'uqbâ
- 2 Bu zulmetden münevver it cihânı
Ḥayat-baḥş kıl cedîden mürde cânı
- 3 Güzer eyleye dil 'arz u semâyı
İre tâ 'arş-ı maḫşûda Fenâyî

72

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Ey bizi maḫz-ı 'ademden vâr iden Kâdir Ḥudâ
Hemdem eyle ḥazretüñe yek-nefes kılma cüdâ

⁷¹ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: 1a

* YK bu şiirle başlıyor ve baştan eksik.

⁷² HM: 119a, M: 29b, DE: 27b, SA: 1b, SB: 1b, YK: 1a

- 2 Emr-i künle bünca mevcûda geyürdüñ hil‘atı
Zerre-i nâçize kılsañ nola vaşluñı ‘aḡā
- 3 İrişelden gūş-ı hūşa yevm-i mīṣakdan hiṭāb
Levh-i dilde ketb idüpdür nāmuñı dest-i ḡazā
- 4 Yād idüp ‘ahd-i ḡadīmi yār ile yār olmadık
Halvet-i sırda olaldan anuñ ile āşinā
- 5 Vuşlat-ı maḡbūb içün yoğ it Fenāyī vāruñı
Bulagör bir bāḡī devlet ki irmeye hergiz fenā

73

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Naḡd-i cāna iştirā itdüñ metā‘-ı vuşlatı
Sıgmadı arz ı semāya ol metā‘uñ kıymeti
- 2 Demdeme irmeğe ey dil ehl-i demle hem-dem ol
‘Ayn-ı sāle ‘add iderdüm ehl-i yek-dem şoḡbeti
- 3 Eyle *etmemtū* ‘aleykūm ni‘metinden hişşe-dār
Kıl müyesser iki ‘ālemde devām-ı ni‘meti
- 4 Sebḡ-ı ḡüsnā ile irdiler irenler vaşluña
Zerre-i nāçiz ider mi āfitāba sebḡati
- 5 ‘Ayn-ı luṭfuñla Fenāyī bendeñe eyle nazar
Keşret-i eşyāda göre tā ki sırr-ı vaḡdeti

⁷³ HM: 119a, M: 30a, DE: 28a, SA: 61a, SB: 71a, YK: 52b
2 ehl-i yek-dem : ehli yek-dem M

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ol Ğanī Mevlā umarum bakmaya nisyānuma
Çekile 'afv-ı kalem rûz-ı cezâ 'ısyānuma
- 2 Bî-hisâb ısshı idüp gelmeye nokşân ü zevâl
Dost ile bezm-i belâda olunan peymānuma
- 3 Çün cülûs itdi geçüp sulţân-ı 'aşk cān tahtına
Yazdı zülfiñ haţtını kim nüsha yok dīvānuma
- 4 Pürdürür ezhâr-ı 'irfân ile cānum ravzası
Zer' idelden bezr-i hubb-i yâri Hâk bustānuma
- 5 Bū-yı 'aşk ile Fenâyî dil muaţtar dāimā
Sâkî-yi bezm-i ezel çün şundi cāmın cānuma

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Kim okursa levh-i dilden ism-i ruh-efzāmuzı
Seyr ider 'İsâ gibi ol 'âlem-i bālāmuzı
- 2 Âdemîden 'ilm-i esmâ öğrenen oldu melek
Cinnüñ aşlı nâr idi öğrenmedi esmāmuzı
- 3 Sırr-ı remz-i 'alleme'l-esmāya 'ârifseñ eğer
Senüñ ile bile görürsin tamām eşyāmuzı

⁷⁴ HM: 119b, M: 30a, DE: 28b, SA: 55a, SB: 62b, YK: 45b

1 rûz-ı cezâ: rûzı cezâ SA

2 nokşân ü zevâl: nokşân-ı zeval SA, SB

5 bezm-i ezel: bezm-i ezelden SA, SB

⁷⁵ HM: 119b, M: 30b, DE: 28b, SA: 63b, SB: 75b, YK: 54b

- 4 Feyz-i akdesden ireli cism ile cāna ‘aṭā
Cennet-i ḥüsnünde gördük fehmi idüp me’vāmuza
- 5 Hemçü ‘Aṭṭar ey Fenāyī Maṭlūḳu’ṭ-Ṭayr bilmeyen
Ḳāfa varup görmek ister ol bizüm ‘Anḳāmuza

76

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Döndi bu cismüm hilāle ol meh-i tābān için
Geçdi dil cān ü cihāndan şoḥbet-i cānān için
- 2 Çünkü iḥsāndur cefāsı cāna cānānuñ müdām
Dem-be-dem şükr eylerem ol Vāhibü’l-iḥsān için
- 3 Naḳd-i cāna cevher-i bāḳī kılduñ iştirā
Bey‘ olup bāzār-ı ‘aşḳda vārumuz ol kān için
- 4 Hıṣr-veş buldı lebūñden mürde-i cān çün ḥayāt
Zulm olur zulmāta varmak çeşme-i ḥayvān için
- 5 La‘l-i nābuñ nola dökse her nefesde ḳanımı
Ḳande gördüñ şorıla bir ḳan hezārān ḳan için
- 6 Kenz-i maḥfiden zuhūra geldi cümle kāināt
Açdı aḥbebtü en u‘rafısrını ‘irfān için
- 7 Aḥsen-i taḳvīmde ızhar idüp ‘aks-i ḥüsnini
Gösterür mir’āt-ı dilde vechini insān için

⁷⁶ HM: 120a, M: 30b, DE: 29a, SA: 45a, SB: 51b, YK: 37a

5 bir ḳan hezārān: bir dem hezārān SA,SB

6 kenz-i maḥfiden: kenz-i maḥfide M

7 ‘aks-i ḥüsnini: ‘aksi ḥüsnini SA, SB

8 bu yolda: yolunda M

- 8 *Külle yevmin hüve fî şe'n şânına buldı vüşül*
Bî-nişân iden bu yolda şânını ol şân için
- 9 Çünkü bulduñ ey Fenâyî *fakru fahr*den ğınâ
Gör bu devri ğam yeme gel gerdiş-i devrân için

77

Müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün

- 1 Dil mürdesini hayy ider Hû isminüñ zâkirleri
Arz u semâyı tayy ider Hû isminüñ zâkirleri
- 2 Kalb-hânesin gülzâr ider bülbüli aña zâr ider
Her demde seyr-i yâr ider Hû isminüñ zâkirleri
- 3 Bezm-i elestüñ mestidür meydân-ı 'aşkıñ cüstidür
Yârüñ kadîmî dostıdur Hû isminüñ zâkirleri
- 4 Deryâ-yı tevhîd itdi ğarķ pes aradan mahv oldu fark
Oldı muhîṭ-i ğarb u şark Hû isminüñ zâkirleri
- 5 Devr-i elestde hişşesün 'aşķ ile itdi kışşasun
Def' itdi cümle ğuşşasun Hû isminüñ zâkirleri
- 6 Derd ile girse kim yola oldu hidâyet ol kula
Şaymaz cihânı bir pula Hû isminüñ zâkirleri
- 7 Kõdı bu yola cân u ten terk itdi yâr için vaṭan
Haķķı görür her zerreden Hû isminüñ zâkirleri

⁷⁷ HM: 120b, M: 31a, DE: 30a, SA: 64b, SB: 76b, YK: -

- 8 İrdi kime fażl-ı ezel dost bezmine oldu maḥal
Her müşkilini itdi ḥal Hū isminüñ zākirleri
- 9 Rāḥ-ı fenāya kim gider yārin cemālin ol görer
Her bir dikende gül derer Hū isminüñ zākirleri
- 10 Fażlını ol Rabb-i Raḥīm itdi Fenāyīye azīm
Bulur ebed bâkī na‘īm Hū isminüñ zākirleri

78

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Nişānuñ bulalı cānum bu şānum bī-nişān oldu
Açıldı vaḥdet-i sırrı ‘avālim ‘ayn-ı cān oldu
- 2 Rumūz-ı *mā vesa‘n*den irişdi cāna çün feyzi
Ve in min şey’ kelāmıyla kamu eşyā lisān oldu
- 3 Ezeldendür bidāyatı cihāna sığmadı hergiz
Bu ma‘nādandur ‘uşşākuñ mekānı lā mekān oldu
- 4 Ruḥuñ *ḳālū belā* sırrın ideli ‘āleme ifşā
Giderdi perdeyi yüzden gümānum bī-gümān oldu
- 5 *Nefahtü fihî min rūḥî* dinildi şān-ı Ādemde
Bu sır *min emri Rab* ile ‘anāşırda nihān oldu

4 aradan: arada SA, SB // muḥīṭ-i ğarb u şarḳ: muḥīṭi ğarḳ-ı şarḳ SA, SB

5 Def’ itdi cümle: Def’ eyledi her SA, SB

6 Derd ile girse kim yola: Derd ile kim girdi SA,SB

7 bu yola: bu yolu M

9 dikende: dikenden SA, SB

10 Bu beyit SB’de bir sonraki şiirin arasında sayfanın sonunda yer alıyor.

⁷⁸ HM: 121a, M: 31b, DE: 30b, SA: 64a, SB: 76a, YK: -

1 cānum bu şānum: şānum bu şānum SA / şānum bu nişānum SB // vaḥdet-i sırrı: vaḥdeti sırrı SA, SB

2 Rumūz-ı: Rumūzı SA, SB

- 6 Şabā zülfüñ nesîmiyle mu‘aṭṭar kıldı āfākı
Mesîḥā-veş deminden gör ki ne cānlar revān oldu
- 7 Cihānda cān ile vaşluñ Fenāyī ihtiyār itdi
Koyup bu cism ile cānı cihān içre cihān oldu

79

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 İrişdük sırr-ı mevlūde şükürler yine Mevlāya
‘Aṭādur Ḥazret-i Ḥaḳdan zuhūrı dīn ü dünyāya
- 2 Sa‘ādetle kudūmından müşerref oldu ‘ālemler
Yetişdi şems-i Zātınuñ ziyāsı ‘arş-ı a‘lāya
- 3 Ezel naḳḳāşı yazmadı mişālin naḳş-ı ‘ālemde
Ḳamaşur görmeğe gözler o naḳş-ı ‘ālem-ārāya
- 4 Nihāyetsiz olan baḫrūñ o bir dürr-i yetimidür
Anuñ kıymetin ol bildi ki ḡarḳ ola bu deryāya
- 5 Ḳamer devrinde bedr olsa hilālî nola ol māhuñ
Cihāt-ı sittî selb idüp güzer itdi müsemməya
- 6 ‘Aceb sevdāya düşmişdür vişālin isteyen ‘āşık
Geçer sevdā-yı sevdādan düşenler işbu sevdāya
- 7 Cenāb-ı Ḥazret-i Bārī buyurdi şānuña *levlāk*
Senūñ nūruñdan irişdi füyūzāt cümle eşyāya

⁷⁹ HM: 121b, M: 32a, DE: 31a, SA: 59a, SB: 68a, YK: 43b
3 naḳḳāşı: naḳḳāş SA, SB

- 8 Sen ol Zāt-ı muṭahharsın geçer seyrüñ nüḥ-eḫāka
Ki sübhāne 'llezī esrā delīl oldu bu esrāya
- 9 Cihānuñ baḫr ile berri amu 'anberle müşk oldu
Şauñ būyını şaşalı şabā deryā vü şaḫrāya
- 10 Emīrüm seyyidüm sensin bu gün ey Hūblaruñ Şāḫı
Vücūdum şehrini virdi cemālūñ nūrı yağmāya
- 11 Cemālūñ dīdeden pinḫān egerçi zāḫir āmennā
Görinen yine vechüñdür naḫar olduḫda her cāya
- 12 Bu gün dīdār-ı yār ile bu cism ü cānı ıl tebşīr
Olardan eyleme luḫ it ala imrüz u ferdāya
- 13 Fenāyī bendeñe eyle şefā'at yā Rasūle'llāḫ
Civār-ı Ḥāzret-i udse ola bī-çāre hem-sāye

80

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Āferīn ol cāna ki meşḫūd ide cānānını
Bu fenā milkinde yeksān ıla cism ü cānını
- 2 Ḥaste olan dillere dārū'ş-şifādur kūy-i yār
Derdini bulan göñül pes neylesün dermānını
- 3 Lā mekān milki hümāsın itmeḫe cānā şikār
Āşiyān-ı udse irgöre ki mürğ-i cānını

9 müşk oldu: misk oldu SA, SB, M

10 nurı yağmāya: cünd-i yağmāya SA, SB, M (altta not "cündi" HM, DE)

12 imrüz u ferdāya: imrüzü ferdāya SA,SB

13 hem-sāye: himāye SA, SB

⁸⁰ HM: 122a, M: 32b, DE: 32b, SA: -, SB: -, YK: 55a

- 4 Başıını ıop eyleyüp giren fen  meydanına
L  mek n milkinde  aldı ol topu   evg nını
- 5 D ne-i h l-i ru u  vechinde c n eyler fed 
Okıyanlar nok adan sırr-ı ezel ‘irf nını
- 6   n dem-i R   ’l-kudüsden m rde dil buldı hay t
Nice mümkün ide  dem ol dem     kr nını
- 7 Vuşlatı esr rına hayr n Fen y  işbu c n
Virmedi iki cih na vu latu  bir  nını

81

F ‘il t n f ‘il t n f ‘il n

- 1 Ey  amu ‘ lemlere viren ziy 
Ru’yet  le d dem z eyle m n r
D de-i dil bula n ru la cil 
Ru’yet  le d dem z eyle m n r
- 2  ems-i Z tu ndan irerse zerre n r
   ıl olur cism ile c na  uz r
Ma v ola  yine-i dilden f t r
Ru’yet  le d dem z eyle m n r
- 3 Y  ‘Al m   y  H k m   y  H b r
Sa a ma’lum n k   bed m  fi’z-z m r
Ente  asb  ente k f  y  Ba  r
Ru’yet  le d dem z eyle m n r

⁸¹ HM: 122b, M: 33a, DE: 32b, SA: 17b, SB: 21a, YK: 16a
2  uz r:  ub r M
6 dem t  deme: t  demdeme SA, SB

- 4 Maṭla‘ından ṭālī‘ ola āfītāb
İrişe bī-vāsıṭa cāna ḥiṭāb
Ref‘ ola ‘ayn-ı ‘alīlūmden ḥicāb
Ru‘yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 5 Ey Qadīm ü Hayy ü Qayyūm u Ahed
Sensin ol Ḥallāk-ı eşyā bī-‘aded
Zāil ola ‘ayn-ı merdūmden ramed
Ru‘yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 6 ‘Ayn-ı ādem ‘ayn oldı ‘āleme
Nüşa düşdi işbu ‘ālem ādeme
Kıl hidāyet irişe dem tā deme
Ru‘yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 7 ‘Ayn-ı raḥmetden ire ‘ayna devā
Dest-i kudret çeksün aña tūtiyā
Nūr-ı Zātuñ it Fenāyīye ‘aṭā
Ru‘yetüñle dīdemüz eyle münīr

82

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Visālūñ ‘īdini eyle müyesser
İde sālīkleriñ tā Ḥacc-ı Ekber
- 2 Nuḳūş-ı ğayrī ḥakkīt levḥ-ı dilden
Şühūd-ı Zāt-ı Pākūñ kıl mükerrer
- 3 Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü ğāyet
Dü-‘ālem emrūñe yā Rab müsahḥar

⁸² HM: -, M: -, DE: -, SA: 18a, SB: 21b, YK: 14b

- 4 Neḳāyışdan münezzehdür şıfātuñ
Te‘ālā şānühū Allāhū ekber
- 5 Tecellī-i cemālühle vir işrāk
Ola nūruñla cān u dil münevver
- 6 ‘Arūsı ma‘nā ref’ itdi niḳābın
Cemālüh ola bī-dilde muşavver
- 7 Fenāyī nüshā-ı sırr-ı ezelden
Kitāb-ı ḥüsnüñi eyledi ezber

83

Mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün

- 1 Cihān u cism ü cān yoluñda ḳurbān
Tek eyle ‘īd-i vaşluñ cāna iḥsān
- 2 Cemālüh şem‘ine ḳarşı dil ü cān
İder pervāne-veş varını sūzān
- 3 Yir ü gök cümle Ḥaḳuñ āyetidür
Bunı a‘mā olan eyler mi iz‘ān
- 4 Dinildi *len terān* Mūsāya gerçi
Velī itdi ārını nūrın iḳān
- 5 *Nefaẖtū* nüktesin fehm it Fenāyī
Ḥaḳīḳat üzre ger olduñsa insān

⁸³ HM: -, M: -, DE: -, SA: 49b, SB: 55b, YK: 39a

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Kul olanlar şıdķ ile Mevlāsına
Neylesüñler bu cihān sulţanlıđın
Cennet-i vaşluñ iren me'vāsına
Neylesüñler bu cihān sulţanlıđın
- 2 Virseler bakmaz Süleyman milkini
Rāhat olmaz bir nefes cān u teni
İsteyen nūr-ı cemālüñ zevķini
Neylesüñler bu fenānuñ varlığın
- 3 Ger irişse luţf u fażl-ı gird-gār
Ėāib olmaz dīdeden envār-ı yār
Sözümüz bu dāimā leyl ü nehār
Neyleyelüm bu fenānuñ varlığın
- 4 Sen münezzeh Şāha yok kevn ü mekān
Kande bulsunlar seni ya 'āşıkān
Tālibüñ maţlūbı sensin bī-gümān
Neyleyelüm bu fenānuñ varlığın
- 5 Eyle her demde Fenāyīye meded
Ru'yetüñ bābını aña kılma sed
Luţf u ihsānuñı eyle bī-'aded
Neyleyelüm bu fenānuñ varlığın

⁸⁴ HM: 123a, M: 33b, DE: 33b, SA: 49b, SB: 56a, YK: 36b

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- 1 Derdüñ olur cāna devā yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
'Uşşāka kıl vaşluñ 'aṭā yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
- 2 Ref'ola dilden her hevā gide nazardan māsivā
Kıl zāt-ı pākūñe sezā yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
- 3 Maḫşūd-ı emr-i kün fe-kān Zātuñ durur zāhir nihān
Her şeyde sensin çün 'ayān yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
- 4 Cümle vücūd-ı mümkināt meclā-yı esmā vü şifāt
Kılsun tecellī nūr-ı Zāt yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
- 5 Kılduñ nice ihsān u cūd yokdan bize virdüñ vücūd
Vir yine haḫkānī şuhūd yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
- 6 Ey faẓl u cūd ıssı Kerīm eyle bize luṭf-ı 'aẓīm
Bulsun yerin 'ahd-i ḳadīm yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
- 7 Gider aradan fūrḳati göster saray-ı vaḫdeti
Bula Fenāyī vuşlatı yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Nūr-ı illa'llāha āgah it bizi
Luṭf u ihsān ıssı Raḫmānum meded

2 fenānuñ varlığın cihān sulṭanlığın SA, SB

3 Sözüñüz bu: Hem sözüñüz bu SA / Sözüñüz bu SB // Neyleyelüm: Neylesüñler SA, SB

4 Ṭālibūñ maṭlūbı sensin bī-gümān: Zāt-ı pākūñdür murād olan hemān SA, SB

⁸⁵ HM: 123a, M: 34b, DE: 33b, SA: 3a, SB: 3b, YK: 1a

1 kıl vaşluñ: vaşluñ kıl SA, SB

6 faẓl u cūd: faẓl-ı cūd SA, SB // luṭf-ı 'aẓīm: luṭf u 'aẓīm SA, SB

⁸⁶ HM: 123b, M: 35a, DE: 34b, SA: 10a, SB: 11b, YK: -

Mazhar-ı esrârü'llâh it bizi
Luṭf u iḥsân ıssı Raḥmānum meded

2 Taht-ı teshîrûñdedür arz u semâ
Cümlesi ferman-berûñdür dâimâ
Bulalum nûr-ı hüviyyetden 'aṭâ
Luṭf u iḥsân ıssı Raḥmānum meded

3 Zikrûñ ile ḳalbimiz bulsun cilâ
Açıla tâ revzen-i cân ez-şafâ
Güş-i cāna irişe Ḥaḳdan nidâ
Luṭf u iḥsân ıssı Raḥmānum meded

4 Zât-ı Pâküñ 'izzeti-y-çün yâ Raḥîm
Fahr-i 'âlem hürmeti-y-çün yâ Kerîm
Sen 'ināyet eyle yâ Hayy ü Ḳadîm
Luṭf u iḥsan ıssı Raḥmānum meded

5 Çünki Ḳayyûm ile ḳâimdür cihân
Neyler ara yirde pes bu cism ü cân
Nûr-ı Zâtuñ dîdeden itme nihân
Luṭf u iḥsân ıssı Raḥmānum meded

6 Bizi nâr-ı firâḳa ḳılma sūzân
Bulunmaz faḳluña çün ḥadd ü pâyân
Fenāyî bendeñe ḳıl luṭfuñ iḥsân
Luṭf u iḥsân ıssı Raḥmānum meded

7 Eyle tevfiḳuñı yoluñda refiḳ
Nâr-ı ḳahra eyleme bizi ḥarîḳ
Saña ṭoğrı vara yâ Rabbi ṭarîḳ
Luṭf u iḥsân ıssı Raḥmānum meded

- 8 Vir Fenāyī bendeñe bākī vücūd
İre tā ḥadd-i kemāle faẓl u cūd
Qıl müyesser ‘arş-ı maqşūda şu‘ūd
Luṭf u iḥsān ıssı Raḥmānum meded

87

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 Te‘āl’allāh ne muhsinsin şıfātuñ Zāt-ı yektādur
Senüñ ismüñ kamu eşyā şıfātında müsemmadur
- 2 Cemālūñ nūrı ey maḥbūb ne mazhardur ki ‘ālemde
Cemī‘i şeyde ol nūruñ tecellisi hüveydādur
- 3 Kamer devrinde sen olduñ kamu maḥbublarıñ māhı
Ki ḥālinüñ ḥayālinde iki ‘ālem müberrādur
- 4 Bu ‘aql ü ‘ilm ü ḥilm ü hulḳ senüñ şānuñda nāzildür
Vişālūñ genc-i bī-pāyān zuḥūruñ cān-ı eşyādur
- 5 *Terānī* nūrını gördi cebīnūñde ‘ayān çünki
Ki bildi Mūsā-yı ‘İmrān vücūduñ Tūr-ı Sīnādur
- 6 Ezel ḥubbūñ ḥurūfını göñül levḥinde ketb itdūñ
Zehī maḥbūb-ı Raḥmān kim bu ne ḥarf ü ne inşādur
- 7 Belā bezminde ‘ayneynūñ ne şey gördi ki mest oldı
Ḥumārından iki ‘ālem hemīşe mest ü şeydādur

* 6. dörtlük M’de ve 8. dörtlük SA ve SB nüshalarında yok.

⁸⁷ HM: 124a, M: 35b, DE: 35a, SA: 11b, SB: 13b, YK: 9a
3 ḥayālinde: ḥayālinden SA, SB

- 8 Sevād-ı zülfüñe iren hayāt-ı lem-yezel buldı
Ki ‘İsā ile Hızr İlyās yüzüñ şuyına ihyādur
- 9 İki ‘ālem vücūdı kim aña āyinedür vechüñ
Cemālünde ‘ayan gördi şunuñ kim ‘aynı bīnādur
- 10 *İzā ahbebtühū* sırrın Fenāyī idegör iz‘ān
Gören vü görinen diyen işiden sende peydādur

88

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Fūrkat ile yiter itdüñ kalb-i nā-şadı melül
Kıl müyesser vahdet-i zātiyyeye yā Rab vüşül
- 2 Cümle mevcūdātda mestür eyledüñ esrāruñı
Pes bu esrār ile hayrān oldı erbāb-ı ‘uķül
- 3 Cām-ı ‘aşķuñ cūr‘asını nüş iden görmez humār
Her merāma maķz-ı fażluñdur yine aşı-ı uşul
- 4 Eyledi *esrā bi-‘abdiḥ* leylinüñ mi‘rācını
Cān u dilden kim olursa Ḥazret-i Mevlāya ķul
- 5 İştirā iden metā‘-ı vaşluñı cān naķdine
Güş ider her zerreden zikrūñı bā-sem‘-i ķabul
- 6 Sālik-i rāḥ-ı fenāya irmese senden nazār
Nite yol bulur Cenāb-ı Pāke bu ‘abd-i zelül

9 şunuñ kim: şunuñ ki M

⁸⁸ HM: 124b, M: 36a, DE: 35b, SA: -, SB: -, YK: -

- 7 Nūr-ı Zātuñ lem‘asından kıl Fenāyīye ‘aṭā
Maẓhar ola tā tecellī nūrına fevka’l-ḥuṣūl

89

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Cenābuñdan revā mıdur ḥabībī
Ki nāra yandurasın bu ġarībī
- 2 Cemālūñ ravzasından ḥāṣa-li’llāh
Ki maḥrūm eylesin ‘andalībī
- 3 Bizi bu derde sen itdūñ giriftār
Anuñ sensin yine ancak ṭabībī
- 4 Temennā-yı viṣālūñde dil ü cān
Ara yirden gider luṭf it rakībī
- 5 Senūñ fermānuña gerden-keş olan
Anuñ boynında baġludur ṣalībī
- 6 Gönülde yazıla *naşrun mina’llāh*
Müyesser kıl aña *feth-i qarībī*
- 7 Düşüp sevdā-yı sevdāña Fenāyī
Ezelden bu imiş anuñ naşībī

⁸⁹ HM: 125a, M: 37b, DE: 36a, SA: 59b, SB: 69b, YK: 48b

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Mülākāt isteyen dīdār-ı yāri
Fenā rāhında yoğ eyledi vāri
- 2 Melāmet 'āleminde buldı şöhet
Aradan ref' ider nāmus u 'ārı
- 3 Hārīk itme firaķuñ ateşine
Yiter çekdüñ vişāle intizārı
- 4 Ruḥuñ gülzārınuñ büyına bu cān
Çeker bülbul gibi zār-ı hezārı
- 5 *Seḳāhüm* cāmını nüş eyleyen cān
İki 'ālemde görmez inkisārı
- 6 Nüküş-ı ğayriyi ḥakkeyle dilden
Nider sālīk olan naķş u nigārı
- 7 Fenāyīye olursa Bārī yāri
Beḳā milkine irgörür bu kārı

1 bu: ben SA, SB

6 Müyesser kıl: Mübeşşir kıl SA,SB // feth-i qarībi: feth-i mubīni M

7 Ezelden: Ezelde SA,SB

⁹⁰ HM: 125b, M: 37a, DE: 36b, SA: 65a, SB: 77a, YK: 50b

2 ider: iden SA, SB / nāmus u 'ārı:nāmus-ı 'ārı SA, SB

3 vişāle: firāķa SA, SB / (altta "firāķa" DE)

4 zār-ı hezārı: zār u hezārı SA, SB

6 naķş u nigārı: naķş-ı nigārı SA, SB

7 Bārī yāri: yār-ı yāri SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Vāruñı beḡl eyle ey dil vuşlat-ı cānāneye
Virmeyesin vaşl-ı yāre cānuñı cānāneye
- 2 Şems-i Zātuñ zerresinden nola eylerseñ 'aṭā
Şem'-i ḡüsñüñ nārına sūzān olan pervāneye
- 3 Ṭa'ne kılma zāhidā ehl-i ḡarābāta şaḡın
İzṭırārī çekdiler pāyin anuñ mey-ḡāneye
- 4 Cümle-i mevcūda eyler çün şurāḡi ser-fürū
Vādī-i bezm-i belāda devr iden peymāneye
- 5 Cāna irgörtüp bu rāzı ey Fenāyī bilmedüñ
Saña kim dir sırruñı keşf eyle her bīḡāneye

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ol görür yārini yārin kim bugün yārin görür
Görmeyen yārini bunda ol kaçan yārin görür
- 2 Şek degildür yāri bilmez şol ki nefsin bilmedi
Yārini bilendür ol kim kendü miḡdārın görür
- 3 'Arif eyler dem-be-dem çün Ka'be-i vaşluñ ṭavaf
Zāhid-i ḡod-bīni gör ki Ka'be dīvārın görür

⁹¹ HM: 125b, M: 37a, DE: 37a, SA: 56a, SB: 64a, YK: 45b
3 zāhidā: zāhid SA // mey-ḡāneye: ḡum-ḡāneye SA, SB
5 rāzı: zārı M.

⁹² HM: 126a, M: 37b, DE: 37b, SA: -, SB: 92a, YK: -

4 Her ki keşretten geçüp oldu vücūdından halāş
Vaḥdetüñ sırrın bulup ol Haḳḳuñ envārın görür

5 Ol hümā himmet Fenāyī eyle maḥlūba ‘urūc
Arzū-yı Cennet itmez şol ki dildārın görür

93

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Şu‘le irdi ‘āleme ol peyker-i meh-pāreden
Āferīnler olsun anı hūb yaratmış Yaradan

2 Kānķı burcın aḥterisin bilsem ey meh-rū seni
Menzilüñ ‘ārī hezārān kevkeb-i seyyāreden

3 Gül yüzüñ gülzārınuñ seyrānına çıķdı şabā
Şaķdı misk ü ‘anberi ol turre-i ṭarrāreden

4 Şems-i tābandur cemālūñ zāhid idrāk eylemez
Pes ne bilsün çeşm-i huffāş dīde-i nezzāreden

5 Lā-yezālī hamrınuñ çıķdı humarı başına
Vaḥdetüñ peymānesin nūş ideli hum-hāreden

6 Gerçi seng-i hecr ile mir’āt-ı dil şad-pāredür
Görinür nūr-ı cemālī her biri bir pāreden

7 Harra Mūsādan egerçi Ṭūr-ı dil şad-pāredür
Görinür sırr-ı *terānī* yine her bir pāreden

2 Yārini: Nefsini SA; SB

⁹³ HM: 126a, M: 37b, DE: 37b, SA: 43a, SB: 49a, YK: 38b

- 8 Sırr-ı vahdetden irişdi çün Fenâyîye naşîb
Vâhid olup yâr ile kendüsi çıkdı aradan

94

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

- 1 Revâ mıdur ki gönlümüz alasin
Bizi bu gurbet iline şalasın
- 2 Vişâlün gülşeninde hâşa-li'llâh
Dil ü cân bülbülin mahrum kılasın
- 3 İki 'âlem kuyüdından halâs it
Ara yirden gider âğ u karasın
- 4 Bizi bu derd-i 'aşka sen bırağduñ
Yine sensin iden anuñ devâsın
- 5 Nazar kılan yüzüñ âyinesine
Çeker ol şâne-veş zülfüñ belâsın
- 6 *Ebtü* sırrına mazhâr olan cân
Alur *yut'im u yeskiden* gıdâsın
- 7 Gözi elâsı tutdı *kün fe-kâm*
Ne âl itdi görüñ 'aynı elâsın
- 8 Fenâyîye 'ağ it nûr-ı Zâtuñ
Bula sidre-i dilde müntehâsın

2 'ârî hezârân: 'âlî hezârân SA, SB

8 çün: - SB // olup: oldı SA, SB

* 7. beyit M'de bulunmuyor.

⁹⁴ HM: 126b, M: 38a, DE: 38b, SA: 44b, SB: 50b, YK: 37a

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Tecellî-i cemālünle dil-i maḥzûnı kıl mesrûr
‘Aṭā vü faẓl u iḥsānuñ Efendi eyle nâ-maḥşûr
- 2 Nice bir nâr-ı hicrānuñ dil ü cāmı ide sūzān
Bizi bezm-i vişālünden kerem it eyleme mehcûr
- 3 Nola nûş eylese cām-ı hüviyyet cür‘asın Ḥallâc
Muḥabbet dârına ber-dâr olan lâ-bûd olur Manşûr
- 4 *Ve emme’s-sâile* bâbın ‘ibādına iden meftûḥ
Kef-i cûdıyla mümkün mi kıla kullarını maḥhûr
- 5 Fenâyî bendeñ ıtlâḳ it iki ‘âlem kuyûdından
Virülsün dest-i kudretten yedine nâme-i menşûr

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- 1 Zencîr-i zülfüñ kaydına şayd olmayan dīvānedür
Şem‘-i ruḥuñ envârına şems ü kamer pervānedür
- 2 Elden bırak ey müdde‘î tesbîḥ ile seccādeyi
Baḳ zülf ü ḥāline anuñ gör ki ne dām u dānedür

4 derd-i ‘aşka: derd ü ‘aşka SA, SB

⁹⁵ HM: 127a, M: 38b, DE: 38b, SA: 12b, SB: 15b, YK: 15a

4 kıla kullarını maḥhûr: ide kullarını menhûr SA, SB

5 bendeñ ıtlâḳ: sırr-ı ıtlâḳ SA, SB

⁹⁶ HM: 127a, M: 38b, DE: 39a, SA: 23b, SB: 25a, YK: 9b

4 La‘lî: La‘l-i M

- 3 Vaḥdet meyin peymānesi sırr-ı hüviyyet cāmıdur
Ol bādeden nūş eyle kim aña cihān peymānedür
- 4 La'lı meyinden tā ebed düşer humārı rencine
Şol mest-i Hāk ki sāk̄isi ol nergis-i mestānedür
- 5 Ehl-i ḥaḳīkat sālīke devrinde 'aynūñ sığarı
Deyr-i muğān olur yeri ser-ḥalka-ı hum-hānedür
- 6 Gel bu vücūduñ kaṭresin bir baḥr-i bī-pāyāna şal
Ol yemm-i cūduñ şemmesi biñ gevher-i yekdānedür
- 7 Rāz-ı derūnuñ maḥremi irişdi evc-i 'izzete
'Aşķī hadīşini işit ḳo ḡayriyi efsānedür
- 8 Bey' itdi naḳd-i cānını sālīk metā'-ı vaşlına
Nūr-ı cemālūñ bezmine cān u cihān şükṛānedür
- 9 İçse *seḳāhūm* cāmını maḥbūb elinden dil müdām
Her kim ki anuñ sāk̄isi ol gözleri mestānedür
- 10 'Ayn-ı lebinden dem-be-dem sundı çü sāk̄i cūr'asın
Cān nice mest olmaya ki ol ikisi peymānedür
- 11 Dost yolına cān ü teni kıldı Fenāyī çün fedā
'Ariflere vaşl-ı ruḥuñ hem cān ü hem cānānedür

97

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Şanma bu köhne sarayı ey gönül dār-ı ḳarār
Gice gündüz sa'y idüben bulagör bir bāk̄i yār

8 metā'-ı vaşlına: metā'-ı vuşlata SA, SB

10 cūr'ayı: cūr'asın SA, SB // ol ikisi: ol iki SA, SB

⁹⁷ HM: -, M: -, DE: -, SA: 24a, SB: 26a, YK: 19a

6 yohsa mevt-i ızırāb: mevt-i ızırāb SB

- 2 *Küllü şey'in hâlikün* sırrını cānā zevk idüp
Ol vecihden kıldı 'ārif cān-ı cānāne nişār
- 3 Nakd-i cāna gevher-i bākīyi eyle iştirā
'Aşk-ı ma'sūkı idegör cān-ı dilden ihtiyār
- 4 Verd-i bī-hemtā içündür 'andalībūñ nālesi
Gice gündüz ol gül-i bī-hāra zār eyler hezār
- 5 Cür'a-ı 'aşk-ı ezelden her ki nūş eyler bugün
Nefsini kıldı melāmet terk idüp nāmūs-ı 'ār
- 6 Sālik ol bu neş'e-i dünyāda *mūtū* rāhına
Lāhık olur her kişiyē yohsa mevt-i ıztırār
- 7 Berr-i fūrkat içre 'atşān olmayalum yā Kerīm
İrgörüp anı vişāle itme ser-gerdān-ı zār
- 8 Cism ü cāna kıl müyesser feyz-i aqdesden naşīb
Vir Ḥabībūñ hürmetine Zāt-ı Pāke iktidār
- 9 *Küntü kenzūñ* bābını feth it Fenāyī bendeñe
Pertevi mihr-i ezelden eyle ānı neş'e-dār

98

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Sa'ādetle kudūmi kıldı teşrīf
Cihānı yine ol şehir-i mübārek

⁹⁸ HM: 127b, M: 39a, DE: 40a, SA: 35a, SB: 39a, YK: 26b

3 Şükür geldi: Yine geldi SA / şehir-i rahmet: mäh-ı mübārek SA SB

4 eyledi: eyleyüp HM, DE // Şükür geldi: Şükürler geldi HM, M, DE / şehir-i rahmet: mäh-ı mübārek SA, SB

Anı Kıur'anda Mevlā itdi ta'rīf
Şükür geldi yine şehir-i mübarek

2 'İbāde eyleyüp ihsān-ı bī-ḥad
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhūr itmek için minhāc-ı Aḥmed
Yine geldi şükür ol şehir-i rahmet

3 Şükürler idelüm dāim Hudāya
İrişdüirdi yine bu kıutlu aya
Vara derdlü olan dārü's-şifāya
Şükür geldi yine ol şehir-i rahmet

4 Münevver itdi nūrıyla cihānı
Şafā-baḥş eyleyüp cism ile cānı
Müzeyyen eyledi bāğ-ı cinānı
Şükür geldi yine ol şehir-i rahmet

5 Vişālün şavmını eyle müyesser
Değil bir kerre ihsān it mükerrer
Ola her rüzumuz tā 'İd-i ekber
Yine geldi şükürler şehir-i rahmet

6 Olup ism-i Şamedden cāna behre
Umaruz bula aşl-ı bahri kaṭre
İrişe kaḍrimüz her lahza kaḍre
Yine geldi şükürler şehir-i rahmet

7 Cemā'atle kılup her şeb terāviḥ
İdelüm dāimā tehlil ü tesbīḥ
Dil ü cāna ziyā virüp meşābīḥ
Şükürler geldi yine şehir-i rahmet

- 8 Olup rehber bize Fahr-i risālet
Devām üzre olup eyyām-ı vuşlat
Zuhūr eyleye tā sırr-ı haqīkat
Şükürler geldi yine şehir-i rahmet
- 9 Neye kâdir olur yâ Rabbi insân
Senüñdür evvel âhir luṭf u ihsân
Fenâyî derd-i mende eyle dermân
Şükürler geldi yine şehir-i rahmet

99

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Şems-i Zātuñ zerresinden cism ü cân bulsun ziyâ
Gâib ola 'ayn-ı dilden dem-be-dem 'ayn-ı sivâ
- 2 Berr-i fūrkatde nice bir teşneler 'aşşân ola
Kıl zülâl-i feyz-i faẓluñdan 'aṭā bir kaṭre mā
- 3 *Rabbi ernî* lem'asıyla it münevver bālümüz
Hâşıl ola neş'e-i tā *harra Mūsā şā'ikā*
- 4 Maḥẓ-ı cūduñla 'ademden buldı 'âlemler vücūd
Reşha-ı baḥr-i keremdür cümle bu arz u semâ

5 Yine geldi şükürler şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübarek SA, SB

6 Yine geldi şükürler şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübarek SA, SB

7 meşâbîḥ: terâviḥ SA, SB // Şükürler geldi yine şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübarek SA, SB

8 Şükürler geldi yine şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübarek SA, SB

9 luṭf u ihsân: luṭf-ı ihsân SA, SB // Şükürler geldi yine şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübarek SA, SB

⁹⁹ HM: 128a, M: 40a, DE: 40b, SA: 2a, SB: 2b, YK: 2b

1 ziyâ: şafâ SA, SB

5 Sırr-ı vahdetden Fenāyī bendeñe eyle nazar
Her nefesde zāhir ola sırrına ‘ayn-ı liķā

6 Kāl u kılın hāle tebdīl it Fenāyī bendeñüñ
Hāline bir kez nazar kılsañ bulur ‘ayn-ı liķā

100

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Vişālūñ ‘īdini eyle müyesser
İde sālīklerin tā Hacc-ı ekber
- 2 Tecellī-i cemālūñi kıl i‘tā
Değil bir kerre ihsān it mükerrer
- 3 Okıyam nokṭadan ‘ilm-i ledünni
Kitāb-ı hüsnüñi dil ide ezber
- 4 Şu‘ā-yı şems-i Zātuñ zerresinden
Ola faẓluñla cān u dil münevver
- 5 İki ‘ālem kuyūdından kıl itlāk
Bi-ḥaḳḳ-ı āb-ı rü-yı vech-i enver
- 6 Sivā naḳşını ḥakkīt levḥ-i dilden
Cemālūñ naḳşını eyle muşavver
- 7 Fenāyīye ‘ināyetle nazar kıl
Ola tā manzar-ı Zātuña mazhar

*6.beyit sadece SA ve SB’de yer alıyor.

¹⁰⁰ HM: 138b, M: 40b, DE: 41a, SA: 16b, SB: 20a, YK: 14a

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Nişānsız bulmadı kimse o şāmı
Nişān ile bulurlar bī-nişānı
- 2 Nider cān ü cihānı sensiz 'ārif
Yine sensin anuñ cān ü cihānı
- 3 Nuķūş-ı ğayriyi ħakkeyle dilden
'Ayān ola dile rāz-ı nihānı
- 4 Nedendür қаtre iken nev'-i insān
Muhīt ola o baħr-i bī-girānı
- 5 Kuyūd-ı cism ü cāndan bulan āzad
Gūzer itdi zemīn ü āsumānı
- 6 'Aceb sırdur semā vü arza şıgmaz
Göñül burcında derc olan me'ānı
- 7 Sebaķ al nüsha-ı sırr-ı ezelden
Sözün қаt' it Fenāyī yum dehānı

3 noktadan: nokta-ı SA, SB

* 4. beyit DE'de derkenarda

5 İki 'ālem kuyūdından kıl iķlāk: Halāş it ķalbimüz ħubb-ı sivādan SA, SB

* 6. beyit M'de yer almıyor, DE'de derkenarda.

¹⁰¹ HM: 128b, M: 40b, DE: 41b, SA: 65b, SB: 77b, YK: -

1 o şāmı: o nişānı SA, SB

3 rāz-ı nihānı: rāz u nihānı SA, SB

5 cism ü cāndan: cism-i cāndan SA, SB

6 Göñül burcında: Göñül dercinde SA, SB

Fāil'ātün mefā'ilün fe'ilün

- 1 Çünkü şānuñ ki bī-nişān oldu
Lā mekān saña pes mekān oldu
- 2 Zātına çün tecellī eyledi Haq
Bu sıfāt lā-cerem 'ayān oldu
- 3 Kıldı künle çü 'ālemi izhār
Bu haqīkat cihāna cān oldu
- 4 Şekl-i Ādem dūrür ki buldı vücūd
Haq lisānında tercümān oldu
- 5 Gör hezārān kafesde bir bülbul
Bu 'anāşırda ol nihān oldu
- 6 Çok durur gerçi zāhirā bu zebān
Velī ma'nāda bir hemān oldu
- 7 Ey Fenāyī bu remzi fehm eyle
Bu me'ānī saña beyān oldu

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Şafā-yı şafvet-i kalbi yiter eğlence insāna
Cihāna gelmeden maqşūd budur gayrisi efsāne

¹⁰² HM: 129a, M: 41a, DE: 42a, SA: -, SB: -, YK: 55b

¹⁰³ HM: 129a, M: 41b, DE: 42a, SA: 56a, SB: 64b, YK: 44a

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Muḥabbet cāmını nūş eyleyen cān
Olur düşvār ü āsān aña yeksān
- 2 Güzer idüp ta‘ayyün ‘āleminde
Ḳadīmī āşiyanda kıldı cevlān
- 3 Nazar kıılma kuşūr ü sehv ü zenbe
‘Aḫā vü cūduña yok ḥadd ü pāyān
- 4 Yine her ḥālümüz fażluña mevḳūf
‘Ademden nice kılduñ ise insān
- 5 Tecellī-i cemālūñ kııl müyesser
Değil bir kez mükerrer ola her an

2 feyz-i vaşluñı: feyz-i fażluñı SA, SB

3 Ğam-ı ferdā: Ğam u ferdā SA, SB // Cemālī: Cemāl-i SA, SB

¹⁰⁴ HM: 129b, M: 41b, DE: 42b, SA: 49a, SB: 55a, YK: 38b

1 düşvār ü āsān: düşvār-āsān SA, SB

6 mühr-i nübüvvet: mühr ü nübüvvet SA, SB

6 Bi-ḥaḳḳ-ı Hātem-i mühr-i nübüvvet
Şühüd-ı nūr-ı Zātuñ eyle iḥsān

7 Fenāyīyi ḥalāş it hemm ü ğamdan
Dü-‘ālemde ola vaşluñla şādan

105

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Neş’e-i insāna düşdi nüṣḥa cānā dū-cihān
‘Ayn-ı ‘ālemde görinen ‘ayn-ı vāḥiddür ‘ayān

2 *Mā vesa‘nī* nüktesinden cāna irişdi ‘aṭā
Bildi anı kim nedür mefhūm-ı emr-i *kūn fe-kān*

3 Āb u gil kaydından itdi cism ile cānı ḥalāş
Keşret-i eşyāda gördi vaḥdetüñ zāhir nihān

4 Lā mekân milki hümāsı şaydına şehbāz-ı dil
Rūḥ-ı ḳudsilerle ḳıldı lā mekân ilin mekân

5 Ḳalmasun arada ğayrīden Fenāyī hiç eşer
Cümle mevcūdâtı yokdan vār iden ḳalsun heman

106

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

1 Melāḥat milkinüñ sensin Emīri
Kemend-i zülfüñüñ oldum esīri

¹⁰⁵ HM: 129b, M: 42a, DE: 42b, SA: 52b, SB: 59b, YK: 35a

1 düşdi nüṣḥa: nüṣḥa düşdi SB

3 Āb u gil: Āb-ı gül SA

5 Ḳalmasun: Ḳalmadı SA, SB // ḳalsun: ḳaldı SA, SB

¹⁰⁶ HM: 130a, M: 42a, DE: 43b, SA: -, SB: -, YK: 49a

- 2 Żamīrüm şānı cümle saña ‘āid
Neye ircā‘ idem mā fi’ż-żamīri
- 3 Kamu müşkillerimüz eyle teysīr
Müyessirsin Efendi her ‘asīri
- 4 Tecellī-i cemālūñ eyle ihsān
Żiyāsiyla münevver kıl haķīri
- 5 ‘Aṭā it *faķru faħrī* lem‘asından
Ġinā-yı Zāta irgör bu faķīri
- 6 Haķīkat baħrine sen eyle ġavvāş
Bulayum dürr-i pāk-i bī-nażīri
- 7 İrerdi ‘ālem-i ķudse Fenāyī
Olursa Haķ mu‘īn ile zaħīri

107

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Vaħdet-i Zātiyyesine yine Zātidur delīl
Vāķıf olanlar bu remze neylesün aña delīl
- 2 Şems-i Zātı zerresinden irmese cāna ziyā
Nice yol bulur Cenāb-ı Pāke bu ‘abd-i zelīl
- 3 Aç cemālūñ perdesin ref‘ eyle ‘uşşāķa hicāb
Zāhir ola ol vecihden cāna elṭāf-ı celīl

¹⁰⁷ HM: 130a, M: 42b, DE: 43b, SA: 36a, SB: 40b, YK: 28a

1 yine zātidur: zātidur yine SA; SB

2 Cenāb-ı Pāke bu: Cenāb-ı Pākūñe SA

- 4 Cennet ü hür ü kuşuruñ ğalibidür pür-kuşūr
Lem‘a-ı envāruña cān ü cihān olmaz ‘adīl
- 5 Kıl Fenāyī kuluña ‘ayn-ı haqīkatle nazar
Nūr-ı Zātuñ tā ki meşhūd ide bu ‘ayn-ı ‘alīl

108

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Gül‘izār-ı ‘adn ider cān bāğını vech-i Ḥabīb
Ol vecihle nāle eyler rū-yı verde ‘andalīb
- 2 ‘Anber-efşān zülfüñüñ esrārını ‘ārif bilüp
Āşinā sırrın ne bilsün özini bilmez ğarīb
- 3 Bu devāsız derde hergiz bulmadum cānā devā
Yārdan ğayri ider mi aña dermān ey ṭabīb
- 4 Çeşm-i hun-rīzüñ dem-ā-dem luṭf ile ḳanum döker
Ey ‘aceb bilsem nedendür ben ğarībe bu naşīb
- 5 Görse vā‘iz ḥālūñi ḳordı elinden dāneyi
Unudurdı minberinde huṭbesin miskīn ḥaṭīb
- 6 Feth-i muṭlaḳ lem‘asından eyle cānı neş’e-dār
Tā müyesser ola aña ma‘nā-yı *feth-i ḳarīb*
- 7 Ger Fenāyīye olursa feyz-i tevfiḳuñ refīḳ
Luṭf u ḳahrı bir olup aña ḥabīb olur raḳīb

5 ‘ayn-ı ‘alīl: ‘ayn-ı zelīl SA, SB

¹⁰⁸ HM: 130b, M: 43a, DE: 44a, SA: 6b, SB: 7a, YK: 5b

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Mişli görilmedi der-devr-i felek
Hüsnine taḥsîn ider ins ü melek
- 2 Bedr-i vechüñ 'āleme virdi ziyā
Hāle māhuñ yüzine aşdı elek
- 3 Luṭf ile 'uşşāka it 'arz-ı cemāl
Budur ey şāhib-kerem senden dilek
- 4 La'l-i nābuñ nūşına dil teşnedür
Bu ümīde çok çekilmişdür emek
- 5 Şerḫa şerḫa kıl Fenāyī sīneñi
Bir gün ola ekile aña nemek

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Geçür bālümüzi ḥubb-ı sivādan
Halāş ola ki sālīk her hevādan
- 2 Muḥabbet dāğını kıl dilde sūzān
Çerāğımız yana nūr-ı Hudādan

2 bilüp: bilir SA, SB

5 Görse: Görürse SB. // dāneyi: dāne SA

6 fetḫ-i qarīb: fetḫ u qarīb SA, SB (Bu beyit M'de yok ve DE'de derkenarda yer alıyor)

¹⁰⁹ HM: 130b, M: 43a, DE: 44b, SA: 35a, SB: 39b, YK: 26b

3 'arz-ı cemāl: 'arz u cemāl SA, SB

5 ekile aña nemek: biline nān u nemek SA, SB

¹¹⁰ HM: 131 a, M: 43b, DE: 44b, SA: 42b, SB: 48a, YK: 35b

1 ola ki sālīk her hevādan: it ola ki sālīk hevādan SA.

- 3 Dili kibr ü riyādan eyle taḥlīş
Şafā-baḥş ola sırr-ı kibriyādan
- 4 İçen vaḥdet meyin bezm-i belāda
‘Ubūr eyler bu keşret ‘āleminden
- 5 ‘Ademden eyledün ḥāk iken insān
Nedir ḥāşıl olan bir kaṭre mā’dan
- 6 Gider bīgānelik resmin aradan
Bizi faḫluñla ‘add it āşinādan
- 7 Yed-i kudret ‘aṭāsından Fenāyī
Elini kesmedi rū-yı recādan

111

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Bülbul-i dil āşiyān-ı aşla pervāz eyledi
Geh ‘ırāk idüp nevāsın gāh şehnāz eyledi
- 2 İrdi ‘İsā-veş deminden mürde dillere ḫayāt
Nālesin mürgān-ı kudsīlerle demsāz eyledi
- 3 Çarḫ çenberinde tutdı devr-uşūlini revān
Nağmesini rāstdan ‘uşşāka āğāz eyledi
- 4 Açdı goncenüñ yüzinden perdesin bād-ı şabā
Bülbul-i gülzārını ol vech ile yār eyledi

* SA ve SB nüshalarında 4. beytin birinci mısrası ile ikinci mısrası yer değiştirmiş.

¹¹¹ HM: 131a, M: 43b, DE: 45a, SA: 60b, SB: 70b, YK: -

2 deminden: deminde SA,SB

3 Çarḫ çenberinde tutdı: Tutdı Çarḫuñ çenberinde SA,SB

4 Bülbüle gül rāzını: Bülbul-i gül-zārını SA,SB

- 5 Nola bulursa Fenāyī feyz-i aḳdesden naşīb
Vuşlat-ı sırrına āñı maḥrem-i rāz eyledi

112

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Bize faẓluñla yā Rab eyle raḥmet
Rasūlūñ ḥürmetine vir muḥabbet
- 2 Geçür bālümüzi resm-i sivādan
Ḳoma iki cihānda ğayre raġbet
- 3 Bir avuç ḥāk iken eyledüñ insān
Müyesser kıl yine Zātuña vuşlat
- 4 'Ubūr ide bu keşretten dil ü cān
Göre her şeyde tā ki sırr-ı vaḥdet
- 5 Vücūdum ḳaṭresin 'ummāna irgör
Muḥīṭ ola o baḥr-i bī-nihāyet
- 6 Dü-'ālemde vişālūñ eyle i'tā
Kemāline ire itmām-ı nī'met
- 7 Vücūduñ zerresin maḥv it Fenāyī
Ola zāhir ki tā şems-i ḥaḳīḳat

5 maḥrem-i rāz eyledi: maḥremi rāz eyledi SA, SB

¹¹² HM: 131b, M: 44a, DE: -, SA: 9a, SB: 10a, YK: 8b

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Vaḥdetüñ esrārı yâ Rab dilleri ḥayrân ider
Gül'izâr-ı vaşluña cân bülbülin nālân ider
- 2 Râh-ı Hâḫda cân virenler ḳan bahâ dîdâr alur
Şanma bu bâzârı ol yâr ile her bir cân ider
- 3 'Îsâ-veş Rûḫu'l-ḳudûsden cāna olursa 'aṭâ
Âsumân-ı dilde dâim murğ-ı cân cevlan ider
- 4 İrdi pervāneye *illâ vechehûdan* çün eşer
Perr ü bālini cemālün şem'ine sūzân ider
- 5 Keşret-i eşyâda gören vaḥdetüñ sırrın 'ayân
Baḫr-i bî-pâyāna irüp ḳaṭresin 'ummân ider
- 6 Âşiyân-ı ḳudse pervâz eyleyüp cân bülbüli
Küntü kenzün nüktesin cân u dile i'lân ider
- 7 Şaldı vechinden Fenâyî bürḳa'mı âfitâb
Bu vecihden cism ü cānı zerresi raḥşân ider

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Bi-ḥamdi'llâh zuḥûr itdi yine elṭâf-ı Sübhânî
Taraḫ fi'l-cümle tarḫ olup feraḫ-baḥş eyledi cānı

9 Vücûduñ zerresin maḥv it Fenâyî: Fenâyî bendeñ irgör her merāma SA // Ola zāhir ki tā şems-i ḫaḳîḳat: 'Ayân ola aña 'ayn-ı ḫaḳîḳat SA Nümâyân ola tā şems-i ḫaḳîḳat SB

¹¹³ HM: 131b, M: 44b, DE: -, SA: 18b, SB: 86b, YK: 13b

¹¹⁴ HM: 132a, M: 44b, DE: 45b, SA: 68b, SB: 82b, YK: -

* İlk iki beyit DE'de yer almıyor ve 9. beyitten itibaren HM, DE'de yeni bir şiir gibi verilmiş

- 2 Kāmu mahlūka meccānen vūcūdı eyleyüp in‘ām
Cedīden mürde dillere hayāt eyledi erzānı
- 3 Ne mümkün peyk-i akl ire anuñ künh-i kemāline
Ta‘aqkulden tefekkürden münezzehdür yüce şānı
- 4 ‘Araq-rīz oluben sünbül dutar destinde sāğar gül
Yağasın çāk idüp bülbül şadāsı tutdı eyvānı
- 5 Gülün gūş-ı kabūline irişdi nāle-i bülbül
Anuñ‘çün dāimā tekrār ide ol āh u nālānı
- 6 Buhūr-ı Meryemün būyı irişdi hākden eflāke
Mu‘attar itdi ‘İsā-veş semāda vech-i cānānı
- 7 Benefşe sünbül ü zerrīn delīl oldılar ezhāra
Eline seyf alup sūsen ider nergis nighbānı
- 8 Döküp gözyaşını yerler sürer servün ayağına
İder nāz ile istikbāl hırāmāni hırāmāni
- 9 ‘Arūs-ı dehri zeyn itdi yine meşşāte-i kudret
Giderdi perdeyi yüzden diyu nevrüz-ı sultanı
- 10 Bilenler hāl-i bülbülden iderler nālesin maqbül
Gül-i bī-hāradur anuñ hemīşe zār u efgānı
- 11 ‘Urūc eyledi meh gibi bürüc-ı evc-i mes‘ūda
Şühūd iden semā-yı dilde ol mihr-i dırahşānı
- 12 İdüp ahbebtü en u‘rafrumūzın zevk ile iz‘an
İçer bezmi muhabbetden Fenāyī cām-ı ‘irfānı

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Giderse 'ayn-ı dilden nokta-ı gayn
Kamu 'âlem olurdu cümleten 'ayn
- 2 Bulan sırr-ı *ev ednâ* bezzine rāh
Güzer kılsa nola *ez-ķābe ķavseyn*
- 3 Kuyūd-ı cism ü cāndan olan ıtlāk
İrer mi māsivādan şānına şeyn
- 4 'Adem milkini isteyen temāşā
Zi-ser sāzed kadem ve'z-dīde *na'leyn*
- 5 Vücūdum zevraķını şalma ğarķa
İre faẓluñla añā feyẓ-i baħreyn
- 6 'Aṭā kıl şems-i Zātuñ zerresinden
Bi-ħakķ-ı āb-ı rû-yı nûr-ı kevneyn
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
Müyesser it añā her demde 'ıdeyn

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Şakın çekme ğam-ı ferdāyı ey cān
Kılagör bu ğünü yārını yeksān

1 Olup: oldı SA,SB

¹¹⁵ HM: 132b, M: 45a, DE: 46a, SA: 43b, SB: 50a, YK: 38b

¹¹⁶ HM: 133a, M: 45b, DE: 46b, SA: 47a, SB: 93b, YK: 38b

1 ğam u ferdāyı: ğam-ı ferdāyı

2 Cihanda: Cihandan SA, SB

3 Ola ma'dūm aradan: Aradan maħv ola bu SA / Aradan maħv eyle bu SB

5 ihsāna: faẓluña SA, SB

- 2 Cihānda dūr ta'alluḡ defterini
Dilerseñ lā mekān milkini seyrān
- 3 Güzer eyle rūsūm-ı māsivādan
Ola ma'dūm aradan kān-ı imkān
- 4 Temennā-yı vişālūñde dü-'ālem
Tecellī-i cemālūñ eyle ihsān
- 5 Kamu aḥvālümüz ihsāna mevḡūf
İki 'ālem bu esrār ile ḡayrān
- 6 Fenāyī bendeñe irerse faẓluñ
Olur her zerresi gūn gibi raḡṡān

117

Fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn

- 1 'Aynuma ḡār oldı sensiz dü-cihān
'Ayn-ı Zātuñ eyle 'aynuma 'ayān
- 2 Nice bir olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyẓ-i vaşla eyle reyyān
- 3 İdüp pervāne-veş vārimuz ifnā
Olalı cān ruḡuñ şem'ine sūzān
- 4 Ḳuyūd-ı māsivādan eyle ıtlāḡ
Tecellī-i cemālūñi ḡıl ihsān

¹¹⁷ HM: 133a, M: 46a, DE: 46b, SA: 46b, SB: 93a, YK: 32a

5 Żiyā virsün cemālũñ şems-i cāna
Ola tā zerremüz gün gibi rahşān

6 Fenāyī bendeñe iki cihānda
Şühüd-ı nūr-ı Zātuñ eyle ihsān

118

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 'Aynuma hār oldı gülzār-ı cinān
Sensiz ey mahbūb-ı kân-ı kûn fe-kân

2 Bu tenezzül perdesin dilden gider
İreler kaçır-ı kemāle nākışān

3 Fırkatũñle kalbimiz kılma melül
Ola cānum vuşlatuñla şād-mān

4 Pertev-i mihr-i ruhuñdan vir ziyā
Āşiyān-ı kudse ire sālīkân

5 Yir ü gökden cān u dil ide 'ubūr
Kalmaya arada hergiz in ü ān

6 Lī ma'a'llāh lem'asından kıl nazar
'Ayn-ı Zātuñ 'aynuma eyle 'ayān

7 Şūret ü ma'nā Fenāyī luḫf umar
Ola maḫhar luḫfuña zāhir nihān

1 eyle 'aynuma: 'aynuma eyle SA,SB

2 feyz-i fazlı: feyz-i vaşla SA, SB

4 Kuyūd-ı mā-sivādan: Kuyūdāt-ı sivādan SA, SB

¹¹⁸ HM: 133b, M: 46a, DE: 46a, SA: -, SB: 92b, YK: 31b

*M ve DE'de bir önceki şiirin devamı gibi verilmiş.

5 cān u dil ide: cān ide SB // Kalmaya: Kılmaya SB

7 Şūret ü ma'nā Fenāyī luḫf umar: Şūret-i ma'nā Fenāyī luḫf umaruz SA, SB

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Bizi meccānen itdüñ yā Rab insān
Yine her müşkili sen eyle āsān
- 2 Nice bir olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyzüñe kıl bizi reyyān
- 3 İdüp pervāne-veş vārimuz ifnā
Olalı dil ruḥuñ şem'ine sūzān
- 4 Nuḳūş-ı ğayri ḥakkit levḥ-i dilden
Vişālūñ naḳşı zāhir ola her an
- 5 Żiyā virsün cemālūñ şems-i cāna
Ola tā zerremüz gün gibi raḥşān
- 6 Güzer eyle göñül arz u semādan
İre maḥlūbına bu cism ile cān
- 7 Fenāyī bendeñe kıl vaşluñ i'tā
Kerem deryāsına yok ḥadd ü pāyān

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Muḥabbet eyleme bu dehr-i dūne
Gidenler saña yetmez mi nümüne

¹¹⁹ HM: 133b, M: 46b, DE: 46a, SA: -, SB: 92a, YK: 32a

1 yā Rab insan: çünki insan SB

3 Olalı: Ola bu SB

6 eyle: ide SA, SB

7 i'tā: ihsān SB // Kerem deryāsına: Kemāl-i cūduña SB

¹²⁰ HM: 133b, M: 47a, DE: 47b, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Derūnuñ ‘ālemin eyle temāşā
Baķup aldanma gel hāl-i birūne
- 3 Bidāyetle nihāyet ola yeksān
Bizi irgör gürüh-ı sābiķūne
- 4 Nice bir olalum hayretde nālan
Ola dil vāķıf-ı esrār kümüne
- 5 Hārīm-i bezm-i yāre maķrem olan
Nazar eylemedi kāne yekūne
- 6 Nuķūş-ı māsivādan eyle āzad
Hāķīkat sırrını naķş it derūna
- 7 Fenāyīye ‘aķā it zevķ-ı vaşluñ
Ola ‘ārif rumūz-ı kāf u nūna

121

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Bize feth eyle ebvāb-ı vişālūñ
Görem zerrede şems-i lā-yezālūñ
- 2 Güzer eyle gönül arz u semādan
‘Ayān ola aña ‘ayn-ı me’ālūñ
- 3 Cemālūñ ālına alındı bu dil
Ne āl eyler göre hāl ü hayālūñ
- 4 Celālūñ perdesin ref‘ it aradan
Tecellī eylesün nūr-ı cemālūñ

¹²¹ HM: 134a-154a, M: 47a-72a, DE: 48a-75a, SA: 34a, SB: 38a, YK: 25a

- 5 Nice bir olalum vaşluña teşne
‘Aṭā eyle aña feyz-i zülālün
- 6 Vücuduñ kur‘asın şal şāhibine
Ola tā her nefes ferhunde fālün
- 7 Fenāyī bendeñün ‘afv it kuşūrın
Müyesser kıl aña ıasr-ı kemālün

122

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Bu dil-i maḥzūnumuz mesrūr ide sırr-ı Ḥabīb
Feyz-i Zātından umaruz irişe cāna naşīb
- 2 *Lī ma‘a’llāh* lem‘asından eyleye sırra ‘aṭā
Kılmaya bu cism ü cānı iki ‘ālemde ğarīb
- 3 Āşiyān-ı kudse pervāz ide bu cān bülbüli
Nice bir bu fānī verde ola nālān ‘andalīb
- 4 Zāhidā öğretme ādābuñdan ehl-i vaḥdete
Bilmeyen ādāb-ı ‘aşkı olmadı hergiz edīb
- 5 Mübtelā-yı māsivā kaydından it bizi ḥalāş
Cān u dil derdine sensin yine yā Rabbi ṭabīb
- 6 *Ve’hve ma‘akūm* lem‘asından ḥişşe-dār it cānumuz
Raḥmetüñden umaruz yeksān ola bu‘d ü qarīb
- 7 Neş’e-dār it sırr-ı vaḥdetden Fenāyī bendeñi
Fazluñ ile her merāmın kıl müyesser yā Mücīb

¹²² HM: 134a, M: 47b, DE: 48a, SA. -, SB: -, YK: 6a

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Vaḥdetüñ esrārına cān u cihān ḥayrān olur
Bu vecihden iki 'ālem cāna 'ayn-ı cān olur
- 2 Bu ikilik perdesinden ey gönül eyle 'ubūr
'Ālem-i tefrīde ir ki ĩn ü ān yeksān olur
- 3 Yemm-i cūduñ kaṭresinden buldı 'ālemler vüçüd
Vaḥdet-i Zātiyyeye iki cihān bürhān olur
- 4 Nola mazḥar olsa sırr-ı *Ī ma 'a 'llāh* remzine
Şol haḳıḳat ehlinüñ ki nāzırı Rahmān olur
- 5 Cām-ı vaşluñ cür'asından sāḳiyā eyle 'aṭā
Berr-i fūrḳatde nice bir teşne-dil 'aṭşān olur
- 6 Bāl ü perrin nār-ı 'aşḳuñ nice iḥrāk itmesün
Şem'-ı ḥüsnüñe gönül pervānesi sūzān olur
- 7 Şems-i Zātuñdan irerse ger Fenāyiye ziyā
Zerresi iki cihānda gün gibi raḥşān olur

¹²³ HM: 134b, M: 48a, DE: 48b, SA: 19a, SB: 87a, YK: 13b

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Şems-i Zātuñ zerresi eşyāya te'sīr eyledi
Pertev-i hüsniñ cihānı cümle tenvīr eyledi
- 2 Kāinātuñ şafhasına çekmedin dāhi kalem
Dest-i kudret hubbuñı sīnede taḥrīr eyledi
- 3 *Aḥsen-i taḫvīmüñ* itdi hüsniñ insānda nihān
Nādi-i ḡayb ol vecihden hüsni ta'yīn eyledi
- 4 Raḥmetinden feth-i muṭlak bābın açdı çün Kerīm
Nuşret ile enfüs ü āfāka teḃsīr eyledi
- 5 Bakmadı taḫşire ol iḥsānı bī-ḥad Pādişāh
Dest-i luṭf ile dil-i vīrānı ta'mīr eyledi
- 6 Ref' idüp 'usri cihāndan kıldı izhār yüsriñi
Ḥal idüp her müşkili fażlıyla teysīr eyledi
- 7 Sehv ile noḫşānına kılma Fenāyīñüñ naẓar
Hizmetüñde gerçi yā Rab sehv ü taḫşīr eyledi

6 nār-ı: nā M

7 Şems-i: Feyz-i SA, SB

¹²⁴ HM: 135a, M: 48b, DE: 49b SA: 67a, SB: 80b, YK: -

1 eşyāya: āşināya SA, SB

2 sīnede: sīnemde SA, SB

3 hüsniñ insānda nihān: vechin insanda 'ayān SA, SB // Nādi-yi: Nādi-yi M / ol vecihden hüsni ta'yīn eyledi: bu vecihden hüsni ta'bīr eyledi SA, SB

4 Raḥmetinden: Raḥmetden SB

5 Dest-i luṭf ile dil-i vīrānı: Bu dil-i vīrāneyi luṭf ile SA, SB

7 kılma: itme SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Sen bilürsin yâ İlāhî hālümüz
Saña ma'lum cümle-i ahvālümüz
- 2 Kıl şühüd-ı vaḥdet-i Zātuñ 'aṭā
Ola nūruñla münevver bālümüz
- 3 Eyle bî-yanıık rumūzını 'ayān
Arada qalmaya kıl ü qālümüz
- 4 Taht-ı teshīrūñdedür iki cihān
İt muvāfiq ḥükmüñe ef'ālümüz
- 5 Senden olur yine bu derde devā
Ger geçerse şad-hezārān sālümüz
- 6 Eyledüñ çünkü 'arāznāya emīn
İre tafşīle yine icmālümüz
- 7 Bu vücūduñ qur'asın aşlına şal
Ola ferḥunde Fenāyī fālumuz

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bend-i fūrkatden Efendi bizi āzād eyle
Qalb-i nā-şādımuza vaşluñ ile şād eyle

¹²⁵ HM: 135b, M: 48b, DE: 50a, SA: 28b, SB: - , YK: 21b

3 qalmaya: qalması SA

4 ḥükmüñe: emrūñe SA

5 yine bu derde devā: çāre saña varmağa SA

¹²⁶ HM: 135b, M: 49a, DE: 50a, SA: 53a, SB: 60b, YK: 42b

2 rüzumı: rüzumuz M

3 cānum: cān M //yâ Rab anı: faẓluñ ile SA, SB

4 qalduq: olduq SA, SB

- 2 Ola eş-şavmu *lī* envārına sālīk mazhar
Gicemüz Qadre irüp rüzümü a'yād eyle
- 3 İde ef'āl ü şifāt berzahını cānum 'ubūr
Vaḥdet-i Zātuña yā Rab anı irşād eyle
- 4 Pāy-māl kalduḡ ayakda elümüz al kaldur
Dest-i luḡfuñla dil-i vīrānemüz ābād eyle
- 5 İster iseñ iki 'ālemde Fenāyī 'izzet
Rūz u şeb durma hemān Hālīkī yād eyle

127

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Qıl namāzı et niyāzı ey dede
Eyle yeksān çoḡ u azı ey dede
- 2 Dehr-i dūnuñ baḡma 'izz ü cāhına
Bul özüñde imtiyāzı ey dede
- 3 Lā mekân milki hümāsın eyle şayd
Şalma zāḡa şāhbāzı ey dede
- 4 Añla gel *seb'a'l-meşānī* remzini
Ol bu Maḡmūduñ Ayazı ey dede
- 5 Eyle 'uşşāḡa nevāñı rāstdan
Qo 'ırāḡ ile ḡicāzı ey dede

5 Hālīkī: Hālīkuñı SA, SB

¹²⁷ HM: 135b, M: 49a, DE: 50b, SA: 57b, SB: 66b, YK: 46a

4 remzini: sırtını SA, SB

- 6 Cāna keşf itme derūnuñ sırrını
Ġayriye açma bu rāzı ey dede
- 7 Çün Fenāyī dinle kārın muṭribūñ
Perdesinden bil bu sāzı ey dede

128

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bu dil-i maḥzūnumuz mesrūr ide sırr-ı Ḥabīb
Feyz-i Zātından umaruz iriše cāna naşīb
- 2 *Lī ma'a'llāh* lem'asından eyleye sırr-ı 'aṭā
Leyl-i fūrkat zāil olup qalmaya dilde ḥicāb
- 3 Nefs elinden vir ḥalāş kalbe gelsün iṭmi'nān
İrci'iden gūş-ı cāna ire luṭfuñdan ḥiṭāb
- 4 Baḥr-i cūduñ kaṭresinden buldı 'ālemler vüçüd
Feyz-i Zātuñdan olursa nola cāna fetḥ-i bāb
- 5 Perde olmasun cemālūñ nūrına nār-ı celāl
Bu vecihle cism ü cāna eyleme yā Rab 'itāb
- 6 Sebḳ-ı ḥüsnā maḥzeninden iriše cāna 'aṭā
İki 'ālemde umaruz ola luṭfuñ bī-ḥisāb
- 7 Bezm-i vaşluñ cür'asından sāḳiyā şun sāğarı
Nüş idenlerüñ ola her dem du'āsı müstecāb

¹²⁸ HM: -, M: 49b, DE: -, SA: -, SB: 85b, YK: -
2 *Lī ma'a'llāh*. *Lī ma'a* SB

- 8 Ḵo bu zerķı zāhidā bir bādeden nūş eyle kim
 Ḵatresin gören olur her dem du‘āsı müstecāb
- 9 Burc-ı mes‘ūda Fenāyī eyledi ‘ārif şu‘ūd
 Zāhir oldu levh-ı ḵalbe ma‘nā-yı *ümmü’l-kitāb*

129

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 *Mā-‘arefnā* sırrı çünki ma‘nā-yı ‘irfān imiş
 Mazhar olan iş bu sırra nūshā-ı insān imiş
- 2 İki ‘ālem ẖalkınuñ mefhūmı vuşlatdur hemān
 Emr-i ḵān-ı *kūn fe-kān* ẖükmine īn ü ān imiş
- 3 Lā mekāndan gelmişüz çünki yine gitsek gerek
 Bu ḵafeşde bir iki gün mürğ-i dil mihmān imiş
- 4 Kenz-i ‘aşķı ḵodı çün sırruñda ol Ḵādir H̱udā
 Anı ta‘mīr eyleyen bu vech ile vīrān imiş
- 5 Bezm-i vahdetde çeküp şehbā-yı Zātı dem-be-dem
 Ey Fenāyī mest ü medhuş olmayan nādān imiş

130

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Nice arz ideyim ẖālüm o yāre
 Oñulmaz ḵaldı sīnem üzre yāre

6 SA ve SB nüshalarında bu beyit 5. beyit olarak yer alıyor.

7 Ḵārin: ḵāri M //Perdesinden bil: Perdeden gūş it SA / Perdeden gūş SB

¹²⁹ HM: 136a, M: 50a, DE: 50b, SA: 29a, SB: 31b, YK: 22b

5 Bu beyit SA ve SB’de yer almıyor.

¹³⁰ HM: 136a, M: 50b, DE: 51a, SA: 57b, SB: 66b, YK: 46b

1 ideyim: ideyin YK

- 2 Devāsın bulmadum hergiz bu derdüñ
Meğer kendümi kılam pāre pāre
- 3 Bu derdüñ çāresi bī-çārelīkdür
Olur mı derdime çāre ne çāre
- 4 Hezāruñ nālesin gūş idecek gül
Bu yüzden keşf-i rāz eyler hezāra
- 5 Cemālūñ şem‘ine karşı Fenāyī
Yağar pervāne-veş varını nāre

131

- 1 Ey dertlū olan dillere dermān iden Allāh
Cān ile teni ‘āşıka yeksān iden Allāh
Dīdārını her vech ile ihsān iden Allāh
Şādık kılma yolını āsān iden Allāh
- 2 Fermānuña tābi‘ ne ki var cümle vücūdāt
Bağr-i keremūñ reşhasıdur iş bu zuhūrāt
Yine umaruz ‘arz idesin Zātuñı bi’z-zāt
Ey dertlülerūñ derdine dermān iden Allāh
- 3 Yüz sürdi Fenāyī derine bāb-ı Qadīmūñ
Kat‘ itmedi luğfindan ümīdin o Kerīmūñ
İrdi nice kez fażlına Raḥmān ü Raḥīmūñ
Kullarına yollarını āsān iden Allāh

3 derdime çāre ne çāre: gāib olan derde çāre SA,SB

¹³¹ HM: 136b, M: 50b, DE: 51b, SA: 53a, SB: 60a, YK: 40b

* M’de ilk iki mısra yer almıyor

2 tābi‘ ne ki: tābi‘ her ne ki SA, SB // dertlülerūñ derdine: dertlū olan kullara SA, SB

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 İki 'ālemde luṭfuñdan Ḥabībi
Fırāk odına yakma bu ġarībi
- 2 Vişālūñ gülşeninden ḥāşa li'llāh
Ki maḥrūm eyleyesin 'andalībi
- 3 Bu derdüñ çāresin Loḡmāna şordum
Didi her derdlerüñ Oldur ṭabībi
- 4 Kuyūd-ı māsivādan eyle ıtlāk
Alalum feyz-i aḡdesden naşībi
- 5 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle in'ām
Be-küllī aradan ref' it raḡībi
- 6 Kāfesden itmeden cān murğı pervāz
Aña yeksān ola bu'd ile ḡurbi
- 7 Fenāyīñ zünübın eyle maḡfūr
Müyesser kıl aña fetḥ-i mübīni

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bu dil-i maḡzūnı cānān yine mesrūr eyledi
Fezkūrūnī ma'nāsıyla anı mezkūr eyledi

3 Fenāyī derine bāb-ı Qādīmūñ: derine bāb-ı Qādīmūñ Fenāyi SB

¹³² HM: -, M: -, DE: -, SA: 66a, SB: 78a, YK: 49a

¹³³ HM: 136b, M: 50b, DE: 52a SA: 66a, SB: 78b, YK: -

1 ma'nāsıyla: lem'asıyla SA, SB / HM ve DE'de altta not şeklinde

2 Nār-ı fūrkatle dil ü cān dem-be-dem sūzān iken
Vuşlatı ābını şaçup nārımız nūr eyledi

3 *Len terānī* neş'esinden lem'a şaldı 'āleme
Cism ü cāna şeş-cihātı Mūsā-veş Tūr eyledi

4 Yir ü göge şıgmayan bu sehv ü takşır her ne var
Zerre-i şems-i tecellisiyle mağfūr eyledi

5 Ka'be-i nūr-ı cemālūñ mervesi virdi şafā
Nuşret-i feth-i mübīnden bizi Manşūr eyledi

6 Kıpı keşret 'āleminden vahdeti topın bu gün
Kimi ki şehir-i şerī'at içre meşhūr eyledi

7 Sırr-ı eşyāya Fenāyī kıl hāqīkatle nazar
Nūr-ı Zātın cümle mevcūdātda mestūr eyledi

134

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

1 Gözüñi yum gönül iki cihāndan
Halāş ol gel kuyūd-ı cism ü cāndan

2 Bürüc-ı evc-i mes'ūda 'urüc it
Güzer eyle be-küllī *kün fe-kāndan*

2 Vuşlatı: Raḥmet SA

3 *Len terānī* neş'esinden lem'a şaldı 'āleme: Rabbi erinī neş'esinden 'āleme virdi ziyā SA, SB / HM ve DE'de altta not şeklinde

4 sehv ü takşır: zenb ü takşire SB

5 Ka'be-i nūr-ı Cemālūñ: Ka'be-i nūr-ı Cemālī SA, SB

¹³⁴ HM: 137a, M: 51a, DE: 52b, SA: 44a, SB: 50a, YK: 34a

4 kılan şanın: şanın kılan SA, M / şanınla kılan SB // nola ol bī-nişāndan: nola bī-nişāndan SB

- 3 *Ve in min şey* kelāmını iden gūş
İşidür zıkr-i Hakkı her lisāndan
- 4 ‘Adem rāhında kılan şānın ifnā
Nişan bulsa nola ol bī-nişāndan
- 5 İdegör *mā vesa ‘nī* remzin iz‘an
‘Ubūr eyledi arz u āsümāndan
- 6 Hakkīkat dürrini kıl dāim īşār
Vücūduñda olan genc-i nihāndan
- 7 Fenādan geç Fenāyī bul beķāyı
Budur maķşūd hemān bu in ü āndan

135

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Cümle mevcūdata sen virdüñ vücūd
Senden irişdi kamuya feyz-i cūd
- 2 Eyle esrāruñı ‘aynuma ‘ayān
Kıl müyesser ‘ayn-ı zātuña şühūd
- 3 Māsivā kaydından ıflāk it bizi
Ref‘ ola dilden izāfāt ü kuyūd
- 4 *Va ‘ķterib* remzini kıl cāna‘aṭā
Zāhir olsun dīdeye sırr-ı sücūd

5 İdegör: İdenler SA,SB

7 hemān bu in ü an‘dan: olan bu in ile an‘dan SA,SB

¹³⁵ HM: 137b, M: 51b, DE: 53a SA: 10a, SB: 11a, YK: -

1 mevcūdāta: mevcūdā SA,SB // irişdi: irişür SA,SB

2 ‘aynuma: bu ‘ayna SA,SB

- 5 Bu kafeşden mürğ-i cān pervāz idüp
Âşiyān-ı kudse eyleye şu'ūd
- 6 Rāh-ı Hakkā şıdk ile eyler sülūk
İsteyenler mak'ad-ı sıdkā ku'ūd
- 7 İt Fenāyī bendeñe cūd u kerem
Şems-i Zātuñ lem'asından yā Vedūd

136

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Mülākāt isteyen dīdār-ı yāri
Fenā rāhında yoğ eyledi vārı
- 2 Melāmet 'āleminde buldı şöhet
Aradan ref' ider nāmus u 'ārı
- 3 Harīk itme firākuñ ateşine
Yeter çekdüñ vişāle intizārı
- 4 Ruḥuñ gülzārınuñ büyına bu cān
Çeker bülbul gibi zār-ı hezārı
- 5 *Seḳāhüm* cāmını nüş eyleyen cān
İki 'ālemde görmez inkisārı
- 6 Nüküş-ı gayriyi ḥakkeyle dilden
Nider sālīk olan naḳş u nigārı

4 'aḳā: 'ayān SA,SB

¹³⁶ HM: 138a, M: 52a, DE: 54a, SA: -, SB: -, YK: -

- 7 Fenāyīye olursa Bārī yāri
Beḳā milkine irgörür bu kārı

137

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cürm ü 'iṣyāna umaruz bakmaya Rabb-i Kerīm
Sehv ü nisyānumuza estağfiru'llāhe'l-azīm
Kıla yolında refikımız şırāt-ı müstaḳīm
Sehv ü nisyānumuza estağfiru'llāhe'l-azīm
- 2 Levḥ-ı dilden ḥakkola ḥubb-i rüsüm-ı māsivā
Güş-i cāna iriṣe sırr-ı hüviyyetden nidā
Var iken vech-i Kerīmün ḡayre meyl itmek ḥaṭā
Sehv ü nisyānumuza estağfiru'llāhe'l-azīm
- 3 Hızmetüñde gerçi çokdur bizde yā Rabbi kusūr
Luṭf umup kapuña geldük bizi 'afv it yā Ğafūr
Zevḳ-ı vaşluñdan dil-i maḥzūna iriṣe sürür
Sehv ü nisyānumuza estağfiru'llāhe'l-azīm
- 4 Fazl u cüduñ baḥrine yā Rabbi yok ḥadd ü kenār
Kaṭresi besdür 'uṣāt-ı mü'minīne her ne vār
Şıdk u iḥlāş ile dāim diyelüm leyl ü nehār
Sehv ü nisyānumuza estağfiru'llāhe'l-azīm
- 5 Hāzretüñden budur ey Şāhib-kerem senden dilek
Seyre māni' olmaya bu 'arş u ferş ü nüh-felek
Kıl 'ināyet girmeye araya ins ile melek
Sehv ü nisyānumuza estağfiru'llāhe'l-azīm

3 Visale intizārı: firāḳa intizārı SA, SB / firāḳa intizārı HM ve DE'de altta not
¹³⁷ HM: 138b, M: 52b, DE: 54a, SA: 38a, SB: 43a, YK: 30b

- 6 1l Fenāyī bendeñe yā Rabbenā lūtf u kerem
Bakma takşīrine ‘afv eyle haťāsın dem-be-dem
almaya mir’āt-ı dilde dū-cihāndan hemm ü ğam
Sehv ü nisyānumuza estaĝfıru’llāhe’l-aẓīm

138

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Diñle nāyuñ nālesini ey dedem
Söyleden bir demdür anı dem-be-dem
- 2 Hemdem ol gel ney gibi erbābına
‘İsā-veş Rūhü’l-ķudūsde ire dem
- 3 Yir ü gökden itdi efġānı güzer
‘Arş-ı a‘lādan yeridür ursa dem
- 4 Dem-be-dem derd ile sūzandur özi
Eyler ‘uşşāķa nevā her subĥ u dem
- 5 Maĥfī idi sırr-ı ‘aşķı sīnede
Olmadan Ādeme dahī nefĥ dem
- 6 Şaydı ‘ārif dū-cihānı yek-deme
Evvel ü āĥire didi dem bu dem
- 7 Her nefesde hemdem ol cānān ile
Geç Fenāyī bākī milke baş ķadem

4 Faẓl u cūduñ: Faẓl-ı cūduñ SA, SB // Şıdk u iĥlāş: Şıdk-ı iĥlāş

6 cihāndan: cihānda M

7 Bakma: Bakmaya SA, SB

¹³⁸ HM: 139a, M: 53a, DE: 55a, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- 1 Kemend-i zülf-i cānāna giriftār olalı cānum
Geçürdi cümle sevdādan dili sevdā-yı cānānum
- 2 'Arūs-ı ma'nā ref' itdi cemālünden niķābını
Bu yüzden eyledi ihsān dil-i 'uşşāķa Sulţānum
- 3 Kitāb-ı hūsn-i cānānı okur bir noķtadan 'ārif
Mükemmel itdi Hızr-veş fūnūnı sırda Sübhānum
- 4 Kelām-ı *küllü şey*'inden irişdi cāna çün feyzi
Şühūd-ı vaḥdet-i Zātı olursa nola erzānum
- 5 Hārīm-i vuşlata eyle Fenāyī bendeñi maḥrem
Ki baḥr-i fazluña reyyān ola tā cān-ı 'aţşānum

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Nolduñ iñlersin göñül aşluñı mı yād eyledüñ
Fürķat-ı yāri añup derd ile feryād eyledüñ
- 2 Vuşlatuñdan dūr idüp şalduñ bizi bu 'āleme
Va'de-i dīdārla yine cānumuz şād eyledüñ
- 3 Gün gibi zāhir dūrür 'ālemlere sirruñ senüñ
Perde-i envār ile Zātuña irşād eyledüñ

2 Rūḥū'l-ḳudūsde: Rūḥū'l-ḳudūsden M

¹³⁹ HM: 139a, M: 53a, DE: 55b, SA: -, SB: -, YK: -

¹⁴⁰ HM: 139b, M: 53b, DE: 56a, SA: -, SB: -, YK: -

- 4 Göñlümi Leylā-yı zūlfüñ bend idüp Mecnūn-şifāt
Bu vücūdum kūhını kesmekde Ferhād eyledüñ
- 5 Bir haber irişdi beñzer cānuña cānāndan
‘Aqlıñı yağmaya virüp vārı berbād eyledüñ
- 6 Görmeğe lāyık ola tā ki cemālüñ nūrını
Zikrūñi zākirlerüñ cānlarına zād eyledüñ
- 7 Nola bezl itse Fenāyī cism ü cānı yoluña
Dü-cihān kaydından anı çünki āzād eyledüñ

141

Fā‘īlātün fā‘īlātün fā‘lün

- 1 Mürğ-ı dil eski yuvadan uçdı
Bu da bir devr idi gördi geçdi
- 2 Nice hüş-yār ola ‘aşkuñ mesti
Bāde-i bezm-i belādan içdi
- 3 İtdi hayyāt-ı ezel fażlından
Cāme-i hūsnüni cāna biçdi
- 4 Kıldı luṭf ile ‘ademden bizi vār
Raḥmeti ābın ‘ibāda şaçdı
- 5 Ey Fenāyī bu fenāya bakma
Her gelen milk-i beķāya göçdi

¹⁴¹ HM: 140a, M: 54a, DE: 56b, SA: 70b, SB: 96a, YK: 54a
1 Mürğ-ı dil: Mürğı dil SB

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Kerīm Mevlā işimüz eyle āsān
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān
Yolımız urmasun nefis ile şeyṭān
Kerem senden eyā Sulṭān ü Sübhān
- 2 Saña varmağa yokdur bizde ṭāḳat
Dil-i mecrūḥa luṭf it vir ifāḳat
Senüñledür saña yā Rab liyāḳat
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān
- 3 Bizi vāreyledüñ çünki 'ademden
Halāş eyle yine her derd ü ğamdan
Keremdür umulan Kān-ı keremden
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān
- 4 Yüzüñden luṭf ile ref' it niḳābı
Aradan çāk ola varlık hicābı
İşitsün cān hiṭāb-ı müsteṭābı
Kerem senden eyā Sulṭān ü Sübhān
- 5 Hidāyet it Fenāyiye İlāhi
Göre her şeyde tā nūr-ı İlāhı
Ḳamunuñ çünki faẓluñdur penāhı
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān

2 bezm-i: cām-ı SA,SB

¹⁴² HM: 140a, M: 54a, DE: 56b, SA: -, SB: -, YK: -

4 Kerem senden: Meded senden M

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Tecellî-i cemāl oldı dile vech-i celāliden
Anuñ'çün mest ü şeydāyum şarāb-ı lā-yezāliden
- 2 Hümā-yı hū vü yā hūyı gönül mürğı şikār itdi
Muḥabbet sāğarın sākī şunalı bezm-i 'āliden
- 3 Bu naḡş-ı zāhire bakma derūnuñ 'ālemüñ seyr it
Haberdār iseñ ey 'āşık eğer sırr-ı vişāliden
- 4 Hayālün naḡşı gönümde muşavver olalı cānā
Güz̄er kıldı be-küllī dil bu taşvīr-i hayāliden
- 5 Hudāyā Zātuñ envārın Fenāyiden nihān itme
Ola maẓhar kemālāta ol evşāf-ı kemāliden

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dil-i maḡzūnumuzı eyledi şād u ḡandān
Geldi yümn ile yine şehir-i mübārek Ramazān
Oldu nūrıyla ziyā-baḡş kamu iki cihān
Geldi 'izzetle yine şehir-i mübārek Ramazān
- 2 İtdi kullarına in'āmını Mevlā-yı Kerīm
Bāb-ı faẓlını açup eyledi iḡsān-ı 'azīm
Umaruz ire maḡāmına geçen 'ahd-i ḡadīm
Geldi yümn ile yine şehir-i mübārek Ramazān

¹⁴³ HM: 140b, M: 54b, DE: 57a, SA: -, SB: -, YK: -

¹⁴⁴ HM: 140b, M: 55a, DE: 57b, SA: 52a, SB: 58b, YK: -

- 3 Zēn b ü taḫṣīrümūzi raḥmeti ide sālib
Māsivā resmi ola dīde-i dilden ḡāib
Cān u dilden olalum ru'yet-i yāre ṭālib
Geldi 'izzetle yine şehir-i mübārek Ramazān
- 4 Burc-ı mes'ūda irüp ṭāli'imūz ola sa'īd
Gicemūz kadri bulup rūzımuza eyleye 'īd
Hāşıl olsun dir iseñ şūret-i ma'nā-yı ümīd
Geldi devletle yine şehir-i mübārek Ramazān
- 5 Şavm u tesbīḥümūzi eyleye lutfıyla ḳabūl
İki 'ālemde naşīb ide vişāline vüṣūl
Ḳıla iḥsān Fenāyī ḳulına fevḳa'l-me'mūl
Geldi yümñ ile yine şehir-i mübārek Ramazān

145

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Cemālūñ pertevi tıtdı cihānı
Münevver eyledi kevn ü mekānı
- 2 Fenā rāhında varın ide ifnā
Nola bulsa beḳā-yı cāvidānı
- 3 Nāzar ḳıl *Rabbi ernī* lem'asından
Ki zāhir ola sırr-ı *len terāni*
- 4 Hāḳīḳat 'āleminden eyle āḡāh
'Ayān ola dile rāz-ı nihāni

2 Geldi yümñ ile: Geldi 'izzetle SA, SB, M

3 'izzetle: yümñ ile SA, SB

4 devletle: 'izzetle SA, SB

¹⁴⁵ HM: 141a, M: 55b, DE: 58b, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 Cemālũñ gũlſenidũr ũnki maķſũd
Bu cān sensiz nider bāġ-ı cinānı
- 6 ‘Urũc eylerse dil arz u semādan
Eder vāhid zemīn ile zamānı
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
‘Ayān et ‘aynına nũr-ı ‘ayānı

146

Fā‘ilātũn fā‘ilātũn fā‘ilũn

- 1 Umaruz senden ‘ināyet ey Kerīm
Hālũmũze merħamet it yā Raħīm
- 2 Nefs elinde eyleme bizi zebũn
Fażluñ ile kıl ‘atā ģalb-i selīm
- 3 *Rabbi ernĩ* lem‘asından kıl nazār
Göre gœzimũz cemālũñ ũn Kelīm
- 4 Eyle tevfiķuñı yoluñda refiķ
Rabbi ihdina ‘s-ſırāta ‘l-mũstaķĩm
- 5 Māsivā ģaydından it cānum ģalās
İki ‘ālemde bula bāķĩ na‘ĩm
- 6 Bũlbũl-i dil aſla pervāz eyleye
Zāhir ola aña gũlzār-ı ģadĩm

7 ‘Ayān et ‘aynına: ‘Ayān ‘aynına M

¹⁴⁶ HM: 141b, M: 55b, DE: 58b, SA: 40a, SB: 45b, YK: 31a

- 7 Kıl Fenāyī bendeñe arz-ı cemāl
Cennet-i vaşluñda ola tā muķīm

147

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Yanar nār-ı firāķuñla şeb-i rüz cism ile cānum
Vişālūñ zevķın ihsān it dil-i sūzāna Sultānum
- 2 Nice bir berr-i fūrķatde olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyz-i fażluña ğarīķ it cān-ı ‘aţşānum
- 3 ‘Arūs-ı ma‘nānuñ eyle yüzünden perdesin zāil
Celālūñ nārına yakma kerem kıl cān-ı sūzānum
- 4 Tecellī-i cemālūñle dil-i mürdeyi kıl ihyā
Yapılsuñ dest-i luţfuñla ki tā bu ķalb-i vīrānum
- 5 İçürdi cām-ı la‘lūñden muħabbet cür‘asın sākī
Dökersem çeşm-i hun-rīzūñ ‘aceb mi dem-be-dem ķanum
- 6 Düşen sevdā-yı zülfüñe ne mümkindür halāş olmak
Ruħuñ ālına alındı nidem bāl ü perīşānum
- 7 *Nefāhtū* sırrına eyle Fenāyī bendeñi vāķıf
Bula yirin belā bezminde olan ‘ahd ü peymānum

148

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ger celāl ile cemāl olursa meşhūduñ müdām
Bāb-ı vahdet feth olup bulursun istiğrāk-ı tām

¹⁴⁷ HM: -, M: -, DE: -, SA: 40a, SB: 45b, YK: 28b

¹⁴⁸ HM: -, M: -, DE: -, SA: 40b, SB: 46a, YK: -

- 2 İster iseñ pes me‘ārif gülşeninde reng-i bñ
Mañv idüp zenb-i vücūdı tñt nesīmine meşām
- 3 Şanma her tñlib irişdi ol bisāt-ı kurbete
Umaram ihsānın izhār ide ol Rabbü’l-enām
- 4 Sālik-i şādık şu vaqt irer kemāl-i vuşlata
Lā mekān milkinññ ol kırar kızāsında hıyām
- 5 Aç gözññi ey Fenāyī ‘ayn-ı cem‘a vāşıl ol
Ğaybi ‘ayn eyle ki tā mañv ola resm ü irtisām

149

Mefā‘ılñ mefā‘ılñ fe‘ülñ

- 1 Sürādık ref‘ olıcak muhtecibden
İrişür hisse *ve’scüd va’kterib*den
- 2 Olurdi *İl ma‘a’llāh* sırrı mekşūf
Nazar olursa ger sırr-ı Hābībden
- 3 Dilerseñ verd-i bñ-hār-ı me‘ānī
Anuñ hālını gñş it andalībden
- 4 Vişālī bezminññ zevķin umaruz
Diriğ eylemeye işbu ğarībden
- 5 Bulurduķ feth-i mutlaķa vñşñli
Naşīb irerse ger *feth-i kıarīb*den

7 ola tā: tā ola SA,SB

¹⁴⁹ HM: 141b, M: 56a, DE: 59a, SA: 44a, SB: 50b, YK: 33a

1 Sürādık ref‘ olıcak: Serrādan ref‘ olursaSA / Sürādan ref‘ olursa SB // İrerdi: İrişür SA, SB

3 verd-i bñ-hār-ı me‘ānī: verd-i bñ-hārdan nişāne SA, SB

6 Kamu eşyâ diler fazluñdan ihşan
Ne ola şadır olan şey yesirden

7 Fenâyîye dü-‘âlemde ‘aṭâ kıl
Güzer ide şağîr ile kebîrden

150

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

1 Bu rencûruñ cemâlûndür devâsı
Şifâ-yı şadr olur cânân liķāsı

2 Eğerci sidre vü tûbâda maḥbûb
Bu sidrenüñ bulunmaz mûntehâsı

3 Vişâlûñ zevķini şol cân bilür kim
Ola göñlinde ‘aşķuñuñ belâsı

4 Şehid ol ‘aşķ içinde şâdık iseñ
Ki ḥaķdur ol şehîdüñ kan bahâsı

5 Fenâyî bulsa nola sırr-ı tevḥîd
Eḥaddendür bu tevḥîdüñ esâsı

151

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

1 Sürüp dergāhuña rû-yı siyāhum
Cenābüñdür dü-‘âlemde penāhum

4 bezminüñ zevķin: zevķinüñ bezmin SA, SB

¹⁵⁰ HM: 142a, M: 56b, DE: 59a, SA: 89b, SB: -, YK: 52a

1 Şifâ-ı şadr: Şifâ-ı cân SA, YK

3 Ola göñlinde: Ola göñülde SA

5 nola sırr-ı tevḥîd: nola tevḥîd SA

¹⁵¹ HM: 142a, M: 56b, DE: 59b, SA: 73b, SB: 91b, YK: 30a

1 Cenābüñdür dü-‘âlemde penāhum: İre evc-i kemāle tā ki māhum YK

- 2 Kapuñdan ğayri bāba kılma muhtāc
 Karīn et ‘afvuña cürm ü günāhum
- 3 Kuyūdāt-ı sivādan eyle ıtlāk
 Kerem kıl Pādişāhlar Pādişāhum
- 4 Şeref burcında bedr eyle hilālī
 İre evc-i kemāle tā ki māhum
- 5 Fenāyīye müyesser it vişālūñ
 ‘Aṭā vü faẓl u cūd ıssı İlāhum

152

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Harīk itme bizi nār-ı celāle
 Kerem kıl mazhar it nūr-ı cemāle
- 2 Bu ‘ālem pür-hayāl ü pür-‘ıberdür
 Bakup aldanma bu zıll-i hayāle
- 3 Firāk-ı miḥnetini çekmeyen cān
 Nice lāyık olur bezm-i vişāle
- 4 Göñül gözini h‘ābdan eyle bīdār
 İre tā cān ü dil sırr-ı meāle
- 5 Bizi yokdan nice vār eyledüñse
 Muvaffak eyle yine hüsn-i ḥāle

5 faẓl ü cūd: faẓl-ı cūd SA, SB

¹⁵² HM: 142a, M: 57a, DE: 60a, SA: -, SB: -, YK: 43a

6 Nükûş-i ğayri hakkit levh-i dilden
Sivāya eyleme anı havāle

7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
'Aṭā kıl feyz-i Zātuñdan nevāle

153

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1 Çü şaldı 'anberīn zülfī gül-i ter üstüne sāye
Bu yüzden zār ider bülbul o reyḥān-ı semen-sāye

2 Ruḥuñ esmā-yı ḥüsnādur te'ālā şānühü gör kim
Ne iḥsān eylemiş Muḥsin bu ḥüsn-i vech-i esmāyā

3 Vişālūñ kıymeti dürdür nihāyetsiz zıkr-i 'aşkuñ
O dürrüñ kânını bulan ki ğarķ oldu bu deryāya

4 Gözümden gerçi pinhāndur o yārūñ şüreti ammā
Görinen vechidür yine naẓar kıldıkca her cāya

5 Vişālūñ yād iden 'aşık 'aceb sevdāya düşmişdür
Cihān ü cānı terk eyler düşer her kim bu sevdāya

6 Kaşuñ mi'rācına zāhid irişmek ister ey ḥūri
Velī her kâşır idrākūñ 'urūcı irmez ol pāye

7 Fenāyī olmak isterseñ eğer cānān ile vāḥid
Kesil bu mā u menlikden ulaş ol dürr-i yektāya

* 6. beyit HM'de derkenarda yer alıyor.

¹⁵³ HM: 142b, M: 57a, DE: 60a, SA: 77b, SB: -, YK: 44a

1 reyḥān-ı semen-sāye: reyḥān u semen-sāye SA

2 esmā-ı ḥüsnādur: esmā-ı ḥüsnādan M // esmāyā: insāna HM ve DE'de altta not şeklinde

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 *Küllü şey'in hālikün cānā sürürüm* oldu bil
Sırr-ı *illā vechehū* 'ayn-ı şühüdüm oldu bil
- 2 Aşl-ı mevcūdāt-ı zātum oldu fer'im kāināt
Cümle eşyānuñ vücūdı hüküm-i cūdum oldu bil
- 3 Mazhar-ı cāmi' benem Hakkuñ şifāt u Zātına
Menşe' olan 'āleme 'aks-i vücūdum oldu bil
- 4 *Küntü kenziñ* ma'nāsın özümde buldum āşikār
Muṭlaḳ oldum gerçi-kim keşret kuyūdum oldu bil
- 5 Fānī olup ey Fenāyī çünkü nā-būd olmuşam
Ol vecihden cümle 'ālem 'ayn-ı būdem oldu bil

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Buyurduñ *in teuddū ni'mete'llāh*
Vişālūñ ni'metinden şey'e li'llāh
- 2 Temennā-yı cemālūñde dü-'ālem
'Aṭāña muntazırlar bende vü şāh
- 3 Kemāl-i rahmetinden hās ü 'āma
Didi *lā taḳneṭū min rahmeti'llāh*

6 'urücü irmez: - irmez SA

7 mā ü menlikden: mā-ı benlikden SA, SB

¹⁵⁴ HM: 142b, M: 57b, DE: 60b, SA: 38a, SB: 43a, YK: 27b

3 'āleme: 'ālem M

5 nā-būd olmuşam: nā-mūd olmuşam SB

¹⁵⁵ HM: 143a, M: 58a, DE: 61a, SA: -, SB: -, YK: 41a

- 4 Cemālũñ gũlŝenine bũlbũl-i cān
Hezārān nāle eyler her seher-gāh
- 5 Gũzer eyleye dil kevn ũ mekānı
Hakāyık sırrına kıl anı āgāh
- 6 Vücũdum zenbini maḥv it aradan
Yoluñda eyle tevfiķuñla hem-rāh
- 7 Nazar eyleme sehv ile kuŝũra
Fenāyĩ bendeñi kıl hāŝ-ı dergāh

156

Mefā'ılũn mefā'ılũn fe'ũlũn

- 1 Hakĩkat sırrınuñ kenzi açıldı
Vücũd milkine raḥmetler ŝaçıldı
- 2 Yed-i ḥayyāt-ı kudret cism ũ cāna
Fütũvvet cāmesin dikti vũ biḫti
- 3 Gõñũl teşne iken bir kaṭre āba
Seķāhũm Rabbũhũm cāmı içildi
- 4 Hakĩķi maṭlaba dil itti pervāz
Mecāza baķmayup gõrdi vũ geḫdi
- 5 Fenā ehli nola irse beķāya
Fenāyĩ eski yurtdan kõy gõḫdi

¹⁵⁶ HM: 143a, M: 58a, DE: 61a, SA: 70b, SB: 96b, YK: 54a

1 sırrınuñ kenzi: kenzinũñ sırrı SA, SB // Vücũd milkine: Vücũd milke SA, SB

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Tecellî-i cemālũñle dil-i maḥzũnı kıl mesrur
Ola tā dest-i luṭfuñla göñül vîrānesi ma'mūr
- 2 Ḥarîm-i vaḥdetũñ nola olursa maḥremi Ḥallāc
Fenā dārında varını kılan ifnā olur Mansūr
- 3 İrerse *Rabbi ern*den nazar ger Mūsā-veş cāna
Bu ḥāk-i unşurı olur mübeddel cevhere çün Tūr
- 4 Sivā resmini ḥakkeyle Efendi levḥ-i ḥatırdan
Ki faẓluñla ola vāḥid eğer āmir eğer me'mūr
- 5 Rumūz-ı *fezkürün*den ziyā-baḥş it dil ü cānı
Ola faẓluñ ile vāḥid ki zıkr ü zākır ü mezkūr
- 6 Olursa sırr-ı *eydihim* Fenāyî bendeñe zāhir
Virilür dest-i kudretten yedine nāme-i menşūr

Tārîḥ

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Cenāb-ı ḥazret-i Aḥmed Efendi
İrişdi añā Ḥaḳḳuñ luṭfı bî-ḥad
- 2 Fenādan gidicek milk-i beḳāya
Açıldı bāb-ı raḥmet olmadı sed

2 dikti vü biçti: kesdi vü biçti SA, SB

¹⁵⁷ HM: 143b, M: 58b, DE: 61b, SA: 16a, SB: 19b, YK: 14b

2 Fenā dārında: Beḳā dārında SA, SB

6 yedine: eline SA, SB

¹⁵⁸ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: 98b, YK: -

- 3 Didi fevtine hâtif tārîhini
‘Urûc itdi maḳâm-ı ünse Aḥmed

159

Tārîḥ

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyledi ‘azm-i beḳā ol sālîk-i rāh-ı Hudā
Olmağa ḥalvet sarayı ‘ālem-i ‘uḳbāda ḍayf
Fevtine tārîḥ içün kesbi teessüfle didi
Âḥ ḳuṭbu’l-etḳıyā Maḥmūd Efendi göçdi ḥayf

160

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Bu keşret milkine cānā göñül virme fenādur hep
Beḳā iklîmine ir ki sivā ḥubbi hebādur hep
- 2 İki ‘ālem vücûdı kim aña âyinedür vechüñ
O yüzde görinen ancak yine nûr-ı liḳādur hep
- 3 Ḳadîmi âşiyânına ‘urûc itse nola bülbül
Hezāruñ güllere zârı vişāline recādur hep
- 4 Bir avuc ḥāk iken itdüñ ‘ademden çün bizi insân
Zuhûr-ı cümle mevcûdât Cenābuñdan ‘aṭādur hep
- 5 Düşen sevdâ-yı zülfüñe nider pes ḡayr-i sevdâyı
Vişālüñ bezmine cānā dil ü cānı fedādur hep

¹⁵⁹ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: 98b, YK: -

¹⁶⁰ HM: 143b, M: 58b, DE: 62a, SA: 74a, SB: 98b, YK: 5b

1 hebādur hep: hevādur hep SB

2 O yüzde: O yüzden SB

5 sevdâ-yı zülfüñe: sevdâ-yı vaşluña SB

6 rusûm-i ḡayri: rusûmı ḡayri SA, SB

- 6 Hudāyā levḥ-i hātırdan rusūm-ı ğayri ḥakkeyle
Görinen şüret ü ma‘nā yine luṭf-ı Hudādur hep
- 7 Bulursa şems-i Zātından Fenāyī nola nīm-zerre
Çamuya mebde’ ü münşī Hüdāyīden du‘ādur hep

161

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 İrişdük mäh-ı mevlüde şükürler olsun Allāha
Ziyā-yı nūr-ı maḥmūda şükürler olsun Allāha
- 2 Sevenler cān ile anı yolına bezl ider cānı
Açıldı rāz-ı pinhānī şükürler olsun Allāha
- 3 Didi şānında çün Mevlā ki *sübḥānellezī esrā*
Bilindi sırr-ı *ev ednā* şükürler olsun Allāha
- 4 Vücūdı çün ‘ayān oldu me‘ānī hep beyān oldu
Çamu eşyā lisān oldu şükürler olsun Allāha
- 5 Zuhūrı maḥz-ı rahmetdür kudūmı ‘ayn-ı ni‘metdür
Ne devlet ne sa‘ādetdür şükürler olsun Allāha
- 6 Niderler bu fenā dārı ki mestūr ola dīdārı
Cihānı tutdı envārı şükürler olsun Allāha
- 7 Fenāyīye idüp iḥsān ola her müşkili āsān
Gerek zāhir gerek pinhān şükürler olsun Allāha

7 Hüdāyīden: Hidāyetden M

¹⁶¹ HM: 144a, M: 59a, DE: 62b, SA: 75a, SB: 88b, YK: 47b

4 me‘ānī: me‘ālī SA

5 ‘ayn-ı ni‘metdür: ‘ayn-ı rahmetdür M

Mefā'ılün mefā'ılün

- 1 'Atā vü faẓl u cūd eyle
Kemāle irsün ihsānuñ
Sezāvār-ı şuhūd eyle
Tamāma irsün ihsānuñ
- 2 Gerek zāhir gerek pinhān
Çapuñda cümlesi āsān
'İnāyet eyle yā Raḥmān
Kemāle irsün ihsānuñ
- 3 Firākuñ yaqdı bu cānum
Ki yokdur şabra dermānum
Hidāyet eyle Sulṭānum
Tamāma irsün ihsānuñ
- 4 Olup derdüñle āvāre
Yanar pervāneler nāre
Naşīb itme gül-i ḥāre
Tamāma irsün ihsānuñ
- 5 İrelden cāna bû-yı yār
Görinür māsivā aġyār
Bizi kıl maḥrem-i esrār
Kemāle irsün ihsānuñ

6 Niderler bu fenā dāri: Nider bu fenā dāri SB

7 Fenāyiye idüp ihsān: Fenāyiye irüp ihsān SA, SB

¹⁶² HM: 144b, M: 59b, DE: 63a, SA: -, SB: -, YK: -

6 Tamāma: Kemāle M

6 Diküp 'aşk ehli cāna gül
Pür oldı bağ-ı dil sünbül
O verdistāna it bülbul
Tamāma irsün ihsānuñ

7 Fenāyī kılınıñ ey Hāk
Kuyūdını gider muṭlaq
Aña luṭfuñla dāim bak
Kemāle irsün ihsānuñ

163

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- 1 Ey luṭf u cūd ıssı Hudā eyle bize faẓl ü kerem
Nūruñla vir ḳalbe ziyā eyle bize luṭf u kerem
- 2 Yoluñda ḳıl faẓluñ refiḳ āsān ola tā ki ṭarīḳ
Ḳıl bahr-i vaşluña ğarīḳ eyle bize luṭf u kerem
- 3 Ref' ola vechüñden niḳāb ḳalmaya arada ḥicāb
Ḳıl luṭf u cūduñ bī-ḥisāb eyle bize luṭf u kerem
- 4 Cümle vücūd-ı mümkināt meclā-yı esmā vü şıfāt
Pejmürde dil bulsun bulsun ḥayāt eyle bize luṭf u kerem
- 5 Maḳşūd-ı emr-i kün fe-kān Zātuñ durur zāhir nihān
Her zerrede nūruñ 'ayān eyle bize luṭf u kerem

7 Kemāle: Tamāma M

¹⁶³ HM: 145a, M: 60a, DE: 63b, SA: 39a, SB: 44a, YK: 30a

2 Ḳıl bahr-i vaşluña: İt bahr-i vaşluña SA, SB

3 Ref' ola: Ref' eyle SA, SB // Ḳıl luṭf u cūduñ: Eyle 'aṭāñ SA, SB

4 meclā-yı: mücellā SA, SB // Pejmürde: Bu mürde SA, SB

6 bulduk: virdüñ SA, SB // İre kemāle faẓl u cūd: İrsün kemāle faẓl-ı cūd SA, SB

- 6 Cuduñ ile bulduķ vüçüd vir yine haķķānī şühüd
İre kemāle fażl u cüd eyle bize luţf u kerem
- 7 Yā Rabbenā yā Rabbenā eyle Fenāyīye ‘aţā
Gitsüñ nazardan māsivā eyle bize luţf u kerem

164

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

- 1 Seni senden iderüz şey’e li’llāh
Buyurduñ *in te‘uddū ni‘mete’llāh*
- 2 Gider benlik hicābını aradan
Vücüdüm zenbine estağfiru’llāh
- 3 İki ‘ālem kıyūdından kıl ıtlāķ
Kıl esrāruña vāķıf hāle āgāh
- 4 Tecellī-i cemālün eyle in‘am
Mükerrer ola dāim gāh u bī-gāh
- 5 İrerse zerrece derdüñ bu cāna
Dü-‘ālemde aña bes ‘izzet ü cāh
- 6 Umar luţfuñı her gümrāh ü ‘āşī
Didüñ *lā taknefū min raḥmeti’llāh*
- 7 Fenāyī bendeñi irgör merāma
Anı fażluñla eyle hās-ı dergāh

¹⁶⁴ HM: 145a, M: 60b, DE: 64a, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Zehī 'izzet zehī devlet sa'ādet
Bulanlar maḳṣad-ı aḳṣāya vuṣlat
- 2 Bizi zevḳ-i viṣālden ḳılma maḥrūm
Bi-ḥakk-ı menba'-ı 'ayn-ı risālet
- 3 Nihān itme 'ayından 'ayn-ı Zātuñ
'Āyān ola dem-ā-dem 'ayn-ı ru'yet
- 4 'Ubūr eyle bu keṣret 'āleminden
Beḳāya ir ṣūhūd it nūr-ı vaḥdet
- 5 Fenāyī bendeñi irgör merāma
Ḳıl anı mazḥar-ı 'ayn-ı 'ināyet

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Sāḳī-yi bezm-i belādan pür olup peymānemüz
Zāhir oldı levḥ-i dilden rü'yet-i cānānumuz
- 2 Sīnem üzre nār-ı 'aşḳuñ nice sūzān olmasun
Yaḳdı ṣem'-i ḥüsnüñe bāl ü perrin pervānemüz
- 3 Nār-ı hecre itme sūzān bu ṣikeste bālimi
Vuṣlatuñla ola ma'mūr bu dil-i vīrānemüz

¹⁶⁵ HM: 145b, M: 61a, DE: 64a, SA: 9b, SB: 10b, YK: 7b

1 Zehī 'izzet: Zehī 'izz u SA, SB

¹⁶⁶ HM: 145b, M: 61a, DE: 65a, SA: 28b, SB: 31a, YK: 21b

1 levḥ-i dilden rü'yet-i cānānumuz: levḥ-i dilde rü'yet-i cānānemüz SA, SB

- 4 Leyl-i furkāt zāil olup iriše şubḥ-ı vişāl
Şems-i Zātuñ zerresiyle kıl münevver hānemüz
- 5 Olmadı hergiz humārı lā yezālī hamrınıñ
Bāde-i ḥubb-ı ezelden mestdür mestānemüz
- 6 Naḳd-i cāna cevher-i bākīyi kılduḳ iştirā
Şıḡmadı ‘arz u semāya gevher-i yek-dānemüz
- 7 Aḥsen-i taḳvīmüñ aña ey Fenāyī ma’nāsın
Āşinā oldı yine ol yār ile bīḡānemüz

167

Mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün

- 1 Gider noḳşānumuz irgör kemāle
Sivāya eyleme bizi ḥavāle
- 2 Ruḥuñ ālına alınalı bālüm
Derūnum oldı pür-hün hemçü lāle
- 3 ‘Arūs-ı ma’nā ref’ itsün ḥicābı
Efendi maḗhar it nūr-ı cemāle
- 4 Oḳut bir noḳtadan ‘ilm-i ledünni
Baḗup ḗalmayalum bu ḗıl ü ḗāle
- 5 İder biñ cān ile cānını ifnā
Yüzüñde zāhir olan ḥatt u ḥāle

2 Sīnem üzere nār-ı ‘aşḗuñ: Şīnem üzere ‘aşḗuñ SB

¹⁶⁷ HM: 146a, M: 61b, DE: 65b, SA: 57a, SB: 66a, YK: 42b

3 ḗicābı: ḗicābın SA, SB

5 İder biñ cān ile cānını: İderseñ cān ile cān cānı SA, SB

6 Senüñle saña geldi şey'e li'llāh
'Aṭā kı l nūr-ı Zātuñdan nevāle

7 Bi-haḳḳ-ı āb-ı rû-yı sırr-ı *levlāk*
Fenāyī bendeñi irgör vişāle

168

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Ziyā viren cemālüñdür cihāna
Ḳamer şems-i bahāne vü cihāna
- 2 *Nefahtü* sırrı sıgmazken bu kevne
Lisān ile nice mümkün beyāna
- 3 Zülāl-i feyz-i vasluñdan Hızır-veş
Hayāt irsün dem-ā-dem mürde cāna
- 4 Rusūm-i ğayrı ḥakkit levḥ-i dilden
Bizi kı l muṭṭali' rāz-ı nihāna
- 5 Cemālün gülşeninde bülbül-i dil
Hezārān āh ile başlar fiğāna
- 6 *Fefirrū* emrini güş idicek cān
Güzer eyler ḳadīmi āşiyāna
- 7 Fenādan geç Fenāyī bul beḳāyı
Ki re's-i māluñ irmeye ziyāna

7 Bi-haḳḳ-ı āb-ı rû-yı: Bi-haḳḳ-ı rû-yı HM, DE
¹⁶⁸ HM: 146a, M: 62a, DE: 65b, SA: 75b, SB: 96a, YK: 45a
1 şems-i bahāne: şems ü bahāne SA
4 Rusūm-i ğayrı: Rusūmi ğayri SA

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Açıldı ravza-ı vechüñ bahārı
Müsāvī eyledi leyl ü nehārı
- 2 İçenler la'ı-i nābuñ cür'asından
İki 'ālemde görmedi humārı
- 3 Hevā-yı hū vü yā hūnuñ hümāsın
Nola şehbāz-ı dil itse şikārı
- 4 Şıfāt-ı şafvet-i vaşluñ kıl ihsān
Gider āyīne-i dilden ğubārı
- 5 Fezā-yı lā mekānda kıldı cevlan
Semend-i himmetüñ olan süvārı
- 6 'Urūc itdi semā-yı evc-i kudse
İden ifnā 'adem rāhında vārı
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
'Ayān eyle şühūd-ı 'ayn-ı yārı

Mef'ülü fā'ilätü mefā'ilü fā'ilün

- 1 Çün gūş-ı 'āşıkā irdi haber zi-ney
Cūş u hurūşa geldi kamu huşk u ter zi-ney

6 gūş idicek cān: gūş idicek çāre SA

¹⁶⁹ HM: 146b, M: 62a, DE: 66a, SA: 76a, SB: -, YK: 51a

3 şehbāz-ı dil: şehnāz-ı dil SA

4 Şıfāt-ı şafvet-i: Şıfāt-ı şafvetüñ SA

¹⁷⁰ HM: 146b, M: 62b, DE: 66b, SA: 69a, SB: 83b, YK: 55a

1 gūş-ı cāna: gūş-ı 'āşıkā SA, SB / 'āşıkā DE ve HM'de altta kırmızı kalemle not // Cūş u huşa: Cūş u hurūşa SA, SB

- 2 'Aşk meclisinde gelse fiğāna o her nefes
Bezm ehli vecde ire ser-te-ser zi-ney
- 3 Def itdi mihr ü māhı felek rakş ider nücūm
'Arzdan semāya eyledi āhı güz̄er zi-ney
- 4 Pāk itdi derūnı levş-i sivādan gehi ney gibi
Vecd ehli tā ki tuta seni mu'teber zi-ney
- 5 Dāim semā' u nāle vü rakş u fiğān ider
Kimūn ki ire qalbine cānā eşer zi-ney
- 6 Zāhid geç̄erdi lezzet-i hūr ü kuşūrdan
Zevk itse zerrece kalbi eğer zi-ney
- 7 'Ömrüñi zāyi' itme 'abeş yire ki sakın
Gel ehl-i hāle murtabı̄ ol yok zarar zi-ney
- 8 Girmedi dil vilāyetine ehl-i züh̄d henüz
Derd ehli bezm-i vuşlata bulupdur zafer zi-ney
- 9 'Ābid firār iderse meclis-i neyden 'aceb midür
Bī-derd olan qulūba irişür keder zi-ney
- 10 Kıl şerha şerha sīneñi eyle delik delik
Tā ki derūna ire Fenāyī nazar zi-ney

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Ruḥuñ ḥālī dü-'ālem dānesidür
O şem'uß mihr ü meh pervānesidür
- 2 Fedādur yoluña bu cism ile cān
Revā olursa ger şükrānesidür
- 3 Şaçuñ zencīrine bend olalı dil
Müselsel zülfinüñ dīvānesidür
- 4 İçerseñ ey gönül şol meyden iç kim
Melek sākī felek peymānesidür
- 5 Nola bu cān u dil olmazsa hüş-yār
Seḳāhüm Rabbühüm mestānesidür
- 6 Yaḳar 'aşḳuñ odı iki cihānı
Bu ol deḡildür o pes-pāyesidür
- 7 Nihān eylerse ger sırrın Fenāyī
Muḥabbet kenzinüñ vīrānesidür

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bilmedüñ hergiz gönül sırr-ı nihānuñdan haber
Bu vücūduñ 'ālemine kılmaduñ bir kez nazar

4 itdi: it M / gehi: ki SA, SB

5 ıder : it SA, SB

8 dil vilāyetine ehl-i zühd: velāyetine ehl-i dil zühd SA / velāyetine ehl-i dil ehl-i zühd SB //
vuşlata: vaşla SA, SB, M

10 Kıl şerḫa şerḫa sīneñi: Kıl şerḫa sīneñi HM, SB // derūna: derdine ire SA, SB

¹⁷¹ HM: 147a, M: 63a, DE: 67b, SA: 21b, SB: 22b, YK: 12b

5 cān u dil: cān-ı dil SA, Sb

- 2 Dāhıl olsañ ger bu şehre çok temāşā göresin
Arayuben bulmayasın çār ‘unşurdan eşer
- 3 Şeş cihetden irişe cāna hıtāb-ı müsteṭāb
Dinile kim saña hergiz *leyse min mevtin hāzer*
- 4 Maṭla‘-ı feyz-i ezelden ṭālī‘ ola āfitāb
Leyl-i fūrkat zāil olup bir ola şām-ı seher
- 5 Maḳ‘ad-ı şıdk nola olursa Fenāyīye maḳām
Eyledi ‘*inde melikin muḳtedir* sırrın maḳarr

173

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Raḫmetüñ deryāsına yā Rabbi yok ḫadd ü kenār
Ḳaṭresi maḫv ide zenbüm ger olursa şad hezār
- 2 *Leyse fi‘l-mülki ğayrük* sırrını kıl ‘ayne ‘ayan
Bir ola tā sāl ü māh u hefte vü leyl ü nehār
- 3 Mübtelā-yı hār-ı hicrān olmadan eyle halās
Gülşen-i kūyuñda gūyā ola cānum çün hezār
- 4 Āşiyān-ı aşla pervāz eylesün şehbāz-ı dil
Lā mekān milki hümāsın kılmağa her dem şikār
- 5 Sırr-ı pāki ḫürmeti-y-çün yā İlāhī Ahmedüñ
Şems-i Zātuñdan Fenāyī bendeñi kıl neş‘edār

¹⁷² HM: -, M: -, DE: -, SA: 22a, SB: 23b, YK: 12a

¹⁷³ HM: -, M: -, DE: -, SA: 22b, SB: 23b, YK: 19b

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- 1 Dū-'ālem gül'izārını firākuñ 'ayna hār eyler
Hezār-veş verd-i bī-hāra figānın şad hezār eyler
- 2 Bilenler hāsibū remzin vücūdın eyledi ifnā
Beķā-yı lem-yezel bulup hisābın bī-şümār eyler
- 3 Vişāli Tūrına varan tecellī nūrına irdi
Bu yüzden Mūsā-veş rāz-ı derūnı āşikār eyler
- 4 Güzer idüp bu keşretten irişdi vaḥdet-i Zāta
Vişāl-i bezm-i cānāne şu kim cānı nişār eyler
- 5 Semā-yı evc-i mes'ūda Fenāyī eyleyen mi'rāc
Kamer devrinde mihr-āsā şuhūd-ı vech-i yār eyler

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Zātuña nisbet olur Firdevs-i a'lāda kuşūr
Var-ise ger dāḥilünde gūş u gılmān u ḥūr
- 2 Kābe kavseymī geçüp bulurduk ev ednāya yol
Şems-i Zātuñ lem'asından feyz olursa zerre nūr

6 pes-pāyesidūr: pes yānesidūr SA, SB / Bu beyit HM'de derkenarda yer alıyor

7 sırrın: sırruñ SA, SB

¹⁷⁴ HM: 147b, M: 63b, DE: 67b, SA: 22b, SB: 24a, YK: 17b

1 gül'izārını firākuñ: gül'izārınuñ firāķı SA, SB // Hezār-veş verd-i bī-hāra figānın şad: Gül-i bī-hāra bülbul-veş figānını SA, SB

4 vaḥdet-i zāta: vaḥdet zātına SA, SB // şu kim cānı: şu ki vārı SA, SB

¹⁷⁵ HM: -, M: -, DE: -, SA: 23a, SB: 24b, YK: 15a

*1. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

3 vaḥdet sırrını itseñ 'ayān: vaḥdetüñ sırrın 'ayān SB

- 3 Keşret-i eşyāda vahdet sırrını itseñ ‘ayān
Zāhir ola cism ü cāna tā ki envā’-ı sürür
- 4 *Harra Mūsā* neş’esinden oldı şad-pāre göñül
Şabr ider mi hiç tecellī nūrına yā Rabbi Tūr
- 5 Fāniden geçüp Fenāyī buldı bir bākī hayāt
‘Add idenler ma’nāda nefsini *min ehli’l-kubūr*

176

Mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün

- 1 Şun ey sākī bize cām-ı şafāyı
Görem devrinde envār-ı liķāyı
- 2 Nazar kııl *fakru fahrī* lem‘asından
Bulam zımnında envā’-ı ğınāyı
- 3 Sivā resmini muṭlaķ eyle ifnā
‘Ayān it sırrıma ‘ayn-ı beķāyı
- 4 Vücūdum milki cümle bulsun ifnā
Kala ancaķ heman ol Hıyy ü Bākī
- 5 İde şebbāz-ı dil aşlına pervāz
‘Adem milkine şayd ide hümāyı
- 6 İki ‘ālem kuyūdından kııl ıṭlāķ
Ara yirden gider resm-i sivāyı

¹⁷⁶ HM: 147b, M: 63b, DE: 68a, SA: 70a, SB: 95b, YK: -
5 milkine: milkinde SA, SB

7 Temennā-yı vişālũñde dil ü cān
Nider sālīk olan ġayri sivāyı

8 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle ihsān
Beķā illerine irsũñ Fenāyī

177

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Yā İlāhi nār-ı 'aşķuñ cānı sūzān eyledi
Bülbül-asā nālesin verde hezārān eyledi

2 Feyz-i fażluñdan ireli cism ile cāna 'atā
Bu dil-i maḥzūnumuz luṭf ile şādān eyledi

3 Teşne diller vādi-i fūrķatde ser-gerdān iken
Āb-ı vaşlına Hızır-veş cānı reyyān eyledi

4 Kālmadı hergiz vişāl-i bezm-i yāre iştīyāk
Luṭf u ķahrın dem-be-dem 'uşşāķa yeksān eyledi

5 *Külle yevmin hüve fī-şe'n* sırrına bulan vüşül
Bu vücūdī neş'esini başķa bir şān eyledi

6 Cām-ı vaşluñ cür'asını nūş iden buldı ḥayāt
Dū-cihānı vaḥdetüñ esrārı ḥayrān eyledi

7 Açdı vechinden ḥicābın ķün Fenāyī āfītāb
Zerresiyle cümle mevcūdātı rahşān eyledi

4. beyit HM ve DE'de yer almıyor.

5 'Adem milkinde şayd ide: 'Adem milkinde şayd eyledi SA, SB

6 gider: götür SA, SB

7 ġayri sivāyı: ġayri recāyı SA / ġayr-i recāyı SB

¹⁷⁷ HM: 148a, M: 64a, DE: 68a, SA: 70b, SB: 96b, YK: -

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Şems-i Zātuñ zerresinden her kime irse ziyā
Selb olur gözinden anuñ muṭlaḳā 'ayn-ı sivā
- 2 'Ayn olursa 'ayn-ı 'ālem 'ayn-ı 'ārifde nola
Dest-i ḳudret çekdi çün 'aynına anuñ tūtiyā
- 3 Üstüvāsın aña bu sırruñ göñül ḥaḳḳa'l-yakīn
Zāhir ola remz-i *er-Rahmān* 'ale'l-'arşi'stevā
- 4 Levḥ-i dilde ketb olur Ādemle Havvā menşei
Bildüñ ise ictimā'ın *kāf*ile nūmuñ nola
- 5 Çün Fenāyī eyledi *ānestü* nūrını şühūd
Hāşıl oldı aña sırr-ı *ḥarra Mūsā şā'ikā*

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

- 1 'Ummāna giren derd ile dermāneyi buldı
Şükrāne viren cānını cānāneyi buldı
- 2 Havf eyler iseñ yağmaya gel şem'a yapışma
Ol āteşe bak gör nice pervāneyi buldı
- 3 Manşūra değıldür yaluñuz ḥāl-i hüviyyet
Şol 'āşık-ı şādık ki bu mey-ḥāneyi buldı

3 cānı: cān SA, SB

¹⁷⁸ HM: 148b, M: 64b, DE: 69a, SA: 3b, SB: 4b, YK: 2b

2 Dest-i ḳudret: Ḳudret-i dest SA, SB

4 Levḥ-i dilde ketb: Levḥ-i dilden ketm SA, SB

¹⁷⁹ HM: -, M: -, DE: -, SA: 66b, SB: 79a, YK: -

4 Tesbîh ile seccādeyi bir cür‘aya şatdı
Her şūfi-yi şāfi ki bu mey-hāneyi buldı

5 Girdi haremî Ka‘be-i vaşla Fenāyî
Ḥannān tavāf eyledi mestāneyi buldı

180

Mefāilün mefāilün mefāilün mefāilün

1 Yine sırr-ı nihānından cemāl-i yār ‘ayān oldu
Tecellîsi verāsından cihān cümle nihān oldu

2 Kelām-ı *küllü şey*’inden irişdi cāna çün feyzî
Açıldı vahdeti sırrı kamu eşyā lisān oldu

3 Okıdı nüsha-ı sırr-ı ezelden kāf ile nūnı
Cihāt-ı sittî selb idüp cihān içre cihān oldu

4 Yüzüñde sūre-i *seb‘a’l-meşānî* āyetin gördi
O terkebūñ şıfātını bu vech ile beyān oldu

5 Fenāyî *külle yevmin şe’n* rumūzın ideli iz‘an
Nişānın buldı ol şānuñ bu şānı bî-nişān oldu

181

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Şāhid-i verd-i ezel çün arz-ı dīdār eyledi
Nālesin bülbul anuñ’çün aña tekrār eyledi

4 şūfi-yi şāfi ki: şūfi ki SA

* 5. beytın 1. mısrasınada vezin hatası var.

¹⁸⁰ HM: -, M: -, DE: -, SA: 67b, SB: 81a, YK: -

¹⁸¹ HM: -, M: -, DE: -, SA: 68a, SB: 81b, YK: -

- 2 Bilmedi yüzünde hālūñ sırrını miskīn faḳīh
Ol vecihden *aḥsen-i taḳvīmi* inkār eyledi
- 3 Ka‘be-i nūr-ı cemālūñ itdi dāim kıblegāh
Kaşlaruñ mihrābına her kim ki ikrār eyledi
- 4 Şāni‘uñ iḥsānıdur ḥüsnūñ te‘ālā şānūhu
Bu kemāl-i şun‘ı gör kim sende izhār eyledi
- 5 Ezber it bu āyetūñ gel ey Fenāyī seb‘asın
Naḳşı ḳo Naḳḳāşı gör naḳşın ne hemvār eyledi

182

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Müyesser eyle īmān-ı ‘ayānı
Ola ‘ayne ‘ayān sırr-ı nihānı
- 2 Güzer eyleye sālīk dū-cihāndan
Ḳuyūdātdan ḳıl ıtlāḳ cism ü cānı
- 3 Şühūd-ı vaḥdet-i Zātuñ ‘aṭā ḳıl
Görem zerrede şems ü āsümānı
- 4 Nāzar ḳıl Ṭūr-ı Mūsā lem‘asından
Ki tā zāhir ola sırr-ı *terānī*
- 5 İrişdür remzine heft āsümānuñ
Okuyam nokṭadan *seb‘a’l-meşānī*

¹⁸² HM: 148b, M: 64b, DE: 69a, SA: 68a, SB: 82a, YK: -

1 İmān-ı ‘ayānı: īmānı ‘ayānı SB

3 ‘aṭā ḳıl: ‘aṭā it SA, SB // Görem zerrede şems ü āsümānı: Göremez zerrede şems āsümānı

SA

4 Ṭūr-ı Mūsā: ḥarra Mūsā SA, SB

- 6 Eğer uçmağ ise zāhid murāduñ
Uçur irken kafesden mürğ-ı cānı
- 7 Beķa iķlīmīne irsün Fenāyī
Nider sensiz bu cān cān ü cihānı

183

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Bize luţf u kerem ebvābını aç
Ķapuñdan ģayre yā Rabb ĳılma muĥtāc
- 2 Geĳür zılmāni nūrāni ĳicābı
İrişe sırrımuza nūr-ı Vehhāc
- 3 Nazar eyleme sehv ile ĳuşūra
Baş açup pāyüñe geldük yalın aç
- 4 Müyesser ĳıl şühüd-ı nūr-ı zātuñ
Sivā kaydını eyle dilden iħrāc
- 5 'Ubūr it berr-i fūrķat menzilinden
Vişāli Ka'besine eyle mi'rāc
- 6 Güzer ĳıldı zemīn ü āsumandan
İdenler müntehā-yı vaşla mi'rāc
- 7 Fezā-yı sırr-ı tefrīde ir ey cān
Ķadem başmadı ol meydāna Ĥallāc

¹⁸³ HM: 149a, M: 65a, DE: 69b, SA: 9b, SB: 10b, YK: -

3 Baş açup pāyüñe geldük yālin aç: Baş açup bābuña geldük bālin aç SA,SB

- 8 Fenāyī bendeñi bir bahre ırgör
Görine kaçresinden nice emvāc

184

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Füyūzı senden alur cümle eşyā
Seni senden ider bu dil temennā
- 2 Vücūdum kaçresin bir bahre ırgör
Nümāyān ola kaçresinde deryā
- 3 Okut bir nokṭadan ‘ilm-i ledünni
Hızır-veş mürde dili eyle ihyā
- 4 Bizi bizlik hicābından ḥalāş it
Görine nūr-ı vechüñ cāna her cā
- 5 Cemālüñ şemsine mazhar olan dil
İder her zerrede ḥüsnüñ temāşā
- 6 Geçür bu naṣṣ-ı şūrīden fu‘ādı
Ki zāhir ola aña sırr-ı ma‘nā
- 7 Fenāyī bendeñi iki cihānda
Fenādan soñra kıl Zātuñla ibkā

* 6. beyit sadece SA’da yer alıyor.

¹⁸⁴ HM: 149a, M: 65a, DE: 69b, SA: 2b, SB: 3a, YK: 2a

* DE’de 1. beyitten sonrası yok, sayfa koparılmış.

1 senden alur: sīde olur YK

2 kaçresinde: kaçresinden SA, SB

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Hidāyet it şırāṭ-ı müstakīme
‘Ināyet eyle Sultānum meded it
İre dil vaşf-ı Raḥmān u Raḥīme
‘Ināyet eyle Sultānum meded it
- 2 Tecell-i cemālūñ kıl müyesser
Degil bir kerre iḥsān it mükerrer
Ola nūruñla cān u dil münevver
‘Ināyet eyle Sultānum meded it
- 3 Cenāb-ı Zāt-ı Pākūñ ‘izzetine
Ḥabībūñ faḥr-i ‘ālem ḥürmetine
Bizi irgör vişālūñ ni‘metine
‘Ināyet eyle Sultānum meded it
- 4 Firākuñ āteşine kılma sūzān
Vişālūñ zevkın iḥsān eyle hicrān
Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü pāyān
Hidāyet eyle Sultānum meded it
- 5 Bir avuç ḥāk iken eyledüñ insān
‘Aṭā kılduñ nice envā‘-ı iḥsān
Yerin bulsun yine bu ‘ahd ü peymān
‘Ināyet eyle Sultānum meded it
- 6 ‘Arūs-ı ma‘nā ref‘ idüp ḥicābın
Okusun cān u dil ḥüsnūñ kitābuñ

¹⁸⁵ HM: 149a, M: 65b, DE: -, SA: 8a, SB: 9b, YK: 7b

Mufaşşal fehm ide her faşl-ı bābın
'Ināyet eyle Sulṭānum meded it

7 Nazar eyleme her sehv ile kūsūra
Mübeddel ola ḥüznimüz sürūra
İrişsün cism ile cānum ḥuzūra
'Ināyet eyle Sulṭānum meded it

8 Bizi bizlük odına itme iḥrāk
Cemālūn nūrı vire cāna iṣrāk
Ḳuyūd-ı māsivādan eyle ıtlāk
'Ināyet eyle Sulṭānum meded it

9 Güzer eyleye dil 'arz u semāyı
Göre her zerrede nūr-ı liḳāyı
İrişe şems-i Zātuña Fenāyī
Hidāyet eyle Sulṭānum meded it

186

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Derdūn ile eyleme bālūmi ḥūn
Nefs elinden bizi eyleme zebūn

2 Ḥakkola dilden rūsūm-ı māsivā
Eyle āgāh sırr-ı ez-ḥālī zebūn

3 Āşiyān-ı kudse ire cān u dil
Olmayalum tā esīr-i dehr-i dūn

3 pākūñ 'izzetetine: pākūñ ḥürmetine SA, SB

4 hicrān: her an SA

7 cism ile cānum: cism ū cān bākī SA, SB

¹⁸⁶ HM: 149b, M: 66b, DE: -, SA: 76b, SB: -, YK: 38a

4 Cümle mevcūdāta sen virdüñ vüçüd
Senden oldu küllemā kāne yekün

5 İkilikden it Fenāyīyi halāş
Vāhid ola tā aña yārın bugün

187

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Fūrkatüñ yandırdı cānum bağrumı қан eyledi
Kaṭre-i eşkim cihānı тutdı 'ummān eyledi

2 'Alemüñ nāz u na'im ü bāğ u bostānuñ baña
Sensiz ey Sultān-ı hübān bend ü zındān eyledi

3 Baḥr-i 'aşkuñ garka virdi bu vüçüdüm zevrağın
Gör ne bī-dād eyleyüp hecrüñ ne ṭufān eyledi

4 'Aşkuñuñ bāğ u bahārı vuşlatuñ güلزārıdır
Kaṅkı güلزār nāmını gülsüz gülistān eyledi

5 Senden özge çün Fenāyī bildi kim yoğdur vüçüd
Bu vecihden vaşl ile hicrānı yeksān eyledi

188

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

1 Bize feth eyle ebvāb-ı cinānı
Geçür kayd-ı sivādan cism ü cānı

5 it: kıl SA, SB

¹⁸⁷ HM: 150a, M: 66b, DE: -, SA: 76a, SB: -, YK: -

2 na'im ü : nağmede SA, SB

¹⁸⁸ HM: 150a, M: 67a, DE: -, SA: 63a, SB: 74b, YK: -

- 2 Tecellî-i cemâlûñi kıl ihsân
Müyesser it hayât-ı cāvidānı
- 3 Münezzeh oldı şānuñ şeş cihetden
Nite bula cihet ehli o şānı
- 4 Şühūd-ı Zāt-ı Zātuñdur çü maḳşūd
Nider sensiz bu dil cān u cihānı
- 5 ‘Aṭā it nūr-ı Zātuñ vaḥdetini
Ara yirden gider ĩn ile ānı
- 6 Nükûş-ı ğayriyi ḥakkeyle dilden
‘Ayān ola añā naḳş-ı nihānı
- 7 Eger ma‘nā-yı Ādemden şorarsañ
Beyān olmaz Fenāyī ol me‘ānı

189

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Ḥalās eyle bizi bār-ı belādan
Elimüz al geçür rāh-ı ḥaṭādan
- 2 Firāk odına sūzan itme cānı
Umaruz vaşluñ envā‘-ı ‘aṭādan
- 3 Dü-‘ālem zevḳını eyle ferāmūş
‘Ubūr eyleye dil aĝ u ḳarādan

4 zātuñdur: pākūñdür SA, SB

¹⁸⁹ HM: 150b, M: 67b, DE: 70a, SA: 46a, SB: 52b, YK: -

- 4 Nedür maḳṣūd me‘ānisin beyān it
Bu ḥāk ü nār u mā ile hevādan
- 5 Beḳā milkinge bülbul kıla pervāz
Güz̄er ide bu gülzār-ı fenādan
- 6 Cemālūñe celālūñ kıлма perde
Açılsun ravza-ı diller şafādan
- 7 Sebaḳ iken *ledünnādan* Fenāyī
Oḳur ḥüsni kitābın ḥarf-i bādan

190

Mefāilün mefāilün mefāilün mefāilün

- 1 Açıldı sırr-ı vaḥdetden ḥaber ‘ayna ‘ayān oldu
Semā-yı cān ile gūş it ki her eşyā lisān oldu
- 2 Oḳur *seb‘a’l-meşānī* āyetin bir nokṭadan ‘ārif
Ledünnī ‘ilmi Hızr-veş aña çünki beyān oldu
- 3 Bu ḥāk ü āb ile nāruñ hevāsından göñül geçdi
Hümā-yı hū vü yā hūnuñ hevāsında nihān oldu
- 4 Derūnum ‘ālemin seyr it bu zāhir naḳşa aldanma
Nişānın bulalı şānum nişānum bī-nişān oldu
- 5 Senūñ Zāt-ı kerīmūñi Fenāyī nice vaşf itsūñ
Ki kān-ı lā mekān milki saña çünki mekān oldu

3 eyle: idem SA, SB

4 me‘ānisin: ma‘nāsın M // Bu ḥāk ü nār u mā: Bu ḥāk-i nār-ı mā SA, SB

5 kıla: ide SA, SB // ide: eyle SA, SB

7 iken: alan SA al SB

¹⁹⁰ HM: 150b, M: 67b, DE: 70a, SA: 66b, SB: 79b, YK: -

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Zāil olsa dīdeden perde görürdi anı cān
'Ayn-ı 'ārifde anuñ'çün her nefes olmaz nihān
- 2 İt vücūduñ milkinge çeşm-i haḳīkatle nazar
Mazhar-ı Zāt ü şıfātı göresin anda 'ayān
- 3 *Küntü kenz* esrārınuñ güş eyleyü gör remzini
Hilḳat-i ins ile cinde bu imiş maḳşūd hemān
- 4 Geç vücūduñ ḳaṭresinden baḫr-i bī-pāyāna ir
Tā ki keşretde bulasın sırr-ı vaḫdetden nişān
- 5 Ger bu yolda fazl-ı Haḳ olsa Fenāyīye refīḳ
Ayrılıḳdan ḳurtulup irerdi maṭlūba her ān

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Şunalı sākī-yi 'aşḳuñ ezel cām-ı ruḫ-efzāyı
İder bezm-i cihān içre anuñ'çün bizi şeydāı
- 2 Meded-çüy olmasa eger bu eşk-i dürr-i silmīden
Kül eylerdi felek gibi dem-ā-dem heft deryāyı

4 Derūnum: Derūnuñ SA

5 itsūñ: eylesün SA

¹⁹¹ HM: 151a, M: 68a, DE: 70b, SA: 48b, SB: 54b, YK: 34b

2 çeşm-i: 'ayn-ı SA / HM ve DE'de üstte not şeklinde

3 Küntü kenz esrārınuñ: Küntü esrārınuñ M // cinde: cinden SA, SB

5 irerdi: ol irdi SA / iridi SB

¹⁹² HM: 151a, M: 68a, DE: 71a, SA: -, SB: -, YK: 51b

2 eğer: 'ālem DE (üstte)

- 3 Vücūdı ‘aşıkuñ meh-veş qarīb oldukça maḥvolur
Nice seyr eyleye bu dil o şems-i ‘ālem-ārāyı
- 4 Göñül sevdā-yı sevdādan geçer bir derd-i ser deyü
Çeker şāne gibi zülf-i belāsın gör bu ğavġāyı
- 5 Görüp āb-ı sirişkim ol nihāl-i gül ne meyl eyler
Ne yād eyledi bülbül-veş bu gün ol serv-i bālāyı
- 6 Çü yokdur ğayr-i ḥüsn-i dost cihānda sūret ü ma‘nā
N’ola eylerse ger zāhid ḥod-edāyı vü ḥod-rāyı
- 7 Cenāb-ı yār-i ‘ālīdür ḥayāl-i vaşl ile gerçi
Fenāyī kesmedi dilden velī rabt-ı temennāyı

193

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Gider dilden göñül gel inkisārı
Fedā it rāh-ı Ḥaḳda cümle vārı
- 2 Göñül mir’ātını eyle mücellā
Göresin anda tā ki vech-i yāri
- 3 İki ‘ālem kuyūdından ḥalāş ol
Çekerseñ bāri çek bār-ı nigārı
- 4 Süvār olan semend-i ‘aşk-ı yāre
Ḳodı elden ‘inān-ı ihtiyārı

7 temennāyı: ğināyāyı M

¹⁹³ HM: 151b, M: 68b, DE: 71b, SA: 68b, SB: 82a, YK: 51a

- 5 Hezār-veş ol gül-i bî-hāra zār ol
Bilem dirseñ eger zār-ı hezārı
- 6 Civār-ı feyż-i kudse nāil olmaz
Ferāmūş eyleyen Hakk-ı civārı
- 7 Fenāyî içegör bir bādeden kim
İki ‘ālemde olmaya humārı

194

Mefāilün mefāilün feülün

- 1 Müyesser kıl bize yā Rabb vişālūñ
Görem her zerrede şems-i cemālūñ
- 2 Koma noqşān ile irgör tamāma
‘Ayān it ‘aynuma ‘ayn-ı kemālūñ
- 3 İrerse feyż-i fażluñdan ‘ināyet
Bulur dil infişālde ittişālūñ
- 4 Güzer eyle kadīmi āşiyāna
Neden geldūñ nedir fikr it meālūñ
- 5 Hakk-ı lem‘asından ol haberdār
Ara yirden gider bu kıl ü kālūñ
- 6 Huzur-ı Hakkda pes nedir cevābuñ
Fenāyi zerrece yok hüsn-i hālūñ

3 bār-ı nigārı: bārī nigārı SA, SB

6 Hakk-ı civārı: Hakkı civārı SA, SB

¹⁹⁴ HM: 152a, M: 69a, DE: 72a, SA: -, SB: 91a, YK: 24b

2 tamāma: kemāle SA, SB

5 lem‘asından ol haberdār: sırrına irmek dilerseñ SA, SB // gider: götür SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ru'yetüñledür şafası cennetüñ
Dü-cihān olmaz 'adīli ru'yetüñ
- 2 Senden alur feyzī cümle kâināt
Kâbil-i ihşā mıdur hiç ni'metüñ
- 3 Bu te'ayyün zerresinden kıl halāş
Zâhir ola cāna şems-i ru'yetüñ
- 4 Keşret-i eşyāda feyzüñ it 'aṭā
Görine her cāda sırr-ı vaḥdetüñ
- 5 Nār-ı fūrḳate bizi itme ḥarīḳ
Anı itfā ide āb-ı rahmetüñ
- 6 Kıl şühūd-ı vaḥdet-i Zātuñ naşīb
Görmeyem iki cihānda fūrḳatüñ
- 7 Ey Fenāyī ḳadrini bil bu demüñ
Hemdem ola yār ile tā şoḥbetüñ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Faḫluñ ile kıl bize luṭf u kerem
Zâhir ola tā ki esrār-ı ḳıdem

6 Fenāyī zerrece yok: Bulunmazsa Fenāyī SA, SB

¹⁹⁵ HM: 152a, M: 69a, DE: 72a, SA: 34b, SB: 38b, YK: 26a

3 ola: olsun SA, SB, DE (üstte) // ru'yetün: vaḥdetün SA, SB, HM (altta)

5 Anı itfā: Anı itfāl SA

¹⁹⁶ HM: 152a, M: 69b, DE: 72b, SA: -, SB: -, YK: 29b

- 2 Yemm-i cūduñ reşhasıdur dū-cihān
Şānuña lāyık ne ola ez-‘adem
- 3 Kāināttan yoğ iken hergiz nişān
Levh-i dilde yazdı hubbūñi kadem
- 4 Āsitānuñ nola kılsam ilticā
Her merāma bābuñ olur mültezem
- 5 Eyleye dil nakş-ı kevneynden güzer
Qalmaya mir‘āt-ı kalbde hemm ü ğam
- 6 Fūrkatūñle bālümüz kılma melūl
Cām-ı vaşluñ cūr‘asın şun dem-be-dem
- 7 Fazluñ ile kıl Fenāyīye nazar
Ola tā ki maḥrem-i rāz-ı harem

197

Fā’ilātūn fā’ilātūn fā’ilātūn fā’ilūn

- 1 Nefs elinde bizi yā Rab kılma faẓluñla zebūn
Olmayavüz tā ki hergiz rāğıb-ı dünyā-yı dūn
- 2 Feyz-i akdesden iriše cism ile cāna naşīb
İt şühūd-ı vaḥdetūñ nūrın ‘atā her dūn ü gün
- 3 Māsivā kaydından eyle mahz-ı lütfuñla ḥalāş
Taht-ı teshīrūñdedür hep küllemā kāne yekūn
- 4 Yemm-i cūduñ kaṭresinden buldı mevcūdāt vücūd
Reşḥa-ı faẓl u keremdür evvelīn ü āḥirīn

¹⁹⁷ HM: 152b, M: 70a, DE: 73b, SA: -, SB: -, YK: 38a

- 5 Sebķ-ı hüsne mahzeninden neş'edâr it ķalbimüz
Zāhir ola her nefesde lem'a-ı sırr-ı derün
- 6 Māh-ı nev gibi semā-yı dilde kesb idem kemāl
Rū-yı bahtın bedr ide burc-ı felekde sālīkūn
- 7 Bu vücūdı zerresini ķıl Fenāyīnūñ hebā
Şems-i esrārūñı eyle dāim aña reh-nümün

198

Fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn

- 1 Sehv ü nisyānumuza yā Rabbenā ķılma nazar
'Afv u ğufrānuñdan irsün cism ile cāna eşer
- 2 Yüz sürüp bābuña geldik umaruz ihsānuñı
Maħv ola resm-i sivā mir'āt-ı dilde ser-te-ser
- 3 Bu vücūdum ķaťresini baħr-i bī-pāyāna şal
Şems-i fażluñ lem'asıyla zerre-veş ķıl behre-ver
- 4 *Mā vesa'nī* nüktesinden neş'e-dār it ķalbimüz
Gūş-i cāna şeş cihetden irişe tā ki ħaber
- 5 Āşiyān-ı ķudse pervāz eyleye cān bülbüli
Gül'izār-ı vaşluñ ola dem-be-dem aña maķar
- 6 Leyl-i fūrķat zāil olup şubķ-ı şemsüñ ķıl 'ayān
Vaħdetüñ esrārına ħayrān göñül şām u seħer

¹⁹⁸ HM: 153a, M: 70a, DE: 73b, SA: 20a, SB: 89b, YK: 11b

1 Sehv ü : Sehv-i SA, SB // 'Afv u : 'Afv-ı SA

2 ihsānuñı: ğufrānuñı SA, SB // dilde: dilden SA, SB

3 fażluñ: feyzuñ SA, SB

- 7 Feyz-i Zātuñdan olursa ger Fenāyiye ‘aṭā
Küllü şey’in hālikün şahrāsını eyler güzzer

199

Mef‘ülü mefā‘ilün mef‘ülü mefā‘ilün

- 1 ‘Aşkuñ ile bizi ‘aşkun kūyına çıkar
Bu ğaflet-i leylden derdüñ ile sen uyar
- 2 Bu hāk-i tenezzülden al elimüzi qaldır
Tā ‘ālem-i quds ola seyr-le sülükim her bār
- 3 Geçür bu ikilikden birlik iline irgör
Meşhüd olına her dem envār-ı cemāl-i yār
- 4 Bizden gidelüm bize arada qoma perde
Serrāda vü qarrāda esrāruñı kıl izhār
- 5 Zāhirde vü bātında senden umaruz ihsān
Bīmār olana yā Rab kıl lütfuñ ile tīmār
- 6 Bülbul gibi mürğ-ı dil her demde ider efgān
Güş itdi ruhuñ vaşfın kıldı özini ıṣār
- 7 Hum-hāne-i vaḥdetden mest oldu Fenāyī çün
Bu vech ile oldu ol bu bāde ile hüş-yār

¹⁹⁹ HM: 153a, M: 70b, DE: 73b, SA: 20a, SB: 90a, YK: 19b

2 seyr ile: seyri SA, SB

4 gidelüm: gide M

5 kıl lütfuñla: lütfuñ ile kıl SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Görmedi mişlini hergiz ins ü cān
Hüsnine taḥsīn ider iki cihān
- 2 Nice yol bulur aña 'abd-i zelīl
Bī-niṣāndır ṣānı ez-kevn ü mekān
- 3 Cism ü cānı yoluña iden fedā
Hāil olmaz aña 'arz u āsumān
- 4 Nite vaṣf idem viṣālūñ vaṣfını
Olur esrāruñla ḥayrān *kūn fe-kān*
- 5 Ey kamu eşyayı yokdan vār iden
Cümleden maḳṣūd vaṣluñdur hemān
- 6 Perde-i pindārı ref' it aradan
Ru'yetüñle ola diller ṣād-mān
- 7 Vaṣluñı eyle Fenāyīye 'atā
Vaḥdetüñ sırrı ola aña 'ayān

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Derdüñ ile eyleme bālūmi hūn
Nefs elinde eyleme bizi zebūn

²⁰⁰ HM: 153b, M: 71a, DE: 74a, SA: 47b, SB: 94b, YK: 39a

7 Vaṣluñı eyle Fenāyīye 'atā: Luṭf ile eyle Fenāyīye nazar SA, SB // sırrı ola: sırrını kııl SA,

SB

²⁰¹ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: 95a, YK: -

2 Hakkola dilden rüsüm-ı mäsivâ
Eyle âgâh sırr-ı ezel hâl-i derûn

3 Âşiyân-ı kudse ire cân u dil
Olmayalum tâ esîr-i dehr-i dñn

202

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1 Bî-tü hâr şod çeşm-i mârâ dñ cihân
'Ayn-ı cân-râ mî-şevêd mârâ 'ayân

2 Ru'yet-i nûr-ı cemâlet çñn murâd
Ez-heme mefhûm-ı emr-i *kün fe-kân*

3 Sâlik-i râh-ı fenâ-râ kñn nazâr
Tâ nişân yâbed zi-râh-ı bî-nişân

4 Çeşm-i nîkû bâz kon bâ-men niger
Der-heme eşyâ bi-bñn sırreş nihân

5 Kes küçâ bâşed sezâ-yı bezm-i o
Çñn münezzeh şân-ı ân ez-în ü ân

6 Bâb-ı rahmet bâzkon ber-în ğarîb
Bî-güzêred sâlik ez-kevn ü mekân

* Mahlas yok

²⁰² HM: 154a, M: 71b, DE: 74b, SA: 91a, SB: -, YK: 39b

* "ve lehü eyzen Fârisî" başlığıyla M

1 çeşm-i mârâ: cism-i mârâ SA

2 çñn murâd: çñn çñn murâd SA

*(1. İki dünya, gözümüne sensiz diken oldu. Ama bizim can gözümüz ayân oluyor. 2. Kün fe-kân emrinin tamamından senin güzelliğinin nurunu görmek murat gibidir. 3. Fenâ yolunun salikine bir bak da nişanı olmayan nişan bulsun. 4. İyi (güzel) gözü aç da bana bak. Gizli olan sırrı eşyanın tamamında gör. 5. Onun meclisinin layığı olan kimse nerededir. Zira Onun şanı şundan bundan münezzehdir. 6. Bu garibe rahmet kapısını aç (da bu) sâlik kevn ü mekandan geçsin. 7. Derdinin en küçüğünü (zerresini) Fenâyî'ye ver de can gözü Zâtının güneşini görsün.)

- 7 Bā-Fenāyī zerre-i derdet bi-dih
Ki bi-bīned şems-i Zātet dīd- cān*

203

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 'Aṭā kıl bize haqqāni vücūdı
Müyesser eyle nūrāni şühūdı
- 2 İki 'ālem kuyūdından halāş it
Kemāline irişdür faẓl u cūdı
- 3 Güzer eyleye dil arz u semādan
İde tā 'arş-ı maqşūda şu'ūdı
- 4 Kılanlar Rabb-i a'lā remzin iz'ān
Bilür sırr-ı rükū' ile sücūdı
- 5 Bu ism ü resmi hakkit levh-i dilden
'Ayān it bize nūr-ı yā Vedūdı
- 6 Halāş olmak dilerseñ hemm ü ğamdan
Gider dilden dilā zenb-i vücūdı
- 7 Fenāyī bendeñi irgör bekāya
Senüñle ola kıyāmla ku'ūdı

204

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- 1 Fırākuñ nārı 'uṣṣākı hemīşe yakagelmişdür
Olara rahmetüñ ābı dem-ā-dem akagelmişdür

²⁰³ HM: 154a, M: 71b, DE: 75a, SA: 62b, SB: 74a, YK: 54b

²⁰⁴ HM: 154b, M: 72b, DE: 75b, SA: 20b, SB: 90b, YK: 17b

1 nārı: nār-ı SA, SB

2 luṭfiyla: luṭf ile SA, SB

5 Kelām-ı: Kelāmı SA

- 2 Esîr-i dehr-i dūn itme sivā kaydından it itlāk
Nazar lutfıyla Mevlāmuz ‘ibāda bağagelmişdür
- 3 Nola pervāne-veş olsa bu dil ‘aşk odına sūzān
Cemālūñ şem‘ine yanmak ezel ‘uşşāka gelmişdür
- 4 Bir avuç hāk iken itdūñ bizi fażluñla çün insān
Bu cūd u luṭf ile ihsān heman Hallāka gelmişdür
- 5 Kelām-ı mā vesa‘nīyi Fenāyī idegör iz‘ān
Bu sirruñ çünki āgāhı dil-i müştāka gelmişdür

205

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- 1 ‘Aşka düşdi cān u dil koduk kamu tedbirimüz
Neylesün dil bu imiş Haḡdan ezel taḡdirimüz
- 2 Tā‘at u zūhdūñ ecrini sūfī ehl-i zevke sor
Biz mürīd-i ‘āşıkuz ‘aşk-ı ebeddür pīrimüz
- 3 Aşhāb-ı kehfūñ nüktesin fehm itse nola cān u dil
Zāte’l-yemīn zāte’ş-şimāl kehfindedür kıtmīrimüz
- 4 Çün dem-i Rūḡū’l-ḡudūsden ‘İsā-veş buldık ḡayāt
Tā ezel ol dāyedendür yevm-i fıtrat şīrimüz
- 5 ‘Alleme’l-Ḳur’ānūñ anla ey Fenāyī ma’nāsın
Levh-i mahfūzuñ ḡurūfuñ keşf ider tefsīrimüz

2 Nazar lutfıyla Mevlāmuz: Nazar-ı luṭf ile Mevlā HM

4 insān: ihsān M

²⁰⁵ HM: 154b, M: 72b, DE: 76a, SA: -, SB: 33a, YK: 21a

2 zūhdūñ ecrini: zūhd ücretini DE, SA / zūhd ücretin M

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 İreli lem'a cāna sırr-ı Hūdan
Ferāğ-ı bālümüz vardır kamudan
- 2 Nuķūş-ı ğayri hakkit levh-i dilden
Gūzer eyleyelüm her reng ü būdan
- 3 Okıyan nokţadan 'ilm-i ledünni
'Ubūr eyler be-küllî güft ü gūdan
- 4 Vişālūñ zevķini eyle müyesser
Geçür kalbimūzi bu hā vū hūdan
- 5 Bulanlar bāb-ı tevḥīde düḥūli
İrişdi şadra bakarken kapudan
- 6 Bu gün evc-i kemāle irmeyen cān
Halās olmadı yārın cüst ü cūdan
- 7 Cihāt-ı sittî selb eyle Fenāyî
'Ubūr it ḥāk ü nār ü bād u şudan

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- 1 Geldi 'izzet ile eyyām-ı şıyām
Kılalum ḥamd ü şenā Mevlāya

²⁰⁶ HM: 155a, M: 73a, DE: 76b, SA: 49a, SB: 55b, YK: 33b

2 reng ü būdan: reng-i būdan SA, SB

3 'Ubūr eyler: 'Ubūr eyleye SA

4 hā vū : hāy ü SA, SB

7 selb eyle: selb iden SA, SB // 'Ubūr it: Çeker bu SA, SB

²⁰⁷ HM: 155b, M: 73a, DE: 77a, SA: 54b, SB: 62a, YK: 44a

1 şıyām: ziya YK

2 fażluñ: fażlı HM, DE.

Umaruz hāşıl ola cümle merām
Kılalum hamd ü şenā Mevlāya

- 2 Bizi irgördi çü bu eyyāma
Luţfını eyledi hāş ü ‘āma
Nice tahrîr ide fażluñ hāme
Kılalum hamd ü şenā Mevlāya
- 3 Şehr-i Şa‘bān ü Receble Ramażān
Vaḥdeti sırrın iderler i‘lān
Mebde’ üçdür bu maḳāmāta hemān
Kılalum hamd ü şenā Mevlāya
- 4 Mürğ-ı kudsiyle olup dem-sāz
Sem‘-ı cāna ire ğaybdan āvāz
Vaṭan-ı aşla ideğör pervāz
Kılalum hamd ü şenā Mevlāya
- 5 ‘Ārifān itdi ‘urūc eflāke
Baḳmadılar bu ḥazîz-i hāke
İrdiler Ḥazret-i nūr-ı pāke
Kılalum hamd ü şenā Mevlāya
- 6 Ref’ ola çünki ‘ayından perde
Gördi maṭlûbını baḥr ü berde
Hāzır u nāzır odur her yerde
Kılalum hamd ü şenā Mevlāya
- 7 Bizi yokdan nice itdüñ-ise vār
Yine fażluñı sen eyle izhār
İt Fenāyīye ‘aṭāñı her bār
Kılalum hamd ü şenā Mevlāya

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dīde-i ğam-dīdeyi bu h'āb-ı ğafletden uyar
Zāhir ola her nefesde 'aynına tā 'ayn-ı yār
- 2 Vuşlatuñ gülzārına cān bülbüli eyler figān
Ol gül-i şad-berg içündür dāimā zār-ı hezār
- 3 İrmege şem'-i cemāli bezminüñ envārına
Perr ü bāli eyle sūzān ey gönül pervāne-vār
- 4 'Ayn olursa 'ayn-ı 'ālem 'ayn-ı 'uşşāka nola
Vech-i ma'suḡ eyledi çün cāna sırrın āşikār
- 5 Āşiyān-ı kudse pervāz eylesün şebbāz-ı dil
Lā mekān milki hümāsın kılmağa her dem şikār
- 6 Kıl 'ināyet levḥ-i dilden ḥakkola resm-i sivā
Vir Ḥabībüñ ḥürmetine bezm-i vaşla iktidār
- 7 Cürm ile taḫşirine kılma Fenāyīnün nazar
Feyz-i Zātuñdan aña eyle 'atāñı bī-şümār

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Belā bezmi bu halka gerçi dündür
Velī 'āriflere ol gün bugündür

5 nūr-ı pāke: nūrı pāke SB

²⁰⁸ HM: 156a, M: 74a, DE: 77b, SA: 17a, SB: 20a, YK: 19a

1 tā 'ayn-ı yār: dīdār-ı yār SA, SB

2 gül-i şadberk : gül-i bī-ḥār SA, SB / zār-ı hezār: zār u hezārSA, SB

²⁰⁹ HM: -, M: -, DE: -, SA: 17a, SB: 20b, YK: 18a

- 2 Bu bezmüñ sāk̄isi cümle bir iken
Kimi a‘lā kimi ednā niçündür
- 3 Gel ey ‘aşk eri koma ‘aşkı elden
Nazargāh-ı Hudā sırr-ı deründür
- 4 Güzer eyle nüküş-ı kâinâtdan
Göñül virmek aña ‘ayn-ı cünündür
- 5 Haşın-ı hışn-ı zikre dāhil olan
Dü-‘ālem havf-i hüznünden maşündür
- 6 Ne mümkündür semā-yı kudse pervāz
Hevā-yı nefis elinden kim zebündür
- 7 Fenāyī bendeñ irgör nūr-ı Zāta
Bu sırra vākıf olan ‘ayn-ı nündür

210

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Harīm-i vaşluña kıl bizi mahrem
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
Dil-i mahzūn ola şādān ü hurrem
Kerem lütf u ‘ināyet eyle ya Rab
- 2 Nice bir olalum fūrkatde ‘atşān
Zülāl-i feyz-i fazla eyle reyyān
Tecellī-i cemālūñi kıl ihsān
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab

²¹⁰ HM: 156a, M: 74a, DE: 78a, SA: 5a, SB: 5b, YK: 6a
1 Dil-i mahzūn: Dil-i nā-şād SA, SB

- 3 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Nemüz ola sezā ‘izz ü hużūra
İre tā cān ü dil zevk u sūrūra
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 4 ‘Ademden çünki vār itdüñ ‘ibādı
‘Ayān eyle yine rāh-ı reşādı
İrişdür vaḥdet-i Zāta fu’adı
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 5 Cenābuñdan olursa ger ‘ināyet
Bir olur sālīke gāyet bidāyet
Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü gāyet
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 6 Gider dilden rūsüm-ı māsivāyı
Beḳā iklīmīne irsün Fenāyī
‘Ayān it ‘aynuma ‘ayn-ı liḳāyı
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab

211

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ kıl müyesser
Değil bir kerre in‘ām it mükerrer
- 2 İki ‘ālem kuyūdından kıl ıtlāk
Ola nūruñla cism ü cān münevver

3 ‘izz ü hużūra: ‘izz-i hużūra SA

5 ger ‘ināyet: kerem-i ‘ināyet SB // yok ḥadd ü gāyet: yok durur gāyet SA, SB

6 irsün: irgör SA, SB

* 6. dörtlüğün 2. mısrası ile 3. mısrası SA ve SB’ de yer değıştirmiş.

²¹¹ HM: 156b, M: 75a, DE: 78b, SA: 19b, SB: 88a, YK: 20a

3 ‘Arūs-ı ma’nā: ‘Arūsı ma’nā SB

- 3 'Arūs-ı ma'nā ref' itsün hicābın
Kitāb-ı hüsnüñi dil ide ezber
- 4 Göñül mir'ātını eyle muşaffā
Nümāyān ola tā ki vech-i enver
- 5 Sābā çün tār-ı zülfüñ kıldı tahrīk
Dü-'ālem oldu būy ile mu'aṭṭar
- 6 Güzer itdi nüķüş-ı kâ'inātdan
Cemālūñ olalı dilde muşavver
- 7 Beķā illerine irsün Fenāyī
Aña kıl feyz-i Zātuñı muķadder

212

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Her işi işleyen şun'-ı Hudādur
Bu sırrı ańlamayan uyķudadur
- 2 'Aķıl irmez anuñ hikmetlerine
Meger ol kim Hāķ ile āşinādur
- 3 Kāmu hāli bozan oldur düzen ol
Niçün 'āķıl bu ma'nādan cüdādur
- 4 Odur zāhirle bāṭında çü mevcūd
Ara yirde bu ne çün u cerādur

5 tār-ı zülfüñ: tār-ı zülfüñ SB

²¹² HM: -, M: -, DE: -, SA: 21a, SB: 22a, YK: 13a

- 5 Kimi nāsuñ tecelliden urur dem
Kimisi ibtilāya mübtelādur
- 6 Kimin esrārına eyledi vākıf
Kimi mağlūb-ı nefis ile hevādur
- 7 Dü-‘ālem emrine cümlesi münkād
Gerek derviş gerek şāh u gedādur
- 8 Kō gayri ‘ārif ola merd-i kāmīl
Bu sözi cān ile gūş it sañadur
- 9 Fenādan geç iriş milk-i beķāya
Hüve’l-Ḥayyü Hüve’llāhü’l-Bākīdür
- 10 Vücūduñ sidresin tūbāya irgör
Ki ‘ārifler maķāmı muntehādur
- 11 Se‘ādet ol kuluñdır kim Fenāyī
Delīl-i ḥandān-ı Muştafādur

213

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Yiter itdi firāķuñ cānı sūzan
Vişālūñ zevķini yā Rab kıl iḥsān
- 2 Tecellī-i cemālūñ eyle in‘ām
Değil bir kez mükerrer eyle her an

²¹³ HM: 156b, M: 75a, DE: 79a, SA: 47a, SB: 94a, YK: 39b

1 itdi: itdūñ SA

2 kez: kerre SB

3 Rumūz-ı: Rumūzı SA, SB

- 3 Bu cism ü cāna her dem zāhir olsun
Rumūz-ı külle yevmin hüve fi şe'n
- 4 İki 'ālem kuyūdından ḥalāş it
Aradan ref' ola hergiz in ü ān
- 5 Bu dil mir'atını eyle mücellā
Nümāyān ola dirseñ vech-i cānān
- 6 Levḥ-i dilden ḥakkola naḳş-ı sivā
Dideden olmasun envāruñ nihān
- 7 Nūr-ı Zātuñ kıl Fenāyīye 'atā
Bu durur maḳşūd heman her dū-cihān

214

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Tecellī-i cemālūñle mücellā kıl dil ü cānı
Şü'ā-yı ṭal'atūñ eyle iki 'ālemde erzānı
- 2 Nice bir berr-i fūrḳatde olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyz-i fażluña ğarīḳ it cān-ı 'atşānı
- 3 Fenā gülzārına cānā hezār-veş olma gel mesrūr
Senūñ gıbinūñ uçmışdur bu gülzāruñ hezārānı
- 4 Geçüp bu naḳş ü şüretten irişdür sırr-ı ma'nāya
Nümāyān ola eşyāda rumūz-ı vech-i Raḥmānı

6 naḳş-ı sivā: naḳş-ı mā-sivā SB

²¹⁴ HM: 157a, M: 75b, DE: 79a, SA: 70a, SB: 95b, YK: 50a

3 hezār-veş olma: hezār olma M, DE

* SA ve SB nüshalarında ilk dört beyit yok. Gazel bu iki nüshada beşinci beyitle başlıyor.

5 cān-ı imkānı: kân-ı imkānı SA, M / - imkānı SB

- 5 Hümā-yı Hū vü yā Hūnuñ hevāsında idem pervāz
Güzer eyleye faẓluñla dil ü cān cān-ı imkānı
- 6 Ziyā-yı şems-i Zātuñdan ‘aṭā it cān-ı müştāka
Gider varlık hicābını gerek zūlmāni nūrānī
- 7 Fenāyī maḥv-ı maḥẓ eyle fenā rāhında gel vārı
Beḳā iḳlīmıne ‘azm it açıla sırr-ı Sübhānī

215

Mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün

- 1 Vişāl-i bezmüñe kıl bizi lāyık
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
Ki tā mekşūf ola sırr-ı ḥaḳāyık
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 2 Ne deñlü çoğ-ise ‘abdüñ kuşūrı
Anı maḥveyleye ‘afvuñ zuhūrı
Devām üzre müyesser kıl sürūrı
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 3 Nice bir olalum fūrkatde ‘aṭşān
Zülāl-i feyẓ-i faẓla eyle reyyān
Tesellī-i vişālüñ eyle iḥsān
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 4 Şudūr eylerse nisyān ile evzār
Nazar kılma aña ey Rabb-i Ğaffār
Umaruz lütf-ı iḥsānuñ her bār
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it

7 vārı: vāruñ M

²¹⁵ HM. 157b, M: 76a, DE: 79a, SA: 8a, SB: 9a, YK: 8a

2 ‘afvuñ: ‘afvı SA, SB

- 5 Bir avuç hāki itdūñ çünki insān
‘Aṭā kılduñ aña envā’-ı ihsān
Cenābuñdan olur her derde dermān
‘İnāyet eyle Sübhānum meded it

216

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün (fe‘ilün)

- 1 Nūr-ı vechūñ dīde-i ğam-dīdeden kıлма ba‘īd
Zāhir ola aña dāim sırr-ı *min ḥabli’l-verīd*
- 2 Nūş iden cām-ı vişālūñ cūr‘asın görmez humār
Her dem eylerse ‘aceb mi yek nefesde iki ‘īd
- 3 Bu fenā rāhında iden cāme-i cismi ‘adem
Hayy ü Bākīden ‘aṭā olsa nola lebs-i cedīd
- 4 *Rabbi zidnī* lem‘asından neş’e-dār it cānumuz
İki ‘ālemde olalum maẓhar-ı *hel min mezīd*
- 5 Āşiyān-ı aşla pervāz eyleye cān bülbüli
Ketb olına āsümān-ı kudse kevkebi sa‘īd
- 6 Cān virenler rāh-ı ḥaḳda ḳan-bahā dīdār olur
Vaşluña şükrāne virdi cānını oldı şehīd
- 7 Şems-i Zātuñdan irerse ger Fenāyīye ziyā
Sırr-ı vahdet keşf olup olurdı fenninde ferīd

5 ‘Aṭā kılduñ: ‘Aṭā it SA

²¹⁶ HM: 157b, M: 76b, DE: 79a, SA: 10b, SB: 12a, YK: -

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Nükûş-ı resm-i kevneynden halās it bu dil ü cānı
Vişālūñ zevkını eyle iki ‘ālemde erzānı
- 2 Şühūd-ı nūr-ı vaḥdetden irişse cānuma feyzüñ
Ḥicābı aradan ref‘ it gerek zūlmāni nūrāni
- 3 İki ‘ālem vücūdı kim aña āyinedür vechüñ
Ne bilsüñ zāhid-i miskīn rumūz-ı ĩn ile ānı
- 4 Geçür cısr-i mecāziden bulalum aşl-ı maḫşūdı
Haḫḫat üzre fehm ide dil ü cān sırr-ı ĩnsānı
- 5 Cihān ü cān verāsından ‘urūc eylerdi cān ü dil
Olursa maḫż-ı cūdından eger tevḫīk-i Rabbānī
- 6 Hayālūñ derdine düşen kemāl-i ḫayrete irdi
İderseñ Mūsā-veş Ṭūr-ı vücūdunı münācātı
- 7 İdenler Mūsā-veş ṭūr-ı fenāda varını ĩşār
Terānī sırrına irüp kemālin buldı noḫşānı
- 8 ‘Aceb sevdāya düşmişdür vişālin isteyen ‘āşık
Geçer sevdā-yı sevdādan bulan sevdā-yı cānānı
- 9 Ḥarīm-i vaşluña eyle Fenāyī bendeñi maḫrem
İde şāhibine ĩşāl geçen ‘ahd ile peymānı

6 olur : alır M // virdi: kıldı SA

²¹⁷ HM: 158a, M: 76b, DE: 81a, SA: 71a, SB: 97a, YK: 53b

1 Nükûş-ı resm-i kevneynden: İki ‘ālem kuyūdından SA üstte not, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ey cemālün lem'asından zerredür nūr āfitāb
Pertevinden zülfün[ün] aşüftedür her dem şehāb
- 2 Şarşarından kibriyānuñ heft-deryā dem-be-dem
Hayret emvācında eyler kaçre gibi ıştırāb
- 3 Evvel āhir çünkü sensin cümleden maḫşūd olan
Şems-i vechün seyr iden lākin şehāb āhın hicāb
- 4 'Aql-ı ser-gerdān felek-veş nice bulsun āña rāh
Rūh-ı ḳudse denk ider ol dergāh-ı 'ālī-cenāb
- 5 Zātı bī-çünü taşavvurdan münezzehdür anuñ
Ey Fenāyī söz haḫā va'llāhü a'lem bi's-şavāb

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Yanar pervāne-veş cānum cemālün şem'-ı tābından
Meger kim ṭal'atuñ şemsi 'ayān oldu niḳābından
- 2 Çün açdı zülf-i tābından bize luṭf u kerem bābın
O ḫarf ü nokṭaya bak kim neler fetḫ itdi bābından
- 3 Muṭahhar cism ü rūḫānī ne ṭurfa sāḳīdür ol kim
Bu cān ḫayrān u mest olup leb-i la'lī şarābından

²¹⁸ HM: -, M: -, DE: -, SA: 72a, SB: -, YK: -

²¹⁹ HM: -, M: -, DE: -, SA: 50a, SB: 56b, YK: 32b

- 4 Zehī necm-i sa‘ādet kim anuñ bī-dār ola bahtı
Yüzünden perde ref‘ olup güneş çıka hicābından
- 5 Nihāyetsiz olan hüsnuñ Fenāyī nice vaşf itsün
Tutulur nuṭkı eflākuñ suāl itsem cevābından

220

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Nār-ı hicrāna dilerseñ cānı sūzān olmasun
Vāşıl ol bir yāre kim şānında hicrān olmasun
- 2 Ey şabā ref‘ it hicābı ol gül-i bī-hārdan
Bülbül-i bağ-ı belānuñ kārı efgān olmasun
- 3 Āb-ı vaşluña nice bir teşne ola cān u dil
Şun *seḳāhüm Rabbühüm* cāmını ‘aṭşān olmasun
- 4 Dem-be-dem kıl *küntü kenzüñ* sırrını ‘ayne ‘ayān
Nūr-ı Zātuñ dīdeden her demde pinhān olmasun
- 5 Hāl-i haddüñ naḳşına ālūde oldu işbu cān
Kimseler bu vech ile āşūfte-i cān olmasun
- 6 Bulduñ ise *hüve fī şe’n* şānına cānā vüşül
Maḥv idüp şān-ı vücūduñ özge bir şān olmasun
- 7 Şems-i Zātun zerresinden kıl Fenāyīye nazar
Ola bir inzāra mazhar hadd ü pāyān olmasun

²²⁰ HM: 158b, M: 77a, DE: 81b, SA: 44b-50b, SB: 51a-56b, YK: -
1 cānı: cān SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ketb idicek kân-ı mā-kân levh-i mahfûza qalem
Kenz-i mahfiden zuhûra geldi eşyâ lâ-cerem
- 2 *Küntü kenz* esrârınuñ miftâhı ol kân-ı kerem
Anuñ içün buldı mevcûdât vücûdı ez-'adem
- 3 Lûtf u qahrı zâhir olup buldı her biri kemâl
Oldı der-bezm-i elest *kālū belā kālū ne'am*
- 4 Nüşha-ı sırr-ı ezelden noқта-ı devr-i vücûd
Kıldı çün pergâr-ı vahdetle dü-kevnî der-ğarem
- 5 Maṭla'-ı nûr-ı hüdâsın mazhar-ı faẓl-ı İlâh
Nola lûtfuñla olursak dâhil-i beyt-i ħarem
- 6 Senden alındı 'ulûm-ı evvelîn ü âhîrîn
Şol zaman ki 'âlem-i ıtlâka naşb itdüñ 'âlem
- 7 Cân u dilden işiğünde kûl olan görmez hicâb
Bende-i hâşuñ odur kim aña tiryâk ola sem

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Âsümân-ı dil bula yâ Rabbenâ her dem şafâ
Şems-i Zâtuñdan irişsüñ zerre-veş câna ziyâ

7 Şems-i zâtun zerresinden: Yemm-i cûduñ kaṭresinden SA, SB // Ola bir inzâra mazhar: İre bir bahre ki aña SA, SB

²²¹ HM: 159a, M: 77b, DE: 82a, SA: 50b, SB: 56b, YK: 29a

7 tiryâk: büryân M

* Mahlas yok

²²² HM: 159b, M: 78a, DE: 82b, SA: 79b, SB: -, YK: -

1 her dem şafâ: zevk u şafâ SA

2 Faẓl u : Faẓl-ı SA

- 2 Fazl u ihsānuñla bulmuşdur hayâtı kâinât
Cân u diller derdine senden olur yine devâ
- 3 Zülmet-i kibr ü riyâyı levh-i dilden eyle hak
Zâhir ola dem-be-dem tâ anda nûr-ı kibriyâ
- 4 Bu rüsûm-ı kâinâtdan ey gönül eyle güzër
‘Âkıl-isen maqşad-ı aqşāya sa’y it dâimâ
- 5 Aç cemâlûñ perdesin ‘uşşāka ref’ ola hicāb
Zâhir ola şeş cihetden dideye ‘ayn-ı likā
- 6 Nice demler rāh-ı Haqda bād-veş yelmek gerek
Hazretinden bir selām-ı cān-fezā vire şabā
- 7 Yemm-i cūduñ kaṭresinden buldı ‘âlemler vücūd
Feyz-i Zātuñ nola olursa Fenāyīye ‘atā

223

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 İrişdür feyz-i fazluñı fuāda
Vişālûñ bābını eyle küşāde
- 2 Kitāb-ı hüsnüñi yaz levh-i cāna
İdelüm harfsiz şavtsız ifāde
- 3 Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü pāyān
Umaruz cūduñ ola fevka’l-‘āde

7 nola olursa: ne olur SA, SB

²²³ HM: 159b, M: 78a, DE: 83b, SA: 78b, SB: -, YK: -

- 4 Şırāt-ı müstaķīme kıl hidāyet
Yolumuz ire tā rāh-ı reşāde
- 5 Münezzeh gerçi şānuñ şeş cihetden
Görinür yine nūruñ cümle cāde
- 6 Göñül mir'ātını eyle mücellā
Ola meşhūd ne var 'arz u semāda
- 7 Fenāyī bendeñi geçür fenādan
'Aṭā kıl Zātuñı yevm-i beķāda
- 8 Dü-'ālem ḥubbını ḥakkeyle dilden
Fenāyī ķuluñı irgör murāda

224

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ey dil ü cān derdine dermān iden Ẹādir Ḥudā
Şems-i Zātuñ zerresinden cānumuza vir ziyā
- 2 *Lī ma'a'llāh* lem'asından neş'e-dār it cānumuz
Levh-i dilden ḥakkola bu kān ü imkān muṭlaķā
- 3 Yemm-i cūduñ reşhasından buldı 'ālemler vüciūd
Feyż-i fażluñla olursa nola cūduñdan 'aṭā
- 4 Nice demler rāh-ı Ḥaķda bād-veş yelmek gerek
Ḥazretüñden bir peyām-ı cān-fezā vire ziyā

* 7. beyit sadeceSA'da bulunuyor.

²²⁴ HM: 160a, M: 78b, DE: 83b, SA: -, SB: -, YK: -
2 kān ü : kān-ı M

Müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün

- 1 Ey bülbül-i bāğ-ı elest cānān ilinden vir haber
Ol bādeden olduŋsa mest cānān ilinden vir haber
- 2 A vech-i ma'nādan niķāb almasun arada icāb
İtdüñ ise ger feth-i bāb cānān ilinden vir haber
- 3 Arzulayup nūr-ı cemāl dost iline a perr ü bāl
Ol lāyık-ı bezm-i vişāl cānān ilinden vir haber
- 4 İster iseñ derde devā geç fānī gülden muṭlaķā
Bu yolda kıl cānuñ fedā cānān ilinden vir haber
- 5 Şıdķ ile ol Mevlāya kıl her 'özrimüz olsun abul
Bulsun Fenāyī de vüṣūl cānān ilinden vir haber

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Nazar kıldı yine luṭf ile Allāh
Diyelüm dāimā eṣ-ṣükrü li'llāh
İdüp sırrına vāķıf ḥāle āgāh
Diyelüm dāimā eṣ-ṣükrü li'llāh

* Mahlas yok.

²²⁵ HM: 160a, M: 79a, DE: 84a, SA: 19b, SB: 87b, YK: -

1 Ol bādeden: Ol bŷ ile SA, SB

2 İtdüñ ise: İtdüñse SB

4 gülden: yoldan M

²²⁶ HM: 160b, M: 79a, DE: 84b, SA: 58b, SB: 67b, YK: 46b

*SA ve SB nüshalarında şiirin tamamında son beyitler "eṣ-ṣükrü lillāh" yerine "el-ḥamdü li'llāh" şeklinde yer alıyor.

4 nazar kılmaz: nazar kılma HM, DE

7 yekünü küllemā kân: yekünü mā kân SA, SB

- 2 İ  rdi c  r  asın bezm-i bel  dan
 Hal  ş itdi dil    c  n   bel  dan
 Geçürdi   albim  z resm-i siv  dan
 Diyelüm d  im   e        li'  l  h
- 3 Cem  li pertevi   t  d   cih  n  
 Münevver eyledi cism ile c  n  
 Nola eyleserse Z  t  n   nih  n  
 Diyelüm d  im   e        li'  l  h
- 4        na naz  r   ılmaz 'ib  du  n
 A  ar yollarını r  h-   re      n
 Mur  d  n   virür her n  -mur     n
 Diyelüm d  im   e        li'  l  h
- 5 Anu  n emriyle devr eyler n  h-ef    k
 Kem  l-i   udretin 'a  l itmez idr    k
 Nice     r ide ağa bir avuç     k
 Diyelüm d  im   e        li'  l  h
- 6   amu mevc  da sen vird    n v  c  d  
 Sa    dur c  mlen    n yine s  c  d  
 Umar bu haste-dil n  r-     uh  d  
 Diyelüm d  im   e        li'  l  h
- 7 Fen  y   *külle yevmin hüve f     e'n*
 Bu remz    n ma'n  s  n   eyle iz'    n
 Anu  ndur     n yek  n   k  llem   k  n
 Diyelüm d  im   e        li'  l  h

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 'Aṭā eyle bize nūr-ı 'ayānı
Nümāyān ola tā rāz-ı nihānı
- 2 Nuḳūṣ-ı ğayri ḥakkıt levḥ-i dilden
Beyān olsun dile sırr-ı me'ānı
- 3 Bizi nār-ı firāḳa kılma sūzan
Vişālūñle kıl iḥyā mürde cānı
- 4 İki 'ālem kuyūduñdan ḥalāṣ it
Ara yirden gider ĩn ile ānı
- 5 Naẓar kıl lı me'allāh lem'asından
Gūzer eyleye dil heft-āsumānı
- 6 'Arūs-ı ma'nā ref' ide hicābın
Ola zāhir ki tā sırr-ı meşānı
- 7 Bu dil safḥında ketb olan me'ānı
Ne nüshadur bulınmaz aña şānı

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cān u dil şehrin ezelden eyledüñ yağma-yı 'aşk
Ol vecihden düşdi bu 'ālemlere ğavğa-yı 'aşk

²²⁷ HM: 161a, M: 80a, DE: 85b, SA: 78b, SB: -, YK: -

1 rāz-ı nihānı: rāz u nihānı SA

7 me'ānı: Fenāyī SA, M / Fenāyī HM ve DE'de mısranın üstüne not edilmiş.

²²⁸ HM: 161a, M: 80b, DE: 85b, SA: 30b, SB: 34a, YK: -

2 seyrin eyle: seyr eyle SA, SB

5 rehber-i: rehberi SA, SB

- 2 Gel gülistān seyrin eyle çık  afesden ey hez ar
Cennet-i  udse ‘ur c it bulasın me’v -y  ‘a  
- 3 Derde d     r bilenler ehl-i derdün   lini
G r nice ‘ rifleri Mecn n ider Leyl -y  ‘a  
- 4 Z hir olup sırrımız ‘ lemlere f   eyledi
Hemdem olaldan bu sırra nok a-ı sevd -y  ‘a  
- 5 Çünki mevc d nu  -ı mı  ‘ lemde ‘a     im-ma  m
Bize bildürdi Fen y  rehber-i Mevl -y  ‘a  

229

F ‘il t n f ‘il t n f ‘ilün

- 1 Y  İl hi sağa ma‘l m   lim z
  yri kime diyelüm a v lim z
- 2   lbim z lev -i siv dan eyle p  k
Ola n ru la münevver b l m z
- 3 Remzi *b -yan   * kel min   l ‘ay n
Aradan ref  eyle   l      l m z
- 4    n-ı vah det   li‘ında   r amuz
  lıca  fer unde gele f l muz
- 5 Lu  f ile eyle Fen y ye n  ar
  l muv f   emr  ne ef  l m z
- 6 Dem-be-dem senden Fen y  lu  f umar
Bula taf  ilini t  icm l m z

²²⁹ HM: 161b, M: 80b, DE: 85b, SA: 28a, SB: 30b, YK: 21a

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dür olma 'ākıl iseñ şöhet-i cānāndan
Fehm idüp zenb-i vücūdı ey göñül geç cāndan
- 2 Vahdet-i Zāta olur keşret-i eşyāda güvāh
Gayriyi mahv eyleyüp bir lem'a duy 'irfāndan
- 3 Ref' idüp zāhid hicābı gel hüviyyet hāşıl it
Zāyi' itme naqd-ı 'ömri al haber ihvāndan
- 4 Verd-i bī-hemtā içündür 'andalībūñ nālesi
Bülbulūñ zārı değıldür gonca-ı handāndan
- 5 Sāki-i bezm-i ezelden nūş iden cām-ı şafā
Ger güzzer kılsa 'aceb mi 'ālem-i imkāndan
- 6 Fetḥ olup bāb-ı me'ānī keşf olup esrār-ı Hāḳ
Zerrece ihsān olursa pertev-i Rahmāndan
- 7 Şanma ki her tālīb irer ol bisāt-ı kırbete
Maḫz-ı fazlından umaruz 'add ide a'yāndan

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Bizi nār-ı firāḳa kıılma sūzān
Tesellī-i vişālūñ eyle ihsān

* 6. beyit SA ve SB'de yer alıyor. Diğer nüshalarda yok.

²³⁰ HM: 161b, M: 81a, DE: 86a, SA: -, SB: -, YK: 34a

2 eşyāda: eşyā HM

* Mahlas yok

²³¹ HM: 162a, M: 81a, DE: 86b, SA: 79a, SB: -, YK: -

4 'afv u : 'afv-ı SA

- 2 'Arūs-ı ma'nā ref' ide hicābın
Ola eşyāda envāruñ nümāyān
- 3 İkilik perdesin kaldur aradan
Ki zāhir ola cāna vech-i cānān
- 4 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Umaruz 'afv ü gufrānuñı her an
- 5 Bu şānı bī-nişān ide dem-ā-dem
Rumūz-ı külle yevmin hüve fī şe'n
- 6 Şırāt-ı müstakīme kıl hidāyet
Yine her müşküli sen eyle āsān
- 7 Fenāyī bendeñ irgör her merāma
Kemāl-i cūduña yok hadd ü pāyān

232

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Sehv ü nisyānumuza yā Rabbenā kılma nazar
'Afv u gufrānuñdan irsün cism ile cāna eşer
- 2 Her ne deñlü çok olursa kulda nokşān ü zelev
Zerre-i fażluñ Efendi iki 'āleme yeter
- 3 Bir nazarda yoğ-iken buldı vücūdı kāināt
Yemm-i cūduñ kaṭresinden zāhir oldı baḥr ü ber

5 Rumūz-ı: Rumūzı SA

²³² HM: 162a, M: 81b, DE: 87b, SA: 80a, SB: -, YK: -

1 Sehv ü : Sehv-i SA // 'Afv u : 'Afv-ı SA

4 Dū-cihānuñ: Bu cihānuñ SA

- 4 Bu cihānuñ lezzetinden ey gönül yum ‘aynuñı
Hāşıl ola ‘ayn-ı cāna sırr-ı *mā zāğa’l-başar*
- 5 Hakkolına levh-i dilden hubb-i resm-i māsivā
Sebķ-ı hüsñā lem‘asından eyle bizi behre-ver
- 6 Sālik-i rāh-ı fenāya eyle tevfiķuñ refiķ
İrişüp sırr-ı beķāya bir ola şām ı seher
- 7 Nār-ı ‘aşķuña Fenāyī nice sūzān olmasun
Şem‘-i hüsñüñ bezmine pervānedür şems ü kamer

233

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Hadden efzün oldı dilde mihnet-i derd ü firāk
Şabra tākāt kalmadı irdi kemāle iştiyāk
- 2 Kıl nazar lutf ile bula bu dil-i maḥzūn sürür
Nice bir sūzān ide ‘uşşāk-ı nār-ı iftirāk
- 3 Kalb-i Mūsāya irişe *min ledünnādan* haber
Gelmeye hergiz derūna Hızr-veş *hāzā firāk*
- 4 Bülbül-i bāğ-ı belānuñ kārı efğān olmasun
Geh hicāz eyle nevāñı gāhi ‘uşşākā ‘ırāk
- 5 Okıyam hüsñüñ kitābın ma‘nāsın bir nokṭadan
Vāḥid ola nūşha-ı dilde siyāk ile sibāk

²³³ HM: 162b, M: 82a, DE: 87a, SA: 80a, SB: -, YK: -

1 kalmadı: kılmadı SA

2 ‘uşşāk-ı: ‘uşşākı M

5 Vāḥid ola nūşha-ı dilde: Her nefesde vāḥid ola SA

- 6 Baḳma ey dil bu günāhum keşretine ‘ālemi
 Raḥmeti deryāsına ğarḳ eyleyen Raḥmāna baḳ
- 7 Mihr-i ‘ālem-tāba irgör ey Fenāyī zerrefi
 Özüñi pervāne gibi şem‘-i bezm-i yāre yaḳ

234

Fā‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

- 1 ‘Ahd ü peymānuña vefā eyle
 Farz ile sünneti edā eyle
- 2 Hıcb-i zulmeti gider dilden
 Anı zıkr ile pür-ziyā eyle
- 3 Geç fenādan beḳāya kıl nazarı
 Māsivā resmini hebā eyle
- 4 Hıbb-i ğayri göñülden it zāil
 Ḳalbün āyine-i Hūdā eyle
- 5 Bu belādan ḥalās idüp bāli
 Menzilün ‘ālem-i belā eyle
- 6 Ḳābe ḳavseyne cān ‘urūc itsün
 Sidre-i sırrı müntehā eyle
- 7 Bu fenādan Fenāyi eyle ‘ubūr
 Milk-i bāḳiye ir şafā eyle

6 Baḳma: Taḳma SA

²³⁴ HM: 163a, M: 82a, DE: 88a SA: 79a, SB: -,YK: -

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Gider zūlmāni nūrāni hicābı
Görem zerrede nūr-ı āfītābı
- 2 Güzer eyleye dil bu ism ü resmi
'Arūs-ı ma'nā ref' ide hicābı
- 3 Olalum *hāsibū* emrine mazhar
İki 'ālemde gösterme hisābı
- 4 Taleb kıl cān ü dilden 'ākıl iseñ
Şühūdı Hāzret-i ni'me'l-meābı
- 5 Kapuñdur melce-i suğrā vü kübrā
Müyesser eyle yā Rab fetḥ-i bābı
- 6 Dil-i maḥzūnı sākī eyle mesrūr
*Seḫāhüm Rabbühüm*den şun şarābı
- 7 Fenāyī bendeñüñ iki cihānda
Cenābuñadür ancak intisābı

Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fe'ülün

- 1 Āvāre gönül neyleyeyim derdüñe yandı
Mecnün gibi her gördüğünü Leylî sandı

1 'Ahd ü : 'Ahd-i SA

*2. beytin ilk mısrasının vezin hatası var.

5 'ālem-i: vādi-i SA,SB

²³⁵ HM: 163a, M: 82b, DE: 88b, SA: 80b, SB: -,YK: -

1 Görem: Göre SA

²³⁶ HM: 163b, M: 83a, DE: 88b, SA: -, SB: -,YK: -

- 2 Bizligimüzi bizden alup hayrete şalduñ
Zülf ü ruḥuña lu‘b ile alındı ʔolandı
- 3 Bulınmaz iken Zāta nazır ‘arz u semāda
ʔanden gelüben gitdiğimüz sende bilindi
- 4 Zātına Hudā mazhar idüp eyledi ta‘zīm
Kūfven ehadūñ sırrı eyā nice bulundi

237

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Hudāya ḥamd it ey dil şubḥ u şāmı
Rasüle vir şalāt ile selāmı
- 2 Vişālūñ zevḳını yā Rab kıl iḥsān
‘Aṭā it kullaruña her merāmı
- 3 Humārın görmedi iki cihānda
İçenler dest-i sākiden bu cāmı
- 4 İrişe ḥişşe ve’scüd va’ḳteribden
Saña idem ḳu‘üd ile ḳıyāmı
- 5 Ebītü ‘inde Rabbiden nazār kıl
Ki tā zāhir ola sırr-ı şıyamı
- 6 Harīm-i Zātuna cān ola maḥrem
‘Ayan it ‘aynuma beyt-i ḥarāmı
- 7 Fenāyīye olursa feyzūñ in‘am
Fezā-yı ḳudse irgörür maḳāmı

1 Neyleyeyim: Neyleyim HM, DE // Leylîi: Leylâ M

* 4. Kūfven, vezin gereği kūfven okunmuştur.

²³⁷ HM: 164a, M: 83b, DE: 89a, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Bu fānī milke mağrūr olma ey yār
Olagör maẓhar-ı envār-ı dīdār
- 2 Göñül mir'âtını eyle mücellā
Nümāyān ola her cā vech-i dildār
- 3 Sebağ al nüshā-ı sırr-ı ezelden
Kitāb ola ẓāmu evrāk u eşcār
- 4 Hezārun rāzını gūş edicek gül
Yolına eyledi varını ıṣār
- 5 Nazar kıl sırr-ı eşyāya kemā-hī
Müsebbihler Hākı her leyl ü eshār
- 6 Metā'-ı vaşlına bey' eyle cānı
Düşer şanma gel ey h'āce bu bāzār
- 7 'Ayān eyle Fenāyīye bu sırrı
Ki *leyse ğayruke fi'l-mülki deyyār*

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Müyessersin müyesser it merāmı
Saña muhtāc bu halkuñ hās u 'āmı
- 2 Qādem başmaz me'ārif pāyesine
Şu ki bilmedi sırr-ı şubḥ u şāmı

²³⁸ HM: 164a, M: 83b, DE: 89a, SA: -, SB: -, YK: -
4. beyit ile 5. beyit DE ve M'de yer değiştirmiş.

²³⁹ HM: 164a, M: 84a, DE: 90a, SA: -, SB: -, YK: -
3 eyleye: eyledi M

- 3 Güzer eyleye dil arz u semādan
İşide şāhibinden her kelāmı
- 4 Geçür zūlmāni nūrāni hicābdan
Bizi ‘avķ itmeye ğaflet menāmı
- 5 Receb Şa‘bān Ramazān hürmetine
Sivā levşinden iḥşān it şıyāmı
- 6 Olalum Ka‘be-i āmāle nāil
‘Ayān kıl dīdeye Dārī’s-selāmı
- 7 Fenāyīye olursa vaşluñ iḥşan
Civār-ı kudse irgörür maķāmı

240

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Sāķī-yi bezm-i ezelden nūş iden peymāneyi
Virmedi cān u cihāna şoḥbet-i cānāneyi
- 2 Aldanup qalmaz bu keşrette nuķūş-ı zāhire
Vaḥdetüñ baḥrine talup buldı ol dūr-dāneyi
- 3 Hāşıl olmaz fāide efsānesinden zāhidüñ
Gūş iden aşķuñ ḥadīşin neylesün efsāneyi
- 4 Emr-i Hāķķı itmeyen fark qaldı fūrķatte müdām
Āşinādan pes ne ma‘nādan seķer bīġāneyi

²⁴⁰ HM: 164b, M: 84b, DE: 90a, SA: 56b, SB: 65b, YK: 3a
2 talup: dalup M

- 5 Dicle vü Ceyhün u Seyhün u Furât u Nîli nûş
İtse anmaz b-ı vaşluñ içmeyen ‘aşāneyi
- 6 Cür‘a-ı vaḥdet için düşdi melāmet rāhına
Lā-übālī seyr-i dāreyn itdi gör mestāneyi
- 7 Şem‘-i hüsnn itdi sūzan ey Fenāyī sīnede
Nār-ı ‘aşa her nefes iḥrāk iden pervāneyi

241

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Şem‘-i āhum yakdı bāl ü perrini pervānenüñ
Bu imiş kārı hemīşe nār-ı ‘aşa yananuñ
- 2 Leylī-i zülfüñ dili Mecnün-şıfāt itdi esīr
Düşdi vaşluñ aydına gör derdini dīvānenüñ
- 3 *Lezzetin li’ş-şāribīn* peymānesinden eyle nūş
Kim humārı olmaz ol meyden içen mestānenüñ
- 4 Vech-i bākī için iden hicret-i dār-ı fenā
Cānını şükrāne virür vaşlına cānānenüñ
- 5 Sırr-ı remz-i ‘*alleme*’-*l-esmāy*ı dānādan işit
Dinlemez efsānesini āşınā bīgānenüñ
- 6 Cenneti bir dāneye bey‘ eylese Ādem nola
Vāıf oldu sırrına vechüñde müşkīn dānenüñ
- 7 İre çün *innā* ‘*arāznādan* Fenāyīye naşīb
‘Ārif olsa yiridür gencīne her vīrānenüñ

4 Emr-i Hāı: Emr ü hāı SA,SB

6 düşdi melāmet rāhına: düşdi - rāhına SB

²⁴¹ HM: 165a, M: 84b, DE: 90b, SA: 35b, SB: 40a, YK: -

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Bizi nār-ı firāḳa kılma sūzān
 'İnāyet it eyā luṭf-ıssı Raḥmān
 Şühūd-ı nūr-ı pākūn eyle iḥsān
 Kerem senden meded luṭf-ıssı Raḥmān
- 2 Naẓar eyleme sehv ile ḳuşūra
 Mübeddel ola ḥüznimüz sürūra
 İre bu cān u dil bāḳī ḥuzūra
 'İnāyet it eyā luṭf-ıssı Raḥmān
- 3 Sivā levşinden eyle ḳalbimüz pāk
 Bi-ḥaḳḳ-ı nūr-ı pāk-i sırr-ı *levlāk*
 Araya girmeye hergiz nüh-eflāk
 Kerem senden meded luṭf-ıssı Raḥmān
- 4 Geçür bālümüzi ḥubb-ı sivādan
 Güzer eyleye dil ağ u ḳaradan
 İrüşsün lem'a nūr-ı Kibriyādan
 Meded senden 'ināyet-ıssı Sulṭān
- 5 Şühūd eylemege nūr-ı liḳāyı
 Delīl eyle Ḥabībūn Muştafāyı
 Beḳā iḳlīmine irsün Fenāyī
 Kerem senden eyā Sulṭān u Sübhān

²⁴² HM: 165a, M: 85a, DE: 91b, SA: 80b, SB: -, YK: -

1 it: eyle SA // luṭf -ıssı 'ināyet-ıssı SA

2 'İnāyet it eyā luṭf : Meded senden 'ināyet SA / Kerem senden 'ināyet M

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Şafāsından cihānuñ cān uşandı
Oğunı atdı vü yāyını yaşdı
- 2 'Urūc iden bürūc-ı evc-i kudsē
Kudūmin 'arş-ı maqşūdına başdı
- 3 Bulup ol mäh-ı tābānı özinde
Semā-yı seb'aya eleğın aşdı
- 4 'Aceb ğaflettedür bī-çāre insān
Alup viren iden kendüyi şandı
- 5 Fenāyī derd-i mende kıl hidāyet
Hemān envār-ı dīdār ola kaçdı

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Sivā kaydından eyle bizi āzād
Dil-i vīrān ola vaşluñla ābād
- 2 Kamu ahvālümüz fażluña mevķūf
'Ademden nice kılduñ ise icād
- 3 Hicāb-ı zūlfüñi ref' it yüzüñden
Şeb ü rüzumuz ola qadr ü a'yād

3 levsinden eyle qalbimüz: levsinden qalbimüz SA // nūr-ı pāk-i: nūr-ı pākūñ SA // Raḥmān: Sulṭān M

4 Sulṭān: Sübhān M

5 Ḥabībūñ: Ḥabīb-i SA // eyā Sulṭān u Sübhān: meded luṭf-ıssı Raḥman M, SA

²⁴³ HM: 165b, M: 85b, DE: 91a, SA: 81a, SB: -, YK: -

²⁴⁴ HM: 165b, M: 86a, DE: 92a, SA: 11b, SB: 13a, YK: -

- 4 Hārīm-i vaşluña maḥrem idi cān
 Dahī urulmadın bu kevne bünyād
- 5 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle iḥsān
 Bu iḥsāna bizi kılduñ çü mu'tād
- 6 Dil-i maḥzūnumuz bulsun sürürü
 Olalum ru'yetüñle dem-be-dem şād
- 7 İrerdi şems-i vaşluña Fenāyī
 Cenābuñdan olursa zerre imdād

245

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Kullarına yolların āsān ide ol Pādişāh
 Vuşlatını dem-be-dem iḥsān ide ol Pādişāh
- 2 Āşiyān-ı kudse pervāz eyleye cān bülbüli
 Her nefesde hemdem-i cānān ide ol Pādişāh
- 3 Tih-i ḥayretde nice bir cān u dil nālān olur
 Kendi esrārı ile ḥayrān ide ol Pādişāh
- 4 Durmaz ister sīnede derd ü firāk u ḥasreti
 Dertlü olan dillere dermān ide ol Pādişāh
- 5 Kāl ü ḥāle gelmeyen ma'nā olur mı hiç 'ayān
 Evvel ü āḥirimüz yeksān ide ol Pādişāh

4. beyit HM'de yanda yer alıyor

²⁴⁵ HM: 166a, M: 85a, DE: 92ba, SA: 56a, SB: 65a, YK: 41a

6 Vāhid ola sāl ü mäh u hefte vü leyl ü nehār
İki ‘ālem müddetin bir ān ide ol Pādişāh

7 Baħr-ı cūdından olursa ger Fenāyiye ‘aṭā
Bu vücūdı kaṭresin ‘ummān ide ol Pādişāh

246

1 Baḳma rū-yı siyahuma yā Rab
Nazar itme günahuma yā Rab

2 Kılma nār-ı firākuña sūzān
Merḥamet eyle ḥālūme yā Rab

3 İki ‘ālem kuyūdını kaldur
Kerem it cism ü cānuma yā Rab

4 Eyle bezm-i vişālūñe lāyık
Kıl ‘aṭā anı bālūme yā Rab

5 Umaruz luṭf ile ola nazaruñ
Şeb ü rüz zār u āhuma yā Rab

6 Nūr-ı Zātuñ ziyāsına irgör
Baḳma bu kıl ü kālūme yā Rab

7 Bu Fenāyī faḳīre nüh-eflāk
Māni‘ olmaya rāhuma yā Rab

4 Durmaz: Tırmaz SA /firākuñ: firāk u SB

5 Kāl ü ḥāle: Kāl-i ḥāle SA, Kāle vü ḥāle SB

7 vücūd-ı kaṭresin: vücūdı kaṭresin SA,SB

²⁴⁶ HM: 166b, M: 86b, DE: 93b, SA: 81a, SB: -, YK: -

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Rāh-ı Hāḳda maḥv idenler kend'özin
Küllü göz oldu vü gördi dost yüzin
- 2 Añla *bī-yanṭıḳ* kelāmın cān ile
Nuṭḳ-ı Hāḳ bil evliyānuñ her sözün
- 3 Vāḳıf olmayan bu remze ey 'azīz
Bilmemişdür ol ḥaḳıḳatde özin
- 4 Sırr-ı eşyāya kemā-hī kıl nazar
H'āb-ı ḡafletden uyar göñül gözin
- 5 İzle izin ey Fenāyī Aḥmedüñ
Tūtiyā it gözüñe izi tozun

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cānumuz cānāna irgördi ḡamuñ
'Ālemi ṭutdı ziyā-yı pertevüñ
- 2 Bu ne sırdur kimseye olmaz 'ayān
Görinür her cāda nūr-ı ṭal'atüñ
- 3 Fūrḳatüñ nārına sūzān cism ü cān
Vaşla tebdil eyle yā Rab fūrḳatüñ

²⁴⁷ HM: 166b, M: 87a, DE: 93b, SA: 43b, SB: 49b, YK: 36b

²⁴⁸ HM: 167a, M: 87a, DE: 94a, SA: 81b, SB: -, YK: -

1 İrgördi: irdi SA

5 üczi'ü bih: eczā hebde SA

- 4 Māsivā şavmını kıl cāna ‘aṭā
Tā nümāyān ola ẓadr-i ẓudretüñ
- 5 Maẓhar eyle *eczī bihi* sırrına
İde mesrūr bizi ‘īd-i ru’yetüñ
- 6 Kāfidür cümle ‘üşāt-ı nāsa çün
Ḳaṭresi irerse baḥr-i raḥmetüñ
- 7 Māsivā resmini ey dil kıl hebā
Āşiyān-ı ẓudse eyle himmetüñ
- 8 Kıl hidāyet cān ü dil yeksān ola
Görine her şeyde sırr-ı vaḥdetüñ
- 9 Zāt-ı Pāküñ ḥürmetine yā Raḥīm
İt Fenāyīye müyesser vuşlatuñ

249

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 *Ḥarra Mūsā* lem‘asından irdi çün sırra *ḥiṭāb*
Ṭāli‘ oldı maṭla‘ından cāna nūr-ı āfitāb
- 2 Nice bir nār-ı celāle cān ü dil sūzān ola
Aç cemālüñ perdesin ‘uşşāḳa ref‘ eyle ḥicāb
- 3 Yemm-i cūduñ ḳaṭresidür bu rūsūm-ı mümkināt
Baḥr-i raḥmetden ‘aṭā kıl sırrıma bir ḳaṭre āb

6 ‘üşāt-ı nāsa: ‘aṭānūñ nāsa SA

²⁴⁹ HM: 167a, M: 87b, DE: 94a, SA: -, SB: -, YK: -

- 4 *İn te‘uddū* ni‘metinden neş’e-dār it bālümüz
Umaruz ihsānuñ ire bu ġarībe bī-ḥisāb
- 5 Nefy ü işbātı ‘ubūr eyleye her dem cān ü dil
Levh-ı dile lāyih ola ma‘nā-yı *ümmü’l-kitāb*
- 6 ‘İd-i vaşluña irişen görmedi hergiz memāt
Buldı bir bākī ḥayātı didiler *ni‘me’l-meāb*
- 7 Ger dilerseñ ey Fenāyī iki ‘ālemde beḳā
Zāt-ı bī-ḫūna idegör cān u dilden intisāb

250

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Hudāya vü Rasūle getir īmān
Kemāle ire tā ki ‘ahd ü peymān
- 2 Ḳamunuñ menşei birdür naẓar ḳıl
Bu bāẓār-ı dehrde viren alan
- 3 Huzūzāt-ı fenādan geḫ beḳā bul
Niḫün geldüñ cihāna eyle iz‘ān
- 4 İki ‘ālem ḳuyūdından ḫalāş ol
Bula maṭlabını dirseñ dil ü cān
- 5 Güzer eyle ḳadīmi āşiyāna
Naẓardan ġāib ola kām-ı imkān

²⁵⁰ HM: 167b, M: 88a, DE: 95a, SA: 82a, SB: -, YK: -
1 vü: vir SA

6 Nükûş-ı ğayri hakkit levh-i dilden
Nümāyān ola anda vech-i cānān

7 Fezā-yı kudse eylerdi şu'ūdı
Fenāyīye olursa Hāḡdan iḡsān

251

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

1 Kuyūd-ı māsivādan eyle ıtlāk
Cemālūñ nūrı virsün cāna iḡrāk

2 Temennā-yı viṡālūñde dil ü cān
Bu mevcūdāt Efendi saña müṡtāk

3 Cemālūñden gider luṡf it ḡicābı
Celālūñ ateṡine kılma iḡrāk

4 Güzer iden te'ayyün 'āleminden
Fenā rāhında varın itdi infāk

5 Vücūdum zenbini maḡv it aradan
Gürüh-ı kümmeline eyle ilḡāk

6 'Urüc eyleye dil arz ı semādan
İriṡe yirine bu 'ahd ü mīṡāk

7 Fenāyīyi ḡalāṡ it hemm ü ġamdan
İki 'ālemde eyle ānı i'tāk

²⁵¹ HM: 167b, M: 88b, DE: 95a, SA: 82a, SB: -, YK: -
1 iḡrāk: isrāk SA

7 Fenāyīyi ḡalāṡ it hemm ü ġamdan: Fenāyīye viṡālūñi kıl iḡsān SA / İki 'ālemde: Sivā bendinden SA

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cümle mevcüdāta sen virdüñ vücūd
Saña eyler cümle mevcüdāt sücūd
- 2 H'āb-ı ğafletden uyar gönül gözin
Zāhir ola cāna envār-ı şühūd
- 3 Bu tenezzül perdesin gözden gider
İt müyesser 'arş-ı maḫşūda şu'ūd
- 4 Kible-i vaşluña irsün cān u dil
Ola yeksān tā kıyām ile ku'ūd
- 5 Baḥr-i bī-pāyāna irgör қаtremüz
İre yerine kemāl-i yemm-i cūd
- 6 Lī ma'a'llāh lem'asından kıl 'atā
Ref' olına ara yirden her kuyūd
- 7 Kıl Fenāyī bendeñe vaşluñ naşīb
Zāt-ı Pākūñ 'izzetine yā Vedūd

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Sivā kaydından eyle bizi itlāk
Ve bī-yanıḫ kelāmıyla kıl inṭāk

²⁵² HM: 168a, M: 88b, DE: 95b, SA: 83a, SB: -, YK: 9a
1 cümle mevcüdāt: cümle-i mevcūd DE, SA
4 vaşluña: maḫşūda SA (üstte "vaşluña")

²⁵³ HM: 168b, M: 89a, DE: 96a, SA: 31a, SB: 34b, YK: 23b

- 2 Temennā-yı vişālũñde dü-‘ālem
Gerek enfüs Efendi gerek āfāk
- 3 Vişālũñ bezmine eyle sezā-vār
Esīr-i dest-i nefsdan olam i‘tāk
- 4 Celālũñ nārına yakma bu cānı
Cemālũñ nūrı kılsun ānı işrāk
- 5 *Ve in min şey’* kelāmın iden iz‘ān
Görür zākir anı eşcār ü evrāk
- 6 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñdur çü maşşūd
İder sālİK yoluñda varın infāk
- 7 Fenāyī bendeñi ey Rabb-i ekrem
Gürüh-ı kümmelİne eyle ilhāk

254

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Hudāyā Zāt-ı Pākũñ ‘izzetine
Bizi irgör vişālũñ ni‘metine
- 2 Tesellī-i cemālũñ eyle ihsān
Hābībũñ Muşţafānuñ hürmetine
- 3 Nazar kıl mā vesa‘nī lem‘asından
Bizi şalma firākuñ fūrkatine

6 zātuñdur: zātuñdan SB

²⁵⁴ HM: 168b, M: 89b, DE: 96b SA: 83b, SB: -, YK: -

- 4 Celālūñ ateşine kılma sūzān
Olam dāhil cemālūñ cennetine
- 5 Nükūş-ı keşreti hakkeyle dilden
İresin tā ki sırr-ı vaḥdetine
- 6 Nola ‘afv eylese cümle ‘uşatı
Nihāyet yok Hudānuñ rahmetine
- 7 Fenāyī bulagör bir yār-i bākī
Nazar kılma dü-‘ālem zīnetine

255

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- 1 Luṭf ile eyle tecellī ḥāşıl ola her merām
Kāl ü ḥalden dil ‘ubūr idüp ola şāḥib-makām
- 2 İt müyesser cism ü cāna feyz-i aḳdesden naşīb
Olalum her dem şırāt-ı müstaḳīmde müstedām
- 3 Ey dil isterseñ ḥaḳīḳat gülşeninden reng ü bū
Perdeyi ref‘ it aradan tūt nesīminde meşām
- 4 Maḥv idüp cümle ḥicābı ğaybuñı ‘ayn idegör
Tā fezā-yı lā mekānda ḳurmağa cānā hıyām
- 5 Gerçi isti‘dād ile kimse aña yol bulmadı
İde meger fazluña muhtaş ānı Rabbü’l-enām

²⁵⁵ HM: 168b, M: 89b, DE: 97a, SA: 82b, SB: -, YK: -

1 her merām: her em merām SA

3 reng ü bū: reng-i bū SA

4 ğaybuñı ‘ayn idegör: ‘aksiñi ‘ayn gör SA / ğayıñı ‘ayn HM

6 Vāşıl olup ‘ayn-ı cem‘a iden ol nūrı şühūd
Vaḥdeti sırrına irüp buldı istiğrāk-ı tām

7 Kibriyā-yı Ḥazrete kııl ey Fenāyī ilticā
Kimse maḥrūm ḳalmadı ol bāba kıılan i‘tişām

256

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Taht-ı teshīrūñdedür iki cihān
Yā İlāhī saña şığındık hemān

2 Ḥazretūñden irmese luṭf u kerem
Ḳande bulurdı ḫayātı cism ü cān

3 Cümle mevcūdāta sen virdūñ vüçüd
Baḫr-ı cūduñ ḳatresidür *kün fe-kān*

4 Zerre lüṭfuñ bes dūrür ‘ālemlere
Biz de fażluñ umaruz zāhir nihān

5 Derdlü olan dillere eyle devā
Ḳıl müyesser zevḳ-ı vaşluñı her an

6 Şems-i Zātuñdan ire cāna ziyā
Tā ki görem zerrede nūruñ ‘ayān

7 Zenbini ‘afv it Fenāyī bendeñüñ
Eyle āsān müşkilin yā Müste‘ān

7 bāba: bāye SA

²⁵⁶ HM: 169a, M: 90a, DE: 97b, SA: 83b, SB: -, YK: -

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 *Min ledünnā* mektebinden ey dil alduñsa sebağ
Vaḥdet-i Zātiyyeyi işbāt ider gör her varağ
- 2 Yum gözüñi dū-cihāndan özüñe eyle naẓar
Aç gözüñ esrār-ı Hākka dīde-i Hāk ile bağ
- 3 Āşiyān-ı kudse pervāz eylesün cān bülbüli
Vāruñı pervāne gibi şem'-i ḥüsn-i yāre yağ
- 4 Nice yol bulur Cenāb-ı Pāküñe bir kabze ḥāk
Yemm-i cūduñdan anı kıl bezm-i vaşla müsteḥāk
- 5 Kıl Ḥabībūñ ḥürmetine bu Fenāyīye 'aṭā
Zāhir ola levḥ-i dile ketbolunan mā-sebağ

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Celālūñ nārını yā Rab cemālūñe ḥicāb itme
Ġarīb-i müstemendūñe bu vech ile 'itāb itme
- 2 Firāḳuñla gözüm yaşı idüpdür Nīl gibi tuğyān
Vücūdum milkini luṭf it bi-küllī ġarḳ-ı āb itme

5 vaşluñı her an: vişāluñı hemān SA

²⁵⁷ HM: 169b, M: 90b, DE: 97b, SA: 83a, SB: -, YK: -

1 ey dil alduñsa sebağ: ey alduñsa sebağ SA

2 özüñe eyle naẓar: o zāta eyle naẓar SA

3 yağ: bağ SA

5 mā-sebağ: sebağ SA

²⁵⁸ HM: 169b, M: 90b, DE: 98a, SA: 82b, SB: -, YK: -

4 nağş u : nağş-ı SA

- 3 Tecellî-i cemâlûñle dil-i müştâkı tenvîr it
Kerem kıl mihr-i fazluñla firâkıñı seḥâb itme
- 4 Baḳup ḳalmayalum fânî cihānuñ naḳş ü rengine
Gider ḡaflet ḥicâbını ḡöñül ḡözini ḥâb itme
- 5 Çeküp ḡufrân-ı ‘afv ḥaṭṭuñ Fenâyîñüñ ḥaṭâsına
Anuñ her ḥayr ü şerrine süâl ile ḥisâb itme

259

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Aradan ref’ iden zenb-i vücûdı
Ḥaḳîḳat üzre ol eyler sücûdı
- 2 Ḳılan mıṣr-ı vücûdında şalâtı
Bir eyledi ḳıyâm ile ḳu‘ûdı
- 3 *Nefaḥtî* sırrını fehm eyleyen cân
Semâ-yı ḳudse eyledi şu‘ûdı
- 4 Şırâṭ-ı müstaḳîm olur ṭarîḳı
Ri‘âyet eyleyen ḥadd-i ḥudûdı
- 5 Temennâ-yı vişâlünde dü-‘âlem
Umar dertlü olan dil feyz-i cûdı
- 6 Cemâlûñ vaşfını ḡuş eyleyen dil
Nider ḥûr ü cinân ile ḳuşûrı

²⁵⁹ HM: 170a, M: 91a, DE: 98b, SA: 84a, SB: -, YK: -

1 iden: it SA

4 ḥadd-i : ḥadd ü SA

5 dertlü: derdlü M

- 7 Fenāyī bendeñe yā Rab kıl ihsān
‘Aṭā it aña haḳḳanī şühüdı

260

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Budur lāyık olan Rabb-i Ğafūra
Mübeddel ola hüznümüz sürūra
- 2 Bir avuc hāk iken eyledüñ insān
Sezā olan nedir ‘izz-i hużūra
- 3 Buyurduñ *in te‘uddū ni‘mete’llāh*
Kıl ilhāk zümre-i ‘abd-i şekūra
- 4 İşimüz dāimā cürm-i haḳādur
Naẓar eyleme sehv ile kuşūra
- 5 Celālūñ ateşine itme sūzān
Gider nārımız irgör bizi nūra
- 6 ‘Aṭā it *Rabbi ernī* lem‘asından
İrişdür Mūsāyı envār-ı Tūra
- 7 Fenāyī bendeñe kıl fażluñ ihsān
Varıcaḳ Ḥaẓret-i ni‘me’l-hubūra

²⁶⁰ HM: 170a, M: 91a, DE: 98b, SA: 84a, SB: -, YK: -
2 insān: ihsān SA // ‘izz-i: ‘izz ü SA
4 cürm-i: cürm ü SA
7 fażluñ: vaşluñ SA

Kaşide der-ḥakk-ı Sulṭān Mehemmed Hān
Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- 1 Nümāyān oldı 'ālemde yine gör şun'-ı Raḥmānı
İrşidi berr ile bahre Hudānuñ lutf u iḥsānı
- 2 Çü mihr-i devletiñ oldı tülū'ı burc-ı nuşretten
'Adū-yı bed-nihād görse nola envā'-ı hüsranı
- 3 Şeref burcında bedr ola dem-ā-dem ṭālī'-i bahtı
Hilāl-āsā terakḳide ola 'ünvān-ı Oşmānī
- 4 Cenāb-ı hazret-i Sulṭān Meḥemmed Hān-ı Gāzī kim
Cihānı eyler āsūde anuñ ḥükm-i humāyūnı
- 5 Ne cānibe sa'ādetle kudūmı eyleye iḳbāl
Hızır İlyās refiḳ olup ola Bārī nıgeh-bānı
- 6 Mübārek ide bu fetḫi Cenāb-ı Hazret-i Raḥmān
Umarız 'an-ḳarīb ola nice nuşretler erzānı
- 7 İki 'ālem merāmıyla hemīşe olıser mesrūr
Müşahḫar eyleyüp Bārī yedüñde kāfiristānı
- 8 Nihāl-i hoş hırāmuñla cihān gülzārı vār ola
Müsellem şānuña ancaḳ bu üslüb-ı cihān-bānı

²⁶¹ HM: 170b, M: 91b, DE: 99a, SA: 69b, SB: 84b, YK: 53a

* Kaşide der-ḥakk-ı Sulṭān Mehemmed Hān: Medḫ-i sulṭān Muḥammed SA, Tārīh-i Sulṭān Meḥemmed HM.

2 mihr-i: mihr ü HM, SA / tülū'ı : tülū'-ı SA

3 dem-ā-dem : çü mādēm SA / mādēm SB

- 9 Semā-yı evc-i rif'atde hümā-veş 'ālī-pervāz ol
Semend-i devletüñ itsün murāduñ üzre cevlanı
- 10 Şun ey sākī sürür-encām olan cāmı neler çekdüñ
Belā-yı derd-i gerdünı cefā-yı çerh-ı devrānı
- 11 Serir-i salṭanatda gün gibi dāim ser-efrāz ol
Münevver eyleye vechüñ bu nüh-firūze eyvānı
- 12 Fenāyī gonca-ı bahtı ola güller gibi handān
Cihān durduḡca ābādan ola āyīn ü erkānı

262

Ḳaşıde Der-Ḥaḡḡ-ı Cāmi'-i Vālide Sulṭān

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Cenāb-ı hazret-i Vālide Sulṭān
Ola 'izzetle dāim şād ü handān
- 2 Dü-'ālem devletiyle ola mesrūr
Cinān-ı 'adnini Ḥaḡ ḡıla iḡsān
- 3 Şeref burcında bedr olup hilālī
Ola bahtı anuñ gün gibi raḡşān
- 4 Riyāz-ı ravzası olup münevver
Ki hādīm ola aña ḡūr ü ḡılmān
- 5 Yapup bu cāmi'i ḡıldı yerinde
Anı maḡbūl ide ol Ḥayy ü Sübhān

8 ḡirāmuñla: ḡurāmıyla SA, SB

11 nüh-firūze: nüh-firūz SA, SB

²⁶² HM: 171a, M: 92a, DE: 100a, SA: -, SB: -, YK: -

* Ḳaşıde der-ḡaḡḡ-ı Cāmi'-i Vālide Sulṭān: Tārīḡ li-Vālide Sulṭān HM.

- 6 Şanasın Mescid-i Akşâdur ol kim
Dolar envâr-ı kudsîlerle her an
- 7 Fenâyî vedd ile dinildi târîh
Zehî câmi‘ maķâm-ı beyt-i Rahmân

263

Kıt‘a

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Gönül virme fenâ milke devâm ile beķāsı yok
İriş ol milk-i bakîye ki anuñ hergiz fenâsı yok
- 2 Nedendür terk idüp hūyı hevāya ķāni‘ olmuşsin
İçerseñ cām-ı hūdan iç ki bu hamruñ humarı yok
- 3 Geçüp cîsr-i mecāziden haķîķî maţlaba ‘azm it
Bu zıll-i zāile bakma meāl ile vefâsı yok
- 4 Eger derd-i İlāhiden haberdâr olmak istersen
Anuñ maķv-ı vücūd itmekden özge bir devâsı yok

264

Kıt‘a

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 ‘Āşık-ı bî-dillere eyle vişālũñi naşîb
Fürķat ilinde anı yâ Rabbenâ itme ģarîb
- 2 Hār-ı hicrāndan halāş it bālümüz yâ Ze‘l-‘aţā
Vuşlatuñ gūlzārına irişe tâ ki ‘andalîb

* M’de beytin altında 1074 (1663) tarihi yer alıyor.

²⁶³ HM: 171a, M: 92b, DE: 100b, SA: 31b, SB: 35b, YK: 24a

1. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

* başlık kullanmamasına rağmen bu şiir kıt’adır (A. Y).

²⁶⁴ HM: 171b, M: 92b, DE: 100b, SA: 7a, SB: 8a, YK: -

- 3 Sālik-i rāh-ı fenāya aç ḥaḳīkat sırrını
Ola hādī işbu yollarda bize nūr-ı Ḥabīb

265

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Yüzümüz süriyü geldik kapuña
Nemüz ola Cenāb-ı Ḥazretüñe
- 2 Ḥaḳīkat sırrına kıl bizi āgāh
İrişdür faẓluñ ile vuşlatuña
- 3 Bir avuç ḥāk iken eyledüñ insān
Yine sen maẓhar eyle raḥmetüñe
- 4 Dü-'ālem taht-ı teshīrūñdedür hep
Nihāyet yok kemāl-i kudretüñe
- 5 Kamu eşyāya sen virdüñ vücūdı
'Uḳül irmedi sırr-ı ḥikmetüñe
- 6 Tecellī tābına şabr itmedi Tūr
Nice mümkin taḥammül fūrkatüñe
- 7 Şu'ā'-ı şems-i Zātuñdan 'aḫā kıl
Fenāyīye Ḥabībüñ ḥürmetine

* başlık kullanmamasına rağmen bu şiir kıt'adır (A. Y).

²⁶⁵ HM: 171b, M: 93a-97b, DE: 101a-106a, SA: 86b, SB: -, YK: -

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Fenādur 'ālemün yokdur beķası
Şaḥīḥ belki şu tüzredür binası
- 2 Gelen gider bu menzil-hānesinden
Gerek bāy ü gerek şāh u gedası
- 3 İki 'ālem kuyūdından ol āzād
Olur pā-bend bunuñ ağ u ķarası
- 4 Maķām-ı ķābe ķavseyne 'urūc it
Bu sidrenüñ bulunmaz müntehāsı

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cümle mevcūdātı yokdan vār iden Kādir Hudā
Maḥz-ı faẓluñdan umaruz vuşlatın ide 'aṭā
- 2 Baķmaya noķşānumuza ide iḥsānın tamām
Rü'yetiyle cān u diller derdine ide devā
- 3 *Rabbi ernī* lem'asından Mūsā-veş ide naẓar
Bu vücūdum Tūrına ba'de'l-fenā vire beķā
- 4 Bülbül-i dil āşiyān-ı aşla pervāz eylesün
Gūş-ı cāna irişe bī-vāsiṭa Haķdan nidā

²⁶⁶ HM: 171b, M: 93a, DE: 101a, SA: -, SB: -, YK: -
3 Olur: Olupdur DE

* mahlas yok

²⁶⁷ HM: 172a, M: 93b, DE: 101b, SA: 84b, SB: -, YK: -

- 5 Cümle-i eşyāda mestūr eyledi esrārını
Hep anuñ āşārıdur zāhir olan zulmet ziyā
- 6 Nice yıllar bād-veş yoluñda sa'y itmek gerek
Hāzretüñden bir selāmı cān-fezā vire şabā
- 7 *Naḥnū akreb* sırrını eyle Fenāyīye 'ayān
Şems-i Zātuñ zerresinden sırrına ire ziyā

268

Mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Muḥabbet cür'asın nūş it
Degil yā Hū vü yā men Hū
Hezār-veş dem-be-dem cūş it
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 2 Eger baḥr ü eger berde
Hudā zāhir çü her yirde
Gözüñden ref' ola perde
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 3 Özüñ kamudan ednā bil
Ço her ne dirse disüñ il
Ġubār-ı ğayri dilden sil
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 4 Bu yolda vārı hāk eyle
Libās-ı 'arī çāk eyle

2 Bakmaya: Bakma SA

²⁶⁸ HM: 172b, M: 94a, DE: 102a, SA: 85a, SB: -, YK: -

1 cür'asın: cür'asından SA

3 sil: sür M

Murāduñ Zāt-ı Pāk eyle
Degil yā Hū vü yā men Hū

5 Güzer eyle bu ‘ālemden
Haber bil sırr-ı Ādemden
Halāş ol hemm ile ğamdan
Degil yā Hū vü yā men Hū

6 Fenā dünyāya aldanma
Bu mevcūdāt qalur şanma
Bu ğüni yārına şalma
Degil yā Hū vü yā men Hū

7 Eger müşkil eger āsān
Olagör mazhar-ı ihsān
Qamusı Hāzrete yeksān
Degil yā Hū vü yā men Hū

8 Baqup ‘ibretle bu dehre
İrişdür qatreñi bahre
Taḥammül eyle her qahre
Degil yā Hū vü yā men Hū

9 Rumūz-ı mā vesa‘niden
‘Aṭā bul feyz-i ‘aḳdesden
Naşīb ola bu cān u ten
Degil yā Hū vü yā men Hū

10 Ola izmār-ı Hū zāhir
Bir olup evvel ü āḥir
Fenāyī ğāib ü ḥāzır
Degil yā Hū vü yā men Hū

Müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün

- 1 Ey bülbül-i bāğ-ı belā gülzār-ı sırdan vir haber
Olduñsa vaşlına sezā gülzār-ı sırdan vir haber
- 2 Nüş eyle gel cām-ı şafā senden saña ire nidā
Kılduñ mı 'ahdüñe vefā gülzār-ı sırdan vir haber
- 3 Bulmak dilerseñ yārūñi yoğ eyle küllī vāruñı
Keşfeyle gel esrāruñı gülzār-ı sırdan vir haber
- 4 Bu fāñi gülde yoğ şebāt ir bākī milke bul hayāt
İtsüñ tecellī nūr-ı Zāt gülzār-ı sırdan vir haber
- 5 Yeksān olup bu cān u ten güllerden al bñ-yı hasen
Gitsüñ aradan sen ü ben gülzār-ı sırdan vir haber
- 6 İster iseñ aşl-ı uşul her hācetüñ ola kabul
Bul Zāt-ı bñ-çūna vüşul gülzār-ı sırdan vir haber
- 7 Her şām u her şubh u seher eyle Fenāyīye nazar
İre aña senden eşer gülzār-ı sırdan vir haber

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Seni sevsün dir iseñ ger Yaradan
Gider perde-i pindarı aradan

6 şalma: şayma SA

²⁶⁹ HM: 173a, M: 95a, DE: 103a, SA: 86a, SB: -, YK: -

4 nūr-ı zāt: şems-i zāt M, SA

6 İster iseñ: Esleyüben HM, M, DE, SA (Tüm nüshalarda altta not şeklinde)

²⁷⁰ HM: 163b, M: 95a, DE: 103b, SA: 86b, SB: -, YK: -

1 Yaradan: Yezdān SA

2 Bekāya ir: Bekāya SA

3 Bu beyit M ve SA'da yer almıyor. DE'de yanda.

- 2 Haḳīḳat ‘āleminden ol ḥaberdār
Beḳāya ir güzer eyle fenādan
- 3 Şafādan ravṣa-ı cānuñ açılsun
Alup bī-vāsıta feyz-i Hudādan
- 4 Kelām-ı *semme vechu’l-lāh* gūş it
Anı bī-vāsıta diñle Hudādan
- 5 İki ‘ālemden it ḳat‘-ı ‘alāyık
Cihāna nice geldüñse anadan
- 6 Halāş it özüñi bu āb u gilden
Giçegör ‘avn ile arz u semādan
- 7 ‘Aṭā vü faḳlına yok ḥadd ü gāyet
Umaruz itmeye maḥrūm ‘aṭādan
- 8 Fenāyī bendeñe ḳıl vaşluñ iḥsān
Ziyā-baḥş ola nūr-ı kibriyādan

271

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 İki ‘ālemde de sensin murādum
Ḳapuña gelmişem gitmem bir adım
- 2 Sivā zıkrini ḥāk it levḥ-i dilden
Senüñ zıkrüñ ola her demde yādum

5 Anadan: abadan SA

²⁷¹ HM: 163b, M: 95b, DE: 103b, SA: 86b, SB: -, YK: -

- 3 Saña senden şıgındum yā İlāhī
Kemāl-i faẓluñdur inkıyādum
- 4 Bi-ḥaḳḳ-ı Ḥaẓret-i şadr-ı risālet
Kitāb u Sünnete kıl inkıyādum
- 5 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ it müyesser
Münevver ola nūruñla fuādum
- 6 Şırāṭ-ı müstakıme kıl hidāyet
İrişe Ḥaẓrete rāh-ı reşādum
- 7 Bekāñ ile beḳā bulsun Fenāyī
İre ḥadd-i kemāle ittiḥādum

272

- 1 Ḥubb-i māsivā günāh yeter
Cān-ı sūzāna her gün āh yeter
- 2 ‘Arz-ı ḥāle ne ḥuccet ideyim
Vāḳıf-ı ḥāl olduḡuñ güvāh yeter
- 3 Ḥūr-i ‘ın ü cināna ḳaşd itme
‘Ayn-ı mestüñle bir nigāh yeter
- 4 İki ‘ālem ḳuyūdını ref’ it
Ḳulluḡuñ cānumuza cāh yeter
- 5 Herkese it merāmuñı i‘ṭā
Bu Fenāyī ḡarībe İlāh yeter

2 zıkrūñ: diger M

3 şıgındum: şıgındıḳ M, SA

²⁷² HM: 164a, M: 96a, DE: 103b, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Saña senden şıgınırum İlähî
Ki sensin cümleñüñ püşt ü penâhı
- 2 Nazar eyleme sehv ile kuşûra
Umar ihsānuñı bu 'abd-i sāhı
- 3 Bi-ḥaqq-ı āb-ı rû-yı vech-i envār
Nola 'afv eyler iseñ her günāhı
- 4 Sivā resmini ḥakkı levḥ-i dilden
Münevvver eyle bu ḳalb-i siyāhı
- 5 İki 'ālem kuyūdından ḥalāş it
Cenābüñdür 'ibādüñ 'izz u cāhı
- 6 Bizi 'ilm-i ledünden eyle āgāh
Görem envāruñı ezher kemā-hı
- 7 Ve 'allemnāhudan ḳıl bizi āgāh
Semā-yı dilde bulam mihr ü māhı
- 8 Müsebbihler seni hep cümle eşyā
Ḳamusı vahdet-i Zātuñ güvāhı
- 9 Nazar eyle gel *en-nāsü niyāma*
Ḥaḳīkatde dilerseñ intibāhı

²⁷³ HM: 164a, M: 96a, DE: 104a, SA: 86b, SB: -, YK: -
1 püşt ü : püşt-i SA

- 10 Fenāyī kuluñā eyle hidāyet
Ola esrāruña vākıf kemā-hī

274

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Senden alurlar füyüzi evvelin ü āhirin
Sen virürsin her muradı yā Mücibe's-sāilün
- 2 Yüz sürüp bābuña geldik bizi mahrüm eyleme
Şems-i Zātuñ zerresinden yā İlāhe'l-'ālemün
- 3 Kıl hārim-i cennet-i vaşluña mahrem dem-be-dem
Zāhir ola cāna sırr-ı *fedhulūhā hālidin*
- 4 İt şırāt-ı müstakimde bize tevfiķuñ refiķ
Eyledüñ *innā 'arāznā* hamlıne çünki emün
- 5 Cām-ı feyzüñ cur'asından sākiyā eyle 'atā
Görile devrinde anuñ *lezzetin li's-şāribin*
- 6 İki 'ālemde müyesser eyle zevķ-i vaşluñı
İre dil bir 'āleme olmaya anda ān ü in
- 7 Yā İlāhī bu Fenāyī kuluñuñ her hāline
Maḥż-ı fażluñla i'ānet eyle her dem yā Mu'in

275

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Yemm-i cūduñ kaṭresinden buldı 'ālemler vüçüd
Zāhir oldı cümle-i eşyāda feyż-i luṭf u cūd

²⁷⁴ HM: 164b, M: 96b, DE: 104b, SA: 84b, SB: -, YK: -
2 bābuña: pāyüñe SA

²⁷⁵ HM: 164b, M: 97a, DE: 105b, SA: 85a, SB: -, YK: -
1 'ālemler: bu 'ālemler SA
2 luṭf u cūd: feyż ü cūd SA

- 2 Bāde-i ḥubb-i ezelden pür ola peymānemüz
Ente kāfī ente şāfī ente ḥasbī yā Vedūd
- 3 Hemdem ola her nefesde cān u dil cānān ile
Eyleye sālīkleriñ tā ‘arş-ı maḳşūda şu‘ūd
- 4 Āşiyān-ı kudse pervāz ide bu şehbāz-ı dil
Semme vechu’llāh nūrın bī-cihet ide şühūd
- 5 Ref‘ ola mir’āt-ı dilde resm-i naḳş-ı māsivā
Hāşıl ola kıble-i nūr-ı ḥaḳīḳiye sücūd
- 6 Cām-ı la’lūñ nūş iden ölmekden aşlā ğam yemez
İrdi bir bākī ḥayāta kıldı ifnā-yı vücūd
- 7 Feyz-i Zātuñ lem‘asından kııl Fenāyīye naşīb
Mahz-ı fażluñ ile ide maḳ‘ad-ı şıdḳa ku‘ūd

276

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Olmayan ‘ilm-i ledün āgāhı
Ne bilür sırr-ı kelāmu’llāhı
- 2 İrmege bezm-i vişāl-i yāre
Ele al ḥātır-ı ‘abdu’llāhı
- 3 Feyz-i aḳdesden ola cāna ‘aḫā
İdelüm derd ile āh u vāhı

6 kıldı: ḳalb-i SA

²⁷⁶ HM: 165a, M: 97b, DE: 106a, SA: 87b, SB: -, YK: -

1 ledün: ledünden SA

2 vişāl-i: vişāle M

- 4 İtmeye sehv ile 'iṣyāna naẓar
Umaruz kim ola luṭf-ı şāhı
- 5 Māh-ı nev gibi iden kesb-i kemāl
O görür zerrede mihr ü māhı
- 6 *Fakru fahr*den olan hisse-peẓir
İki âlemde nider ol cāhı
- 7 Eyle faẓluñla Fenāyīye kerem
Yüz sürer bābuña 'abd-i sāhi

277

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Harīm-i vaşluña kıl bizi maḥrem
Kerem luṭf u hidāyet eyle yā Rab
Dil-i nā-şādum ola şād u ḥurrem
Kerem luṭf u 'ināyet eyle yā Rab
- 2 Geçür bālümüzi ḥubb-ı sivādan
Güzere ide gönül arz u semādan
İrişe lem'a nūr-ı kibriyādan
Kerem luṭf u ināyet eyle yā Rab
- 3 Fedā iden yoluñda cism ü cānı
Görür zerrede mihr-i āsumānı
Şu'a'-ı tal'atun tutdı cihānı
Kerem luṭf u hidāyet eyle yā Rab

²⁷⁷ HM: 175b, M: 98a, DE: 106b, SA: 88a, SB: -, YK: -
1 'hidāyet: ināyet SA, SB // 'ināyet: 'hidāyet SA, SB
2 'ināyet: 'hidāyet SA, SB
3 iden: idüp SA

- 4 'Ademden eyledüñ çün bizi icād
Dil-i vîrânı kıl vaşluñla ābād
Şırāt-ı müstakîme eyle irşād
Kerem lutf u ināyet eyle yā Rab
- 5 Fenāyî bendeñe 'arz eyle dîdār
Değil bir kez mükerrer eyle her bār
Bi-haqq-ı hāzret-i Aḥmed-i muhtār
Kerem lutf u 'ināyet eyle yā Rab

278

Mefā'îlün mefā'îlün fe'ûlün

- 1 'Ināyet idicek bir 'abde Bārī
Olur ḥāline anuñ Bārī yāri
- 2 Cihānuñ 'izz u cāhından güzër it
Çekerseñ bār-ı yāri çek bāri
- 3 Fenā gülzārınuñ yokdur beḳası
Nedir gūş eylegil zār-ı hezārı
- 4 Fezā-yı kudse irgördi maḳāmın
Semend-i himmetüñ cānā süvāri
- 5 Nice şabr eyleye dil bu firāḳa
Kişinüñ elde midür ihtiyārı
- 6 Temennā-yı vişālünde dü-'ālem
Çü sensüñ cümleñüñ Perverdigārı

4 ābād: yād SA // 'ināyet: 'hidāyet SA, SB

5 bendeñe: bendeñi SA // eyle: ola SA

²⁷⁸ HM: 175b, M: 98b, DE: 107a, SA: 88a, SB: -, YK: -

- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
‘Aṭā eyle şühūd-ı vech-i yāri

279

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Bī-ḥicāb gösterdi vechin çünki cānān bu gice
Küllü şey’ın lem‘asın kıldı nümāyān bu gice
- 2 Berr-i fūrkat içre bu dil teşnesi ‘aṣṣān iken
Eyledi ‘ayn-ı vişālūñ anı reyyān bu gice
- 3 Vāḥid oldı sāl ü māh ü hefte vü leyl ü nehār
Kim kemāl-i kudretüñden oldı bir şān bu gice
- 4 Fūrkatüñ derdiyle bu dil dem-be-dem giryān iken
Oldı dīdāruñ bu ḥasta cāna dermān bu gice
- 5 Mūsā-veş nola irerse *len terān*’den nidā
Olmadı gözden cemālūñ naḡşı pinhān bu gice
- 6 Keşret-i eşyāda gördi vaḥdetüñ sırrın ‘ayān
Yetdi birlik ‘ālemine cism ile cān bu gice
- 7 Çün Fenāyī senden özge bildigim yokdur vücūd
Derd ü dermān vaşl-ı hicrān oldı yeksān bu gice

5 bu firāḡa: nār-ı firāḡa SA

7 bendeñe: bendeñi SA

²⁷⁹ HM: 176a, M: 99a, DE: 107b, SA: 89b, SB: -, YK: -

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Yırde gökde yok qarāruñ ey gōñül
Gitdi elden ihtiyāruñ ey gōñül
- 2 'Ālem-i ıtlāka isterseñ vüñül
Yok idegör cümle vāruñ ey gōñül
- 3 Añladunsa nañnü akreb remzini
İsteme hāricde yāriñ ey gōñül
- 4 Ol gül-i bī-hāra zār eyler hezār
Zārını gūş it hezāruñ ey gōñül
- 5 Hemdem olduñ her nefes çün yār ile
Pes nedendür inkisāruñ ey gōñül
- 6 Geç fenādan bul beķā iķlīmīni
Aña şarf it kār u bāruñ ey gōñül
- 7 Māsivādan ey Fenāyī yum gözūñ
Rūḥ-ı kuds it hem-civāruñ ey gōñül

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Tesellī-i vişālūñle dil-i nā-şadı kıl mesrūr
Ola tā dest-i luṭfuñla gōñül vīrānesi ma'mūr

3 sāl ū : sāl-i SA

7 Derd ū : Derd-i SA, SB

²⁸⁰ HM: 176a, M: 99a, DE: 108a, SA: 88b, SB: -, YK: -

4 Zārını: Nālesin SA

7 hem-civāruñ: hemm-i civār SA

²⁸¹ HM: 176b, M: 99b, DE: 108b, SA: 89b, SB: -, YK: -

- 2 *Ve emme's-sāile* bābı dil ü cāna ola meftūh
Yüzümüz süriyü geldük kapuña eyleme menhūr
- 3 Geçür bu naķş-ı keşretten irişdür vahdet-i Zāta
'Ayān it 'ayna esrāruñ arada olmaya mestūr
- 4 Olursa feyz-i aķdesden dil ü cāna nola i'tā
Muhabbet dārına ber-dār olan lā-būd olur Manşūr
- 5 Rumūz-ı *fezkūrūn*den 'atā kıl bu dil ü cāna
'Ayān it ola vāhid ki zıkr ü zākir ü mezkūr
- 6 Kelām-ı ni'metu'llāhı cihān u cāna 'ām itdüñ
Umaruz luţf u ihsānuñ ola bu cāna nā-maḥşūr
- 7 Rumūzı *İl me'allāh*dan Fenāyī bendeñ āgāh it
Virile Dest-i Kudretten yedine nāme-i menşūr

282

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Geçür bālümüzi ḥubb-i sivādan
'İnāyet eyle Allāhum meded it
Güzer ide dil ü cān her hevādan
'İnāyet eyle Allāhum meded it
- 2 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Mübeddel ola ḥüznimüz sürūra

2 dil ü cāna ola: ola dil ü cāna SA

4 Olursa: Olur SA

5 kıl bu dil: kıl dil SA // zıkr ü : zıkr-i SA

6 luţf u : luţf-ı SA

7 Rumūzı: Rumūz-ı M, SA / āgāh: āzād M

²⁸² HM: 177a, M: 100a, DE: 109a, SA: 88b, SB: -, YK: -

2 Sulţānum: Allāhum SA

4 Sulţānum: Allāhum SA

İrişe cism ü cān bākī huzūra
'İnāyet eyle Sulṭānum meded it

3 Göñül mir'atını eyle mücellā
Nümāyān ola anda sırr-ı eşyā
Kerem kıl mürde diller ola ihyā
'İnāyet eyle Allāhum meded it

4 'Aṭā vü cūduña yoḡdur nihāyet
Kerem kıl bir ola ḡāyet bidāyet
Saña senden olur yine liyāḡat
'İnāyet eyle Sulṭānum meded it

5 'İbāda dāimā işüñ keremdür
Ki bābuñ ehl-i cürme mültezemdür
'Ademden zāhir olan çün 'ademdür
'İnāyet eyle Allāhum meded it

6 'Arūs-ı ma'nā ref'ide hicābın
Okuyam dāimā ḡusnūñ kitābın
Bilem bir nokṡadan her faṣl u bābın
'İnāyet eyle Allāhum meded it

7 Fenāyīye irerse senden iḡsān
Olur her zerresi ḡün gibi raḡṡān
Viṡālūñ zevḡin i'tā eyle her an
'İnāyet eyle Sulṭānum meded it

283

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

1 Gider dilden rūsüm-ı māsivāyı
'Ayān it 'ayne nūr-ı kibriyāyı

²⁸³ HM: 177b, M: 100b, DE: 109a, SA: 89a, SB: -, YK: -

- 2 Şırāt-ı müstakīme kıl hidāyet
Delīl eyle Ḥabībūñ Muştafāyı
- 3 İki ‘ālem kuyūdından ḥalāş it
Güz̄er eyle göñül āğ u қarayı
- 4 Nüküş-ı ğayri ḥakkit levḥ-i dilden
Arada қalmaya mer’i vü rā’ī
- 5 İdüp *seb‘a’l-meşān*den ḥaberdār
‘Ubūr itmege dil arz u semāyı
- 6 Kemāl-i feyz-i cūduñdan kıl iḥsān
Görem her zerrede şems-i liķāyı
- 7 Şühūd-ı nūr-ı Z̄ātuñ eyle in‘ām
İre tā ‘arş-ı maķşūda Fenāyī

284

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Aç cemālūñ perdesin ‘uşşāka ref̄ eyle ḥicāb
Zāhir ola maṭla‘ından tā ki nūr-ı āfitāb
- 2 Yoğ-iken ‘ālemleri cūduñla icād eyledūñ
Ola fażluñı umaruz қullaruña bī-ḥisāb
- 3 Nefy ü işbāt maḥv olup irgör bisāt-ı vuşlata
Ketb olına levḥ-i қalbe ma‘nā-yı *ümmü’l-kitāb*

²⁸⁴ HM: 177b, M: 101a, DE: 110a, SA: 90a, SB: -, YK: -

1 eyle: ola M, SA

2 Yoğ-iken: Yoқ iken SA

3 maḥv olup: - olup SA

- 4 *Küllü şey*’in reşhasından neş’edār it bālümüz
Ol vecihden dū-cihānda kıl müyesser feth-i bāb
- 5 *Rabbī emī* lem’asından cān u dil bula ziyā
Mūsā-veş dīdār-ı yāri görmeğe bī-irtiyāb
- 6 Zāhir olsun enfüs ü āfāka sırr-ı *irci’*
Ṭīb-i hāṭır vire cāna ol hiṭāb-ı müsteṭāb
- 7 Sebḳ-ı ḥüsnā mahzeninden hişşedār eyle bizi
Senden olur yine saña yā İlāhī feth-i bāb
- 8 Yār-i bākī kaşdına kıl hicret-i dār-ı fenā
İster iseñ ey Fenāyī Zāt-ı Pāke intisāb

285

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- 1 Feth ide ebvāb-ı vaşlın bize ol Qādir Hudā
Hātif-i ğaybden ire bī-vāsıṭa cāna nidā
- 2 Sebḳ-ı ḥüsnā lem’asından neş’edār it bālümüz
Zāhir ola her nefes āyīne-i gīti-nümā
- 3 Rāh-ı Hāḳda nice demler bād-veş sa’y eyle kim
Mürde-i rūḥdan irişe ḳalbe envā’-ı şafā
- 4 Şems-i Zātuñ zerresinden pür-ziyā eyle dili
Rūz-ı mehcūrii ref’ it nār-ı şebden dāimā

4 bālümüz: ḳālbimüz SA

²⁸⁵ HM: 178a, M: 101b, DE: 110b, SA: 90b, SB: -, YK: -

- 5 Yemm-i cūduñla ‘ademden buldı ‘ālemler vücūd
Maḥz-ı iḥsānuña muḥtāc her ne var arz u semā
- 6 Yüz sürüp kapuña geldük umaruz in‘āmuñı
Reh-nümāmuz ola her ḥāl sırr-ı pāk-i Muştafā
- 7 Sehv ile nisyānına itme Fenāyīnün nazar
Tā civār-ı Ḥazretünden olmaya yek-dem cūdā

286

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 ‘Ālem-i dünyāda meşhūd eyleyen Mevlāsını
Seyr ider ol *küllü şey’in hālikün* şahrāsını
- 2 Sa’y ider ‘irfān-ı Ḥaḳḳuñ müntehāsın bulmağa
Buldı bu milk-i vücūdda sırr-ı *ev ednāsını*
- 3 *Ḥarra Mūsā* lem‘asından cāna irişdi ziyā
Zāhir itdi *len terānī* remzinün ma’nāsını
- 4 Neş’e-i *el-yevme tūczā* sırrına irdi bu gün
Rāh-ı Ḥaḳda bir iden imrüz ile ferdāsını
- 5 *Küllü şey’in hālikün* mefhūmına buldı vüşül
Cennet-i ḥüsnün nümāyān eyledi me’vāsını

1 vaşlın: vaşluñ SA

4 nār-ı: tār-ı M, DE bār-ı SA

5 cūduñla: cūduñdan M

²⁸⁶ HM: 178b, M: 101b, DE: 111a, SA: 91a, SB: -, YK: -

1 şey’in hālikün: şey’in SA

3 itdū: itdūñ SA

4 imrüz: rüz SA

6 bedr idüp: yedi ider SA

- 6 Rū-yı bahtın bedr idüp burc-ı şerefde dāimā
Geçdi ednādan bulanlar maṭlabuñ a'lāsını
- 7 Mantıku't-Ṭayr ey Fenāyī hemçü 'Aṭṭār bilegör
Nice görür Kūh-ı Kāfa varmayan 'Ankāsını
- 8 Alduñ ise ey Fenāyī nokṭa-ı bādan sebaḳ
Gel bu ḥarfūñ levḥ-i dilde idegör inşāsını

287

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dār-ı ğurbetde Efendi eyleme bizi ğarīb
İki 'ālemde vişālūñ zevḳini eyle naşīb
- 2 *Naḥnü aḳreb* lem'asından neş'e-dār it bālümüz
Çünkü sensin bize bizden hem yaḳın ü hem ḳarīb
- 3 Tih-i ḥayretde nice bir cān u dil ḥayrān ola
Gülşen-i bāğ-ı belāda behre bulsun 'andalīb
- 4 Zāhir ü bāṭın 'ayān ḳıl *lī ma'a'llāh* sırrını
Cism ile cānı ziyā-baḥş eyleye nūr-ı Ḥabīb
- 5 Maḥz-ı lüṭfuñla 'ademden bizi icād eyledüñ
Fazluñ irerse yine her ḥālümüz olur necīb
- 6 *Külle yevmin hüve fī şe'n* sırrına bulan vüṣūl
Nola her anda görürse başḳa bir şān-ı 'acīb

7 Bu beyit HM, M ve DE'de yer almıyor.

8 Sebaḳ: haber SA

²⁸⁷ HM: 179a, M: 102a, DE: 112a, SA: 91a, SB: -, YK: -

3 Gülşen-i: Gelsin SA

- 7 Kıl şühüd-ı nūr-ı Zātıñı Fenāyiye ‘aṭā
İt müyesser dū-cihānda her merāmın yā Mücīb

288

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Vişālün zevkine kıl bizi āgāh
Değil bir kez mükerrer eyle her gāh
- 2 Seni senden ider bu dil temennā
Cenābuñdan ‘aṭā kıl şey’e li’llāh
- 3 Nola bu müznibe olsa ‘ināyet
Didüñ lā taḳneṭū min raḥmeti’llāh
- 4 Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü gāyet
‘Aṭāña muntazırlar bende vü şāh
- 5 Ğarīḳ-ı yemm-i cūduñ cümle eşyā
Buyurduñ in te‘uddū ni‘mete’llāh
- 6 İderler vaḥdet-i Zātuñı işbāt
Kevākible semāda mihr ile māh
- 7 Fenāyiye iderse Bārī iḥsān
Maḳām olur aña seyr-i ‘ani’llāh

289

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Sen bilürsin yā İlāhī cümle-i aḥvālümüz
Hazretüñden özge kime arz idelüm ḥālümüz

²⁸⁸ HM: 179a, M: 102b, DE: 112a, SA: -, SB: -, YK: -

²⁸⁹ HM: 179b, M: 102b, DE: 112b, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Ve *bī-yanṭıḳ* lem‘asından ḥıṣṣe-dār eyle bizi
Ola nūruḥla mūnevver her nefesde bālümüz
- 3 Görine āyine-i nūr-ı cemālūñ pertevi
Faḫluñ ile aradan ref‘ ola ḳıl ü ḳālümüz
- 4 Ḥıfz idem sırru’l-meṣānī āyetin bir noḳṭadan
Sünnet ü farza muṭābıḳ eyle her a‘mālümüz
- 5 Māh-ı nev gibi Fenāyī idegör kesb-i kemāl
Ola ferḥunde şeref burcında her dem fālümüz

290

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Vişālūñ bezmine ḳıl bizi lāyık
Ola zāhır dile sırr-ı ḥaḳāyık
- 2 ‘Urūc iden semā-yı evc-i ḳudse
‘Aceb mi olsa ol fenninde fāyık
- 3 Rūsūm-ı ğayri ḥakkit levḥ-i dilden
Olagör zümre-i sābıḳa lāḥıḳ
- 4 Te‘alluḳ defterin dürdi cihāndan
İderse mürğ-ı cān ḳat‘-ı ‘alāyık
- 5 Ḳadīmi āṣiyāna ḳıldı pervāz
Olanlar dāḥil-i bezm-i deḳāyık

²⁹⁰ HM: 179b, M: 103a, DE: 112b, SA: -, SB: -, YK: -

- 6 Sivā ‘avķ itmeye yoluñda bizi
Be-küllī ref‘ ola dilde ‘avāyık
- 7 Fenāyī varın eyler cümle ifnā
Bunı ketb eylemiş Takdīr-i sābık

291

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Hāķ te‘ālā kullarına luţf-ıla ihsān ider
Zāhir ü bāṭın olan müşkillerin āsān ider
- 2 *Leyse li’l-insānı illā mā se‘āyī* eyle gūş
Derdlülerüñ derdine dermān-ı bī-pāyān ider
- 3 Cān virenler rāh-ı Hāķda ķan bahā dīdār olur
Şanma bu bāzārı ol yār ile her bir cān ider
- 4 *Rabbi heblī* nüktesinden alduñ-ise ger sebaķ
Zerre deęilken vücūduñ gün gibi rahşān ider
- 5 Ṭayy idüp kevn ü mekānı irdi sırr-ı vaḥdete
‘Ālem-i keşretde kim ki sırruñı pinhān ider
- 6 Şems-i Zātuñdan irerse zerre-veş cāna eşer
ķabz ü baştı lūţf u ķahrı cism ü cān yeksān ider
- 7 Feyz-i fażluñdan olursa ger Fenāyīye nazar
Ve’hve ma’akūm sırrını ‘ālemlere i‘lān ider

²⁹¹ HM: 180a, M: 103b, DE: 113b, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Güzer eyle göñül gel hāş u ‘āmı
İrişdür Hāzret-i Zāta maḳāmı
- 2 Fenā rāhında vāruñ eyle ifnā
Göñül bulmaḳ dilerseñ her merāmı
- 3 İdüp Mevlāya ḥaḳḳānī sücüdı
Ḳılagör ḳıble-i ḳalbe ḳıyāmı
- 4 İdüp eş-şavmu lī remzini iz‘ān
Sivā resminden idegör şıyāmı
- 5 Nazar itdüñse en-nāsü niyāma
Gider bu h‘āb-ı ḡafletden menāmı
- 6 Ḳılup āyīne-i ḳalbün muşaffā
İre bī-vāsıta Ḥaḳḳuñ kelāmı
- 7 Fenāyī bendeñe ḳıl luṭf u iḥsān
Bula her cāda maḳşūda devāmı

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 Göñül levḥında naḳş olsa ḳaçan ma‘nā-yı zıḳru’llāh
İzā temme rumūzını ‘ayān eyler añā Allāh

7 Ve hüve me‘aküm: vezin gereği “Vehve me‘aküm” şeklinde okunmalıdır.

²⁹² HM: 180b, M: 103b, DE: 114a, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Cihāt-ı sittenüñ vechi nümāyān oldı vechinde
Zuhūr eylerse sırıñda nidā-yı *semme vechu'llāh*
- 3 Vücüd noktasınıñ devri kamu perkār-ı vaḥdetdür
Anuñla der-ḥarem kıldı bu mevcūdātı Zātu'llāh
- 4 Bu emrüñ şavt ile ḥarfsız denildi çünki aḥkāmı
İşāretle buyurdı *İl ma'a'llāh* Ḥabību'llāh
- 5 *Li-meni'l-mülk* şühūdı ger 'ayān olursa 'aynuñda
Fuāduñda zuhūr eyler bu sırr el-hükmü illa'llāh
- 6 Olur esrār-ı faşluñda dü-'ālem gerçi kim ḥayrān
İrerdı cāna bir behre eğer olursa 'avnu'llāh
- 7 İki 'ālem vücūdı kim aña āyinedür vechüñ
Kapuña yüz sürüp geldi Fenāyī der ki şey' li'llāh

294

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Oldı dil yolında yārüñ ḥāk-rāh
Neyleyem başmadı aña ayağını bir kez āh
- 2 Pāyine yüz sürmeye mümkün mi hiç
Lā mekān milkini kıldı cılve-gāh
- 3 Pertev-i ḥüsninden alır feyzini
Āsümānda seyr ider mihr ile māh

²⁹³ HM: 180b, M: 104a, DE: 114a, SA: -, SB: -, YK: -

²⁹⁴ HM: -, M: -, DE: -, SA: 91b, SB: -, YK: -

- 4 Nice taşvîr ide sâlik şânını
Vaḥdetine keşret-i eşyâ güvâh
- 5 Koma elden cām-ı ‘aşkın cür‘asın
Böyle bend eyledi bize ḥāniḳāh
- 6 Māni‘ olmaz vaşlına bir kerre cān
Budur ümmîdi ola bî-gāh u gāh
- 7 Kıl Fenāyî bendeni vaşluñ ‘atā
Maḥz-ı lütfuñdır ana ancak penāh

295

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Āsitānuñ yâ İlāhî ḥastaya dāru’ş-şifā
Şerbet-i vaşluñ içenler buldı her derde devā
- 2 Baḥr-i raḥmet kaṭresi kurbında cümle yoğ u vār
Her ne deñlü çok olursa bizde cürm ile ḥaṭā
- 3 Ger ziyā-yı şems-i Zātuñ irmez ise sâlike
Nice kat‘ ider menāzil ḳanden irişür ‘aṭā
- 4 Maḥz-ı fażluñla İlāhî ‘ālim it esrāruña
İdelüm her ḥāl ile sırr-ı Rasûle iḳtidā
- 5 Zerre görünmez Fenāyî işbu ‘ālem ‘ārifē
Bir demine vuşlatuñ iki cihān olmaz bahā

1. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

²⁹⁵ HM: 181a, M: 104b, DE: 115a, SA: 91b, SB: -, YK: -

1 Āsitānuñ yâ İlāhî: Yâ İlāhî āsitānuñ SA // buldı her derde devā: buldılar şafā SA

2 yoğ u vār: yoğ olur SA// Bu mısra SA’da boş bırakılmış.

* 3. beyit SA’da bir sonrakiyle yer değiştirmiş.

4 ‘ālim: vāḳıf SA

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- 1 Gel ey mestür olup ğafletde qalmış kendüden ğāfil
Özüñ fehm eyle çeřmüñ aç sivāya bakma ol 'ākıl
- 2 Senüñ haqquñda dinmiřdür *nefahtü fihi min rūhī*
Ve nañnü akrebü sırrı senüñ řānuñdadur nāzil
- 3 Dinildi vaşf-ı Ādemde egerçi '*alleme'l-esmā*
İdüp esrārına vāqıf emānet eyledi hāmıl
- 4 Cihān-ı fānīñüñ naqş u nigārına göñül virme
İrüp mañbüb-ı bākīye beķā milkine ol vāřıl
- 5 Muřāhib olmaĝa tālīb olup tāvüs-ı kıuds ile
Uyuben zāĝ-ı nefsüñe gel olma cīfeye māl
- 6 Bekāsı yok çeker 'ömrüñ idersin her nefes zāyi'
Hayāt-ı bākī kesbine niçün olmayasın 'ācil
- 7 Bu fānī devleti terk it bulasın 'izzet-i bākī
şühüd itmeĝe ol řānı vücüd-ı fānīdür hāil

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aç cemālüñ perdesin 'uřřāķa olsun feth-i bāb
Ref' olup benlik aradan qalmaya dilde hicāb

5 demine vuřlatuñ iki cihan: demine iki cihan SA

²⁹⁶ HM: 181a, M: 104b, DE: 115a, SA: -, SB: -, YK: -

5 māl: tālīb HM, DE.

- 2 Keşret-i eşyâda eyle vaḥdetüñ sırrın ‘ayân
Maḥv ola şebnem-şifât toğduḳta nûr-ı âfitâb
- 3 Bâde-i ḥubb-ı ezelden mest it ‘uşşâkı müdâm
Şem‘-i cāna iriše tā vech-i luṭfuñdan ḥitâb
- 4 Reşhâ-ı cûduñla buldı bu vücûdı kâinât
Feyz-i cûduñdan umaruz ola luṭfuñ bî-ḥisâb
- 5 Zâhir ü bâtın Fenâyî kuluña eyle nazâr
Kıl meded iki cihânda eyleme aña ‘itâb

298

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Kâlbimüz hüznüñle maḥzûn eyleme
Dâimâ vaşluñla mesrûr it bizi
Mâsivâ ḥubbına meftûn eyleme
Dâimâ luṭfuñla mesrûr it bizi
- 2 Kâlmasuñ arada benlikden nişân
İriše birlik iline cism ü cân
Sırr-ı pâküñ ola her şeyde ‘ayân
Dâimâ vaşluñla ḥandân it bizi
- 3 Resm-i ḥubb-i mâsivâ berbâd ola
Hemm ü ğamdan cân u dîl âzâd ola
Gice ḳadr ü rûzımız a‘bâd ola
Dâimâ luṭfuñla mesrûr it bizi

²⁹⁷ HM: 181b, M: 105a, DE: 116a, SA: -, SB: -, YK: 4a

²⁹⁸ HM: 182a, M: 105a, DE: 116a, SA: -, SB: -, YK: -

4 Bu tenezzül perdesin dilden gider
Pür ola nûruñla qalbim ser-te-ser
Feyz-i Zâtuñdan ire cāna eşer
Dāimā vaşluñla handān it bizi

5 Ger Fenāyī bendeñe fetḥ ola bāb
Zerresi bī-şek olurdı āfitāb
Luṭf-ı bī-pāyānuña yokdur ḥisāb
Va‘de-i vaşluñla mesrūr it bizi

299

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Sebḳ-ı ḥüsnā maḥzeninden eyle yā Rab neş‘edār
Zāhir ola her nefesde dīdeye dīdār-ı yār

2 Mübtelā-yı hār-ı hicrān olmadan eyle ḥalāş
Gül‘izār-ı vaşla nālān ola çün zār-ı hezār

3 Āşiyān-ı kudse pervāz eyleye şebbāz-ı dil
İre bir milke ki hergiz olmaya leyl ü nehār

4 Lālezārı görse bülbul gülsitānuñ yād ider
Ol vecihle güller ider varımı aña nişār

5 Mürde diller nola bulsa la‘l-i nābuñdan ḥayāt
Cām-ı ‘aşḳuñ nūş iden görmez dü-‘ālemde humār

6 Hicret-i dār-ı fenā kıl vech-i bākī yādına
Hāzihī cennātü ‘adnin dinile ni‘me’l-ḳarār

4 handān: mesrūr M

²⁹⁹ HM: 182a, M: 105b, DE: 116b, SA: -, SB: -, YK: -

- 7 Ger Fenāyīye olursa feyz-i aḳdesden ‘aṭā
Lā mekān milki hümāsın dem-be-dem eyler şikār

300

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Budur senden recā ey Rabb-i Ekber
Kemālātuña şānum ola mazhar
- 2 Oḳuyam nokṭadan ‘ilm-i ledünni
Kitāb-ı hüsnuñi dil ide ezber
- 3 Ezel Nakḳāş-ı Kudret levḥ-i dilde
Muḥabbet nakşını kılmış muşavver
- 4 Bu ilde vü ol ilde evvel āhir
Vişālün zevkını eyle müyesser
- 5 Nedir şadır olan bir ḳabze ḥākden
Yed-i kudretdedür ekber ü aşgar
- 6 İki ‘ālem ḳuyūdından ḥalās it
Ola nūruñla cism ü cān münevver
- 7 Faḳīr ü müstemendüñdür Fenāyī
Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ kıl muḳadder

301

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Vāricāḳ ḥazretüñe yā İlāhum

³⁰⁰ HM: 182b, M: 106a, DE: 117a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁰¹ HM: 182b, M: 106b, DE: 117b, SA: -, SB: -, YK: -

- Kerem eyle bağışla her günāhum
- 2 İder her günde biñ kez nefsim ‘iṣyān
Velī yokdur Efendi bir gün āhum
- 3 İki ‘ālemde red itme kapuñdan
Ki senden ğayri yok püşt ü penāhum
- 4 Hidāyet kıl şırāt-ı müstaķīme
İre sırr-ı Habībe tā ki rāhum
- 5 Fenāyīyi ħalāş it her elemnden
Meded ey Pādişāhlar pādişāhum

302

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Şühūd-ı nūr-ı zātuñ kıl müyesser
Kerem senden ‘ināyet eyle Mevlā
Değil bir kerre ihsān it mükerrer
Kerem senden ‘ināyet eyle Mevlā
- 2 Za‘ifüz yok saña varmağa çāre
Ziyād olur dem-ā-dem dilde yāre
Dil ü cān doymaz oldu intizāre
Kerem senden ‘ināyet eyle Mevlā
- 3 Ne deñlü çok ise kulda cināyet
Umar cürminden artuķ ‘afv ü rahmet
Bulunmaz fażluña ħadd ü nihāyet
Kerem senden ‘ināyet eyle Mevlā

³⁰² HM: 183a, M: 106b, DE: 117b, SA: -, SB: -, YK: -
Ş şems-i: şemsi M

- 4 Bilem maqşūdı bu halk-ı cihāndan
Nedir hāşıl olan cism ile cāndan
Haberdār it bizi sırr-ı nihāndan
Kerem senden ‘ināyet eyle Mevlā
- 5 Vücūdum kaṭresini eyle ‘ummān
Görem zerrede nūr-ı şems-i pinhān
Fenāyī de ola vaşluñla şādān
Kerem senden ‘ināyet eyle Mevlā

303

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Dertlülerüñ derdine eyle devā
Yā Eḥad ü yā Şamed ü yā Kerīm
Vaşluñ ile anlara eyle şifā
Yā Eḥad ü yā Şamed ü yā Kerīm
- 2 Zikrūñ ile cānumuza vir sürūr
Tā bulavuz iki cihānda huzūr
Fazluñ ile kıl yine ‘abd-i şekūr
Yā Eḥad ü yā Şamed ü yā Kerīm
- 3 Tāhir olup kalbimüz ez-māsivā
Pāk idüp hubbuñla bize vir cilā
Zāhir ola her ne var arz ü semā
Yā Eḥad ü yā Şamed ü yā Kerīm
- 4 İtme kapuñdan bizi luṭf ile red
Ola ki senden ire cāna meded

³⁰³ HM: 183a, M: 107a, DE: 118a, SA: -, SB: -, YK: -

Qılma celālũñi cemālũñe sed
Yā Eḥad ü yā Şamed ü yā Kerīm

304

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 İster iseñ yāruñı terkeyle cümle vāruñı
Bülbül-i şūrīde gibi zīnet it gülzāruñı
- 2 'Ābidān zühd ü 'ibādetle dilerler şöreti
Ol durur maqbül-ı 'ālem hıfz ide esrāruñı
- 3 Qıl şedāyid ihtiyār ol eşiğinde ḥāk-rāh
İt melāmet nefsũñi terk eyle tālīb 'āruñı
- 4 Zāyi' itme naqd-i 'ömr-i elde iken ey 'azīz
Vaşla cānı bey' idüp yār ile it bāzāruñı
- 5 'Aşk yolında şādık oldur kim belādan kaçmadı
Şādık iseñ sen dahī 'add it güle her ḥāruñı
- 6 Sālik-i rāh-ı tarīkat lutfuñ umar dāimā
Qıl 'ināyet anlara tā göreler dīdāruñı
- 7 Şunlaruñdur devleti bākī vü 'ömr-i sermedī
Bezī idüp cānı yoluñda itdi terk ağıyāruñı
- 8 Varlığından geçüben terk itdi iki 'ālemi
Bil vücūdın maḥv ider bir kez gören dīdāruñı
- 9 Gel derünuñ 'aşk ile tıldur ki gayri girmeye
Şābitü'l-aqdām ol ey dil muhkem it ikrāruñı

3 bize vir cilā: bize cilā DE

³⁰⁴ HM: 183b, M: 107b, DE: 118b, SA: -, SB: -, YK: -
2 Ol durur: Oldur M

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Vişālün zevkını eyle müyesser
Meded senden 'ināyet eyle Mevlā
Ola nūruñla cism ü cān mūnevver
Kerem senden 'ināyet ıssı Mevlā
- 2 Geçür fazluñ ile ğayr-i hevādan
Halāş ola göñül kayd-ı sivādan
Be-küllī maḥv ola benlik aradan
Meded senden 'ināyet eyle Mevlā
- 3 Refīk olursa ger 'avn-ı İlāhī
Ki sālīk tayy ide bir demde rāhı
Ġarīb ü bī-kesūñ sensin penāhı
Kerem senden 'ināyet ıssı Mevlā
- 4 Marīz olanları ırgör devāya
Bulup şıhhat ki ḥamd ide Hudāya
Dola envār-ı Ḥaḳ arz u semāya
Meded senden 'ināyet ıssı Mevlā
- 5 Fenāyī yoğ idüp zenb-i vücūdı
'Aṭā eyle aña nūr-ı şühūdı
İrişdür ğāyete fazl ile cūdı
Kerem senden 'ināyet ıssı Mevlā

³⁰⁵ HM: 183b, M: 108a, DE: 119b, SA: -, SB: -, YK: 20a
2 'ināyet eyle. 'ināyet ıssı M

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Açı vir 'uṣṣāka vaḥdet yolların
Sen 'ināyet it meded yā Rabbenā
İreler tā maṭlabına kullaruñ
Sen 'ināyet it meded yā Rabbenā
- 2 Vaḥdet-i Zātuñla irṣād olalar
Vaşluñ ile dāimā şād olalar
Māsivā kaydından āzād olalar
Sen 'ināyet kıl meded yā Rabbenā
- 3 Dīdeden ref' eyle ḥ'āb-ı ğafleti
Göre göz keşretde sırr-ı vaḥdeti
Kıl müyesser Zāt-ı Pāke vuşlatı
Sen 'ināyet kıl meded yā Rabbenā
- 4 İksir-i vaşla olursa dest-res
Yek-naẓarda cevher olur ḥār u ḥas
Bezm-i yāre hemdem eyle her nefes
Sen hidāyet it meded yā Rabbenā
- 5 Kaṭre ḥāl-i bahri nice'tsün beyān
Cirm-i şemsi ide mi zerre beyān
Bu durur sözi Fenāyīnūñ hemān
Sen 'ināyet it meded yā Rabbenā

4 'ināyet ıssı: 'ināyet eyle M
³⁰⁶ HM: 184a, M: 108b, DE: 119b, SA: -, SB: -, YK: -
 1 'ināyet it: 'ināyet kıl M, DE
 4 hidāyet it: 'ināyet kıl M

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Vişālün 'ıdını eyle müyesser
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pādişāhum
İdeler kullarun tā Hacc-ı Ekber
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pādişāhum
- 2 ẖulūba iriše peyk-i selāmuñ
Ki sālîk zevk ide sırr-ı kelāmuñ
Ṭavāf eyleye dil Beyt-i Ḥarāmuñ
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pādişāhum
- 3 Rumūz-ı *küntü kenze* eyle 'ārîf
Ki dāim gūş idem āvāz-ı hātîf
Bizi kıl sırr-ı pinhānuña vākıf
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pādişāhum
- 4 Fedā idüp yoluñda kebş-i nefsi
Refîkımuz ola ervāḥ-ı ḳudsî
Devām üzre naşîb it saña ünsi
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pādişāhum
- 5 Fenāyî bendeñi ey Rabb-i Ekrem
Cemālün Ka'besine eyle maḥrem
Dil-i maḥzūnı ola şād ü ḥurrem
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pādişāhum

³⁰⁷ HM: 184b, M: 109a, DE: 120a, SA: -, SB: -, YK: -

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dürölü dürlü derde uğratduñ bizi
Bendeyin neyleyeyin göñlüm seni
- 2 Dū-cihāndan özini itdi halāş
Rāh-ı Hāğda bezl iden cān u teni
- 3 İt harīm-i Zātuña maħrem bizi
Zāhir eyle *mā vesa 'nī* sırrını
- 4 Taht-ı teshīrūñdedür arz u semā
Dertlüler senden bulur dermānını
- 5 Levh-ı dilden hakkola resm-i sivā
Göre āyīnede cān cānānını
- 6 Āşiyān-ı aşla dil itdi 'urūc
Gūş idicek cān hezāruñ zārını
- 7 Luṭf ile eyle Fenāyīye nazar
Aña fetḥ it *küntü kenz* esrārını

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bir içim mānuñ Efendi ḥağğı var
Añlayagör yūri Hāğğı sen de var

³⁰⁸ HM: 185a, M: 109b, DE: 120b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁰⁹ HM: 185a, M: 110a, DE: 121a, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Şeş cihetden bî-cihetdür ol Kerîm
Tatdı her kim ki özinde zevkı var
- 3 Yemm-i bî-pâyâna irdi kaçresi
Ol gönül ki işbu bahre garkı var
- 4 Ger makâm-ı cem'a bulduñsa vüşül
Bu vücüd ilûnde cânâ farkı var
- 5 İki 'âlem 'izzetini hiçe şay
Bārînuñ kullarına tevfiķı var
- 6 İrdi bu keşretde vahdet sırrına
'Ārifüñ de dilde ğarb u şarkı var
- 7 Ey Fenâyî buldı haķķānî vücüd
Her kimüñ özinde Haķķuñ şavķı var

310

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Hudâyâ faẓl u ihsānuñ bulunmaz hadd ü pâyânı
Nola luţfuñla eylerseñ gönül derdine dermânı
- 2 Tesellî-i vişālûñle bizi handân u şādân it
Şühûd-ı Zâtuñı eyle iki 'âlemde erzânı
- 3 Bu ism ü resmi mahv eyle kerem kıl levh-ı hâtırdan
Geçürsün cezbeñ ey Mevlâ sivâdan bu dil-i hâmı

2 Tatdı: Yandı M

³¹⁰ HM: 185a, M: 110a, DE: 121a, SA: -, SB: -, YK: -

4 Ola *aḥbebtü en u'rafrumūzına* özüm vāşıl
İçür baḥr-ı haḳāyıkdan Efendi cām-ı 'irfānı

5 Kemāl-i cūd u faẓluñdan Fenāyīye 'ināyet kıl
İre sır-ı muḥabbetden aña tā feyẓ-i Raḥmāni

311

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Oldı çün Haḳḳuñ cemāli 'ayn-ı 'āşıkda 'ayān
Bildı ānı kim nedir maḳşūd-ı emr-i *kün fe-kān*

2 Ref' idüp kayd-ı vücūdı buldı ıtlāk 'ālemin
Keşret-i eşyāda gördi vaḥdetüñ zāhir nihān

3 'Ayn-ı dilden nokṭa-ı ḡayn gidüp 'ālem oldı 'ayn
Gördi çün āyīnede 'aks-i cemālūñ 'ārifān

4 Cennet ü ḥūr ü kuşūrūñ ṭālibidür pür-kuşūr
Lem'a-ı nūr-ı tecellī besdür 'uşşāka hemān

5 Ger Fenāyīye şorarsañ sır-ı vaḥdetden nişān
Her nefes tevḥīdi söyler cümle zerrāt-ı cihān

312

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

1 Diyār-ı ḡurbete düşdüm cüdā oldum mekānumdan
Nişānum bī-nişān oldı eşer ḳalmadı vārımdan

2 Şühūd-ı: Şühūdı HM

³¹¹ HM: 185b, M: 110b, DE: 121b, SA: -, SB: -, YK: -

³¹² HM: 186a, M: 110b, DE: 122a, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Ḳadīmi āṣiyānına iderdi mürğ-ı dil pervāz
 Olurdu aşlına vāşıl bileydi bu lisānumdan
- 3 İrüp birlik diyārına olurdu cān u dil yeksān
 İrerse sem‘-ı cāna ger nidā-yı *mūtū* cānumdan
- 4 ‘Arūs-ı ma‘nā ref‘ itdi yüzinden çün niķābını
 O vech ile olur zāhir haber rāz-ı nihānumdan
- 5 Cemālūñ vaşfı yādına Fenāyī dem-be-dem yā Rab
 Aķıdur lū‘lū ü mercān bu çeşm-i hūn-feşānumdan

313

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- 1 İtdüğūñ ‘ahdi unutma yār ile
 Yār olma ki saķın aķyār ile
- 2 Naķd-i cānı vir metā‘-ı vuşlata
 Eyle bāzārı bu gün dildār ile
- 3 Olmağa maķrem ḥarīm-i ķurbete
 Varlıķuñ yoğ eyle gel ol vār ile
- 4 Şem‘-i Zātuñ şu‘lesinden vir nasīb
 Pür-ziyā ķıl ķalbimüz envār ile
- 5 Sırr-ı pākūñ it Fenāyīye ‘ayān
 Tā ki ḥayrān ola bu esrār ile

³¹³ HM: 186a, M: 111a, DE: 122b, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 'Aṭā eyle bize nūr-ı cemālūñ
Senüñdür luṭf u iḥsān yā İlähī
Meded kıl yakmasun nār-ı celālūñ
Senüñdür luṭf u iḥsān yā İlähī
- 2 Güzer eyle göñül arz u semādan
Geçe 'avnüñle sidre müntehādan
Çerāğın ı yaḳa nūr-ı Hudādan
Senüñdür luṭf u iḥsān yā İlähī
- 3 Cenābuñdan eger olmazsa iḥsān
Neye ḳādir olur bī-çāre insān
Saña varmağa yollar ola āsān
Senüñdür luṭf u iḥsān yā İlähī
- 4 'İbāduñ dāimā ḳārı ḥaṭādur
Saña lāyık olan faẓl u 'aṭādur
Cemālūñ nūrı her derde devādur
Senüñdür luṭf u iḥsān yā İlähī
- 5 'İnāyet eyle ef'āl ü şıfāta
Ġarīḳ it fazluñ ile bahr-i Zāta
Fenāyī de ire bāḳī ḥayāta
Senüñdür cümle iḥsān yā İlähī

³¹⁴ HM: 186b, M: 111a, DE: 122b, SA: -, SB: -, YK: -

Mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Vişâl-i Hakkâ tâlîb ol
Göñül terk eyle ednâyı
Gider dilden sivâ fikrin
Bul ol a'lâdan a'lâyı
- 2 Kılâgör emr-i *mûtûya*
Îtâ'at Hakkâ kurbet bul
Sakın bâkî kalur sanma
Begüm bu fânî dünyâyı
- 3 İçen vahdet şarâbından
Ezel bezminde sâkîden
'Ubûr itse 'aceb midür
Göñül dünyâ vü 'uqbâyı
- 4 Bu fânî varlığı mahv it
Îriş maḥbûb-ı bâkîye
Vücûduñdur saña ḥâil
Şuhûd itmeḡe Mevlâyı
- 5 Vücûduñ katresini şal
Fenâyî aşl-ı deryâya
Hakîkatde eger bilmek
Dilerseñ sırr-ı eşyâyı

³¹⁵ HM: 186b, M: 111b, DE: 123a, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Şakın bu reng ü büyına gülüñ aldanma ey bülbül
Vişāl-i yāre t̄alib ol bu naķşa baķma ey bülbül
- 2 Göñül sevdā-yı zülfiyle ezelden oldu āşüfte
Aña biñ cān olayıdı anuñ'çün bende ey bülbül
- 3 Geçüp keşret hicābını iriş vaḥdet diyārına
Rumūz-ı sırr-ı Yezdānı bilesin sen de ey bülbül
- 4 İçüp vaḥdet şarābından gider benliğı ortadan
Kayır ahvālūñi irken ķoma feryāda ey bülbül
- 5 Fenā rāhına sālİK ol irem dirseñ vişāline
Fenāyī dir ki hāildür bu cān arada ey bülbül

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 İrişdür vaḥdet-i Zāta 'ibādı
Viren sensin 'ibāda her murādı
- 2 Tesellī-i cemālūñ eyle in'ām
Münevver eyle nūruñla fuādı
- 3 İkilik perdesin kıl ref' bizden
Dü-'ālemde naşīb it ittiḥādı

³¹⁶ HM: 187a, M: 112a, DE: 123b, SA: -, SB: -, YK: -
4 feryāda: ferdāya M, DE (üstte)

³¹⁷ HM: 187a, M: 112b, DE: 124a, SA: -, SB: -, YK: -

- 4 Hidāyet it şırāṭ-ı müstaḳīme
Delīlümüz ola Allāhu Hādī
- 5 Göñül mir'ātını eyle mücellā
Nümāyān eyleye rāh-ı reşādı
- 6 Firāḳuñ nārına eyleme sūzān
Dil-i maḥzūn ola vaşluñla şādı
- 7 Fenāyīyi kapuñdan kılma mehcūr
Kemāl-i faẓluñadur i'timādı

318

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Yağdı şem'-i ḥüsnüñe bāl ü perrin pervānemüz
Ḳulzüm-i 'aşḳuña düşdi ṭālib-i dūr-dānemüz
- 2 Görmedi iki cihānda hemm ile ğamdan nişān
Bezm-i vaşluñ cür'asından nūş iden mestānemüz
- 3 Āfitāb-ı ṭal'atūñdan zerre-veş virdi ziyā
Vādi-i ḳālū belāda devr ider peymānemüz
- 4 Halk-ı 'ālem cām-ı la'lūñden nice mest olmasun
Nergis-i mestūñ ile mest oldılar hum-ḥānemüz
- 5 Bu şikeste bālūme faẓluñ ile eyle naẓar
Va'de-i vaşluñla tā ma'mūr ola vīrānemüz
- 6 Fırḳatūñ nārına sūzān eyleme cān u dili
Hāşıl ola her nefesde ru'yet-i cānānemüz

³¹⁸ HM: 187b, M: 113a, DE: 124b, SA: -, SB: -, YK: -

- 7 Baḳma yā Rabbi Fenāyī ḳuluñuñ noḳşānına
İrişe ḥadd-i kemāle ‘ahd ile peymānemüz

319

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Tecellī itdi luṭfiyla ‘ibādına yine Mevlā
Umaruz maḥẓ-ı faẓlından hemīşe ḳahr ola a’dā
- 2 Eger gāib eger ḥāzır eger bāṭın eger zāhir
Ḳılalum cān ile dilden yolına vārimuz ifnā
- 3 Senüñ in‘āmuña yā Rab nice şükr ide ‘ālemler
Kemāl-i cūduña muhtāc Efendi cümle-i eşyā
- 4 Bir avuç ḥāk iken itdün bizi faẓluñ ile icād
Mufavvaẓ ḥükmüne cümle gerek ūlā gerek uḥrā
- 5 Fetihler ide erzānı Cenāb-ı Ḥazret-i Bārī
İki ‘ālem merāmını ḳıla ḳullarına i’tā
- 6 Ḳuşūr u sehv ü taḳşīre naẓar eylemeye Raḥmān
Şefi‘imüz ola dāim Ḥabīb-i Rabbiye’l-a’lā
- 7 Fenāyī bendeñi yā Rab irişdür vaḥdet-i Zāta
Ḥabībün ḥürmetine ḳıl beḳāñ ile anı ifnā

320

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ey göñül gel naẓar-ı Ḥaḳ ile baḳ eşyāya
Bu günü şalma şaḳın ‘āḳıl isen ferdāya

³¹⁹ HM: 188a, M: 113a, DE: 125a, SA: -, SB: -, YK: -

³²⁰ HM: 188a, M: 113b, DE: 125b, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Māl u cāhından ‘ubūr it bu fenā dūnyānuñ
Cān u dilden olagör bende Ğanī Mevlāya
- 3 Bu vücūd katresini irgöregör deryāya
Berr-i fūrkatde nice bir gezesin bī-māye
- 4 Cümle mevcūdāt olur vahdet-i Zātuña güvāh
‘Ayn-ı ‘ibretle nażar eyler iseñ her cāya
- 5 Nola ‘Aṭṭār-veş bilse lisān-ı mürğı
Maḥv ider kūh-ı vücūdını iren ‘Anḳāya
- 6 Verd-i vaşluñ büyını eylemeğe istişmām
Şaldı bülbul bu vecihden özüni şahrāya
- 7 İki ‘ālemde Fenāyī kuluñ ihsānuñ umar
Kıl Ḥabībūñe anı fażluñ ile hem-sāye

321

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Vücūdum zenbine estağfiru’llāh
‘Aṭā kıl nūr-ı Zātuñ şey’e li’llāh
- 2 Seni senden ider bu dil temennā
‘Ayān ola ki sırr-ı *lī ma‘allāh*
- 3 Fezā-yı kudse ire cism ile cān
Buyurduñ çün *te‘uddū ni‘mete’llāh*

³²¹ HM: 188b, M: 114a, DE: 126a, SA: -, SB: -, YK: -

- 4 D -‘ lem ni‘metin eyle müyesser
Did   *l  ta ne   min ra meti‘ll h*
- 5 Olalum ra met  mm dinde her  n
Did   *l  ta ne   min ra meti‘ll h*
- 6 Siv  kaydından eyle c n   tl k
K l esr ru n  v k f h le  g h
- 7 O zümreden bizi kılma  l h 
Men itte az il heh  hev hu
- 8 Fen y  yüz s re b bu n  geldi
An  fa lu n  eyle h  -  derg h

322

Mef ‘ l n me  ‘ l n fe‘ l n

- 1 Dilerse  c num  c n üzre c num
Vi  l  nd r hem n ma   d-  c num
- 2 H k kat sırrına k l bizi v   l
Arada  almaya zerre g m num
- 3 Açılsun rav a-  c num  af dan
Nid -y  H k  g   eyleye c num
- 4 G   l  y nesi olsun m cell 
Görine d deye r z-  nih num
- 5 Tutar evr k n  g ller elinde
Oğur hüsnün kit b n m rg -  c num

³²² HM: 189a, M: 114b, DE: 126b, SA: -, SB: -, YK: -

- 6 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñı kıl i'tā
Aradan ref^e olına in ü ānum
- 7 Vücūduñ zenbini maḥv it Fenāyī
Ola zāhir o şān-ı bī-nişānum

323

Fā'ilātün fā'ilātün fā'lün

- 1 Dürlü dürlü derde uğratduñ beni
Nideyüm neyleyeyüm nefsum seni
- 2 Şey'e li'llāh yā Mucībe's-sāilīn
Faḫrımız irgör ğınāya yā Ğanī
- 3 Sehv ü nisyānumuza kılma naẓar
Bābuña yüz sürmege ṭāḫat kanı
- 4 Olmaya pā-bendimiz dehr-i denī
Yakma nār-ı fūrḳate cān u teni
- 5 Māsivā kaydından it cānum ḥalāş
Tā ki pā-bend olmaya dehr-i denī
- 6 *Rabbi ernī* lem'asından kıl 'atā
Mūsā-veş fehm ide bu dil Rabbini
- 7 Kıl Fenāyīye *Iedünnādan* 'atā
İde tekmīl *Hıẓr-āsā* her feni

³²³ HM: 189a, M: 115a, DE: 126b, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Vişālũñ zevkını eyle iki 'ālemde erzānı
Halāş it derd ile ğamdan kerem kıl cism ile cānı
- 2 Nice bir berr-i fūrkatde olalum la'lũñe teşne
Zülāl-i baħr-i fażluña ğarīķ it cān-ı 'atşānı
- 3 Geçür arz u semāvātdan irişdür 'arş-ı maķşūda
Aradan ref' ola perde açılup sırr-ı Sübhānı
- 4 Mecāzı mevce baķmayup bulalum aşl-ı deryāyı
Görem āyīne-i dilden haķīķat üzre eşyāyı
- 5 'Ale'l-'arşı'stevā remzin Fenāyīye 'atā eyle
Nümāyān ola her cāda añā envār-ı Raħmānı

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Āşiyānında yatarsa ğaflet ile mürġ-ı cān
Şarmaşup bir ğün çıkar mār-ı ecel virmez emān
- 2 Küllü nefsin zāīķatün didi Rabbü'l-'ālemīn
Yād idüp 'ahd-i ķadīmi eyle īmānuñ 'ayān
- 3 Emr-i mūtū emrine ey dıl ideġör imtişāl
Zāħir ola her nefesde dīdeye rāz-ı nihān

³²⁴ HM: 189a, M: 115a, DE: 127a, SA: -, SB: -, YK: -

2 Nice bir berr-i: Nice berr-i M

³²⁵ HM: 189b, M: 115b, DE: 127b, SA: -, SB: -, YK: -

- 4 Teşne diller vâdi-i fûrkatde sūzân oldılar
Baħr-i cūduñ katresidür cümleden maḳsūd hemān
- 5 Tayy idüp arz u semādan buldı vaḥdet sırrını
Küntü kenzen lem‘asını buldı eşyāda ‘ayān
- 6 Bulagör *aḥbebtü en u ‘raf*rumūzından eşer
‘Arifūñ bir ānına olmaz bahā iki cihān
- 7 İki ‘ālemde Fenāyī bendeñe eyle naẓar
Bu imiş maḳsūd olan mefhūm-ı emr-i *kün fe-kān*

326

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- 1 Hālüm ḥarāb baġrum kebāb maḥbūb ise ‘ālī-cenāb
Ḥüsn-i cemāline iren *ṭübā lehū ḥüsne meāb*
- 2 Fûrkat şebini aradan ref‘ eyleye ḳudret eli
Zāhir ola her zerrede ‘uşşāḳa nûr-ı āfitāb
- 3 Düşüp ḥumāruñ rencine ayılmadı tā ḥaşre dek
Deryā-yı feyzüñden aña eyle ‘atā bir ḳatre āb
- 4 Maḥrem olan esrāruña irişdi zevḳ-ı vaşluña
Manẓar olup dīdāruña buldı merāmın bī-ḥisāb
- 5 Yazup ezelde nüshasın ḳondırdı bāda nokṭasın
Ḳodı dü-‘ālem ġussasın ḳalmadı arada ḥicāb
- 6 Ey Ḳādir ü Ḥayy ü Vedūd eyle ‘atā nûr-ı şühūd
Vir bize ḥaḳḳāñi vücūd ol Zāt-ı Pāke intisāb

³²⁶ HM: 190a, M: 115b, DE: 128a, SA: -, SB: -, YK: -

- 7 Eyle Fenāyīye kerem resm-i sivā ola ‘adem
Maḥbūba ire dem-be-dem ref‘ ola vechūñden niḳāb

327

Mef‘ūlü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

- 1 Ey murğ-ı ezel ‘āleme feryāda mı geldüñ
Yār ile olan ‘ahdüñi di yāda mı geldüñ
- 2 Ol bezm-i belāda görilen sırr-ı nihānı
Ol ‘ahd-i ḳadīm yādına dildāda mı geldüñ
- 3 Vüs‘ına taḥammül itmezken arz u semāvāt
Bu ‘ālem-i esfelde anı kesble şayyāda mı geldüñ
- 4 Güلزār-ı me‘ānide açıldı şafā verdi
Ol bezm-i şafā-bahşı bize hoş yāda mı geldüñ
- 5 Bulursa nola Ḳadri nola ‘ārif özinde
Ol ‘id-i vişālūñ dile a‘yāda mı geldüñ
- 6 Ey bülbül-i cān eyle Fenāyīyi ḥaberdār
Bu ‘ahd ile peymānuñı bünyāda mı geldüñ

328

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Sakın kılma bu fānī evde mesken
Beḳā iḳlīmüne ‘azm eyle bülbül

³²⁷ HM: 190b, M: 116a, DE: 128b, SA: -, SB: -, YK: -
5 nola ḳadri: şeb-i ḳadri M

* 3. ve 4. beyitte vezin hatası var.

³²⁸ HM: 190b, M: 116b, DE: 129b, SA: -, SB: -, YK: -

İrişdür özüni gülzāre irken
Beḳā gülzārına ‘azm eyle bülbul

- 2 Olup mürḡān-ı ḳudsīlerle dem-sāz
Ḳadīmi gül‘izāra eyle pervāz
Nevāñ ile idüp ‘uṣṣāḳı āḡāz
Beḳā iḳlīmüne ‘azm eyle bülbul
- 3 Güzer eyleyegör iki cihānı
Ḳo bī-hūde yire āh u fiḡānı
Ulaṣdur Ḥazret-i Raḥmāna cānı
Beḳā gülzārına ‘azm eyle bülbul

329

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Raḥmet-i ḥāşını in‘ām ide Raḥmānū’r-Raḥīm
Bize ḥādī ola *iḥdinā sırāṭa’l-müstakīm*
- 2 Cān u diller derdine ḳıl maḡz-ı faḫluñla devā
Zāhir ola her nefesde bize Zü’l-faḫlı’l-‘aẓīm
- 3 Baḡr-i cūduñ ḳaṭresinden buldı ‘ālemler ‘aṭā
Yüz sürüp bābuña geldük şey’e li’llāh yā Kerīm
- 4 *Rabbi ernī* lem‘asından Mūsā-veş eyle naẓar
Tā nümāyān ola cāna vech-i evṣāf-ı ḳadīm
- 5 Şems-i Zātuñ zerresinden cān u dil bula ziyā
Ḳıl civār-ı Ḥazretüñde iki ‘ālemde muḳīm

³²⁹ HM: 191a, M: 116b, DE: 127b, SA: -, SB: -, YK: -

- 6 Mazhar olmak diler iseñ *len terānī* sırrına
Diyegör *tübtü ileyke* hemçü Mūsā-yı Kelīm
- 7 Zāt-ı Pāküñ ‘izzetine zevk-ı vaşluñ kıl ‘atā
İt Fenāyī kuluña ihsān bi-hakḳ-ı *Hā vü Mīm*

330

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Yüzimüz süriyü geldük kapuña
Qabül it Zāt-ı Pāküñ ‘izzetine
- 2 Firāḳuñ ateşine kılma sūzān
Sezāvār eyle bezm-i vuşlatuña
- 3 Bir avuç hāk iken eyledüñ insān
Nihāyet yok Efendi rahmetüñe
- 4 Dil ü cān derdine sen eyle dermān
Budur lāyık kemāl-i ‘izzetüñe
- 5 Kuşūr u cürme yok ḥadd ile gāyet
‘Atā eyle vişālüñ kullaruña
- 6 ‘Ademden eyledüñ meccānen icād
İrişdür yine sırr-ı vaḥdetüñe
- 7 Fenāyī bendeñi irgör merāma
Ola manzar Cenāb-ı Ḥazretüñe

1 elif lam lakısı yazılmamış

³³⁰ HM: 191a, M: 117a, DE: 130a, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Zehī devlet zehī 'izzet se'ādet
İde bir kıluna Mevlā hidāyet
- 2 Güzer eylerdi dil arz u semādan
Cenābuñdan olursa ger 'ināyet
- 3 Vişālūñ gülşeninde şey'e li'llāh
Aṭā kıl 'andalīb-i cāna vuşlat
- 4 Nazār eyleme sehv ile kuşūra
Kanı kıluda saña lāyık 'ibādet
- 5 Vücūdum zerresini eyle ifnā
Tulu' ide dile şems-i haḳīkat
- 6 Vişālūñ zevkını ol cān bilür ki
Çekile 'aynına kuḥl-ı hidāyet
- 7 Fenāyī bendeñi kıl mazhar-ı Zāt
Dü-'ālemde yeter aña bu 'izzet

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dost yolına kim ki terk-i cān ider
Bārī anı vāşıl-ı cānān ider

³³¹ HM: 191b, M: 118b, DE: 130b, SA: -, SB: -, YK: -

³³² HM: 191b, M: 118b, DE: 130b, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 İkiliği ref' idüben aradan
Vaḥdet-i Zātiyyesin erzān ider
- 3 Vākıf olan *mā-‘arefnā* remzine
Lā mekān illerini seyrān ider
- 4 Cümle eşyā vaḥdet-i Zāta güvāh
Sırr-ı vaḥdet dilleri ḥayrān ider
- 5 Şem‘-ı ḥüsnüñe gönül pervānesi
Perr ü bālin derd ile sūzān ider
- 6 Ğonca rüyın keşf idicek bülbüle
Bu vecihden dem-be-dem nālān ider
- 7 Bāb-ı Ḥaḳḳa ey Fenāyī sür yüzüñ
Her merāmı ‘abde ol iḥsān ider

333

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Ezelden biz size dildāda geldük
Mübārek nāmunızı yāda geldük
- 2 Hurūc idüp ḳadīmi āşiyāndan
Vücūd iḳlīmini ābāda geldük
- 3 Temevvüc itdi çün baḥr-i ḥaḳīḳat
Anın emvācını imdāda geldük
- 4 Ḳoḳup vaḥdet gülün mısr-ı vücūdda
Hezār-veş ol güle feryāda geldük

³³³ HM: 192a, M: 118a, DE: 131a, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 Dahī bünyād urılmadı bu çarha
Bu dil ta'mirine bünyāda geldük
- 6 Metā'-ı vaşlı bey' idüp bu cāna
O bāzār nakdini āmāda geldük
- 7 Bu heft iklīmi tayy eyle Fenāyī
Koyup ğayri elifle bāda geldük

334

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Sürādık ref' olıcağ muhtecibden
İrişür hisse *ve'scüd va'ķteribden*
- 2 Belā gūlzārına irmek dilerseñ
Gülün ħālin sūāl it 'andalībden
- 3 Gel ey bülbul ko bī-hūde figānı
Hiķāb işit saña senden yakīnden
- 4 Hāķīķat cür'asından şey'e li'llāh
Diriğ itme vişālün bu ğarībden
- 5 Ne deñlü çoğ ise 'abdün kuşūru
'Aķā umar dü-'ālem raķmetinden
- 6 Devāsız derde isterseñ devāyı
Gel iste anı Hāķķānī Ṭabībden
- 7 Fenāyī bendeñe yā Rab kıl iķsān
'Aķā-baķş it anı sırr-ı Hābībden

³³⁴ HM: 192a, M: 118b, DE: 131a, SA: -, SB: -, YK: -

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Ferāmūş eyle ey dil dū-cihānı
Bulam dirseñ eger cān içre cānı
- 2 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñdur çü maqşūd
Ara yirden gider ĩn ile ānı
- 3 Kelām-ı külle yevmin hüve fī şe'n
Nümāyān ide her cāda o şānı
- 4 Güzer eyleye dil heft-āsumāndan
Ola zāhir aña sırr-ı meşāni
- 5 Gider āyīne-i dilden ğubārı
Görine anda esrār-ı nihāni
- 6 Beķā iķlīmine 'azm eyle ey cān
Bu cismüñ olmadın fāñide fāñi
- 7 Fenāyī bendeñe ref* it hicābı
Hakıķice bile ma'nā-yı insānı

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Revā mıdur ki göñlimüz alasın
Bu günümüzi yarına şalasın

³³⁵ HM: 192b, M: 118b, DE: 131b, SA: -, SB: -, YK: -
*7 beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

³³⁶ HM: 192b, M: 119a, DE: 132a, SA: -, SB: -, YK: -

2 Dil-i şeydā hemīşe şāne gibi
Çeker her demde zülfinüñ belāsın

3 ‘Arūs-ı ma‘nā ref‘ idüp hicābın
Dile ‘arz eyledi çeşmi elāsın

4 İki ‘ālem kuyūdından berīdür
Gören nūr-ı tecellīnüñ ziyāsın

5 Zamān ile mekāndan ‘ālī şānı
Anı sa‘y idegör sen de bulasın

6 Bu kevnüñ geçdüñ ise māverāsın
Sürersin sırr-ı *ev ednā* şafāsın

7 Görürsin sırr-ı eşyāy kemā-hī
Güzer it ey Fenāyī māverāsın

337

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Dū-cihānda buldı bir bākī huzūr
‘Add iden özini *min ehli’l-kubūr*

2 Kılma yā Rab cürm ü ‘işyāna nazar
‘Afv umup bābuña geldük yā Ğafūr

3 Aradan ref‘ ola resm-i māsivā
İde dil arz u semāvātdan ‘ubūr

4 Bezm-i vaşluñ cür‘asından kıl ‘atā
Cān u diller eyleye kesb ü sürūr

³³⁷ HM: 192b, M: 119b, DE: 132a, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 Ref' olına muhtecibden perdeler
Dideden envāruñ eyleme dūr
- 6 Çünkü itdüñ *in te'uddūd*dan naşīb
Kıl yine ez-zümre-i 'abd-i şekūr
- 7 Luṭf ile eyle Fenāyīye nazar
Vāhīd ola tā nazar zāhir ü manzūr

338

Ḳıṭ'a

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Fedādur yoluña bu cism ü cānum
'Ayān olsun gehī sırr-ı nihānum
- 2 Ḳarar itmez göñül arz u semāda
Vişālūñdür heman ārām-ı cānum
- 3 Kemāl-i Zāt-ı Pāke yok nihāyet
Kemālātuña mazhar ola şānum

339

Rübā'ī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

*Aḥsen-i taḳvīm*i inkār eyleyen şeytān olur
Şüret-i şāb-ı ḳuṭayṭ bu ma'nāya bürhān olur

1 buldı: buldı mı DE, M

*7. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

³³⁸ HM: 193a, M: -, DE: 132b, SA: 42a, SB: 47a, YK: -

1 gehī: ki tek SA, SB

2 hemān: hemām HM

³³⁹ HM: 193a, M: -, DE: 132b, SA: 78a, SB: -, YK: -

Hāl ü haddi vechine âşüftedür bu ‘aql ü cān
Lebleri esrārına iki cihān hayrān olur

340

Fāi‘lātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Mūsā-veş Tūr-ı fenāda eyleyen varın telef
Gördi ol ānestü nāran nūrını ez-her taraf
- 2 Tis‘a āyāt-ı kelāmın eyledi cān ile gūş
Gösterirse yed-i beyzā lem‘asın nola be-kef
- 3 Sāhir-i şu‘bān nefsüñ oldı elinden halāş
Zāhir olur qalbine nükte-i emr-i lā teḥaf
- 4 Halk idüp tevḥīd dürrin ma‘rifet baḥrinde Hāk
Kıldı ‘unşurdan vücūduñ aña maḥzen çün şadef
- 5 Vāşıl ol āb-ı ḥaḳīḳi sırrınuñ mefhūmına
Olmaḳ isterseñ Fenāyī hayr-i ferzend-i ḥalef

341

- 1 Şem‘-ı ruḥ-ı cānāne pervānelerüz cānā
Bezmi-i mey-i ḳālūdan mestāneleriz cānā
- 2 Feyz-i yemm-i cūdundan irişdi ‘atā cāna
Ġavş eyleyüp ol baḥre dūr-dāneleriz cānā

³⁴⁰ HM: 193b, M: -, DE: 134a, SA: 30b, SB: 34a, YK: 22b

2 āyāt-ı: āyātın SA

4 maḥzen: maḥzūn SB

³⁴¹ HM: 194a, M: -, DE: 134b, SA: 1b, SB: 1b, YK: 2b

- 3 Çevgān-ı muḥabbetle vaḥdet topını kapduk
Meydān-ı fenā içre merdāneleriz cānā
- 4 Hum-hāne-i vaḥdetle pür oldı şafā cāmı
Ol cür'a-ı şehbādan peymāneleriz cānā
- 5 Bu şüret ü ma'nānuñ fehm itdi meālin her kim
Olup özine vākıf bildi nelerüz cānā
- 6 Remz-i 'arefūdān tā bulalı göñül behre
Ol kenz-i nihāniye vīrāneleriz cānā
- 7 Ol dürr-i yetīmi bul özinde Fenāyī tek
Eşdāf-ı haḳīkatde yek-dāneleriz cānā

342

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ey 'aceb bilsem göñül sırrında pinhānuñ nedür
Cānı hod cānāne virdüñ arada cānuñ nedür
- 2 Gül'izār-ı vuşlatuñ hemdemi olduñ çün hezār
Dem-be-dem ol verd-i bī-hemtāya efgānuñ nedür
- 3 Āşiyān-ı aşla irişmek dilerseñ rüz u şeb
Tārik-i kevn ü mekānsın ya bu imkānuñ nedür
- 4 İtdüñ ol dürr-i yetīmi naḳd-i cāna iştirā
Cevherüñ kânını bulduñ pes bu dükkānuñ nedür

4 vaḥdetle: vaḥdetden SA, SB

³⁴² HM: 194a, M: -, DE: 134b, SA: 21b, SB: 22b, YK: 16b

- 5 Tayy idüp arz u semāyı seyrüñ irdi sidreye
‘Ālem-i esfelde olan ya bu seyrānuñ nedür
- 6 Bī-naşıbsin sen bu zevkden zāhidā eyle hāzer
Da‘vā-yı ‘aşk eyleme özüñe bühtānuñ nedür
- 7 *Mā vesa‘n*den Fenāyī olduñ ise neş’e-dār
Kıl me‘ānīsin beyān *innā ‘arāznānuñ* nedür

343

Tārīh

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Hāḳ Te‘ālā cümleye ihsān ide
Sehv ile noḳşānumuz gufrān ide
- 2 Yaptı beytin yümn ile Aḥmed Ağa
Bārī müşkillerini āsān ide
- 3 Bedr ola burc-ı şerefde ṭālī‘i
Rū-yı baḥtı gül gibi ḥandān ide
- 4 Dehr-i dūndan görmeye hergiz sitem
Faḫl ile luṭfını bī-pāyān ide
- 5 Cennet-i firdevsini ide naşīb
Hādimini ḥūr ile gılmān ide
- 6 ‘İzzet-i dāreyn ile mesrūr idüp
Bu dil-i maḥzūnını şādān ide

³⁴³ HM: 194b, M: -, DE: 135a, SA: -, SB: 98a, YK: 46a

- 7 Didi hātif ey Fenāyī tārīhīn
Hāneñüz Raḥmān ābādān ide

344

Tārīh

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Yine kıldı Hudā halka 'ināyet
İrişdi ehline mühr-i şadāret
- 2 Maşūn eyleye Mevlā her haṭardan
İde dāim maḳāmında iḳāmet
- 3 Kudūmıyla feraḥ-nāk oldu 'ālem
Kıla her kārına Bārī 'iānet
- 4 Yed-i kudretle a'dā ola maḳhūr
Bi-ḥaḳḳ-ı mebde-i kân-ı risālet
- 5 Dü-'ālem devletiyle ola mesrūr
Aña meftūḥ olup bāb-ı 'adālet
- 6 Şeref burcında bedr olup hilāli
Ziyāsına irişmeye kesāfet
- 7 Sürūran didi tārīhīn Fenāyī
Bi-ḥamdi'llāh yerin buldı vezāret

4 luṭfını: luṭfı HM, DE

6 idüp: olup SB

7 hātif ey Fenāyī: itmāmına hātif

³⁴⁴ HM: 115a, M: -, DE: 135b, SA: -, SB: 98a, YK: -

1 mühr-i: mühr ü SB

3 i'ānet: ināyet SA, SB

6 olup: ola SB

Tārīh-i Maḥmūd Efendi li Hazreti'l-'Azīz ḳaddese'llāhu sırrahüm
Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Yumdı göz dār-ı fenādan pīr-i şadr-ı şādīkân
Gördi hep ḡafletde yanur neylesün halk-ı cihân
- 2 Görinen hengām-ı şeb encüm deḡildür ber-felek
Dökdü göz yaşını anuñ rihletine āsümān
- 3 Cism-i pāk-i t̄āhiri olmuşdı rūḥ-ı maḥz anuñ
A'yün-i nāsdan anuñ'çün cān gibi oldı nihān
- 4 Gördi kimse bilmedi ol dürr-i pākūñ kıymetin
Şaldı şanduka güher-veş ḥāzin-i kevn ü mekân
- 5 Vādi-i ḥayretde ḳalan teşne dilleri müdām
Ḳandururdu cām-ı 'irfān ile cānların her ān
- 6 Fevti içün oldılar halk-ı cihân mātem-zede
Olmuş idi çün vücūdı bāiş-i emn ü emān
- 7 Geldi geçdi bilmedi kimse o şānuñ rütbesin
Vāḳıf olmadı ḥaḳīḳat ḥāline ins ile cān
- 8 Levḥ-ı maḥfūza muḳābildi derūni 'ālemi
Müntekışdı levḥ-ı ḥāṭırında sırr-ı kün fe-kān
- 9 Emr-i mūtū ḥükmine itmişdi gerçi imtişāl
Küllü nefsin ma'nāsından zāhiren ḳıldı beyān

7 HM'de altta 1056 tarihi var ve sayfanın yarısı boş bırakılmış
³⁴⁵ HM: 195b, M: -, DE: 136a, SA: 51a, SB: 57b, YK: 40a

- 10 Māsivādan kılmış idi evc-i a'lāya 'urūc
Görinürdi şüretā cismi cihān içre hemān
- 11 Nola zātı oldu ise cān gibi gözden nihān
Eyledi *seb'a'l-meşānī* sırrın 'uşşāka 'ayān
- 12 Kanı bir göz ki şühūd ide cemāli nūrını
Göstere mir'āt-ı dilde vechini ol bī-gümān
- 13 Ol 'Azīzüñ rūh-ı pākine du'ālar idenüñ
Hāzret-i Hāq eylesün anları firdevs āşiyān
- 14 Meşhedine şıdk ile yüzler sürenler zāirün
Ru'yetüñle olalar iki cihānda şād-mān
- 15 Zāt-ı pāküñ vaḥdeti'çün cümle ihvānı ma'an
Dāhil eyle 'adnūñe faẓluñla fī a'le'l-cinān
- 16 Rūh-ı kudsiydi Hüdāyī tarḥ-ı kevneyn eyledi
Cevher-i ferd oldu kıldı lā mekān ilin mekān

Sene 1038

346

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Gerçi vaşluñ cānuma cāndan olur baña qarīb
Sensin olan bize bizden hem ba'id ü hem qarīb

*DE'de 13. beyitten öncesi yok bir yaprak kopmuş.

³⁴⁶ HM: 196a, M: 119b, DE: 137a, SA: -, SB: -, YK: -

347

Rübā'ī

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Ey dide-i dil nokta-ı bāya nazar eyle
Bir gördüñ ise var ikilikden hāzer eyle
Rā'ī ile mer'ī vü muhāṭab mütekellim
Birdür iki şanma aña keşf-i başar eyle

348

Rübā'ī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Hālümüze Bārī ihsān eyleye
Cümle müşkilleri āsān eyleye
Mazhar-ı esrār-ı 'irfān eyleye
Cān ü dil derdine dermān eyleye

349

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Cenāb-ı Hāzret-i Bārī ola hālümüze yāri
Göñül hoşlıkların kılsun müyesser dāimā Bārī

350

Rübā'ī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ara yirden cāna ref' ola hicāb
Göre göz envārını bī-irriyāb

³⁴⁷ HM: 196a, M: 119b, DE: 137a, SA: -, SB: -, YK: -

* Bu rübai HM ve DE'de "Müfred" başlığıyla üstteki müfredle aynı şiir gibi verilmiş

³⁴⁸ HM: 196a, M: 120a, DE: 137a, SA: -, SB: -, YK: -

* Bu rübai HM ve DE'de "müfred" başlığıyla verilmiş.

³⁴⁹ HM: 196b, M: 120a, DE: 138a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁵⁰ HM: 196b, M: 120a, DE: 138a, SA: -, SB: -, YK: -

İde kullarına her dem feth-i bâb
Güş-ı cāna ire luṭfuñdan hiṭāb

351

Rübā'ī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Fazluñ ile yā İlāhī eyle tevfiḳuñ refiḳ
Ḥazretüñe ṭoḡrı vara tā ḥaḳīḳatde ṭarīḳ
Feyz-i vaşluñ neş'esinden irişe cāna naşīb
Āteş-i hicrāna itme iki 'ālemde ḥarīḳ

352

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Cümle müşkillerimiz Ḳādir Ḥudā āsān ide
Maḥz-ı fazlından umaruz vuşlatın iḥsān ide

353

Tārīḥ-i Cāmi'-i Şerīf li-Vālīde Sulṭān

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ḳad benā Vālīde Sulṭān cāmi'an
Ḥālişen li'l-'ālimīne'l-'āmilīn
- 2 Eṭyab-ı mālından ifrāz eyledi
Ḳıla maḳbūl anı Rabbü'l-'ālemīn

³⁵¹ HM: 196b, M: 120a, DE: 138a, SA: 32b, SB: 36b, YK: -

³⁵² HM: 196b, M: 120a, DE: 138b, -, SB: -, YK: -

³⁵³ HM: 197a, M: 120a, DE: 138b, -, SB: -, YK: -

* M'de Ḳıṭ'a başlığıyla verilmiş.

* HM sayfa kenarında 1074 (1664) tarihi bulunuyor.

* Son beyitte vezin hatası var.

(1. Vālīde Sulṭan, samimi olarak, ilmiyle âmil olan âlimler için bir cami yaptırdı. 3. Bu mâbed için "mütteki müslümanlar için toplayıcı" diye bir tarih söyledim.)

- 3 Kültü tārīhen li hāze'l-ma'bed
 Mecme'un li'l-müslimīne'l-müttekīn

354

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol kerem-kānı Hudāvend-i 'Alīm
Kıla dāim sizlere luṭfuñ 'azīm

355

Rübā'ī

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Vişālūñ zevkını yā Rab bize faẓluñla kıl i'tā
Şu'a '-ı nūr-ı Zātuñdan ola tā mürdeler ihyā
Geçür bu bezm-i keşretten nazar kıl sırr-ı vaḥdetden
İçür 'aşkuñ şarābından olalum dāimā şeydā

356

Kıt'a

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Şunarsa sākī-yi 'aşkuñ dile cām-ı muşaffāyı
 Görür mir'āt-ı dilde ol cemāl-i 'ālem-ārāyı
- 2 Nice bir berr-i fūrkatde olalum vaşluña teşne
 Zülāl-i la'l-i nābuñdan 'atā eyle tesellāyı
- 3 Ziyā-baḥş olsun āfākda cemāl-i 'ālem-efrūzuñ
 Fürüzān eyledükce tal'at-ı ḥurşīd-i dünyāyı

³⁵⁴ HM: 197a, M: 120b, DE: 139a, -, SB: -, YK: -

³⁵⁵ HM: 197a, M: 120b, DE: 139a, SA: 4a, SB: 5b, YK: -

³⁵⁶ HM: 197a, M: 120b, DE: 139a, SA: 4a, SB: 5b, YK: -

357

Rübā'ī

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Temennā-yı vişālünde dil ü cān
Umaruz ola ihsān aña her ān
Zülāl-i feyz-i cūduñdan 'aṭā kıl
Koma bu berr-i fūrkat içre 'aṭşān

358

Rübā'ī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Kıl ināyet lutf ile nokşānumuz bulsun kemāl
Leyl-i fūrkat ref' olup zāhir ola şubḥ-ı vişāl
Nice yol bulur Cenāb-ı Pāke bu 'abd-i zelīl
Şems-i Zātuñ lem'asından irmese zerrece ḥāl

359

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Derin 'ālem Efendi cümle 'ālem
Bu esrār ile ḥayrān ibn-i ādem

360

Rübā'ī

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḫ kıla gūyā
Ḥaḫīkat gülşeninde 'andalībi

³⁵⁷ HM: 197b, M: 121a, DE: 139a, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE'de "Müfred" başlığıyla verilmiş

³⁵⁸ HM: 197b, M: 121a, DE: 139a, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE'de "Müfred" başlığıyla verilmiş

³⁵⁹ HM: 197b, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁶⁰ HM: 197b, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE'de "Müfred" başlığıyla verilmiş

Bi-hakk-ı Hâzret-i şadr-ı risâlet
Karîb ola Cenâb-ı Pâke kurbî

361

Müfred

Büşrâ le-ğad ençeze'l-ikbâlû mâ-ve'adâ
Kevkebû'l-mecdi min ufukı's-sa'âdeti ğad bedâ

362

Müfred

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Neseble iftiḥâr itmek hevesdür
Fülân ensâb ehl-i 'aqla besdür

363

Müfred

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Şeref burcında bedr oldı çün ol mäh
Semâvât ehli didi bâreke'llâh

364

Rübâ'î

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Mekteb-i 'irfândan ey dil almağ isterseñ sebağ
Vâruñı pervâne gibi şem'-ı ḥüsn-i yâre yağ

³⁶¹ HM: 197b, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

* M'de "Tārîḥ-i Şehzâde Şulṭân Muşṭafa" başlığıyla verilmiş.

(Müjdeler olsun, va'd edilen şey yerine getirildi. Şeref yıldızı saadet burcunda göründü.)

³⁶² HM: 198a, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁶³ HM: 198a, M: 121a, DE: 140b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁶⁴ HM: 198a, M: 121b, DE: 140b, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE'de "Müfred" başlığıyla verilmiş

Sakın aldanma cihānuñ kırı naķş ü ālına
Gel derūnuñ ‘āleminde ketb olan ma’nāya bak

365

Ḳıṭ‘a

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ger dilerseñ bite dilde dürr-i pāk
Meskenetle ol fenā rāhında hāk
- 2 ‘Andalībūñ gūş idenler na‘lesin
Ceyb-i şabrı gül gibi eyledi çāk
- 3 *Mā vesa‘nī* lem‘asından kıl ‘aṭā
Zāhir ola sırra her dem Zāt-ı Pāk

366

Müfred

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Efendiden olıcaķ kula da‘vet
Olur kıldan dahī hūsn-i icābet

367

Müfred

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Güzer kılsa ‘aceb midür bu dil Firdevs-i a‘lādan
Açıldı vahdeti sırrı bu gün nūr-ı tecellādan

³⁶⁵ HM: 198a, M: 121b, DE: 140b, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE’de “Müfred” başlığıyla verilmiş

³⁶⁶ HM: 198a, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁶⁷ HM: 198a, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -

368

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

'Ākıl iseñ Zeyd u 'Amra eyleme hergiz zarar
Her ne iderse kişi bil yine kendüye ider

369

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

'Ākıl oldur hisşe ala kıssadan
Seyr ide deryâyı her bir noktadan

370

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Hutûtı kim yed-i kudret sırr-ı insāna yazmışdur
Meşānī āyetidür kim ruḥ-ı cānāne yazmışdur

371

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Hudā viridi çü kudret luṭf u cūda
Getür mümkün olan luṭfı vücuda

³⁶⁸ HM: 198b, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁶⁹ HM: 198b, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁰ HM: 198b, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷¹ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

372

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün feū'lün

Bizi dūr eyleme hüsn-i nazardan

Halāş olam ki tā 'ayn-ı güzlerden

373

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Eyle mesrūr bu şikeste bālūmi

Qıl muvāfiq emrūne her hālūmi

374

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Vuşlatuñ deryāsına yā Rabbi qıl bizi ğarīq

Nice bir söyle qalalum nūr-ı hasretde ğarīq

375

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Fazluñ ile bizi tevfiq eyle toğrı yoluña

Saña lāyık olanı qıl yā İlāhī kuluña

³⁷² HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷³ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁴ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁵ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

376

Ḳıṭ‘a

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

- 1 Fedādur yoluña bu cism ü cānum
‘Ayān olsun ki tā sırr-ı nihānum
- 2 Ḳarār itmez göñül arz u semāda
Vişālūndür hemān ārām-ı cānum
- 3 Kemāl-i Zāt-ı Pāke yok nihāyet
Kemālātuña mazhar ola şānum

377

Müfred

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Şaḳın aldanma naḳşına bu ‘ālem gül-sitānınuñ
Senūñ gıbinūñ ey bülbul uçurmuşdur hezārānuñ

378

Müfred

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Ḥayāl-i sırr-ı cānāne göñül fikr ü ḥayāl irmez
Bu bir rāz-ı nihānīdür buña ‘aḳl-ı ‘iḳāl irmez

³⁷⁶ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

* Müfred başlığıyla verilmesine rağmen şiir müfred değil Kıta’dır.

³⁷⁷ HM: 199a, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁸ HM: 199a- 200b, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

379

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ḥazret-i Vālîde Sultân Cāmi'i oldı tamām
Cennet-i 'adnini Mevlā eylesün añā maḳām

380

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Āşiyān-ı kudse ey dil ister iseñ ittişāl
Geç sivādan Ḥazret-i Mevlāya eyle ittikāl

381

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Budur dāim göñül levhında melhūz
Küdūrātdan sizi Ḥaḳ ide mahfūz

382

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Ẓuhūr iden bu 'ālemde cemāl ile celālüñdür
Ḥaḳıḳatle nazar itseñ yine 'ayn-ı cemālüñdür

³⁷⁹ HM: 199a, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁰ HM: 199a, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸¹ HM: 199a, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸² HM: 199a, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

383

Müfred

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Her bār dāver-i eşhāb-ı şafā ol

Luṭf itmek ile mazhar-ı eltāf-ı Hudā ol

384

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Şebūn Qadr ola ey mäh-ı şeb-efrüz

Çerāğ-ı devletiñ yansın şeb ü rüz

385

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Alduñ ise ey Fenāyī nokṭa-ı bādan sebak

Gel bu ḥarfūñ levḥ-ı dilden idegör inşāsını

386

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Manṭıqu't-Ṭayr ey Fenāyī hemçü 'Atṭār bilegör

Nice görür Kūh-ı Qāfa varmayan 'Ankāsını

³⁸³ HM: 199a, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

* 1. mısranın vezninde problem var.

³⁸⁴ HM: 199b, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁵ HM: 199b, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁶ HM: 199b, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

387

Müfred

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Ya'küb-ı dîl itse nola her laḥza teessüf
Dîdârı 'azîz eylemege başladı Yûsuf

388

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Lā mekân iline irüp buldı ol cānânını
Gerçi 'unşurdan mürekkeb eylemiş endāmını

389

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Cümle mevcūdāt lisân-ı ḥāl ile eyler nidā
Māsivādan yoḡ vefā Mevlāya idüñ ilticā

390

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Seri pā kılmayınca baḥr-i 'aşḡa ṭalı-bilmezsın
Nefes ṭutmaz iseñ dürr-i murādı alı-bilmezsın

³⁸⁷ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁸ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁹ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁰ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

391

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Bizi dūr eyleme hüsni-i nazardan

Halāş olam ki tā 'ayn-ı kederden

392

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

İlā yevmi'l-kıyām olsun mükerrem

Cenāb-ı Hāzret-i Pāşā-yı Ekrem

393

Qıf'a

Fāi'lātün fā'ilātün fā'ilün

Ehl-i 'irfānuñ maqāmı kâf imiş

'Ārif-i Rab 'ārif-i a'rāf imiş

Bilmeyen ol kâf-ı sūzı lāf imiş

Özini bilen bu gün şarrāf imiş

394

Müfred

Fāi'lātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Zāhidüñ hiç oldı zerķı hiçe vardı fā'atı

Başladı *Yā Sīne* şimdi kimse gelmez yasına

³⁹¹ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹² HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹³ HM: 200a, M: -, DE: 143b, SA: 30a, SB: 32a, YK: -

* SA'da "Beyt", HM ve DE'de "Müfred" başlığıyla veriliyor

395

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Şenā eylerse nola hās ile 'ām

Henüz buldı maķāmın Şeyhü'l-İslam

396

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Umaruz 'afv ide cürmin Celīl

Eyleye İbrāhimi Mevlā Halīl

397

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Nola görse dü-'ālemde liķāyı

Civār-ı kudse 'azm itdi Fenāyī

398

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Olıcak rūḥ-ı qudsilerle hemdem

İrişdi āşiyān-ı vaşla ādem

³⁹⁴ HM: 200a, M: -, DE: 143b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁵ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁶ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁷ HM: 200a-200b, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁸ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

399

Müfred

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

'Ademden bir vücūd olınmış i'tā

Mu'ammer eylesün Allāh Te'ālā

400

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Pādişāhum Hāḡ seni yavuz nazardan şaḡlasun

Pür-nihāl-i tāzesin Mevlā ḡatardan şaḡlasun

401

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Demdeme irişmeḡe dem ehline hemdem gerek

Rūḡ-ı ḡudsīden irişmiş İsā-veş bir dem gerek

402

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Tenkdür yārūñ dehānı dir imiş çün ol ḡasūd

Yok yere da'vā ider işbātı yok bulmaz şühūd

³⁹⁹ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁰ HM: 200a, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰¹ HM: 200b, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰² HM: 200a, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

403

Müfred

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

Kelām-ı Hakkı gel kendüden işit
Hemān turma ulular yolına git

404

Müfred

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

İde hālünize Bārī vü yāri
Gidere qalbünüzden inkisārı

405

Müfred

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

Cemā‘atle kılalum gel namāzı
İdelüm dāimā Hakkā niyāzı

406

Müfred

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

Bizi bilenlere idüñ selāmı
Müyesser ide Hakk dāru’s-selāmı

⁴⁰³ HM: 200b, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁴ HM: 200b, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁵ HM: 200b, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁶ HM: 200b, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

*Hakkı zıkr ideler her şubh u şāmı (altta) HM, DE

407

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Halka-ı 'aynumı şayyād-ı ezel kılalı dām

Hüblarda seni dutdı gözüm ey kebk-i hırām

408

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Ezelden böyle olmuş 'ādetu'llāh

Ki hizmetle bulunur vuşlatu'llāh

409

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Müyesser kıla ol Mevlā iki 'ālem merāmını

Ferah-bahş eylesün dāim bu halkuñ haş u 'āmını

410

Müfred

'Aşq atınuñ süvārı irişdi menziline

Lāğar-ı hār ile zāhid bekler kapuda nevbet

⁴⁰⁷ HM: 201a, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁸ HM: 201a, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁹ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹⁰ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

* Vezniñi tespit edemedik.

411

Müfred

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Umaruz kim Fahr-i ‘âlem ola anuñ rehberi
Şubh-veş yoluñda şâdık eyle yâ Rab Ca‘feri

412

Müfred

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ğulluğın ‘âbid ider dâim hisâb
Olıserdür zâhide zühdi hicâb

413

Kıt‘a

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Hudâyâ yâre senden çâre senden
Umar derde devâ bî-çâre senden
- 2 Bizi bizlik hicâbından halâş it
Senüñle varalum sen yâre senden
- 3 İder sevdâ-yı vaşluñı şeb-i rüz
Temennâ bu dil-i âvâre senden

⁴¹¹ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹² HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹³ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: 52a, SB: 58b, YK: -

414

Müfred

Olıcak rūḥ-ı kıdsilerle hemdem

Rūḥu'l-kıds deminden 'İse'bn-i Meryem ol dem

415

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ey kemāl-i kudretüñde iken 'ālem bir hayāl

Künhi vaşfuña irişmek māsivā emr-i muḥāl

416

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Hemîşe gonca-ı bahtı ola güller gibi handān

Cihān tırduķca bu beyti idüp Hāķ dāim ābādān

⁴¹⁴ HM: 201b, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

* Vezini tespit edemedik.

⁴¹⁵ HM: 201b, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹⁶ HM: 201b, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULBAKÎ, Muhammed Fûad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 2. Baskı, Kahire 1988.
- ACLÛNÎ, İsmail ibn. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî, *Kesfü'l-Hafâ ve Muzîlû'l-İlbâs 'ammâ İsterehû mine'l-Ehâdis-i 'ale's-Sünneti'n-Nâs*, Beyrut 1351,
- AÇIKGÖZ, Namık, "Edebiyatta Üslup ve Anlam Derinliği Çağı: 17. Yüzyıl", *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 630-638.
- AHMED b. HANBEL, Ebû Abdullah, *Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe I-II*, Mekke 1403/1983.
- AK, Coşkun, *Şair Padişahlar*, Ankara 2001.
- AKALIN, L. Sami, *Türk Folklorunda Kuşlar*, Ankara 1993.
- AKKAYA, Hüseyin, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinden Kadızadeliler-Sivasîler Tartışması", *Osmanlı, Düşünce*, Ankara 1999, VII, 170-177.
- , *Abdülahad Nuri ve Divanı* (Basılmamış Doçentlik Tezi), Sivas 1998.
- AKSOY, Hasan, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümeleri*, İstanbul 1991.
- AKTAŞ, Hasan, *Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Konya 2001.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *DİA.*, İstanbul 1994, IX, 394-396.
- Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a fî'l-Ahbârî'l-Mevdû'a*, Beyrut 1986.
- Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu*, Ankara 2001.
- ASLANAPA, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986.
- AŞKAR Mustafa, *Niyâzi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1998.
- ATEŞ Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Ankara 1972.
- ATEŞ, Ahmet, "Metin Tenkidi Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, 1942.
- AYDEMİR, Yaşar, *Behiştî Dîvânı Behiştî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Ankara 2000.
- AYVANSARAYÎ, Hüseyin, *Vefâyât-ı Selâtîn ve Meşâhir-i Ricâl*, İstanbul 1978.
- BAĞDATLI İSMAIL PAŞA, *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, İstanbul 1951.

-----, *Hedyyetü'l-ârifîn, Esmâu'l-müellifîn ve Âsârü'l-musannifîn* II, İstanbul 1955.

-----, *Îzahu'l-meknûn fi'z-zeyl 'alâ Keşfi'z-zünûn 'an esâmî'l-kutüp ve'l-fünûn* I, İstanbul 1945.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1993.

BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul 1987.

BARTHOLD, W. -KÖPRÜLÜ, Fuad, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara 1982.

BAYAK, Cemal, "Fenâî Ali Efendi", *DİA*, İstanbul 1996, XII, 335-336.

BAYRAK, Nail, *Atatürk Kitaplığı Osman Nuri Ergun Yazmaları*, İstanbul 1991.

BELİĞ, B. İsmail, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, Bursa 1302.

BELVİRANLI, Ali Kemal, *Aruz ve Âhenk*, 3. Baskı, İstanbul 1995.

BİLGEGİL, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul 1989.

BİLGİN, A. Azmi, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul 2000.

BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî Dîvânı I-II*, İstanbul 1997.

-----, "Osmanlı Hanedanının Sanat Tarihçesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, Şubat-Temmuz 2000, Sayı: 4-5, s. 331-352.

BOLAY, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Ankara 1987.

BOYDAŞ, Nihat, *Ta'lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*, İstanbul 1994.

BURSALI Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333 (1915).

BURSEVÎ İsmail Hakkı, *Kitâbu'n-Netîce I-II*, İstanbul 1997.

-----, *Silsile-i Tarîk-ı Celvetî*, İstanbul 1291 (1874).

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997.

CENGİZ, Halil Erdoğan, *Divan Şiiri Antolojisi*, 2. Basım, Ankara 1983.

CEYHAN, Adem, "Eski Türk Edebiyatı'nda Sad-Kelime-i Ali Derleme, Tercüme ve Şerhlerine Dair", *CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Manisa 1997, Sayı: 1, s. 232-254.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998.

-----, *Muhammediye I*, İstanbul 1996.

ÇELİKOĞLU, Şahver, *Divan Sezayi-i Gülşenî*, İstanbul 1985.

DEMİRCİ, Mehmet, *Dünden Bugüne Tarikatler*, İzmir 1998.

-----, "Nûr-ı Muhammedî", *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi I*, İzmir 1983.

-----, *Yunus Emrede İlâhi Aşk ve İnsan Sevgisi*, İstanbul 1997.

-----, "Zâhidlik Nedir? Dünya Ahiret Dengesi Nasıl Kurulur", *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi IV*, İzmir 1987.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 6. Baskı, Ankara 2000.

DURUSOY, M. Orhan, *İstanbul Belediyesi Kütüphanesi Alfabetik Kataloğu*, İstanbul 1953.

DÜNDAR, Abdülkadir, "Osmanlı Mimarisinde Hassa Mimarları", *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 159-176.

el-ELBÂNÎ, *Silsiletü'l-Ehâdîse 'z-Zaîfe ve'l-Mevzûa I*, Dimeşk 1384/1965.

ELMALILI Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, I-X, İstanbul 1982.

-----, *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâlî*, İstanbul 1994.

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 1990.

ERTUĞRUL, İ. Fennî, *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî*, İstanbul 1991.

FINDIKLILI İsmet Efendi, *Şekâik-i Nu'maniyye Zeyilleri Tekmiletü's-şakâik fî hakkı ehli'l-hakâik V*, İstanbul 1989.

GENÇ, İlhan, *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye İnceleme-Metin*, Ankara 2000.

GIBB, E. J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*, Ankara 1999.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Divan Şiiri (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul 1954.

-----, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1971.

-----, *Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1972.

-----, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977.

GÜL, Ahmet, "Lokman Hekim ve Öğütleri", *EÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi II*, Kayseri 1985.

GÜNDOĞDU, Cengiz, "XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi Otoritenin Ulemâ-Sûfî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsî", *Dinî Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 203-223.

GÜZEL, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara 2000.

-----, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981.

- HOCA-ZÂDE, Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliyâ*, İstanbul 1327 (1909).
- HÜSEYİN VASSAF, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerh-i Esmâr-ı Esrâr* I-V, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar nr. 2307-2309
- İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti Şifâu's-Sâil*, İstanbul 1984.
- İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevzûât*, Beyrut 1389.
- İLAYDIN, Hikmet, *Türk Edebiyatında Nazım*, 6. Baskı, Ankara 1997.
- İLGÜREL, Mücteba, "III. Mehmet", "I. Mustafa", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* X, İstanbul 1989.
- İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislâmlar*, İstanbul 1998.
- İPEKTEN, Haluk vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- İSEN Mustafa- KURNAZ Cemal, "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı* III, 2. Baskı, Ankara 1992.
- İSEN, Mustafa, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997.
- , "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997.
- İSEN, Mustafa-KURNAZ Cemal, "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı* III, Ankara 1992.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1969.
- KANAR, Mehmet, *Fehmi ve Şebisterî'den Şem ve Pervane*, İstanbul 1995.
- KARA, Mustafa, *Dini Hayat ve Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul 1977.
- , *Tasavvuf ve Tarikatar Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul 1990.
- KARAHAN, Abdülkadir, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 1954.
- KARATAY, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* I, İstanbul 1961.
- KAYA, Doğan, *Şairnâmeler*, Ankara 1990.
- Kazasker Salim Efendi, *Tezkire-i Salim*, İstanbul 1315 (1898).
- KEMİKLİ, Bilal, *Sun'ullâh-ı Gaybî Divânı İnceleme-Metin*, İstanbul 2000.

- Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa, *Nuhbetü'l-âsâr min ferâidi'l-eş'âr*, İSAM, nu: 10663.
- KILIÇ, Filiz, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara 1998.
- KOCAKAPLAN, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul 1992.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1947.
- , *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1955.
- KOÇİ BEY, *Risâle*, İstanbul 1972.
- KONUR, Himmet, “Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazir İbrâhim'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 3, Nisan 2000.
- KONYALI, İ. Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi I*, İstanbul 1977.
- KORTANTAMER, Tunca, *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamsesi*, İzmir 1997.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul 1989.
- , *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 7. Baskı, Ankara 1991.
- , *XVII. Asır Sazşâirleri*, Ankara 1962.
- KURNAZ, Cemal, “Bülbül”, *DİA.*, İstanbul 1992, VI, 485-486.
- , “Gül”, *DİA.*, İstanbul 1996, XIV, 219-222.
- , *Hayâli Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1996.
- KURNAZ, Cemal-TATCI, Mustafa-AYDEMİR, Yaşar, *Giritli Salacioğlu Mustafa Celvetî Divan*, Ankara 2000.
- KURT, Yılmaz, *Koçibey Risalesi*, Ankara 1998.
- KUT, Günay, “Divan Edebiyatında Bezm, Âlât-ı Bezm ve Âdâb-ı Sohbet”, *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 616-629.
- , “Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüshaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı III*, Harvard 2000, s. 151-277.
- LA'LÎ, Mehmed Fenâyi, *Şerh-i Ma'nevi-yi Şerif*, İstanbul 1289 (1872).
- LATÎFÎ, *Latîfî Tezkiresi Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsiratü'n-nüzemâ*, Ankara 1999.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı/Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, 4. Basım, İstanbul 1984.
- , *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 3. Baskı, İstanbul 1988.
- LİNGS, Martin, *Tasavvuf Nedir*, İstanbul 1986.

- MACİT, Muhsin, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Ankara 1996.
- Mehmed Sirâceddin, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Sivas 1994.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî II*, İstanbul 1311.
- Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290.
- MERİÇ, Rıfki Melül, *Türk Tezyinî San'atları ve Son Üstaplardan Altısı*, İstanbul 1937.
- MUALLİM NACİ, *Osmanlı Şairleri*, Ankara 1986.
- Muhyiddîn-i Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn ve Tercümesi I*, 8. Baskı, Ankara, tsz.
- MÜSTAKÎMZÂDE Süleyman, *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkı Basım), Ankara 2001.
- , *Devhatü'l-Meşâyih*, İstanbul 1978.
- OKUYUCU, Cihan, "Tunus Milli Kütüphanesindeki Türkçe Elyazmaları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 7-8, Kasım 2000-Nisan 2001, s.135-169.
- ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara 1993.
- ÖZ, Tahsin, İstanbul Camileri, Ankara 1964.
- ÖZALP, M. Nazmi, *Türk Mûsikîsi Tarihi I-II*, İstanbul 2000.
- ÖZCAN, Nuri, "Osmanlılarda Mûsikî", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, III, 225-233.
- ÖZKAN, Mustafa, "Gül ü Bülbül", *DİA.*, İstanbul 1996, XIV, 222-223.
- ÖZTEKİN, Nezahat, *Bekâyî'nin Gül ü Bülbül'ü ile Fazlî'nin Gül ü Bülbül'ünün Karşılaştırılması*, İzmir 2000.
- ÖZTÜRK, Mürsel, *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*, Ankara 2001.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, İstanbul 1983.
- PALA, İskender, "Koçi Bey", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 236-237.
- , "Osmanlı Edebiyatı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 147-265.
- , *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü I-II*, Ankara, tsz.
- , *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1992.
- PEKOLCAY, Neclâ vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, 5. Baskı, İstanbul 2000.
- SADIK VİCDANÎ, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye Melâmîlik*, İstanbul 1338 (1920).
- , *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Halvetîlik*, İstanbul 1338 (1920).

- SAFAYÎ Mustafa, *Tezkire-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Böl. nr: 2549.
- SAHAVÎ, Muhammed b. Abdurrahman, *El-Makâsidü'l-Hasene*, Kahire 1956.
- SAYI, Ali, *Firavun, Hâman ve Kârun Karşısında Hz. Musa*, İstanbul 1993.
- SEHÎ BEY, *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*, Ankara 1988.
- SOYSAL, M. Orhan, *Edebî San'atlar ve Tanınması*, İstanbul 1992.
- SÖNMEZ, Zeki, "Osmanlı Mimarisinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı'nın Yeri, Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri", *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 184-189.
- SUBAŞI, Hüsrev, *Yazıya Giriş*, İstanbul 1987.
- SÜYÛTÎ, Celâleddîn b. Ebû Bekr, *el-Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut 1401 (1981).
- ŞEKER, Mehmet-MERCAN, İ. Hakkı, "Tunus Milli Kütüphanesindeki Türkçe El Yazmaları", *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi II*, İzmir 1985.
- ŞEYHÎ Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nu'maniyye Zeyilleri Vekâyi'u'l-Fudalâ* (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.
- ŞİŞMANOĞLU, M. Nazif, "Attâr, Feridüddin", *DİA.*, İstanbul 1991, IV, 95-98.
- TATCI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı I-III*, İstanbul 1997.
- TEZEREN, Ziver, *Aziz Mahmud Hüdayi*, İstanbul 1987.
- , *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi I*, İstanbul 1984.
- , *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi Divânı II*, İstanbul 1985.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Efebiliği*, 4. Baskı, İstanbul 1997.
- TOLASA, Harun, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi I*, İzmir 1982.
- , *Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Divânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1979.
- UŞŞAKİZÂDE Seyyid İbrahim, *Zeyl-i Şakâik*, Otto Harransowitz Weisbaden 1965.
- UZUN, Mustafa, "Osmanlı'nın Gür Nefesi: Türk Dinî-Tasavvufî Edebiyatında İlâhî", *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 591-597.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/1.
- ÜNVER, İsmail, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, XI, 51-83.
- ÜZGÖR, Tahir, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara 1991.

- YARDIM, Ali, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu III*, İzmir 1997.
- YAZAR, İlyas, *Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye'sinin Metni*, İstanbul 2001.
- YILDIRIM, Selahattin, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları I*, İstanbul 2000.
- YILMAZ, Ali, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, Ankara 1989.
- YILMAZ, H. Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2000.
- , *Azîz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarîkatı*, İstanbul 1982.
- , *Azîz Mahmud Hüdâyi, Hayatı-Eserleri-Tarîkatı*, İstanbul 1990.
- YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul 1992.
- ZEBİDİ, Zeynü'd-din Ahmed b. Abmed b. Abdü'l-latîf, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi VII*, 7. Baskı, Ankara 1982.